

CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

ÖDEMELİ İSTEME VE GENEL DAĞITIM

YETKİN Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş.

Strasburg Caddesi No: 31/A 06430 Sıhhiye / ANKARA

Tel : 0 (312) 231 42 34 (35) – 232 03 43 Faks: 229 87 85

Şube: Abide-i Hürriyet Cad. No: 158 34381 Şişli / İSTANBUL

Tel: 0 (212) 234 50 56 (57) Pbx Faks: 0 (212) 234 50 58

e-mail: yetkin@yetkin.com.tr <http://www.yetkin.com.tr>

Yayınevi Sertifika No: 13974

Yayın Kodu: ISBN 978-605-05-0565-8

© Yetkin Yayınları 2020

Dizgi: YETKİN Elektronik Yayımcılık Sistemleri

Baskı: YETKİN BASIMEVİ

Kâzım Karabekir Caddesi No: 95/7-8-10

Tel: 0 (312) 341 00 06 06060 ANKARA

Matbaa Sertifika No: 13989

Dr. Hüseyin AYDIN

CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

Ankara 2020

Sevgili Kızım Elif 'e

ÖNSÖZ

2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile parlamenter hükümet sisteminden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmiştir. Sistem değişikliği ile yetkili ancak sorumsuz Cumhurbaşkanı modeli terk edilmiş, yetkili ve sorumlu Cumhurbaşkanı modeline geçiş yapılmıştır.

Hükümet sistemindeki köklü değişime paralel olarak Cumhurbaşkanının sorumluluğu da yeniden düzenlenmiştir. 1924 Anayasası'ndan itibaren var olan vatana ihanet odaklı sorumluluk yaklaşımı yerine bütün suçlardan sorumluluğu esas alan sorumluluk anlayışı benimsenmiştir.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu isimli bu çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, Cumhurbaşkanının seçimi ile görev ve yetkileri ve genel olarak sorumluluğu, mukayeseli hukuk açısından Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu üzerinde durulmuştur. Kitabın ikinci bölümünde sürecin soruşturma aşaması, üçüncü bölümünde ise kovuşturma aşaması incelenmiştir.

Kitabın yazım sürecindeki katkılarından dolayı Av.Prof.Dr. Murat Balcı, Av. Tuğba Sağlam, Av. Sami Kabadayı, Av. Elif Sinem Kabadayı ve Stj. Av. Elif Gülce Yavuz'a ve ayrıca kitabın yayına hazırlanması ve basılmasındaki emeklerinden dolayı başta Muharrem Başer olmak üzere Yetkin Yayınevi çalışanlarına teşekkür ederim.

Dr. Hüseyin AYDIN

21.03.2020

Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
İÇİNDEKİLER	9
KISALATMALAR	15
GİRİŞ	17

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ ve MUKAYESELİ HUKUK AÇISINDAN CUMHURBAŞKANIN CEZAİ SORUMLULUĞU

I. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ.....	23
A. GENEL OLARAK.....	23
B. CUMHURBAŞKANININ SEÇİLMESİ VE GÖREVE BAŞLAMASI.....	28
1. Cumhurbaşkanı Seçilmesi	28
a. Genel Olarak	28
b. Seçilme Yeterliliği ve Adaylık	29
c. Siyasi Partiler Tarafından Aday Gösterilme	30
d. Seçmen Tarafından Aday Gösterilme	31
e. Seçim Dönemi, Seçim Döneminin Başlangıcı ve Seçimlerin Tamamlanması.....	32
f. Cumhurbaşkanı Seçimi ve Sonuçlandırılması	33
2. Cumhurbaşkanı Ant İçmesi ve Göreve Başlaması Ve Görevinin Sona Ermesi	34
C. CUMHURBAŞKANIN GÖREV VE YETKİLERİ.....	36
1. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Genel Olarak Cumhurbaşkanın Konumu.....	36
2. Cumhurbaşkanı Görev ve Yetkileri.....	37
D. CUMHURBAŞKANIN SORUMLULUĞU	39
1. Siyasi Sorumluluk	39
2. Hukuki Sorumluluk	41
II. MUKAYESELİ HUKUK AÇISINDAN CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU	44
A. ABD'DE BAŞKANIN CEZAİ SORUMLULUĞU	44

B. UGANDA'DA DEVLET BAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU	52
C. FRANSA'DA CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU	54
D. ÇEK CUMHURİYETİNDE (ÇEKYA) CUMHURBAŞKANIN CEZAİ SORUMLULUĞU.....	58
E. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ AÇISINDAN DEVLET BAŞKANLARINA TANINAN YARGISAL BAĞIŞIKLIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	60
III. ESKİ ANAYASALARIMIZDA CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU	61
A. GENEL OLARAK	61
B. KANUNİ ESASİ'DE PADİŞAHIN CEZAİ SORUMLULUĞU	62
C. 1924 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU	62
D. 1961 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU	65
E. 1982 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU	66

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI HAKKINDA SORUŞTURMA AÇILMASI

I. GENEL OLARAK	71
II. CUMHURBAŞKANINA İSNAT EDİLECEK SUÇLARIN NİTELİĞİ	74
A. GENEL OLARAK	74
B. GÖREV SUÇLARI VEYA KİŞİSEL SUÇLAR.....	76
C. GÖREV ÖNCESİNDE, GÖREV ESNASINDA VEYA GÖREVİ TAMAMLANDIKTAN SONRA İŞLENEN SUÇLAR	77
III. CUMHURBAŞKANI HAKKINDA SUÇ İSNADI ve SORUŞTURMANIN BAŞLAMASI.....	82
A. CUMHURBAŞKANI HAKKINDA SUÇ İSNADI	82

B. SORUŞTURMA TALEPLİ ÖNERGENİN GERİ ALINABİLİRLİĞİ SORUNU	86
C. SORUŞTURMANIN AÇILMASI	88
D. SORUŞTURMA ÖNERGESİYLE BAĞLILIK SORUNU	91
E. SORUŞTURMANIN GİZLİLİĞİ	93
F. SORUŞTURMAYA YETKİLİ MAKAM.....	96
G. SORUŞTURMA KOMİSYONUNUN YETKİLERİ	102
1. Genel Olarak	102
2. Soruşturma Komisyonunun Adli Mercilerden Yardım Alması	104
3. Cumhurbaşkanı'nın Savunmasının Alınması	104
4. Tanıkların Dinlenmesi.....	107
5. Mağdur ve Şikayetçinin Dinlenmesi	108
6. Bilirkişi İncelemesi	109
7. Genel Olarak Koruma Tedbirleri Yönünden Soruşturma Komisyonunun Yetkileri.....	111
8. Arama- El Koyma	114
9. Talepte Bulunulacak Adli Mercinin Tayini.....	115
10. Suçun Şikayete, İzne veya Uzlaştırmaya Tabi Olması Halinde Takip Edilecek Usul	116
H. SORUŞTURMA KOMİSYONUNUN HAZIRLAYACAĞI RAPOR VE RAPORUN OYLANMASI	119
İ. CUMHURBAŞKANININ YÜCE DİVANA SEVK EDİLMESİ VEYA EDİLMEMESİ.....	125
1. Yüce Divana Sevk Kararının Niteliği ve Sonuçları	125
2. Yüce Divana Sevk Edilen Cumhurbaşkanı'nın Durumu	130
3. Yüce Divana Sevk Edilmeme Kararının Niteliği ve Sonuçları.....	133
4. Yüce Divana Sevk Edilmeme Kararına İtiraz	136
5. Yüce Divana Sevk Edilmeme Kararlarının Etkin Soruşturma Yükümlülüğü Açısından Değerlendirilmesi	137
6. Yüce Divana Sevk Edilmeme Kararlarının Mahkemeye Erişim Hakkı Açısından Değerlendirilmesi	141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CUMHURBAŞKANI HAKKINDA KOVUŞTURMA
AÇILMASI

I. GENEL OLARAK YARGILAMAYA YETKİLİ MAKAM.....	145
II. YÜCE DİVAN SIFATIYLA ANAYASA MAHKEMESİ.....	148
III. YÜCE DİVAN SEVK KARARININ İADESİ.....	150
A. CEZA MUHAKEMESİ KANUNU'NDA DÜZENLENEN İADE SEBEPLERİ.....	150
B. ESASLI HUKUKA AYKIRILIK HALLERİ NEDENİYLE YÜCE DİVANA SEVK KARARININ İADESİ.....	153
IV. YÜCE DİVAN YARGILAMASI.....	154
A. GENEL OLARAK	154
B. YÜCE DİVAN ÜYELERİNİN DAVAYA BAKAMAYACAĞI HALLER, ÜYELERİN REDDİ VE ÇEKİNMESİ	155
1. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Davaya Bakamayacağı Haller.....	155
2. Yüce Divan Üyelerinin Reddi	156
3. Yüce Divan Başkan ve Üyelerinin Çekinmesi	157
V. YÜCE DİVANIN GÖREV YETKİLERİ.....	157
A. GENEL OLARAK	157
B. KORUMA TEDBİRLERİ YÖNÜYLE YETKİLERİ.....	158
C. CUMHURBAŞKANININ DURUŞMADAN VARESTE TUTULMASI.....	158
D. DURUŞMANIN KAYIT ALTINA ALINMASI	158
VI. YARGILAMA KONUSU FİİLE İŞTİRAK EDENLERİN DAVALARININ, YÜCE DİVANDA BİRLEŞTİRİLMESİ SORUNU	159
VII. YÜCE DİVANDA SAVCILIK MAKAMI.....	161
VIII. DAVAYA KATILMA	162
IX. CUMHURBAŞKANININ SORGUSU	163
X. DELİLLERİN TOPLANMASI VE TARTIŞILMASI	164
A. GENEL OLARAK	164
B. BİLGİ VE BELGE VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ İLE DEVLET SIRRI NİTELİĞİNDEKİ BİLGİLER	164
XI. YÜCE DİVAN YARGILAMASININ SONLANDIRILMASI.....	166

A. MÜZAKERE VE KARAR.....	166
B. HÜKÜM VE HÜKMÜN NİTELİĞİ.....	167
C. HÜKÜM ALEYHİNE BAŞVURULABİLECEK KANUN YOLLARI	169
1. Genel Olarak	169
2. Hükmün Yeniden İncelenmesi Başvurusu	172
3. Yargılamanın İadesi	173
4. Bireysel Başvuru	176
XII. HÜKMÜN SONUÇLARI VE İNFAZI	176
A. HÜKMÜN SONUÇLARI	176
B. HÜKMÜN İNFAZI.....	179
1. Cumhurbaşkanı'nın Görevinin Sona Ermesi	179
2. Cezanın İnfazı	182
3. Koşullu Salıverme	184
XIII. CUMHURBAŞKANININ İŞLEDİĞİ SUÇLARDA DAVA ZAMANAŞIMI	185
A. DAVA ZAMANAŞIMI.....	185
B. CEZA ZAMANAŞIMI.....	189
SONUÇ	191
KAYNAKÇA.....	197

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AMİT	: Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AYMKYUSHK	: Anayasa Mahkemesi Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
AYİMBAMHK	: Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev Ve Yetkileri Hakkında Kanun
Ay.	: Anayasa
B.	: Baskı
C.	: Cilt
CGİF	: Ceza ve Güvenlik Tedbirleri İnfazı Kanunu
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
CSK	: Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu
DÜHFD	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E.	: Esas
E.T	: Erişim Tarihi
İYUK	: İdari Yargılama Usul Kanunu
K.	: Karar
M.	: Madde
MT	: Meclis İçtüzüğü
RG	: Resmi Gazete
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
S	: Sayı
s.	: Sayfa
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Vd.	: Ve devamı.
YBHD	: Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi

GİRİŞ

Kural olarak bir devletin ceza kanunları, ülkesinde işlenen bütün suçlara uygulanır. Ülkesellik İlkesi olarak adlandırılan bu ilkeye göre, devletin, ülkesinde bulunan vatandaşlara veya yabancı uyruklu tüm kişilere ceza kanunlarını ayırım yapmaksızın uygulanması gerektir¹. Ülkesellik ilkesinin bir kısmı anayasal sistemden bir kısmı ise uluslararası hukuktan doğan istisnaları vardır. Devlet başkanlarının sorumsuzluk ve dokunulmazlıkları ile yasama işlevinin gereği olan sorumsuzluk ve dokunulmazlıklar anayasal kaynaklı istisnalardır².

Suç ve ceza içeren normların ve ceza muhakemesi normalarının ayırım yapılmaksızın herkese uygulanması hususu, aynı zamanda hukuk devletinin de gereğidir. Bu hususta hiç kimse hukukun üstünde tutulamayacağı gibi işgal edilen makam ve mevkiye bağlı olarak hiç kimseye imtiyaz tanınmaz. Ancak bazı üstün amaçlar için sınırlı istisnalar getirilebilir. Hiçbir amaca hizmet etmeyen istisnalar ile suç işleme imtiyazı olarak algılanabilecek ayrıcalıkları hukuk devleti ilkesi ile bağdaştırmak mümkün değildir³.

---

¹ **Özgenç, İzzet** (2017), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13.B, Ankara, Seçkin Yayınevi, s.945 ; **Zafer, Hamide** (2019), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7.B, İstanbul, Beta Yayınları, s. 772 ; **Demirbaş, Timur** (2017), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12.B, Ankara, Seçkin Yayınevi, s.146 ; **Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan** (2019), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12.B, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 759; **İçel, Kayıhan** (2016), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2.B, Ankara, Beta Yayınevi, s. 151; **Hakeri Hakan** (2019), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 22.B, Ankara, Adalet Yayınevi, s.92; **Artuk, Emin** (1989), Ceza Hukuku Kurallarının Kişi Bakımından Uygulanma Alanı, Ceza Hukuku El Kitabı, 1.B, İstanbul, Beta Yayınları, s. 149.

² **İçel, Kayıhan** (2017), Ceza Yasalarının Uygulanması Açısından Yürütme Erkinde Sorumsuzluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları, ("Sorumsuzluğun ve Dokunulmazlığın Boyutları") İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Güz Sayı S.32, 2017/2, s.70; **Ünver, Yener/ Hakeri, Hakan** (2016), Ceza Muhakemesi Hukuku, 12.B, Ankara, Adalet Yayınevi, s.98.

³ **Dönmezer, Sulhi/ Erman, Sahir** (1967) Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, 1.B, 1.C, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, s. 265.

Bir ülkede idari hiyerarşi silsilesinde farklı düzeylerde makamlar bulunmakta ve bu makamların en üstünde de başkan veya cumhurbaşkanı yer almaktadır. Bununla birlikte hiçbir makamın yüksekliği, makam sahibini hukukun üstünde tutacak kadar yüksekte değildir. En yüksek makam sahibinden en düşük makam sahibine kadar tüm hükümet görevlilerinin hukuka itaatle yükümlü olmaları esastır⁴.

Kamu yararının sağlanması adına belirli kişilerin, hukuk kurallarının bir kısmından bağışık tutulmasına dair görüşler eskiden beri ileri sürülmüştür. Bu çerçevede kamu görevlilerinin kişisel haksız fiillerinden sorumsuzluğu meselesi yüzyıllardır tartışılmıştır. Sorumsuzluğa dair hükümler, federasyon, eyalet ve bölge mahkemeleri tarafından yerel okulların yönetim kurulu üyelerinden, bakanlar kurulu üyelerine uzanan bir çeşitlilikteki kamu görevlilerine uygulanmıştır⁵.

Egemenin dokunulmazlığı teorisi, “*kral hata yapmaz*” prensibinden türetilmiştir⁶. Mutlak monarşinin ortadan kalkmasıyla bu prensip egemenliğin dokunulmazlığına evrilmiştir. Ancak bu dokunulmazlığın kaynağı, mutlak monarşilerde olduğu gibi kralların sahip olduğu ilahi yönetim hakkı olarak değil, hükümetin etkin işleyişi için yaşamsal bir gereklilik olarak savunulmuştur⁷. “*Hukuk, kraldır.*” ve “*Kral, hukuktur.*” ifadeleri arasındaki fark, başkanın bir şahıs olması fakat hukukun bir şahıs olmamasıdır. Hukuk, gerçek anlam ifade eden bir soyutlamadır. Temsili demokrasi sisteminde hukuk, halkın kendisidir. Halkın seçimle en yüksek makama getirdiği kişinin hukuka tabi tutulması, halkın kendi kaderinden sorumlu olmasına dair kolektif iradesinin bir yansımasıdır⁸.

⁴ **Woodruff, Morris** (1983) Absolute Presidential Immunity from Civil Damages Liability, Nebraska Law Review No:62, s.437

⁵ **Woodruff**, s.437

⁶ “Kral hata yapmaz” demek, “Kral hata yapacak bir harekette bulunamaz” anlamındadır. Bir başka deyişle, kral, kabine ne isterse onu yapar, ondan hata yapamaz. Hatayı ancak kabine yapabilir. Yani kral tek başına hiçbir şey yapamaz. **Turhan, Mehmet** (2007), Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, S.62-3, s. 390, dipnot:9.

⁷ **Woodruff**, s.438; **Saygılı, Abdurrahman** (2014), Jean Bodin’in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış, AÜHFD, S. 63 (1), s.195-196.

⁸ **Freedman, Eric M.** (1992), The Law as King and the King as Law: Is a President Immune from Criminal Prosecution Before Impeachment, 20 Hastings Const. L. Q. (..The Law as King), s.15

Kökleri İngiliz örf ve adet hukukunda olan bağışıklık doktrini, başlangıçta yargıçların yargısal görevlerini yerine getirirken gerçekleştirdikleri eylem veya ihmallerden dolayı haklarında dava açılmasını veya yargılanmalarını engellemek amacıyla uygulanmıştır. İngiliz örf ve adet hukuku bağlamında bağışıklık, yargıçların bağımsızlığının ve yargıçların sırf zarar verme amacıyla açılan davalardan korunmasının kamunun yararına olacağı prensibine dayandırılmıştı. Daha sonra bu bağışıklığın kötü niyetli bir yargıcın korunması veya ona yarar sağlanması için değil, yargıçların görevlerini bağımsız bir şekilde ve sonuçlarından korkmadan yerine getirebilmesi amacıyla getirildiği dile getirilmiş, dolayısıyla yargıcın değil halkın korunmasının amaçlandığı savunulmuştur⁹. Erken dönem Amerikan örf ve adet hukukunda bağışıklık konusu diğer kamu görevlilerini de içine alacak şekilde daha geniş olarak ele alınmıştır¹⁰.

Resmi bağışıklığın doğuşu, esas itibarıyla iki temel düşünceye dayanmaktadır: Birincisi, yasal bir zorunluluk sebebiyle kullanması gereken takdir yetkisini iyi niyetle kullanan bir görevlinin sorumlu tutulmasının adil olmaması ikincisi ise sorumluluk tehdidinin, bir görevlinin görevini yerine getirirken takdir yetkisini kullanmaktan çekinmesine sebep olmasıdır¹¹. Dolayısıyla resmi bağışıklık özü itibarıyla, belli görevdeki kişilere şahsi olarak tanınan bir ayrıcalık değil, görev gereği ve görevin layıkıyla yapılması amacıyla tanınan bir bağışıklık olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle bağışıklığın ölçütü, görevin mahiyetine göre değişebilmektedir. Çok önemli konularda takdir yetkisi kullananların ve karar verme durumunda olanların bağışıklığı, görece olarak daha geniş kapsamlı olabilmektedir. Bu anlamda devlet başkanlarına tanınan bağışıklığın kapsamının, diğer kamu görevlilerinden daha geniş olduğunu söylemek mümkündür.

Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu kuralı, kaynağını monarşik rejimin doğasından almaktadır. Gerçekten de kralın başında bulunduğu kabine-nin icraatlarından kabine üyeleri gibi kral da sorumlu tutulabilseydi, sorumluluğun gereği olarak, kralın istifa etmesi veya tahttan feragat etmesi gerekirdi. Böyle bir usulün, monarşik rejimin doğasına aykırı olacağı açıktır. Bu durumu önlemeye çalışan İngiliz Monarşisi, kabineyi,

⁹ **Motos Jenifer** (1998), *Failing to Score: Clinton v. Jones and Claims of Presidential Immunity*, Mercer Law Review No:49, s. 584.

¹⁰ **Motos**, s. 584.

¹¹ **Motos**, s. 585.

mahkemeler ve parlamento önünde sorumlu tutmuş ve kralın mutlak anlamda sorumsuzluğu ilkesini benimsemiştir¹².

Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili işlemlerinden dolayı sorumlu tutulamayacağı ilkesi, birbirine yakın içeriğiyle bütün anayasalarda geçerli bir kural olarak benimsenmiştir. Ancak, görev dışındaki suç isnatlarından dolayı Cumhurbaşkanının sorumlu olup olmadığı veya bu sorumluluğa karşı nasıl hareket edileceği yorumlanması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır¹³. Bazı ülkeler Cumhurbaşkanın cezalandırılmazlığı ilkesini benimserken, bazı ülkeler de takip edilmezlik ilkesini benimsemiştir. Her iki görüşün birleştiği nokta ise demokratik ülkelerde devlet başkanın sorumsuzluğunun onun çabasından doğmadığı, fonksiyonuna bağlı olduğu, mukaddes olmadığı ve imtiyaz teşkil etmediği yönündedir. Sorumsuzluk, monarşilerde olduğu gibi bir dokunulmazlık değildir. Nitekim devlet başkanının belirli hallerde sorumlu olabileceği kabul edilmiş ve vatana ihanet hali bir ölçüt olarak kabul edilmiştir¹⁴. Bu anlayış, 1924 Anayasası'ndan bugüne kadar tüm anayasalarımıza da yansımıştır¹⁵.

Devlet başkanlarının cezai sorumluluğunun kapsamı, tercih edilen hükümet sistemi ile yakından ilintilidir. Kuvvetler birliğine dayanan monarşi ve diktatörlüklerde devlet başkanının cezai sorumluluğundan söz etmek zordur. Kuvvetler birliğine dayanan meclis hükümet sistemi ile kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter sistemde kapsam farklılığı olmakla birlikte devlet başkanın cezai sorumluluğu ilke olarak benimsenmiştir¹⁶.

Parlamente rejimlerde halkın hakemliği esas olmakla birlikte parlamento ve kabine arasında çıkacak ihtilaflarda bir hakeme ihtiyaç olduğu açıktır. Bu hakem Cumhurbaşkanından başka kimse olamaz. Cumhurbaşkanının hakemlik rolünü oynayabilmesi, bağımsız, istikralı ve kişiliğinin sağladığı prestije sahip olmasına bağlıdır. Bu da onun

---

¹² Artuk, s. 150.

¹³ Aktaş, Kadir (2009), Yasama Dokunulmazlığın Kapsamı, TBB Dergisi, S.: 84, s. 272.

¹⁴ Özek, Çetin (1967) Siyasal İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler, İstanbul, Cezaevi Matbaası, s. 74.

¹⁵ İçel, "Sorumsuzluğun ve Dokunulmazlığın Boyutları" s.71; Artuk, s. 132; İçel, Ceza Hukuku Genel Hükümler, s. 195.

¹⁶ Keskinsoy, Ömer (2013) Cumhurbaşkanın Sorumluluğu, Ankara, Savaş Yayınevi, s. 32.

sorumsuzluğu ile sağlanabilir¹⁷. Bu nedenle parlamenter sistemlerde devlet başkanının siyasi sorumsuzluğu yanında cezai bakımdan da sorumsuz olduğu kabul edilmiştir. Bu sistemde sorumsuzluk, devlet başkanının azalan yetkileri ile hükümetin artan yetkileri arasındaki ters orantı ile izah edilir¹⁸. Ancak bu konuda cumhuriyetlerle parlamenter monarşiler arasında önemli farklar vardır. Parlamenter monarşilerde hükümdarın cezai sorumsuzluğu mutlak olup görevi ile ilgili olmayan suçları da kapsamaktadır. Parlamenter monarşiyle yönetilen İngiltere’de yaygın olarak kullanılan “*Kral bir bakanı öldürürse başbakan, başbakanı öldürürse hiç kimse sorumlu değildir*” sözü, mizahi bir yolla olsa dahi bu gerçeği teyit etmektedir Cumhuriyet rejimlerinde ise Cumhurbaşkanı’nın cezai sorumluluğu sınırsız değildir. Cumhurbaşkanı’nın cezai sorumsuzluğu, görevi ile ilgili suçlarda söz konusudur. Cumhurbaşkanı’nın görevi ile ilgili olmayan kişisel suçlarında her vatandaş gibi sorumlu olduğu kabul edilmektedir¹⁹.

Yasama ve yürütmenin katı bir şekilde ayrıldığı başkanlık sistemlerinde yasama ve yürütme birbirlerine karşı otolimitasyon görevini yerine getirmektedir. Dolayısıyla sistem doğası gereği, hukuk devletinin gereklerinden olan sorumluluk kurumunun işlevsel hale getirilmesine uygun bir sistemdir. Başkanlık sisteminin prototipi olarak kabul edilen ABD’de, sorumluluk mekanizması, Türkiye’deki meclis soruşturmasının muadili olan “*İmpeachment*” mekanizması yolu ile işletilmektedir²⁰. Yarı- başkanlık sisteminde ise doğrudan halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının yetkileri, parlamenter sistemdeki asıl yetkili konumunda olan başbakanın yetkilerini gölgede bırakacak niteliktedir. Artan yetkiye bağlı olarak yürütmenin siyasi ve cezai sorumluluğu esas itibarıyla Cumhurbaşkanı’na yüklenmiştir²¹.

---

¹⁷ Artuk, s. 151.

¹⁸ Özbudun, Ergun (2018) Türk Anayasa Hukuku, 18.B, Ankara, Yetkin Yayınları s. 309; Kaboğlu, Ö. İbrahim (2018), Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), 13.B, İstanbul 2018, Legal Yayınları, s. 127; Gören, Zafer (2015) Anayasa Hukuku, 2.B, Ankara, Yetkin Yayınevi, s. 248.

¹⁹ Teziç, Erdoğan (2015), Anayasa Hukuku, 19.B, İstanbul, Beta Yayınları, s. 306; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 309; İba, Şeref (2017) Anayasa Hukuku Genel Esasları, 3.B, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 265; Gören, Anayasa Hukuku, s.249; Artuk, s. 151.

²⁰ Keskinsoy, s. 27.

²¹ Keskinsoy, s. 31.

Hangi hükümet modeli tercih edilirse edilsin devlet başkanının cezai sorumluluğuna yer veren anayasal düzenlemelerin pratik bir değeri olduğundan söz etmek güçtür. Bu düzenlemeler daha çok mistik ve temsili bir değer ifade etmektedir. Dünyada devlet başkanlarının cezai sorumluluğuna dair düzenlemeler, savaş, darbe ve devrim gibi olağan dışı haller hariç işletilmemiş, işletilse bile sonuç alınamamıştır²².

---

²² **Keksinsoy**, s 33.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE MUKAYESELİ HUKUK AÇISINDAN CUMHURBAŞKANIN CEZAİ SORUMLULUĞU

I. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

A. GENEL OLARAK

Hükümet sistemleri, “*kuvvetler ayrılığı*” ilkesinden hareketle özellikle yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirleriyle ilişkileri ve karşılıklı etkileşimleri açısından sınıflandırılır²³. Hükümet sistemi ne olursa olsun yargı erkinin bağımsızlığı değişken kural olarak kabul edildiği için hükümet sistemlerinin sınıflandırılması bağlamında önemli olan yasama- yürütme ilişkisi ve etkileşimidir²⁴. Yargının, yasama ve yürütme arasındaki bu etkileşime ortak olmaması, bu düzlemin dışında tutulması, yargı bağımsızlığının ve hukuk devleti ilkesinin bir sonucudur²⁵. Günümüzde esnek, hızlı ve dinamik siyasal sistemlere duyulan ihtiyaç, “*yürütme erkinin*” önemini giderek daha fazla ön plana çıkarmakta ve bu erki “*sistemin motoru*” konumuna yerleştirmektedir²⁶.

²³ **Gören**, Anayasa Hukuku, s. 157. **İba**, Anayasa Hukuku Genel Esasları, s. 153; **Gül, Cengiz** (2017) Karşılaştırmalı Hükümet Sistemlerinde Yürütme, Ankara, Yetkin Yayınevi, s.366.; **Turhan, A. Menaf** (2018) Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Social Sciences Research Journal, Volume 7, s. 48.; **Kahraman Mehmet** (2012) Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.:9 S.: 18, s. 433; **Karatepe, Şükrü** (2013) Hükümet Sistemleri ve Türkiye, Yeni Türkiye Dergisi, S. 31. s.223.

²⁴ **İba**, Anayasa Hukuku Genel Esasları, s. 154.

²⁵ **Akgül, M.Emin** (2015) Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 34.

²⁶ **İba**, Anayasa Hukuku Genel Esasları, s. 154.

Ülkelerin tarihi, siyasal, kültürel ve toplumsal değerleri ile tercih ettikleri hükümet sistemleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Başka bir deyişle devlet içindeki yasama, yürütme ve yargıdan oluşan üç temel kuvvetin ne şekilde yapılandırılacağı ve kimler tarafından kullanılacağı hususunda egemen düşünce, maddi güç ve politik aktörlerle birlikte tarihsel, toplumsal ve siyasal koşullar da belirleyici olabilmektedir. Dolayısıyla bir devletin hükümet sistemlerindeki tercihi, genellikle anılan koşulların ortaya çıkardığı bir sonuç olarak kabul edilmektedir²⁷. Anayasalar, bir toplumun medeniyet tasavvurunun ve kültürünün bir sonucudur²⁸.

Türkiye'nin tarihsel olarak sistem serüveni incelendiğinde, 1876 yılında mutlak monarşiden parlamentolu bir yapıya geçişi, Meclis-i Mebusan'ın sistem içinde zamanla artan rolü ve 1909 yılında parlamenter sistemin benimsenmesi, toplumsal değişim ve siyasal koşulların bir sonucu olarak kabul edilmektedir. 1921 Anayasası ile benimsenen meclis hükümeti sistemi ise Kurtuluş Savaşı yıllarına özgü olağanüstü koşulların bir gereğidir. 1924 Anayasası, hükümet sistemi açısından değerlendirildiğinde, meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistemin karma bir şekilde benimsendiği görülmektedir. Son olarak 1961 Anayasası ile benimsenen parlamenter hükümet sistemi, 1982 Anayasasındaki değişikliklerle birlikte 2007 yılına kadar devamlılığını korumuştur. 1990'lı yıllardan itibaren sürdürülen başkanlık sistemi tartışmaları, 2007 yılında cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan kriz ve devamında yapılan anayasa değişikliği ile yeni bir boyut kazanmıştır²⁹.

Bir ülkede siyasi sistemin tartışılması ve bu tartışmaların yeni bir siyasal düzene evrilmesi çoğu zaman yaşanan siyasi krizlerle yakından bağlantılıdır. Hiçbir ülke iyi işleyen ve sorun üretmeyen bir siyasal sistemi değiştirme sürecine girmez. Özellikle yaşanan krizlerin sistem içi sayılabilecek değişikliklerle de çözülmemesi halinde, yeni bir siyasal

---

²⁷ **Erat, Veysel** (2015) Türkiye'de Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Hükümet Sistemi Üzerine Etkileri, Yönetim Bilimleri Dergisi, C.13, S.25, s. 326; **Miş Nebi/Duran Burhanettin** (2017), Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi, I.B, İstanbul, Seta Vakfı İktisadi İşletmesi, s.17.

²⁸ **Yıldız, Hüseyin** (2016) Anayasa Dogmatığı ve Anayasa Kuramı, Ankara, Yetkin Yayınevi, s. 134.

²⁹ **Atar, Yavuz** (2019) Türk Anayasa Hukuku, 13.B, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 293; **Erat**, s.326.

sistem, kaçınılmaz bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır³⁰. Türkiye’de cumhurbaşkanlığı seçimleri hep sancılı olmuştur. Cumhurbaşkanı seçimlerinin bu denli sorunlar yaratmasının nedeni standart parlamenter cumhuriyetlerin aksine, 1982 Anayasasının cumhurbaşkanına yasama, yürütme ve yargı faaliyetleri alanlarında önemli yetkiler vermesidir³¹. Nitekim 2007 cumhurbaşkanlığı seçiminde ortaya çıkan büyük kriz, yeni sistem arayışlarına tarihte olmadığı kadar ivme kazandırmıştır³². Bu krizi aşmak için Anayasa Mahkemesi kararına bir tepki olarak TBMM, 31 Mayıs 2007 tarih ve 5678 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu’nu kabul etmiştir. Bu Kanun, TBMM toplanma yeter sayısının her zaman üye tam sayısının üçte biri olmasını ve Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngörüyordu. Söz konusu Anayasa Değişikliği Kanunu, 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan referandumla halk oyundan geçerek yasalaşmıştır³³. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, parlamenter sistemin doğası açısından kısmen bir paradoks oluştursa da cumhurbaşkanı seçimlerinde yaşanan ve yaşanma potansiyeli yüksek olan rejim krizlerini söndürme niteliği bakımından önemli bir reform olarak değerlendirilmelidir. Bu yönüyle reform, siyasal alana anti-demokratik müdahaleleri önleyici yapısal bir özellik de taşımaktadır³⁴. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik anayasal değişiklikle, hükümet sistemi parlamenter sistem olmaktan uzaklaşmış, Fransa düzeyinde olmasa da yarı-başkanlık modeli görüntüsü çizmeye başlamıştır³⁵.

5678 sayılı Yasayla yapılan değişiklik, Cumhurbaşkanının anayasal konumunu radikal bir şekilde değiştirmiş sistem tartışmalarına da yeni bir boyut kazandırmıştır. Halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının demokratik meşruluğu kuşkusuz artırmıştır. Bu durum Anayasa ile verilen güçlü yetkilerin kullanılması konusunda Cumhurbaşkanına daha

---

³⁰ Miş/Duran, s. 18.

³¹ **Turhan, Mehmet**, s. 389.

³² Anayasa Mahkemesinin 367 kararı ve sürecin analizi için bakınız; **Uluşahin, Nur** (2007), Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Düşündürdükleri ya da Hukukun Siyasallaşması, Ankara Barosu Dergisi, s. 18-30. Turhan, Mehmet s. 385 vd.

³³ **Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, s. 303; **İba**, Anayasa Hukuku Genel Esasları, s. 253

³⁴ **İyimaya, Ahmet** (2015) Siyaset Hukuku Sorunları, Ankara, Yetkin Yayınları, C.2, s.267.

³⁵ **Gül**, s.367.

geniş bir hareket alanı tanımıştır. Bu köklü değişiklik 1961 ve 1982 Anayasalarını hazırlayanların tarafsız ve denge unsuru olarak tasarladıkları Cumhurbaşkanı tipinden, partili bir Cumhurbaşkanı realitesine doğru bir kayış anlamına da gelmektedir³⁶.

16 Nisan 2017 tarihli referandum ile gerçekleştirilen Anayasa değişikliği³⁷ ve 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı ve milletvekili genel seçimlerinin ardından Türkiye’de hem yasal hem de fiili olarak cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi olarak adlandırılan yeni hükümet sistemine geçilmiştir³⁸.

Günümüz demokrasilerinde yürütme yapısı, monist (tekçi) ve düalist (ikici) şeklinde iki ana tip olarak tasnif edilebilmektedir. Monist yürütme tipinde yürütme yetkisi tek bir organ tarafından kullanılmaktadır. Bu organ tek kişi olabileceği gibi kurul da olabilir. Yürütme yetkisinin tek organa verilmesi, yürütme yetkisinin tek bir organ tarafından kullanılabilmesi anlamına gelmez. Burada kastedilen yürütme yetkisinin kaynağının tek olması halidir. Başkanlık sistemi monist yürütmenin tipik örneğidir³⁹. İkinci ana tip olan düalist yürütmede ise yürütme yetkisi bir kişi (devlet başkanı) ile bir kurul (Bakanlar Kurulu) arasında bölüş-türülmüştür. Bu modelde devlet başkanı meşruti bir hükümdar veya cumhurbaşkanı olabilir. Bu sistemde devlet başkanı siyasal bakımdan sorumsuz Bakanlar Kurulu ise bireysel ve kollektif olarak yasama organına karşı sorumludur. Bu modelin tipik hali ise parlamenter hükümet sistemidir⁴⁰.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, esas itibarıyla kolektif bir organ aracılığıyla yürütme gücünün kullanılması yerine doğrudan halk tarafından seçilen ve kesintisiz olarak beş yıl boyunca görevini

³⁶ **Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, s. 302; **Miş/Duran**, s. 37.

³⁷ 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG: 11 Şubat 2017 tarih, s. 29976

³⁸ **Turhan, A. Menaf**, s. 42.

³⁹ **Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, s. 297; **Kaboğlu**, s.126; **Özer, Atilla** (2017), Anayasa Hukuku, 8. B, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 186; **Gören, Zafer** (2019) 2017 Anayasa Değişikliği ile Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanlığı, (“ 2017 Anayasa Değişikliği”), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:18 S.:36 Güz 2019/2 s.1; **Kahraman**, s. 439; **Karatepe**, s. 225.

⁴⁰ **Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, s. 298; **Kaboğlu**, s. 126; **Özer**, s.144; **Önder Salih** (2017) Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü, Ankara, Turhan Yayınevi, s.11; **Teziç**, s.505; **Kahraman**, s. 434.

sürdürebilecek bir kişi tarafından yürütme gücünün kullanılmasını ifade etmektedir. Bu yönüyle Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi monist bir modeli esas almaktadır⁴¹. Bu sistemde Cumhurbaşkanı, beş yıl boyunca güvenlikten dış politikaya, eğitimden sağlığa toplumu ilgilendiren bütün alanlarda kamu politikalarını doğrudan ya da dolaylı olarak belirleyebilecek, uygulayabilecek ve uygulamaları takip edebilecektir⁴².

Yeni istemde yürütmenin monist yapıda olması parlamenter hükümet sisteminin terk edildiğini göstermekle birlikte monist tek başlı yürütmenin varlığı, sistemin başkanlık sistemi olarak nitelendirmesi için yeterli değildir. 2017 Anayasa değişikliği ile, başkanlık sisteminin vazgeçilmez bir kısım öğelerini içermeyen ancak parlamenter sisteme ait bazı öğelerin dahil edilmesiyle başkalaştırılan bir sistemin getirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu sistemin, odak noktasını başkanın ya da Anayasadaki nitelendirme ile Cumhurbaşkanının oluşturduğu görülmektedir⁴³.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, her ne kadar başkanlık sisteminden esinlenmiş ise de başkanlık sistemi ile Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi arasında farklar bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, başkanlık sisteminden farklı olarak TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin eş zamanlı yapılması kuralı benimsenmiştir. Yine Cumhurbaşkanı ve TBMM'ye birlikte seçimlerin yenilenmesi yetkisi verilmiştir. Başkanlık sisteminde başkanın üst düzey atamalar Kongrenin onayına tabi iken, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde böyle bir onay mekanizması öngörülmemiştir. Başkanlık Sisteminde bütçenin kabul edilmemesi halinde başkanın bütçesiz kalma ihtimali Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde bertaraf edilmiştir.

⁴¹ Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s.298; Kaboğlu, s. 126; Miş/Duran, s. 42. İba, Anayasa Hukuku Genel Esasları, s. 246; Gören, “2017 Anayasa Değişikliği”, s.3; Turhan, A.Menaf, s. 53.

⁴² Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 298; Sobacı, Mehmet Zahit/Miş, Nebi/Köseoğlu, Özer (2018); “Türkiye’nin Yeni Yönetim Modeli ve Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı” Seta Prespektif, S.:206, s.1; Ergül, Ergin (2019) Anayasa Hukukuna Başlangıç, Ankara, Adalet Yayınevi, s.262.

⁴³ Anayurt, Ömer / Ekinci, Ahmet (2017) Tek Başlı Yürütme Esasına Dayalı Hükümet Sistemlerinde Başkan Yardımcılığı ve 2017 Anayasa Değişikliği ile Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanı Yardımcılığı Kurumu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, Prof. Dr. Zafer Gören Armağanı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 483; Ataay, Faruk (2017), Türkiye’de Hükümet Sistemi Değişikliği: Parlamenter Sistemden Başkanlık Sistemine Geçiş, Sosyal Bilimler Dergisi, C.: X S.: 2, s.77.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, bütçenin TBMM tarafından kabul edilmemesi halinde önceki yılın bütçesi belli bir oranda arttırılarak uygulanabilecektir⁴⁴. Bu farklılıklar üzerinden bir değerlendirme yapıldığında Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanının konumunun, başkanlık sisteminde başkanın konumundan görece olarak daha güçlü olduğunu söylemek mümkündür.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yürütmeye iki başlılığa son verilmiş ve başbakanlık makamı kaldırılmış bakanlıkların rol ve fonksiyonları da kaçınılmaz olarak değişime uğramıştır. Çünkü yeni sistemde kural olarak Cumhurbaşkanı ve yakın çalışma ekibi birincil politika belirleyicisi, bakanlıklar ise alt düzey politika yapıcı ve daha ağırlıklı olarak uygulayıcı ve denetleyici olarak konumlandırılmıştır⁴⁵.

B. CUMHURBAŞKANININ SEÇİLMESİ VE GÖREVE BAŞLAMASI

1. CUMHURBAŞKANININ SEÇİLMESİ

a. Genel Olarak

1924, 1961 ve 1982 Anayasalarının hazırlanışı sırasında Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi usulü, gündeme getirilmiş ancak Kurucu Meclisler tarafından benimsenmemiştir. Bu tercihte parlamenter rejimlerde devlet başkanının, tüm siyasi partilere eşit mesafede ve tarafsız bir kişi olmasının ideal olduğu, halk tarafından seçilmiş bir Cumhurbaşkanının tarafsızlığına gölge düşebileceği, halkın salt çoğunluğunun oyuyla seçilmiş bir Cumhurbaşkanıya sorumsuz ve yetkisiz bir statü öngörmenin rasyonel olmayacağı, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bir sistemi, Anayasanın diğer kurallarıyla bağdaştırmanın ve parlamenter sistem içinde değerlendirmenin kolay olmayacağı, bu nedenle Cumhurbaşkanının Meclis tarafından seçilmesi yönteminin, Türkiye'nin 80 yıllık anayasal kültürüne ve geleneğine daha uygun olacağı yönünde görüşler etkili olmuştur⁴⁶.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, 2017 Anayasa değişikliğinden önce hayata geçmişti. Parlamenter sistemin uygulandığı

---

⁴⁴ Atar, s. 179; Ataay, s. 78.

⁴⁵ Sobacı/Miş/ Köseoğlu, s. 4; Atar, s. 180.

⁴⁶ Tanör, Bülent / Yüzbaşıoğlu, Necmi (2001) 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 302.

uzun yıllar boyunca Meclis tarafından seçilen Cumhurbaşkanı, 21. Ekim 2007 tarihinde referandumda kabul edilen anayasa değişikliği ile halk tarafından seçilmeye başlanmıştır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, TBMM tarafından seçilen son Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi ile halk tarafından seçilen ilk Cumhurbaşkanı olmuştur⁴⁷.

Cumhurbaşkanının seçimi, 19 Ocak 2012 tarihli ve 6271 sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu ile düzenlenmiştir⁴⁸. Bu Kanunun bir kısım hükümleri, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kabulünden sonra değişikliğe uğramıştır. Kanunun 7'nci ve 8'inci maddesi ve 8/A maddesi ile 3'üncü maddesinin birinci ve yedinci fıkraları, 4'üncü maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yapılan değişiklikler 30 Nisan 2018 tarihinde, 3'üncü maddesinin ikinci, üçüncü, dördüncü fıkrasında yapılan değişiklikler ise 9 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Aynı kanunun 21 ve 22'nci maddelerinde 699 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılan değişiklikler 6 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁴⁹.

Cumhurbaşkanlığı seçimi, TBMM'nin ve Cumhurbaşkanının normal seçim döneminin sona ermesi, seçimlerin yenilenmesine TBMM tarafından karar verilmesi, seçimlerin yenilenmesine Cumhurbaşkanı tarafından karar verilmesi ve Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir şekilde boşalması halinde yapılır⁵⁰.

b. Seçilme Yeterliliği ve Adaylık

Cumhurbaşkanı, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, beş yıllık süre için doğrudan halk tarafından seçilir⁵¹.

---

⁴⁷ **Turhan, A.Menaf**, s. 56.

⁴⁸ **RG Tarihi:** 26.01.2012 **S.:** 28185 **Kabul Tarihi:** 19.01.2012

⁴⁹ **Gözler, Kemal** (2019), Türk Anayasa Hukuku, 3.B, Bursa, Ekin Basın Yayın Dağıtım, s. 785.

⁵⁰ **Gözler**, s. 788.

⁵¹ Kısıtlılar, askerlikle ilişkili olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis veya süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile, basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle mahkûm olanlar, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının, birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini

Aday olmak için kırk yaşını doldurmak ve yükseköğrenim yapmış olmak gerekir (Ay. m.101/1). Seçilen Cumhurbaşkanı tekrar seçilebilir. Ancak bir kişi en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir (Ay. m.101/2). Ancak Cumhurbaşkanının ikinci döneminde seçimlerin Meclis tarafından yenilenmesine karar verilmesi hâlinde, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir (CSK, m.3/2). Dolayısıyla daha önce birden fazla cumhurbaşkanı olanlar aday olamazlar⁵².

Herkes cumhurbaşkanlığı seçiminde aday olamaz. Aday olabilmek için, siyasi parti grupları veya en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler veya en az yüz bin seçmen tarafından aday gösterilmek gerekir (Ay. m.101/3). Ancak aday gösterilmek kişinin yazılı muvafakatine bağlıdır (CSK 7/2).

Aday gösterilen kişinin milletvekili sıfatını haiz olması mümkündür. Ancak Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer (Ay, m.101/4).

Yüksek Seçim Kurulu tarafından yapılan inceleme sonucunda seçilme yeterliğini ve aday gösterilme şartlarını taşıyan adaylar geçici aday listesi olarak Resmî Gazete’de yayımlanır (CSK, m.9). İlândan itibaren iki gün içinde, geçici aday listesine veya varsa bu listeye alınmama ya ilişkin karara karşı Yüksek Seçim Kuruluna itiraz edilebilir. Yüksek Seçim Kurulu itirazları üç gün içinde kesin karara bağlar ve kesin aday listesini Resmî Gazete’de yayımlar (CSK, m.10).

Kesin aday listesinin Resmî Gazete’de yayımından itibaren, oy verme günü saat 17.00’ye kadar listede meydana gelecek eksilmeler, birinci oylamada değişikliği gerektirmez (CSK, m.12.)

c. Siyasi Partiler Tarafından Aday Gösterilme

Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin aday göstermesi ancak grup kararıyla mümkün olabilir. Grubu olmayan siyasi partiler ise tüzüklerinde gösterilen yetkili organlarının kararıyla

---

aleni olarak tahrik etme suçundan mahkum olanlar, terör eylemlerinden mahkûm olanlar, Türk Ceza Kanununun 536’ncı maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı eylemlerle aynı Kanunun 537’nci maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkum olanlar milletvekili seçilemezler. Milletvekili Seçim Kanunu, m.11/f)

⁵² Gözler, s.793.

Cumhurbaşkanlığına aday gösterebilirler (CSK 8/1). Her siyasi parti veya parti grubu ancak bir aday için başvuruda bulunabilir. Buna karşılık bir kişiyi, birden fazla siyasi parti grubu veya siyasi parti aday gösterebilir (CSK m.8/2).

Adayların isimleri, muvafakat belgeleri ve gerekli diğer belgeler, Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilân edilen süre içinde Yüksek Seçim Kuruluna bildirilir. Gerekli belgelerle birlikte süresi içinde isimleri bildirilen kişiler aday gösterilmiş sayılır (CSK, m.8/2). Yüksek Seçim Kurulu, adaylarla ilgili bilgi ve belgelerde eksiklik tespit etmesi halinde eksikliklerin giderilmesi için siyasi partilere beş günlük süre verir (CSK, m.8/3). Bu süre içinde eksiklikleri gidermeyen partiler, aday göstermekten vazgeçmiş sayılır (CSK, m.8/4).

d. Seçmen Tarafından Aday Gösterilme

Seçmenlerce aday gösterilmek isteyen kişi, kimlik ve açık adres bilgilerini ihtiva eden başvuru dilekçesi ve seçilme yeterliğine ilişkin belgelerle, Yüksek Seçim Kuruluna bizzat başvurmak zorundadır. Başvuru dilekçesine en yüksek derecedeki devlet memuruna mâli haklar kapsamında yapılmakta olan her türlü ödemelerin bir aylık brüt tutarının on katının ilgili maliye veznesine emaneten yatırıldığına dair makbuz da eklenir (CSK, m. 8-A/2).

Yüksek Seçim Kurulu, başvuru dilekçesi ve eklerini iki gün içinde inceler. Yüksek Seçim Kurulu, başvuruyu öncelikle seçilme yeterliliği açısından inceler. İnceleme sonucunda başvuranın, seçilme yeterliğinin bulunmadığını tespit etmesi halinde başvuruyu reddeder. Başvuran, ret kararı aleyhine kararın kendisine bildirilmesinden itibaren iki gün içinde dilekçeyle yeniden inceleme talebinde bulunabilir. Yüksek Seçim Kurulu, bu talebi üç gün içinde karara bağlar (CSK, m. 8-A/3).

Yüksek Seçim Kurulu, bilgi ve belgelerde eksiklik tespit etmesi halinde eksikliklerin tamamlanması için başvurana iki gün süre verir. Bu süre içinde eksiklikler tamamlanmadığı takdirde başvuru reddedilir (CSK, m. 8-A/3).

Cumhurbaşkanı seçilme yeterliliğini haiz olan ve başvuru belgelerinde eksiklik olmayan başvuru, Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilân edilir (CSK, m. 8-A/3). Adaylık için yüz bin imzanın ikmali, bu aşamadan sonra söz konusu olur.

Seçmenler, adaylık teklifi için kayıtlı oldukları ilçe seçim kuruluna bizzat başvurmak zorundadır (CSK, m. 8-A/5). Seçmenler, ilânda

belirtilen kişilerden sadece biri için bir kez teklifte bulunabilirler (CSK, m. 8-A/5).

Başvuranın, seçmen niteliğine sahip olduğu ve daha önce aday teklifinde bulunmadığı tespit edildikten sonra, ilân edilen listedeki kişiler arasından tercih yaptırılır (CSK, m. 8-A/5) Belirlenen süre içinde yüz bin seçmen tarafından teklif edilen kişiler, geçici aday listesinde gösterilir (CSK, m. 8-A/6).

Yüz bin seçmen sayısına ulaşmayan başvuruçular, aday gösterilmemiş sayılır.

Başvuru sırasında ödedikleri tutar Hazineye gelir kaydedilir. Ancak yüz bin seçmen tarafından aday teklifinde bulunulması veya ölüm hâllerinde maliye veznesine emaneten yatırılan tutar, seçimden sonra talep üzerine ilgiliye iade edilir (CSK, m. 8-A/7).

e. Seçim Dönemi, Seçim Döneminin Başlangıcı ve Seçimlerin Tamamlanması

Cumhurbaşkanlığı seçimi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimi, aynı günde yapılır. Cumhurbaşkanlığı seçiminde birinci oylama gerekli çoğunluk sağlanamaması halinde, en çok oyu alan iki aday arasında yapılacak ikinci oylamada Cumhurbaşkanı seçilir (Ay., m.77).

Oy verme günü, Cumhurbaşkanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev sürelerinin dolmasından önceki son pazar günüdür. Görev süresinin tespitinde bir önceki seçim tarihi esas alınır. Oy verme gününden geriye doğru hesaplanacak altmış günlük sürenin ilk günü seçimin başlangıç tarihidir. (CSK, m.3/3)

Cumhurbaşkanının seçimi, her zaman normal görev süresinin hitamında yapılmayabilir. Bazı hallerde daha erken yapılması da mümkündür. Bu hallerden biri seçimlerin yenilenmesidir. Seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi hâlinde bu karar kırk sekiz saat içinde Resmî Gazete'de yayımlanarak ilân olunur. Bu kararın verildiği günden sonra gelen altmışıncı günü takip eden ilk pazar günü Cumhurbaşkanı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi birlikte yapılır. (CSK, m.3/4)

Seçimlerin görev süresinin dolmasından önce yapılmasını gerektiren bir diğer hal de Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halidir. Bu durumda seçim günü, seçime bir yıl veya daha az süre kalması ile bir yıldan fazla süre kalması seçeneklerine göre iki farklı şekilde tayin edilmiştir. Eğer Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi genel

seçimine bir yıl veya daha az süre kalması hâlinde, Cumhurbaşkanı seçimi, makamın boşaldığı günden sonra gelen altmışıncı günü takip eden ilk pazar günü Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimiyle birlikte yapılır. (CSK, m.3/5). Bir yıldan fazla süre kalması hâlinde, Cumhurbaşkanı seçimi, makamın boşaldığı günden sonra gelen kırk beş gün içindeki son pazar günü yapılır. Bu şekilde seçilen Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi seçim tarihine kadar görevine devam eder. Kalan süreyi tamamlayan Cumhurbaşkanı açısından bu süre dönemden sayılmaz. (CSK, m.3/6).

Cumhurbaşkanı seçimi bazı haller de ertelenebilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmediğine dair karar verilmesi hâlinde, Cumhurbaşkanı seçimi bir yıl geriye bırakılır (CSK, m.5/1). Bir yılın sonunda geri bırakma gerekçesi devam ediyorsa aynı usulle, seçim bir yıl daha geri bırakılabilir (CSK, m.5/2). Bu konuda bir süre sınırlaması söz konusu değildir. Kanunun lafzına bakıldığında geri bırakma sebebi var olduğu sürece birer yıllık sürelerle her zaman seçimin geri bırakılabilmesi mümkün gözükmemektedir.

Seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi, seçimlerin tamamlanamaması veya Cumhurbaşkanının görev süresinin dolması hâllerinde, yenisi göreve başlayıncaya kadar mevcut Cumhurbaşkanının görevi devam eder. (CSK, m.4/4)

f. Cumhurbaşkanı Seçimi ve Sonuçlandırılması

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçimi, genel, eşit ve gizli oyla, bütün yurttan aynı günde, yargı yönetimi ve denetimi altında yapılır (CSK, m.2/2).

Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, geçerli oyların salt çoğunluğunu almak gerekir. İlk oylamada gerekli çoğunluğun sağlanamaması hâlinde oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. İkinci oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılabilir. İkinci oylamada geçerli oyların çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir (Ay., m.101/5).

İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin, adaylıktan çekilme, seçilme yeterliliğini yitirme veya herhangi bir nedenle seçime katılmaması mümkündür. Bu durumda ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. Örneğin adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime

katılamaması halinde ilk oylamada en çok oyu alan üçüncü aday, üçüncü olan adayın seçime katılamaması halinde dördüncü olan adayın katılımı ile seçim yapılır (Ay., m.101/6). Aday ikamesi, geçici sonuçların ilânını takip eden gün saat 17.00'ye kadar yapılabilir. (CSK, m.4/2).

Boşalan adaylığının birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesine rağmen, ikinci oylamaya tek aday da kalabilir. Bu durumda oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların salt çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilir (Ay., m.101/6). Referandum şeklinde yapılan bu oylamada adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması halinde, Cumhurbaşkanı seçimi yenilenir (Ay., m.101/6) Kesin sonuçların ilânından sonra gelen kırk beşinci günü takip eden ilk pazar günü sadece Cumhurbaşkanı seçimi yapılır (CSK, m. 4/3).

Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin kesin sonuçlar, kamuoyuna ilân edilir ve Resmî Gazetede yayımlanır. Ayrıca Yüksek Seçim Kurulu tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığı Makamına bildirilir (CSK, m.20/1). Yüksek Seçim Kurulu tarafından düzenlenen Cumhurbaşkanı seçildiğine dair bir tutanak, seçilen Cumhurbaşkanına verilmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulur (CSK, m.20/2). Bu tutanak Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı veya Geçici Başkan tarafından verilir (CSK, m.21/1).

2. CUMHURBAŞKANININ ANT İÇMESİ VE GÖREVE BAŞLAMASI VE GÖREVİNİN SONA ERMESİ

Adayın Cumhurbaşkanı seçilmesi, göreve başlayabilmesi için yeterli değildir. Seçilen Cumhurbaşkanın, göreve başlayabilmesi için Anayasa'nın 103'üncü maddesinde düzenlendiği şekliyle TBMM'nin önünde ant içmesi gerekir (Ay., m.103)⁵³. Dolayısıyla TBMM

⁵³ Andiçme metni ; *Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve laik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, milletin huzur ve refahı, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine ant içerim."* . Anayasa, m.103/2.

huzurunda ant içmemiş bir kişinin Cumhurbaşkanı sıfatını haiz olduğundan söz edilemeyeceği gibi görev süresinin başladığından da söz edilemez⁵⁴. Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğu ile soruşturulması ve kovuşturulması ilgili hükümler de ancak bu sıfatını kazanılmasından sonra geçerlilik kazanır. Seçilmiş ancak henüz TBMM önünde ant içerek göreve başlamamış kişi, Cumhurbaşkanlığı sıfatından kaynaklanan hak ve yetkileri kullanamayacağı gibi Cumhurbaşkanı sıfatından kaynaklı hukuki korumadan da yararlanamaz⁵⁵.

Cumhurbaşkanı ant içme töreni, birlikte yapılan Cumhurbaşkanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçiminin ardından Meclisin toplandığı ilk günü takip eden üç gün içinde gerçekleştirilir (CSK, m.21/1)⁵⁶. Cumhurbaşkanı'nın ikinci oylamada seçilmesi veya sadece Cumhurbaşkanı seçiminin yapılması halinde ant içme töreni, seçim sonucunun kesinleşmesini takip eden üç gün içinde yapılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse derhal toplantıya çağrılır (CSK, m.21/2).

Cumhurbaşkanı, ant içmek için Genel Kurul'a girdiğinde milletvekilleri tarafından ayakta karşılanır. Ant içmek sırasında milletvekilleri ve locadaki izleyiciler dahil olmak üzere Genel Kurulda bulunan herkes ayağa kalkar. Ant içme bitince İstiklal Marşı okunur. Ant içme törenin ardından Cumhurbaşkanı, beraberinde en yaşlı başkan vekili olduğu halde Genel Kurul salonundan ayrılır. Cumhurbaşkanı, Genel Kurul salonundan ayrılırken herkes ayağa kalkar⁵⁷.

Seçilen Cumhurbaşkanı'nın görev süresi beş yıldır (Ay., m.101/2). Cumhurbaşkanı'nın görevi, yeni Cumhurbaşkanı seçilip göreve başlayıncaya kadar devam eder (Ay., m.101/7). Anayasanın 101'inci maddesinin 7'nci fıkrası seçimlerin tamamlanamaması sebebine münhasır olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla seçimler tamamlanmış olmakla beraber Cumhurbaşkanı'nın hastalığı veya TBMM'nin toplanamaması gibi nedenlerle ant içme törenin yapılamaması halinde görevi dolan önceki

---

⁵⁴ **Gözler**, 799; **Atar**, s.96.

⁵⁵ **Gözler**, s. 804.

⁵⁶ Bu düzenlemenin, Anayasanın 101 inci maddesinin 2'nci fıkrasında yer alan "*cumhurbaşkanın görev süresi beş yıldır*" şeklindeki düzenlemeye aykırı olduğuna dair görüş için bkz. **Gözler**, s. 802.

⁵⁷ **Neziroğlu, İrfan** (2008) *Türk Parlamento Hukukun Temel Kavramları*, Ankara, Yetkin Yayınevi, s.58.

Cumhurbaşkanının görevine devam edip etmeyeceğine dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. 6771 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılan Anayasanın 102'nci maddesinin son fıkrası böyle durumlarda bir çözüm içermekte ve görevi dolsa bile eski Cumhurbaşkanının, yeni Cumhurbaşkanı göreve başlayıncaya kadar görevine devam edeceğini düzenlenmekte idi. Böyle bir düzenleme olmadığına göre seçimlerin tamamlanamaması hali hariç diğer durumlarda görev süresi dolan Cumhurbaşkanının Cumhurbaşkanlığı sıfatının devam edip etmediği hususu hukuken tartışmalı hale gelmiştir⁵⁸.

Cumhurbaşkanının görevi ve Cumhurbaşkanlığı sıfatı beş yıllık görev süresinin dolması veya seçimlerin yenilenmesi seçenekleri dışında istifa, ölüm ve Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkumiyet ve diğer bazı nedenlerle sona ermektedir (Ay., m.106/2).

C. CUMHURBAŞKANININ GÖREV VE YETKİLERİ

1. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE GENEL OLARAK CUMHURBAŞKANININ KONUMU

Anayasanın 8 inci maddesine göre “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.” Düzenlemeden anlaşılabacağı gibi parlamenter sistemde yürütmenin sorumlu kanadı olarak konumlandırılan ve parlamentoya karşı sorumlu kolektif bir organ olan Bakanlar Kurulunun varlığına son verilmiş ve yürütme erki, doğrudan halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanına verilmiştir⁵⁹. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yürütme organı monist bir yapıda konumlanmıştır. Bu nedenle Cumhurbaşkanı, bütün görev ve yetkilerini tek başına, başka herhangi bir makamın teklifine ve onayına bağlı olmaksızın kullanabilecektir⁶⁰.

⁵⁸ Gözler, s. 804.

⁵⁹ Boztepe, Mehmet (2018), 2017 Yılı Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(1) Bahar, s.9; Küçük, Adnan (2017) Yeni Anayasa Değişikliği ile Türkiye'ye Getirilmek İstenen Türkiye'ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler. Liberal Düşünce Dergisi, Yıl:22, S.:85, Kış 2017, s.159.,

⁶⁰ Gözler, s. 817; İba, Anayasa Hukuku Genel Esasları, s. 249.

2. CUMHURBAŞKANININ GÖREV VE YETKİLERİ

Cumhurbaşkanı, devletin başı olup devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder. Ayrıca Anayasa'nın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder (Ay.,104/1-2).

Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinin düzenlendiği Anayasanın 104'üncü maddesinin ilk halinde Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri yasamayla ilgili olanlar, yürütmeye ilgili olanlar ve yargıyla ilgili olanlar şeklinde tasnif edilmişti. Böyle bir tasnife yeni düzenlemede yer verilmemiştir. Bununla birlikte öğretide Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri *“devletin başı sıfatından kaynaklanan görev ve yetkiler”*, *“yasamayla ilgili görev ve yetkiler”* *“yargıyla ilgili görev ve yetkiler”*, *“dış ilişkiler alanında görev ve yetkiler”*, *“diğer görev ve yetkiler”* şeklinde tasnif edilmektedir⁶¹.

Anayasa'nın 104'üncü maddesine göre yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı bu yetki çerçevesinde Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları ve üst kademe kamu yöneticilerini atar ve görevlerine son verir, yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder, milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Ancak bu yetki sınırlı bir yetkidir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Bunun gibi Anayasaya göre münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Eğer bir konu, kanunda açıkça düzenlenmiş ise bu konuda da Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenleme yapılamaz. Eğer Anayasa'daki amir hükme rağmen kanunla düzenlenmiş bir konu Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile tekrar düzenlenmiş ise kanunla kararname arasında farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Cumhurbaşkanlığı

---

⁶¹ Gözler, s.817.

kararnamesi ile düzenlenmiş bir konuda Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kanun çıkarılması halinde Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir (Ay., m.104/17).

Cumhurbaşkanının yürütme alanı ile ilgili konularda düzenleyici işlem yapma yetkisi Cumhurbaşkanı kararnamesi ile sınırlı değildir. Cumhurbaşkanı kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler de çıkarabilir (Ay., m.104/18).

Cumhurbaşkanı, gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapıp ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verebilir (Ay., m.104/4-5). Kanunları yayımlama yetkisi de Cumhurbaşkanına aittir. Bu yetki kapsamında Cumhurbaşkanı kanunları yayımlayabileceği gibi kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri de gönderebilir. (Anayasa m.104/6-7) Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanması uygun bulunan milletlerarası antlaşmaları iade etme yetkisi yoktur. Cumhurbaşkanı, milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayımlar (Anayasa m.104/12). Cumhurbaşkanı, Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunabilir. (Ay., m.104/13)

Cumhurbaşkanı kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasa'ya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinde iptal davası açabilir (Ay. m.104/8). Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle kişilerin cezalarını hafifletebilir ve kaldırabilir (Ay., m.104/17).

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri 2017 Anayasa değişikliğinden önceki görev ve yetkilerle büyük oranda örtüşmektedir. Bununla birlikte yeni düzenleme ile ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj vermek, Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanları atamak ve görevlerine son vermek, üst kademe kamu yöneticilerini atamak görevlerine son vermek ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlemek, milli güvenlik politikalarını belirlemek ve gerekli tedbirleri almak, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarmak, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarmak şeklinde Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerine yeni görev ve yetkilerin eklendiği görülmektedir⁶².

---

⁶² **Gören**, “2017 Anayasa Değişikliği”, s.18.

D. CUMHURBAŞKANININ SORUMLULUĞU

Hukukta sorumluluk meselesi, temel meselelerden biridir. Sonuçta hukuk, sosyal kurallar arasında özelliğini yaptırım fikrinden alır. Yaptırım, uygulandığı zaman anlam ifade eder. Yaptırımın uygulanabilmesi için, kuralı ihlal eden kişinin sorumlu olması gerekir. O halde hukukun asli ve başta gelen yaptırımı sorumluluktur⁶³. Bu çerçevede sorumluluk, kişinin hukuk düzenin koymuş olduğu genel bir hukuk ödevine aykırı davranmasından veya bir kişiye verdiği akit veya akit dışı zararlardan dolayı yaptırıma tabi tutulmasıdır⁶⁴. Sorumluluk, ceza hukuku bakımından cezalandırılmayı, özel hukuk bakımından maddi ve manevi tazminata mahkum olmayı ifade eder. Anayasa hukuku açısından sorumluluk, hesap sorulabilmesi (accountability) anlamına gelmektedir⁶⁵. Cumhurbaşkanı, bir kişi olarak uymakla yükümlü olduğu kurallara olduğu gibi, münhasıran görevine ilişkin kurallara da bulunmaktadır. Bu kurallara aykırı davranması halinde sorumluluğunun söz konusu olması tabidir.

Cumhurbaşkanının sorumluluğunu, siyasi, hukuki ve cezai olarak üç farklı açıdan değerlendirmek mümkündür⁶⁶. Bu üç tür sorumluluğun dayanağı, kapsamı ve işletilmesi süreci birbirinden farklıdır. Her üç sorumluluk aynı anda söz konusu olabileceği gibi, bazı hallerde tek bir sorumluluk türünün varlığından da söz edilebilir.

1. SİYASİ SORUMLULUK

Siyasi sorumluluk, demokrasilerde hükümetlerin uyguladıkları politikalar ve tercihleri açısından vatandaşa karşı hesap verebilir olmasını ve vatandaşın istek ve tercihlerine karşı duyarlı olmasını ifade

---

⁶³ **Dönmezer, Sulhi** (1949) Cezai Mesuliyetin Esası, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, s. 2.

⁶⁴ **Eren, Fikret** (1989) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.II, 3.B, Ankara, S Yayıncılık, s.2.; **İnan, Ali Naim** (1979) Borçlar Hukuk Genel Hükümler, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 259.

⁶⁵ **Erdoğan, Mustafa** (1987) 1982 T.C. Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Hukuki Durumu. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 157.

⁶⁶ **Gözler**, s. 855; **Bilge, Necip** (1956), Bakanların Görev ve Sorumları, Ankara, Yeni Desen Matbaası, s. 28; **Yıldız, Abdülkadir** (2019), Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu Meselesi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C.:9, S.: 1, s.3.

etmektedir. Sorumluluk ilişkisi bir yönüyle “*müvekkil-vekil*” (*principal-agent*) ilişki zinciri içerisinde gerçekleşmektedir. Bu ilişki zincirinde, seçmenler egemenliklerini temsilcilerine devretmektedir. Siyasi sorumluluk mekanizması ise, yetki devrinin ters yönünde işletilmesidir. Söz konusu zincirde, egemenliğin devredildiği temsilcilerin vatandaşların istek ve tercihlerine karşı duyarlı olmasını sağlayan başlıca araç seçimdir. Zira bir hükümet veya milletvekilleri, ancak vatandaşlar faaliyetlerini değerlendirebiliyor, dolayısıyla başarılı bulduklarını ödüllendirebiliyor, başarısız bulduklarına yaptırım uygulayabiliyorsa sorumlu, bir başka deyişle hesap verebilir durumda olurlar. Burada yönetilenin ödülü “*tekrar seçmek*”, yaptırımı ise “*tekrar seçmemek*” tir.⁶⁷

Siyasi sorumluluk, seçimle göreve gelen yöneticilerinin sorumluluğu olarak da ifade edilebilir. O nedenle hukuki ve cezai sorumluluğun aksine herkes için geçerli bir sorumluluk türü değildir. Yine hukuki ve cezai sorumluluktan farklı olarak konu bakımından sınırlandırılmamıştır. Siyasi sorumluluk gerektiren fiiller, hukuki düzenlemelerin konusu değildir. Dolayısıyla siyasi sorumluluğun doğması için herhangi bir hukuk kuralının ihlal edilmesine gerek bulunmamaktadır⁶⁸. Siyasi sorumluluk, görev süresiyle sınırlı bir sorumluluk türüdür. Görev sona erince siyasi sorumluluk da sona erer⁶⁹. Siyasi sorumluluk bireysel olabileceği gibi kollektif de olabilir⁷⁰.

Cumhurbaşkanının siyasi sorumluluğu, ekonomik, sosyal, kültürel, askeri, idari mali konulardan dış politikaya kadar her türlü işlem ve eylemlerden kaynaklanabilir⁷¹. Demokrasilerde egemenlik halka ait olduğuna göre siyasi sorumluluk, doğrudan halka veya halkın temsilcilerine karşı söz konusudur. Siyasi sorumluluğunu takdir edecek olan halkın

---

⁶⁷ **Yiğit, Dilek** (2013) Avrupa Komisyonu’nun Meşruiyeti ve Siyasi Sorumluluğu, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, C.: 21, S.: 2, s.81.

⁶⁸ **İtişgen Dülger, Rezzan** (2017), Parlamenter Sistemde Devlet Başkanın Cezai Mesuliyeti, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s.35; **Tülen, Hikmet** (1999), Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması, Konya, Mimoza Basım, Yayım ve Dağıtım A.Ş s. 39; **Bilge**, s.27-28.

⁶⁹ **İslam, Nadir Latif** (1966), Türkiye’de Gensoru ve Meclis Tahkikatı, Ankara, Kardeş matbaası, s. 7.

⁷⁰ **Özçelik, A.Selçuk** (1982), Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, İstanbul, Fakülteler Matbaası, s.318.

⁷¹ **Atar**, s. 299.

kendisi veya temsilcileridir. Siyasi sorumluluğun yaptırımını ise görevden alınmadır. Dolayısıyla halk veya temsilcileri, beğenmedikleri yöneticileri görevden alabilir⁷².

Parlamente sistemlerde devlet başkanının tüm işlemlerinin başbakan ve ilgili bakanın ortak imzasına tabi olması (karşı-imza kuralı), doğabilecek siyasi ve cezai sorumluluğu başbakan ve ilgili bakana ait olmasından dolayı devlet başkanının siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu ilke, parlamente sisteminin temel ilkelerinden biridir⁷³. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, karşı-imza kuralı bulunmamaktadır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına ve atadığı kabineye ait bulunmaktadır. Bu nedenle Cumhurbaşkanının siyasi sorumluluğu bulunduğu hususunda bir tereddüt bulunmamaktadır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, Cumhurbaşkanının siyasi sorumluluğu olmakla birlikte, TBMM'ye karşı siyasi sorumluluğu olup olmadığı hususu tartışmalıdır. Parlamente sistemde, halkın temsilcilerinden oluşan parlamento beğenmediği bakanı veya bakanlar kurulunu güvensizlik oyu ile görevden alabilir. Ancak siyasi sorumluluğu bulunmayan devlet başkanı ile ilgili böyle bir yetkisi yoktur⁷⁴. Buna karşılık Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde ise TBMM, kendi seçimini yenilemeyi göze almak şartıyla Cumhurbaşkanının seçimini de yenileyebilmekte ve bu şekilde mevcut Cumhurbaşkanının görevini sona erdirebilmektedir. Kuşkusuz bu durum tipik bir siyasi sorumluluk mekanizması olmakla birlikte Cumhurbaşkanı ile TBMM arasında bir sorumluluk ilişkisi olduğu anlamına gelmemektedir. Yeni sistemde doğrudan halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanının, TBMM'ye karşı sorumluluktan söz etmek güçtür⁷⁵.

2. HUKUKİ SORUMLULUK

Hukuki sorumluluk, kişilerin özel hukuk kapsamındaki fiillerinden sorumluluğunu ifade etmektedir⁷⁶. Cumhurbaşkanının hukuki

⁷² Gözler, s. 855; Atar, s.299; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 308.

⁷³ Erdoğan, Mustafa (2018), Türk Anayasa Hukuku, Ankara, Hukuk Yayınları, s.170; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 308; İba, Anayasa Hukukun Genel Esasları, s. 263; Önder, s.13; Gören, "...2017 Anayasa Değişikliği, s 18.

⁷⁴ Gözler, s. 854

⁷⁵ Gözler, s. 857; Atar, s. 299; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 308; Tunç, Hasan (2018) Türk Anayasa Hukuku, Ankara, Gazi Kitabevi, s.268.

⁷⁶ Önder, s.121.

sorumluluğunu kişisel eylem ve işlemlerinden dolayı hukuki sorumluluğu, görevi ile ilgili eylem ve işlemlerden dolayı görev sorumluluğu olarak iki açıdan değerlendirmek gerekir⁷⁷.

Türk anayasalarında, Cumhurbaşkanının sorumluluğu, cezai sorumluluk bağlamında ele alınmıştır. Hukuki sorumluluk geçmiş anayasalarda düzenlenmediği gibi, 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğinde de hukuki sorumluluğa dair herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Buna karşılık yarı başkanlık sisteminin geçerli olduğu Fransa Anayasasında hukuki sorumluluk düzenlenmiş, Cumhurbaşkanının görev süresi boyunca hiçbir hukuk davasına konu edilemeyeceği Anayasa'nın 67'nci maddesinde açıkça hüküm altına alınmıştır. Hukuki ihtilaflarla ilgili olarak görev süresi boyunca hak düşürücü süreler işlemez⁷⁸.

Cumhurbaşkanının kişisel eylem ve işlemlerinden dolayı hukuki sorumluluğu tamdır. Bu sorumluluğun kapsamına sözleşmeden dolayı sorumluluk girdiği gibi haksız fiillerinden doğan sorumluluk da girer. Bu sorumluluk çerçevesinde Cumhurbaşkanı aleyhine dava açılabilir ve dava sonucunda hukuki sorumluluğa ilişkin yaptırımlara da hükmedilebilir⁷⁹.

Ufuk Sema Eğitim İşl. Tic. A.Ş, tarafından 31.08.2015 tarihinde açılan davada, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın devlet içinde paralel bir devlet yapılanması olduğu iddiası kapsamında şirkete ait okulların da paralel yapıyla ilişkili olduğunu söyleyerek, eğitim kurumlarının halk nezdinde itibarını zedelediği, bu nedenle bir kısım öğrencilerin kayıtlarını sildirdiği, Cumhurbaşkanının, başbakanlık dönemine ilişkin açıklamalarının bir bütün olarak haksız rekabet teşkil ettiği beirtilerek, 20.000 TL maddi tazminat, 100.000 TL manevi tazminatın haksız fiil tarihinden itibaren tahsili talep edilmiştir. Davayı karara bağlayan İstanbul 13. Asliye Ticaret Mahkemesi, 04.09.2015 tarihli E. 2015/843, K. 2015/565 sayılı kararı ile *“görevi sırasında işlemlerinden ötürü sorumsuzluğu ve yargı bağıışıklığı bulunan Cumhurbaşkanı hakkında dava açılmayacağından davanın reddine”* karar vermiştir. İşbu karar, Yargıtay 11.Hukuk Dairesi'nin 08.05.2017 tarih ve E.2015/ 13580, K. 2017/2674 sayılı kararı ile onanarak kesinleşmiştir.

---

⁷⁷ Gözler, s. 865.

⁷⁸ https://www.conseilconstitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constitution_anglais_oct2009.pdf (E.T: 22.01.2020).

⁷⁹ Gözler, s. 865; Atar, s.302; Tunç, s. 276; Önder, s.122.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 11 Ocak 2016 tarihinde bir grup akademisyen tarafından yayınlanan bildiriye imzalayan akademisyenlere yönelik olarak yaptığı açıklamalar nedeniyle, bildiriye imzalayanlardan birinin açtığı manevi tazminat davasında yerel mahkeme, işini esasına girerek bir sonuca varmıştır. Cumhurbaşkanının açıklamalarını yargısal bağımsızlık kapsamında değerlendirmeyen İstanbul Anadolu 22. Asliye Hukuk Mahkemesi, 18.07.2017 tarih E. 2016/ 171, K. 220 sayılı kararında açıklamaların ifade özgürlüğü kapsamında olduğu gerekçesiyle manevi tazminat talebini ret etmiştir. İstinaf incelemesine bakan İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 4. Hukuk Dairesi, 08.11.2017 tarihli E. 2017/1472, K. 2017/1504 sayılı kararında Cumhurbaşkanın bildiriyle ilgili yaptığı açıklamaların ifa ettiği görevle ilgili olduğunu, açıklamalarda matufiyet olgusunun bulunmadığını, söylenen sözlerin mücadele verdiği terör olayları nedeniyle bildirinin eleştirilmesi ve değerlendirilmesi niteliğinde olduğu gerekçesiyle istinaf başvurusunu ret etmiştir. Davacının temyiz başvurusu üzerine istinaf kararını inceleyen Yargıtay 4.Hukuk Dairesi, 10.02.2020 tarihli E. 2018/160, K. 2020/426 sayılı kararı ile İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 4. Hukuk Dairesi'nin kararını onamıştır. Görüldüğü üzere Cumhurbaşkanının yargı bağımsızlığı oldu gerekçesiyle işin esasına girilmeden verilmiş kararlar olduğu gibi, Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğunu ilke olarak kabul ederek, işin esasına girip verilmiş kararlar da bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanın görevi ile ilgili eylem ve işlemlerden sorumluluğu konusunda parlamenter sistem ile cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi arasında önemli farklar bulunmaktadır. Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili eylem ve işlemlerden hukuki sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu husustaki sorumluluk, “*karşı imza*” kuralı gereğince başbakan ve ilgili bakana aittir⁸⁰. Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı cezai sorumluluğu bulunduğu için, bu nitelikteki eylemlerinden dolayı bir zarar doğmuş ise Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğunun bulunduğu kabulü gerekir.⁸¹

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde “*karşı imza*” kuralı da bulunmadığından yürütme yetkisi bütünüyle Cumhurbaşkanına aittir. Yürütme yetkisi bütünüyle Cumhurbaşkanına ait olduğuna göre, Cumhurbaşkanın görevi ile ilgili işlem ve eylemlerden dolayı hukuki

---

⁸⁰ Gözler, s. 866; Önder, s. 122.

⁸¹ Gözler, s.865.

sorumluluğu da tamdır. Bununla birlikte Cumhurbaşkanının hizmet kusuru teşkil eden göreviyle ilgili eylem ve işlemlerden dolayı sorumluluğu, “*idarenin kusurlu sorumluluğu*” kapsamında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla hizmet kusuru teşkil eden eylem ve işlemleri sonucunda bir zarar ortaya çıkmış ise bu zarardan kişisel olarak Cumhurbaşkanı değil, Cumhurbaşkanlığı sorumludur. Buna ilişkin davalar, Cumhurbaşkanının şahsına karşı adli yargıda değil, Cumhurbaşkanlığı aleyhine idari yargıda ve tam yargı davası olarak açılır.⁸²

Başkanlık Sisteminin uygulandığı ABD’de Başkanın görevinden kaynaklı iş ve işlemlerinden dolayı açılacak hukuk davalarına karşı Başkanın mutlak bağımsızlığa sahip olduğu kabul edilmektedir. Buna karşılık başkanın kişisel iş ve işlemlerinden doğan sorumluluğu bağımsızlığın dışında tutulmuştur⁸³.

II. MUKAYESELİ HUKUK AÇISINDAN CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU

A. ABD’DE BAŞKANIN CEZAİ SORUMLULUĞU

Amerika Birleşik Devletleri’nde bütün devlet dairelerinin görevlerini yerine getirmek için gerekli olan ödenek Kongre tarafından karşılanmaktadır. Doğrudan doğruya Anayasa ile kurulmuş bazı devlet daireleri hariç, bütün idari ve icrai merciler, ancak Kongrenin iradesi ile kurulmaktadır. Dolayısıyla devlet dairelerinin görevlerini iyi ifa edip etmediklerini denetlemek Kongrenin hakkı olarak görülmektedir. Kongrenin sahip bulunduğu bu yetkiler, Meclis Tahkikat Kurumunun bu maksatla kullanılması için bir dayanak teşkil etmektedir. Gerçekten Amerikan uygulamasında Meclis Tahkikatı Kurumu, en çok icra organının denetlenmesi amacıyla kullanılmaktadır⁸⁴.

Başkanlık sisteminde, Kongre, parlamenter sistemin aksine güvensizlik oyuyla hükümeti düşürme yetkisine sahip olmadığından, icra organı üzerindeki denetleme yetkisi, parlamenter rejimlerdeki nazaran çok daha etkisiz ve yaptırımsız kalmaktadır. Bu şekilde, icra organının hareket tarzı üzerine doğrudan doğruya etkili olamayan Kongre,

⁸² Gözler, s. 867; Atar, s. 302.

⁸³ Akgül, s.124.

⁸⁴ Özbudun, Ergun (1960), İngiltere ve Amerika’da Meclis Tahkikatı, AÜHF Dergisi, C.17, S.1-4, s. 221.

idarededeki kifayetsizlik ve yolsuzluklarla mücadele etmek için en elverişli vasıtalarından biri olarak meclis tahkikatını bulmaktadır.⁸⁵

Başkanlık sisteminin ayırıcı kriterlerinden biri de başkanın siyasi gerekçeler ile görevinden alınamamasıdır. Başkanlık sisteminde başkan, ancak anayasada öngörülen ve işlediği iddia edilen suçlar nedeniyle ve yine anayasada öngörülen yöntemle görevden alınabilir. Bu yöntem “impeachment” yöntemidir. Kelime anlamı itibarıyla “siyasi suçlama” anlamına gelmektedir. Impeachment, açıkça başkanın cezai sorumluluğuna yol açabilecek bir yasama soruşturmasıdır.⁸⁶

Tarihçilerin altını çizdiği gibi ABD’nin kurucu jenerasyonu, insanın doğasına ilişkin derin bir şüphe duyuyordu. Özellikle bir hükümet görevlisine emanet edilen herhangi bir yetkinin kötüye kullanılacağına dair kuvvetli bir kaygı taşıyordu.⁸⁷ Birleşik Devletler’in “*şahıs değil hukuk*” devleti olduğuna ilişkin anlayış, kurucuların insan doğası hakkındaki karamsar görüşlerine işaret etmektedir.⁸⁸

1787 Federal Anayasa Konvansiyonu tartışmalarında suçlama yetkisinin birçok savunucusu, bu mekanizma olmadığı takdirde başkanın yasaların üzerinde olacağını ileri sürmüştü. Suçlama mekanizmasını savunanlardan George Mason “*suçlama hakkının sürdürülmesinden daha önemli bir şey yoktur. Herhangi bir kişi adaletin üstünde olmalı mı?*” şeklinde sorarken, Benjamin Franklin de suçlama mekanizmasının “*yöneticinin görevi kötüye kullanması halinde kendisine ceza verilmesini ve haksız yere suçlandığında ise onurlu beraatini sağlamak için en iyi yol budur*” şeklinde savunmuştur. Suçlama yetkisine karşı çıkan Vali Morris ise “*impeachment mekanizmasına ihtiyaç olmadığını çünkü başkanın yardımcıları olmadan suç işleyemeyeceğini, yardımcılarının da zaten cezalandırılabileceğini*” ileri sürmüştü.⁸⁹

ABD’nin tarihi açısından bakıldığında Başkanın hukukun üstünlüğüne tabi tutulması, daha çok olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bazı görüşlerin aksine, Başkanın eylemlerinden dolayı sorumlu tutulması gerektiğine dair anlayış, makamın aşağılanması değil makamın itibarının yükseltilmesi ve ulusun umutlarının bir yansıması

⁸⁵ Özbudun, İngiltere ve Amerika’da Meclis Tahkikatı, s. 221.

⁸⁶ Şahin, Kemal s. 10

⁸⁷ Freedman, The Law as King, s.40

⁸⁸ Freedman, The Law as King, s.46

⁸⁹ İsenbergh, s. 5-6.

anlamına gelmektedir. İyi bir vatandaş, Başkanlık görevini kendi yararlarını maksimize edeceği iyi bir fırsattan çok bir kamu hizmeti olarak üstlenecek ve bu nedenle, hukuka uygun hareket etmenin gururunu taşıyacaktır. Bu anlayışa göre hukuka bağlılık, Başkanlık makamını deruhte eden kişinin erdemini temsil eden bir taç gibidir. Bu tacı taşıyan kişinin, yargılamalara tabi tutulmasında kaygılanacak bir durum bulunmamaktadır.⁹⁰

ABD Anayasasındaki düzenlemenin özüne bakıldığında görev başındaki bir Başkanın zorunlu yargılama süreçlerine değil de yalnızca suçlandırmaya tabi olduğu görülmektedir⁹¹. Bir başka deyişle ABD’de impeachment dışında Başkanın hem hukuk hem de ceza davalarına karşı bağıışıklığının olduğu kabul edilmektedir. Bu durum hem kişisel hem de göreviyle ilgili açılacak davalar açısından geçerlidir⁹².

Amerika Birleşik Devletleri’nde devlet adamları genel olarak tam veya sınırlı bağıışıklık ile davalardan korunmaktadır. Yüksek Mahkeme, devlet adamlarının makam ve görevini dikkate alarak hem tam hem de sınırlı bağıışıklığı tanımaktadır. Bir devlet adamı, resmi görevinin sınırları içinde hareket ettiği sürece tam bağıışıklıktan faydalanacaktır. Fakat, şartlara göre, bağıışıklık sınırlı olabilir. Sınırlı bağıışıklığın belirlenmesinde devlet adamının takdir yetkisini kullanırken güttüğü amaç ve devlet adamının makamının sorumlulukları dikkate alınır⁹³.

Yüksek Mahkeme devlet adamlarının yargısal bağıışıklığını çeşitli noktalara dayandırmıştır. Yüksek Mahkemeye göre, devlet adamlarının takdir yetkilerini kullanarak hareket etmelerinin zorunlu olduğu hallerde, takdir yetkisi kapsamındaki iş ve eylemleri nedeniyle sorumlu tutulmaları adil değildir. Ayrıca bu hallerde devlet adamlarının sorumlu tutulmasının, sorumlu tutulma korkusuyla karar vermekte tereddüt etmesine ve sonuçta bu durumun idarenin işleyişinde aksamalara yol açmasına neden olabilecektir. Yüksek Mahkeme, bu sakıncaların dışında açılması muhtemel davaların, resmi görevlerin yerine getirilmesine harcanması gereken zaman ve kaynakların kaybına sebep olacağına da

---

⁹⁰ **Freedman**, The Law as King, s.51.

⁹¹ **İsenbergh**, s.4

⁹² **Chemerinsky, Erwin** (2001) *Constitutional Law*. 4’tth Edition. New York, 2001, s.368.

⁹³ **Marshall, Amy** (1996), Jones v. Clinton: Reconsidering Presidential Immunity, 1 Persp. On L. & Pub. Int., s.102

işaret etmiştir. Son olarak, Yüksek Mahkeme, devlet adamlarının herhangi bir yargısal bağımsızlık olmaksızın sorumluluğa tabi olmalarının gereksiz ve ikinci davaların önünü açma tehlikesine de dikkate çekmektedir⁹⁴.

Bununla birlikte yürütme erkinde faaliyet gösteren devlet adamlarının bağımsızlığına ilişkin içtihat hukukunun tutarlı olduğundan söz etmek mümkün değildir. Yürütmenin yargılamadan bağımsızlığına dair içtihat hukuku, 1895 tarihine kadar uzanır. *Spalding v. Vilas* dosyasında Yüksek Mahkeme yürütme kolunda faaliyet gösteren federal devlet adamlarının tam bağımsızlığa sahip olduğuna hükmetmiştir. Altmış yılı aşkın bir süre sonra *Barr v. Matteo* dosyasında verilen karar ile tam bağımsızlığın, yürütmenin daha aşağı makamlarını da kapsadığı sonucuna varılmıştır. Mahkeme, yürütme erkinde faaliyet gösteren kişilerin hangi düzeyde görev yaptığının herhangi bir öneminin olmadığına; zira yargısal bağımsızlığının amaçlarından birinin de “devletin etkili bir biçimde işlemesi” olduğuna işaret etmiştir. 1974’te Yüksek Mahkeme, *Scheuer v. Rhodes* kararı ile yürütmede faaliyet gösteren tüm devlet adamlarına tam bağımsızlık tanıyan politikasından geri adım atmıştır. Mahkeme ilk defa korumayı, sınırlı bağımsızlık olarak kısıtlamıştır. Devlet adamının sınırlı bağımsızlığı bir savunma olarak ileri sürdüğü durumlarda mahkeme de devlet adamının faaliyetini gerçekleştirirken bu faaliyetin hukuka uygun olduğuna dair iyi niyetli bir inanca sahip olup olmadığına bakacaktır. Devlet adamının faaliyetinin hukuka uygun olduğuna dair böyle bir inancının olduğunun mahkemece tespiti halinde, devlet adamına bağımsızlık bahsedilebilecektir⁹⁵.

1982’de Yüksek Mahkeme, *Nixon v. Fitzgerald* dosyasında, Birleşik Devletler’in Devlet Başkanı’nın bağımsızlığı meselesini doğrudan ele almıştır. Dosyanın davacısı, A. Ernest Fitzgerald, Hava Kuvvetlerinde işini kaybeden bir çalışandır. Fitzgerald, Kongre’de yaptığı dürüst tanıklık sebebiyle, hükümet tarafından hukuka aykırı bir şekilde misilleme amacıyla görevden alındığını ileri sürerek, aralarında eski Devlet Başkanı Richard M. Nixon’ın da bulunduğu bazı devlet adamlarını dava etmiştir. Yüksek Mahkeme, *Fitzgerald* dosyasında karar verirken, Anayasayı, yasamanın tarihçesini, içtihat hukukunu, kuvvetler ayrılığı doktrinini ve kamu politikalarını dikkate almıştır. Dörde karşı beş oy

---

⁹⁴ Marshall, s.102

⁹⁵ Marshall, s.104

çokluğuyla verilen kararda, Yüksek Mahkeme, devlet başkanının tazminat davasında tam bağıışıklıktan yararlanabilmesi gerektiğine hükmetmiştir⁹⁶. *Fitzgerald* kararında karşı oy veren Yargıç White, çoğunluğun Başkanın tam bağıışıklığına yönelik kararını hatalı bulmuştur. White, Başkanın tam bağıışıklık korumasını ne hakkettiğini ne de tam bağıışıklık korumasına ihtiyaç duyduğuna vurgu yapmıştır. White’a göre, başkan ne bir yasa koyucu ne de bir yargıçtır ve görevlerinin icrası yarı-yargısal bir nitelik taşımamaktadır. White, çoğunluğun kararının Anayasa, tarih veya içtihatlarla dayandırılmayacağını, bu kararın tamamen kamu politikaları göz önüne alınarak verildiğini ileri sürmüştür ve Devlet Başkanının herhangi bir bağıışıklıktan yararlanması gerektiği kabul edilse bile bu bağıışıklığın ancak sınırlı bağıışıklık olması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁷

Yüksek Mahkeme, yürütme kanadının diğer üyelerinin bağıışıklığını, Başkana göre görece olarak daha düşük tutmuştur. Yine de *Nixon v. Fitzgerald* kararı ile Devlet Başkanını yürütme kanadının diğer üyelerinden ayrı tutmuş ve ona yürütme kanadındaki diğer devlet adamlarına bahşedilenin üstünde bir ek koruma sağlamıştır⁹⁸. Maalesef Yüksek Mahkeme’nin kuvvetler ayrılığı doktrinine yaklaşımını “*karmakarışık*” olarak nitelendirilmek mümkündür⁹⁹.

Başkanın cezai sorumluluğu, 1994 yılında bir devlet memurun şikayeti üzerine tekrar tartışılmıştır. Devlet memuru Paula Corbin Jones, 6 Mayıs 1994’te Arkansas’ın Doğu Bölgesi Birleşik Devletler Bölge Mahkemesine bir şikayet dilekçesi sunarak dönemin Devlet Başkanı William Jefferson Clinton ile Arkansas Eyaleti Polis Memuru Danny Ferguson’dan şikayetçi olmuştur. Şikayet dilekçesinde Clinton’ın, hukukun tanıdığı yetkilerden faydalanarak Anayasa’nın 5’inci ve 14’üncü ek maddesi bağlamında kendisini eşit korunma hakkından yoksun bıraktığını, Ferguson ve Clinton’ın, federal haklarını ihlal etmek üzere anlaşmalarını, Ferguson ve Clinton’ın kendisini manevi zarar uğrattıklarını ve Ferguson ve Clinton’ın ajanları aracılığıyla kamuoyu önünde kendisini açık bir şekilde itibarsızlaştırdıkları ileri sürmüştür. Clinton,

---

⁹⁶ **Marshall**, s.108

⁹⁷ **Marshall**, s.113

⁹⁸ **Marshall**, s.123

⁹⁹ **Hill, Braxton** (1996), *Jones v. Clinton and Presidential Immunity*, 1 Pers. on L. & Pub. Int. 77, s.83.

şikayete karşı beyanında “*yargılamadan bağışıklık*”ı temel alan bir talepte bulunacağı konusunda bölge mahkemesini bilgilendirmiştir. Clinton, ayrıca tüm diğer dava dilekçelerinin ve beyanların, bağışıklık meselesine ilişkin karara kadar bekletilmesini talep etmiştir. Bölge mahkemesi, Clinton’ın bekletme talebini kabul etmiştir. Bunun ardından Clinton, davanın usulden reddini ve uygulanabilir zamanaşımı sürelerinin başkanlığı sona erene kadar ertelenmesini talep etmiştir. Bölge mahkemesi, bağışıklık konusuna dayanan davanın reddine ilişkin talebi kabul etmemiş ve esasa ilişkin incelemenin devam etmesine fakat başkanlık süresi sona erinceye kadar davanın durdurulmasına karar vermiştir. Her iki taraf da bölge mahkemesinin bu kararına itiraz etmiştir¹⁰⁰.

İstinaf Mahkemesi 8’inci Dairesi, Clinton’ın usulden redde ilişkin talebinin reddini onamış ve Bölge Mahkemesinin davanın durdurulmasına yönelik kararının bozmuştur. Clinton, 8’inci Daire kararının Başkanlık makamına karşı ciddi bir risk teşkil ettiğine yönelik iddialarını içeren bir temyiz dilekçesini Yüksek Mahkeme’ye sunmuştur. Yüksek Mahkeme, bağışıklık meselesinin önemini kabul ederek, temyiz başvurusunu onaylamıştır. Sonuç olarak Yüksek Mahkeme, 8’inci Daire’nin kararını onamış ve oldukça istisnai haller dışında, Devlet Başkanı’nın başkanlık görevi başlamadan önce gerçekleşen olaylardan sorumluluğu açısından anayasal olarak tam veya geçici bağışıklığa sahip olmadığına hükmetmiştir¹⁰¹.

ABD Başkanı ve üst düzey kamu görevlilerinin kişisel suçlarından dolayı yargılanması genel kurallara bağlıdır. Ancak Başkan, federal hakimler, bazı üst düzey kamu görevlileri “*impeachment*” uygulaması çerçevesinde Temsilciler Meclisi tarafından suçlandırılıp Senato tarafından görevden alınabilir veya kamu haklarından yoksun bırakılabilirler¹⁰².

Yargılama sırasında Senatoya Yüksek Mahkeme Başkanı başkanlık eder. Yargılama makamı olan Senato, hürriyeti bağlayıcı ceza veremez. Ancak Başkanın görevine son verebilir ve kamu haklarından yoksun bırakabilir. Başkan hakkında bu yaptırımların uygulanması veya uygulanmaması, işlediği suç nedeniyle bir ceza mahkemesinde yargılanmasına engel değildir. Bu nedenle Başkan “*impeachment*”

---

¹⁰⁰ **Motos**, s.583.

¹⁰¹ **Motos**, s. 584.

¹⁰² **Şahin**, s. 61.

yargılamasında ceza alıp ceza mahkemesinde beraat edebileceği gibi, tersi bir durumda söz konusu olabilir¹⁰³.

Senatonun yargılama sonucunda verdiği kararlar kesindir. Bu kararlar aleyhine herhangi bir makam veya merciye başvuruda bulunulamaz. Başkanın görevine son verilebilmesi Senatonun üçte ikisinin oyuyla mümkündür¹⁰⁴.

ABD Anayasası hükümlerine ve tarihçesine bakıldığında Başkanın itham edilmesine sebep olabilecek suçların Anayasa’da sayılmadığı, ağır ve vahim suç ve kabahatlerin, geçmişte özellikle devlete yönelik suçlar kategorisinde nitelendirildiği ve Senatonun Başkanın bu suçları işlediğine kanaat getirmesi üzerine Başkanın görevden alınmasının zorunlu olduğu, ABD Kongresi’nin ağır ve vahim suç ve kabahatler dışında bir dizi başka suçtan dolayı da kamu görevlilerini bir suçla itham etme ve görevden alma yetkisinin olduğu ve Senatonun, diğer suçları işlediklerine kanaat getirdikleri kamu görevlilerini, görevden alma yerine kınamaya tabi tutabileceği görülmektedir¹⁰⁵.

Öğretide, suçlandırmaya konu edilebilecek ihlallerin Anayasa’da “*vatana ihanet, rüşvet ile diğer ağır ve vahim suç ve kabahatler*” olarak belirtildiğine ve bu eylemlerin “*bir şekilde*” çok ciddi eylemler olduğuna dair görüş birliği bulunduğunu söylemek mümkündür¹⁰⁶.

Bir suçla itham etme ile ilgili olarak en çok atıf yapılan ABD Anayasası’nın Madde II, Bölüm 4 hükmüne göre “*Başkan, Başkan Yardımcısı ve Birleşik Devletler’in tüm kamu görevlileri Vatana İhanet, Rüşvet ve diğer Ağır ve Vahim Suçlar ve Kabahatleri işlediklerine kanaat getirilmesi sebebiyle itham edilmeleri üzerine görevden alınırlar.*”

Hüküm ne yapı ne de anlam olarak suçlandırmaya konu edilebilecek ihlalleri tanımlamaktadır. Daha ziyade, bir takım ciddi suçlar işlediğine dair kanaate binaen suçlandırılmış bir Başkanın veya devlet adamlarının görevden alınmaları gerekliliğine işaret etmektedir. “*Görevden alınırlar*” bir tanım değil, emirdir. Madde II’nin sonunda yer alan bu

¹⁰³ Yanık, Murat (2008) Yüce Divan, İstanbul, Derin Yayınları, s. 42.; Dixie Faye Mercer Mcneil (1978), “Presidential Impeachment, Executive Accountability nad the Collective Executive”. Dissertation. Texas Tech University, s. 10.

¹⁰⁴ Yanık, s. 42.

¹⁰⁵ Isenbergh, Joseph (1998), Impeachment and Presidential Immunity from Judicial Process, Occasional Papers L. Sch. U. No:39, s. 1

¹⁰⁶ Isenbergh, s. 1

hüküm açık ve kesin bir ifadeyle, haklarında belirtilen nitelikte eylemleri gerçekleştirdiklerine yönelik kanaat oluşan Başkan ve diğerlerinin, Kongre tarafından görevden alınmaları gerektiğini söylemektedir. Kısacası, Madde II Bölüm 4, bir zorunlu ceza hükmüdür. Her ne kadar anılan hüküm suçlandırılmaya konu edilebilecek birkaç ihlali sayıyor olsa da Madde II Bölüm 4'teki hiçbir ifade bunun *sınırlı bir sayım* olduğuna işaret etmemektedir¹⁰⁷.

Geleneksel anlayış, “*ağır ve vahim suç ve kabahatler*”in neler olduğuna dair hiçbir fikir sunmamaktadır¹⁰⁸. Ağır ve vahim suç ve kabahatler, devlete doğrudan zarar veren ve işleyişini sakatlayan suçlar olarak ifade edilebilir. Vatana ihanet, rüşvet, casusluk, federal cezai yargılamada adaletin engellenmesi, kamu malına zarar ve hazine parasının zimmete geçirilmesi veya çalınması, ağır ve vahim suçlardan bazılarıdır¹⁰⁹. Suçun bu nitelikte olup olmadığına karar verecek mercii Temsilciler Meclisidir¹¹⁰.

Her ne kadar, Anayasa “*ağır ve vahim suç ve kabahatler*” terimini kullansa da suçlandırmaya konu edilebilecek yetkinin kötüye kullanılması hallerinin bu suçlarla sınırlı olmadığı fikri artık yerleşmiştir. Örneğin Kongre, Richard Nixon’ın Kamboçya’yı gizlice bombalamasını bir suç olmasa da suçlandırmaya tabi bir ihlal olarak değerlendirebilir ve buna dayanarak Nixon’ı makamından edebilirdi. Gerekçede, tarafsız bir ülkeye karşı süreklilik arz eden savaş eylemleri gerçekleştiren ve bu eylemlerini Kongre’de yer alan halkın temsilcilerinin değerlendirmesine sunmayan bir liderin, kamu gücünü uygunsuz şekilde kullanması olarak gösterilebilirdi¹¹¹.

ABD’de başkanlar ve başkan yardımcıları, sık sık, suç niteliğindeki eylemleri işlemekle itham edilmektedirler. Örneğin, Başkan Reagan ve Bush’un ülkenin İran hükümeti ve Nikaragualı Kontralar’la olan karmaşık ilişkilerine yönelik faaliyetleri birçok soruşturmaya konu

---

¹⁰⁷ **İsenbergh**, s. 10

¹⁰⁸ **İsenbergh**, s.14

¹⁰⁹ **İsenbergh**, s.16

¹¹⁰ **Yıldız, Abdülkadir** (2018), Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkan Yardımcısı ile Türkiye’de Cumhurbaşkanı Yardımcısının Karşılaştırılması, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.13 (1), s.525.

¹¹¹ **Freedman**, The Law as King s.45.

olmuştur¹¹². Watergate sürecinde hem Başkan Nixon'ın hem de Başkan Yardımcısı Agnew'un avukatları, devlet adamlarının görevleri süresi içinde cezai kovuşturmaya tabi olamayacaklarını ileri sürmüşlerdir. En azından Başkan açısından, özel savcı Leon Jarowski de bu görüşe katılmıştır¹¹³.

Devlet Başkanının yargılanmasının önünün açılmasının, Başkanın görevlerinin gereğini yerine getirmesini engelleyebilecek bir yığın gereksiz soruşturmanın da önünün açılmasına sebep olacağına dair görüş, pratik, tarihi ve hukuki açıdan tamamıyla dayanaksız kabul edilmektedir¹¹⁴. Başkan, yasal kaynakları, kamuoyunu yönlendirebilecek eşsiz konumu ve soruşturma kararları üzerinde emsali olmayan kontrol gücü dikkate alındığında geniş bir kendini koruma kaynağına sahip olduğu açıktır. Gerçekten de kötü eğilimli bir Başkanın hoşuna gitmeyen kararlar veren bir yargıca veya potansiyel bir rakip olarak gördüğü bir senatör veya valiye yönelik olarak salt taciz amacıyla soruşturma başlatması, anılan görevlilerin Başkan hakkında temelsiz bir soruşturma yürütmelerinden daha olası gözükmetedir¹¹⁵.

B. UGANDA'DA DEVLET BAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

Birçok Afrika ülkesinde devlet başkanı, ülkenin iç hukukuna yönelik olarak gerçekleştirdiği ihlaller sebebiyle ulusal mahkemelerce yargılanamamasının yanı sıra uluslararası hukuk kurallarına aykırı davranması sebebiyle yürütülecek yargılama prosedüründen de bağışık tutulmuştur¹¹⁶

Uganda'nın 1966 tarihli Anayasası'nda yer alan 34(2) numaralı "*Başkan, Uganda'daki tüm insanları yönetir ve herhangi bir mahkemede herhangi bir yargılamaya tabii tutulamaz.*" hükmü, 1967 tarihli Anayasa'da da yer almıştır. Yeni bir anayasanın yürürlüğe girdiği

¹¹² Freedman, Eric M (1999), On Protecting Accountability, 27 Hofstra L. Review 677, s.8.

¹¹³ Freedman, On Protecting Accountability, s.9

¹¹⁴ Freedman, The Law as King, s.59.

¹¹⁵ Freedman, The Law as King s.64.

¹¹⁶ Mujuzi, Jamil Ddamulira (2014) Recent Developments – Actualités Presidential Immunity From Criminal Prosecution in The Ugandan Constitution: Drafting History and Emerging Jurisprudence, African Journal of International and Comparative Law, Edinburg University Press, S.: 22.1, s. 140.

1995'te ise, başkanlık görevi sona erene kadar başkanın cezai sorumluluğunun bulunmadığını belirten 98/4 ve 98/5 hükümler getirilmiştir¹¹⁷.

1988 yılında Uganda Hükümeti, yeni anayasanın hazırlanması sürecinde vatandaşların yeni anayasa hakkında görüşlerinin alınması amacıyla bir komisyon kurmuştur. Benjamin Odoki'nin Başkanlığını yürüttüğü ve soyadıyla anılan Uganda Anayasa Komisyonu, tüm ülkeyi dolaşarak elde ettiği sonuçları, bir rapor halinde Kurucu Meclis'e sunmuştur. Rapora göre birçok kişi, yargı bağımsızlığına ilişkin hükümlerin önceki başkanlar tarafından suistimal edildiği gerekçesiyle Devlet Başkanının yargı bağımsızlığına karşı olduğunu dile getirmiştir. Birçok kişinin bu görüşte olması, Uganda tarihinin ciddi insan hakları ihlalleriyle dolu olmasıyla yakından ilgilidir. Ugandalıların büyük bir kısmının görüşünün bu doğrultuda olmasına rağmen Odoki Komisyonu sunduğu raporda, Devlet Başkanının görevde olduğu sürece yargıdan bağımsız tutulmasına yönelik bir hükmün yeni anayasaya dahil edilmesi gerektiği yönünde öneride bulunmuştur¹¹⁸.

Kurucu Meclis toplantılarında, Devlet Başkanına yargı bağımsızlığı tanıyan bir hükmün yeni anayasaya dahil edilmesine karşı çıkan delegeler, bu tür bir hükmün Devlet Başkanını hukuk üstü bir konuma koyacağı, onu hukuka tabi olmayan Tanrı pozisyonuna getireceği ve diktatörlüğün önünü açacağı hususlarını ileri sürmüşlerdir. Bu delegelerden Delege Bay Bageya, yargıdan bağımsızlığa ilişkin bir hükmün anayasaya dahil edilmesinin güç sarhoşu bir başkan yaratacağını ve halkın güvenliği için bir kontrol mekanizması yaratılmasının önüne geçeceğini ifade etmiştir. Müzakerelerin sonucunda Odoki Komisyonu tarafından önerildiği gibi Devlet Başkanının yargıdan bağımsızlığını öngören 98(4) ve 98(5) maddeleri Uganda Anayasası'na dahil edilmiştir¹¹⁹.

Anayasa'daki düzenlemeye göre; *“Başkan, görevi devam ederken herhangi bir mahkemede yargılamaya tabi tutulamaz; Başkan'a karşı, göreve başlamasından önce veya görevi esnasında kendi kişisel yetki alanı dahilinde yaptıkları da yapmayı ihmal ettikleriyle ilgili olarak, Başkanlık görevi sona erdiğinde hukuki veya cezai yargılama yürütülebilir; bu yargılamalar için zamanaşımı süresi, başkanlık görevi boyunca işlemeyebilir.”* Düzenlemeden de anlaşılabileceği gibi 5'inci fıkrafta

---

¹¹⁷ Mujuzi, s.141

¹¹⁸ Mujuzi, s.143

¹¹⁹ Mujuzi, s. 144

öngörülen hukuki veya cezai yargılama, Başkanın görev süresi içinde kendi kişisel yetki alanı dahilinde yaptıkları veya yapmayı ihmal ettikleriyle sınırlandırılmıştır. Bir başka deyişle, görevi sona erdikten sonra Başkan hakkında, resmi yetki alanı dahilinde gerçekleştirdiği herhangi bir hukuka aykırı eylem sebebiyle soruşturma ya da kovuşturma faaliyeti yürütülemeyecektir¹²⁰.

Uganda Anayasa Mahkemesi, Uganda Anayasa'sının 137' nci maddesi ile Anayasa'yı yorumlama hususunda yetkilendirilmiştir. Anayasa'nın 98(4) ve 98(5) fıkraları ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi önüne gelen ilk dosya *Tuğgeneral Henry Tukumunde ve Başsavcı ve Seçim Komisyonu*'dur. Parlamentoda ordunun bir temsilcisi olarak yer alan başvuru, Başkan'ın kendisini ordu temsilciliğinden istifaya zorlamasının anayasaya aykırı olduğunu, bu nedenle de Başkan'ın bu hareketinin itiraza konu edilebileceğini ileri sürmüştür. Karşı taraf ise Başkan'ın eylemlerinin 98(4) ve (98)5 fıkraları uyarınca itiraz edilemez nitelikte olduğunu beyan etmiştir. Yargıç Kavuma verdiği kararda Başkan'ın eylem veya ihlallerine itiraz etmek isteyenlerin, 98(4) ve 98(5) fıkraları uyarınca Başkanlık görevinin bitişini beklemesi gerektiğini, bu hükümlerin Başkanın gerek şahsının gerekse makamının onurunu koruduğunu, bu bağışıklığın mevcut olmaması halinde Başkanın resmi görevleri için gerekli zaman ve enerjisini yargılama süreçlerinde tüketeceğini, m.98'in kalıcı bir bağışıklık sağlamadığını ki bunun da başkanı sürekli olarak dikkatli davranmaya yönelttiğini belirtmiştir¹²¹.

C. FRANSA'DA CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

Fransa, Fransız Devrimi ile mutlak monarşiyi ilga edip başında Cumhurbaşkanı olduğu cumhuriyetçi formda bir hükümeti ortaya koyan Avrupa kıtasındaki ilk ulustur¹²².

Fransa, bugün itibarıyla yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu üstün yetkilerle devleti yönettiği bu

---

¹²⁰ Mujuzi, s. 146

¹²¹ Mujuzi, s. 150.

¹²² Halder Debarati (2007) Impeachment Provisions in the French Constitution: Cutting the Wings of the most powerful President?, Murdoch University E Law Journal, S.: 14, No: 2, s. 2.

sitem, 1958 yılında yürürlüğe girmiştir¹²³. Fransa Anayasası'nın 68'inci maddesine göre, Cumhurbaşkanı vatana ihanet suçunu işlemekçe yargı bağımsızlığından faydalanır¹²⁴. Fransa Anayasa'nın 26'ncı maddesi, Cumhurbaşkanının görevlerini yerine getirirken tam sorumsuzluğa sahip olduğunu ifade etmektedir¹²⁵.

Louis Napoleon Bonaparte, başkanlık sistemini ulusa tanıtan kişidir. Fransa'nın politik tarihi göstermektedir ki başkanlık sisteminin tecrübe edilme süreci Dördüncü Cumhuriyet Anayasası'na kadar devam etmiştir. Fırtınalı geçen Dördüncü Cumhuriyet döneminin ardından Fransa, demokratik dengesini yarı-başkanlık anayasası ile başarılı bir şekilde yeniden inşa etmiştir. Yarı-başkanlık sistemi, Cumhurbaşkanını diğer demokratik sistemlerine oranla büyük bir güç bahşetmektedir. Beşinci Cumhuriyet Anayasası metninden anlaşılabilirliği üzere, Fransa Anayasası başbakanın varlığına rağmen Cumhurbaşkanına muazzam bir yürütme gücü veren tek anayasadır. Dahası, Beşinci Fransa Cumhuriyeti'nin orijinal anayasası, Cumhurbaşkanının suçlanabilmesini değil de yalnızca Yüksek Mahkeme tarafından itham edilebileceğini öngörmektedir. Bu durum, Fransız Cumhurbaşkanını dünya çapındaki emsallerinden çok daha güçlü kılmaktadır¹²⁶.

Gerçekten de Fransa'nın politik sisteminde Cumhurbaşkanı çok önemli bir yere sahiptir. Buna bağlı olarak Cumhurbaşkanı oldukça üstün yetkilerle donatılmış ve herhangi bir suçtan itham edilmesine karşı anayasal bağımsızlık tanımıştır¹²⁷. Fransa'nın cumhuriyetçi hükümetinin istikrarındaki başarı, büyük oranda muazzam bir güç bileşimi teşkil eden Cumhurbaşkanının varlığıyla ilişkilidir. Kohabitasyon dönemleri dışında cumhurbaşkanı, adeta bir imparator gibidir¹²⁸.

---

¹²³ **Carausan, Mihaela** (2015) The Executive Branch: The Chief of State(1) – Comparative Study, Acta Universitatis Danubius, S.:11, No:1, s. 68.

¹²⁴ **Carausan**, s.72.

¹²⁵ **Baranzehi Mohamda / Khodarahmi Mustafa** (2014) , Criminal Responsibility of Presidents in Parliamentary, Presidential and Communist Systems, Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, S.:4, No:12, s.258.

¹²⁶ **Halder**, s.3

¹²⁷ **Baranzehi / Khodarahmi**, s. 260.

¹²⁸ **Halder Debarati** (2007) Impeachment Provisions in the French Constitution: Cutting the Wings of the most powerful President?, Murdoch University E Law Journal, 2 S.: 14, No.2, s. 1.

Cumhurbaşkanına tanınan yargısal bağımsızlığın tarihi bir hayli eskidir. 25 Şubat 1875'te yayınlanan kanunun erklere ilişkin 6'ncı maddesinin ilk fıkrasında bakanların politik sorumluluğundan bahsedilmiş; ikinci fıkrasında ise Cumhurbaşkanının yalnızca herhangi bir hıyanette bulunması halinde sorumlu tutulabileceği öngörülmüştür. Belirtmek gerekir ki, hiçbir ceza hukuku mevzuatında “cumhurbaşkanının hıyaneti”nin bir tanımı bulunmamaktadır. Bazı yazarlar, “hıyaneti” “büyük bir hata” ve “görevi ihmal” olarak kabul etmişlerse de Fransa'nın Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Cumhuriyet dönemlerinde bu yönde hiçbir uygulama söz konusu olmamıştır. Üçüncü Cumhuriyet döneminde Yüksek Mahkeme, 16 Temmuz 1875 tarihinde, yöneticilerin yetkisinin Anayasa'nın 12'nci maddesinin suçları değerlendirmeye ve cezaları belirlemeye kâbil olduğuna hükmetmiştir. Benzer bir yaklaşım, 1946 Anayasası'nda olmak üzere Beşinci Fransa Cumhuriyeti'nde de ortaya konmuştur. Bu anayasanın 68'inci maddesine göre “Cumhurbaşkanı, vatana ihanet suçu dışında kınanamaz. Parlamentonun yapacağı açık oylamada delegelerin salt çoğunluğunun oyu ile suçlanabilir ve Yüksek Mahkeme tarafından yargılanır”¹²⁹.

Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nın Cumhurbaşkanına tanıdığı geniş yetkiler, Anayasa'nın 68'inci maddesi ile de koruma altına alınmıştır. Cumhurbaşkanı, vatana ihanet dışında, görevini yerine getirirken yaptıklarından sorumlu tutulmaz. Ancak vatana ihanet dışında Cumhurbaşkanı'nın sorumluluğuna dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. 1999 yılında “Conseil Constitutionnel” Cumhurbaşkanının vatana ihanet dışında hem görevini yerine getirirken gerçekleştirmiş olduğu eylemler hem de göreve başlamadan önce gerçekleştirmiş olduğu eylemler bakımından dokunulmazlığının olduğunu kabul etmiştir. Ancak 2001 yılında “Cour de Cassation”, Cumhurbaşkanının görevi sırasında işlediği vatana ihanet suçundan dolayı Yüksek Mahkeme'nin yargılama yetkisinin olduğuna, diğer eylemlerinden dolayı ise genel mahkemeler önünde görev süresinin hitamından sonra yargılabileceğine hükmetmiştir¹³⁰.

¹²⁹ Baranzehi / Khodarahmi, s. 260; Dunbay, Seda, (2012), 23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'daki Yarı Başkanlık Sistemi, Ankara Barosu Dergisi 2012/3, s.304.

¹³⁰ Chetard, Guillaume (2017), “Criminal Liability Of Political Decision Makers In France”, *Criminal Liability of Political Decision Makers*, s.84-85.

Fransa Anayasasının 68'nci maddesine göre, Cumhurbaşkanı, ancak her iki mecliste yapılan açık oylamada meclis üyelerinin çoğunluğu ve birebir aynı önergelerin kabulü ile itham edilebilecektir. Cumhurbaşkanı'nın suçlanması halinde yargılama, Yüksek Mahkeme tarafından yapılacaktır. Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğuna anayasal düzenlemelerden çıkan sonuç, kohabitasyon döneminde olunmadığında Cumhurbaşkanı'nın her iki meclisi de domine edeceği ve bu sebeple de Cumhurbaşkanı'nı itham etmenin imkansızlaşacağıdır. Kohabitasyon dönemlerinde dahi, Cumhurbaşkanı tüm erkin kaynağı ve başbakan hükümetin lideridir. Bu nedenle, Cumhurbaşkanı'nın itham edilmesinin uygulamaya yönelik olmaktan çok teorik nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Görüldüğü üzere Fransa Cumhurbaşkanı sınırsız yetkinin vücut bulmuş halidir. Beşinci Cumhuriyet Anayasası, Cumhurbaşkanı'nı, vatana ihanet hariç görevini yerine getirirken gerçekleştirdiği tüm eylemler açısından bağışık tutmaktadır. Diğer çağdaş anayasalarda olduğu gibi Cumhurbaşkanı'nın suçlanabilmesine ilişkin bir bölüm içermemesi, Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nın benzersiz bir yönünü teşkil etmektedir¹³¹

Fransa cumhurbaşkanının bu güçlü konumu, kuşkusuz bazı kurumların yetkileriyle dengelenmektedir. Cumhurbaşkanı'nın yetkileri, yerel güç ve daha önemlisi, kamusal hakların koruyucusu olan ve başını Anayasa Konseyi'nin çektiği yargı gücü tarafından dengelenmektedir. Fakat daha da önemli olan, 1969'da referandum çağrısının başarısızlığı üzerine General de Gaulle'ü istifaya, ya da 1986-88 ve 1993-95 yıllarında François Mitterand'ı iktidarı muhalefet çoğunluğuyla paylaşmaya zorlayan halk egemenliğidir. Yani, Cumhurbaşkanı ne kadar güçlü olursa olsun, bütün eylem ve işlemler genel oy hakkının nihai değerlendirmesine tabiidir. Dolayısıyla demokrasilerde son sözü halkın söylemesi, yargısal bağışıklığı dengeleyebilecek en önemli unsurdur¹³². Bunun gibi özgürlük, eşitlik ve kardeşlik konsepti, Fransa Cumhurbaşkanı'nın bir otokrat haline gelmesini engellemektedir. Her ne kadar, Beşinci Cumhuriyet'in General Charles de Gaulle tarafından yaratılan orijinal anayasası Cumhurbaşkanı için ayrıca bir suçlandırma usulü öngörmemişse de bu yokluğun Cumhurbaşkanı'nı Anayasanın üstünde bir konuma yükseltmediği görülmektedir¹³³.

---

¹³¹ Halder, s.7

¹³² Halder, s.8

¹³³ Halder, s.8

19 Şubat 2007’de Fransız Parlamentosu, Cumhurbaşkanının ABD tipi suçlandırma prosedürünü içeren anayasal değişikliği kabul etmiştir. 2007 tarihinde yapılan anayasa değişikliği, Fransa’nın anayasal tarihinde çok büyük bir değişime işaret etmektedir. Bu değişim cumhurbaşkanının hükmedici yetkilerinin Louis Napoleon Bonaparte zamanından beri varlığını sürdürdüğü Fransız anayasal tarihinde meydana gelen devrim niteliğinde bir değişimdir. Yeni kurallar uyarınca, cumhurbaşkanı görevde olduğu sürece yargı bağımsızlığını muhafaza edecek ve ifade vermekten kaçınabilecektir. Fakat, “*görevini sürdürmesiyle açıkça bağdaşmayacak şekilde görevlerini ihlal etmesi*” halinde, meclislerden herhangi birisinin önerisi üzerine, suçlandırma prosedürünü işletebilecektir. Millet Meclisinin başkanlığında Yüce Divan sıfatıyla toplanan Meclis, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile Cumhurbaşkanının görevden alınmasına karar verebilir¹³⁴. Meclisin bu husustaki yetkisi, sadece Cumhurbaşkanının görevden alınmasına ilişkindir. Meclisin, Cumhurbaşkanının görevden alınmasına esas teşkil eden eylemlerle ilgili soruşturma ve kovuşturma yetkisi bulunmamaktadır.

D. ÇEK CUMHURİYETİNDE (ÇEKYA) CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

Çekya Anayasasına göre Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu iki dönem halinde değerlendirmek uygun olacaktır. Çünkü 7 Mart 2013’te yürürlüğe giren 71/2013 sayılı Anayasal Kanun, cumhurbaşkanının eylemlerinden sorumluluğunu önemli ölçüde değiştirmiştir¹³⁵.

7 Mart 2013 tarihinden önceki düzenlemede Çekya Anayasası’nı hazırlayanlar, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu çok cömert bir şekilde tasarlamışlardır. Cumhurbaşkanını adli ya da idari yargı kapsamına giren herhangi bir cezai soruşturmadan bağımsız tutmuşlardır. Haksız fiiller, Anayasa’nın 65. maddesinde türlerine ve işlenme zamanlarına göre ikiye ayrılmıştır¹³⁶.

---

¹³⁴ Halder, s.9

¹³⁵ Kudrna Jan (2015), Responsibility for Acts of the President of the Czech Republic, Acta Juridica Hungarica 56, No:1, s. 39; Carausan Mihaela (2015), The Executive Branch: The Chief of State(1) – Comparative Study, Acta Universitatis Danubius, S.:11, No:1 s.72.

¹³⁶ Kudrna, s.52.

Cumhurbaşkanının görev süresi içinde göz altına alınması ve hakkında soruşturma yürütülmesi ihtimali Anayasa tarafından bertaraf edilmiştir. Bu bağışıklık, tüm suç, ihlal ve idari nitelikteki haksız fiilleri kapsamaktadır. Anayasa metninden anlaşıldığı üzere, Cumhurbaşkanı hakkında göreve başlamadan veya görevi sırasında gerçekleştirdiği haksız fiillerden dolayı soruşturma yürütülmesi önünde bir engel mevcuttur. Gerçekten Anayasa, Cumhurbaşkanının görevini sürdürürken işlediği suçlara ilişkin olarak oldukça sağlam bir bağışıklık öngören özel düzenlemeler içermektedir. Anayasa'nın 65/3 maddesine göre, Cumhurbaşkanı hakkında bu suçlar sebebiyle soruşturma başlatılamayacaktır¹³⁷. Bu yolla Cumhurbaşkanı, görev süresince soruşturma faaliyetlerinden bağışık kılınmış ve görev süresi boyunca gerçekleştirdiği haksız fiillerden sorumluluğu da açıkça yok sayılmıştır. Belirtilmesi gerekir ki Anayasa, Cumhurbaşkanının yalnızca görevine ilişkin suçlara değil tüm suçlara ilişkin cezai sorumluluğunu yok saymıştır. Kriter, suçların niteliği değil, işlenme tarihleridir¹³⁸.

Cezai sorumsuzluk yalnızca Cumhurbaşkanı için geçerli olup, gerektiğinde cumhurbaşkanı adına hareket eden anayasal görevliler için geçerli değildir. Buna ek olarak, çağdaş ceza hukukundaki "*suçun şahsiliği*" yaklaşımı sebebiyle, bir kimse Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu üstlenemeyecektir¹³⁹.

7 Mart 2013 tarihli değişiklikten sonra seçilmiş cumhurbaşkanı hakkında görev süresi içinde işlediği haksız fiiller sebebiyle doğrudan cezai soruşturma yürütülebilmesi mümkün hale gelmiştir. Cezai sorumluluk konusunda yalnızca, Anayasa'nın Cumhurbaşkanının usuli bağışıklığına ilişkin 65'inci maddesi muhafaza edilmiştir. 8 Mart'tan sonra dahi, işlediği bir suç, ihlal veya idari nitelikteki haksız fiil sebebiyle cumhurbaşkanının görev süresi içinde göz altına alınması veya hakkında soruşturma yürütülmesi mümkün değildir. Bir başka deyişle, cumhurbaşkanının görevinin sona ermesi ile cezai soruşturmanın önündeki engel kalkacak ve cumhurbaşkanı hakkında olağan usulde soruşturma faaliyeti yürütülebilecektir¹⁴⁰.

---

¹³⁷ Kudrna, s.53

¹³⁸ Kudrna, s.53

¹³⁹ Kudrna, s.53

¹⁴⁰ Kudrna, s.55

Ceza Usul Yasası'nın 10/1 ve 11/1-c maddeleri bağlamında bağışıklık devam ettiği sürece, zamanaşımı süreleri Ceza Yasası'nın 34/3-a hükmü uyarınca kesilecektir. Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin sona ermesi ise tüm engellerin ortadan kalkması anlamına geldiğinden, kanun önünde tam eşitlik hali yeniden sağlanmış olacaktır. İhlallere ilişkin durum ise daha karmaşık gözükmektedir. İhlaller Kanunu'nun 20/1 maddesine göre, işlendikleri tarihten itibaren bir yıl geçmesiyle ihlaller kovuşturulamaz. Bu nedenle, ihlal biçimindeki bir haksız fiille ilgili yargılamanın yapılıp yapılmayacağı, Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin bitiminden ne kadar süre önce bu ihlali gerçekleştirdiğine bağlıdır¹⁴¹.

Anayasa genel olarak, idari nitelikteki haksız fiillerin cumhurbaşkanlığı görevi süresi içinde yargılanmasının önüne engeller koymuştur. Buna rağmen Anayasa, görevi sona ermiş Cumhurbaşkanı'nın haksız fiiller sebebiyle yargılanmadan korunmasını sağlayacak bir mekanizma sunmamıştır¹⁴².

Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğu alanında gerçekleşen bu değişimler, bir aşırılıktan diğer bir aşırılığa geçiş niteliğindedir. Önceden, cumhurbaşkanı görev süresindeki eylemlerine ilişkin olarak fazlasıyla geniş bir bağışıklığa sahip iken, yeni düzenleme tamamıyla zıt bir yön-tem belirlemiştir. Cumhurbaşkanı yalnızca görev süresi içinde korunmaktadır ve bu süre sona erdiğinde koruması da tamamen sona ermektedir¹⁴³.

E. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ AÇISINDAN DEVLET BAŞKANLARINA TANINAN YARGISAL BAĞIŞIKLIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kural olarak, belirli kişilere tanınan yargı bağışıklığı, bu kişilere karşı kişisel haklarının ihlal edilmesi nedeniyle dava açmak isteyenlerin mahkemeye erişim hakkına müdahale teşkil edebilir. Bu nedenle Sözleşmeciler Devletler, belli kişilere bağışıklık tanıdıkları durumlarda, bağışıklığın kapsamını dar tutmalıdır¹⁴⁴.

---

¹⁴¹ Kudrna, s.55

¹⁴² Kudrna, s.56

¹⁴³ Kudrna, s.56

¹⁴⁴ Doğru, Osman / Nalbant, Atilla (2016), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar, İstanbul, 2.B, Legal Yayıncılık, s. 623.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre bir devletin hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın bütün kişisel talepleri mahkemelerin görev alanından çıkarması, geniş gruplara veya kişi kategorilerine medeni konularda bağışıklık tanınması, demokratik bir toplumda hukukun üstünlüğü ile Sözleşmenin 6'ncı maddesindeki *"kişisel hak talepleri yargılama için bir yargıç önüne getirilmelidir"* şeklindeki temel ilkeyle bağdaşmamaktadır. Sınırlı olarak bağışıklığın tanındığı durumlarda da bağışıklığın kişi veya kurumların ancak işlevleriyle bağlantılı olduğu hususu göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla bağışıklık kapsamında tutulan eylemler, bağışıklığın tanındığı işlevle doğrudan ilişkili olmalıdır. Ayrıca bağışıklığın hizmet ettiği kamu yararı ile mahkemeye erişim hakkının sınırlandırılmasındaki yarar arasında adil bir denge kurulmalıdır. Ulusal mahkemelerin, bağışıklık kuralını, yarışan kamu yararlarının varlığını araştırmadan otomatik olarak uygulaması halinde bahsi geçen ilkelerin gözetildiğinden söz etmek mümkün değildir. Böyle bir yaklaşım, kişi veya gruplara kast ve ihmalleri ile zarar verdikleri eylemler açısından önceden bir bağışıklık tanınması anlamına gelebileceği gibi başvurularda bazı olaylarda iddialarının esastan karara bağlanma hakkına haksız bir kısıtlama anlamına da gelebilecektir¹⁴⁵.

III. ESKİ ANAYASALARIMIZDA CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU

A. GENEL OLARAK

Anayasalarda özel olarak bir suç tipinin düzenlenmesi nadirdir. Ancak vatana ihanet ve özellikle sorumsuz devlet başkanlarının vatana ihanet sebebiyle cezalandırılmalarına yönelik düzenlemeler dünya anayasalarının çoğunda vardır. Devlet başkanının sorumsuzluğunu kabul eden devletlerde dahi, devlet başkanlarının vatana ihanet ile suçlanmaları ve bu doğrultuda yargılanabilmeleri kabul görmektedir. Bununla beraber vatana ihanetin tanımı yapılmamış, somut bir fiil olarak düzenlenmemiş bunun takdiri genellikle parlamentolara bırakılmıştır¹⁴⁶.

Kanun-i Esasi ile başlayan yazılı anayasa geleneğimizde, padişahın veya Cumhurbaşkanlarının konumu, yetkileri ve varsa yargısal

¹⁴⁵ Doğru/ Nalbant, s. 625.

¹⁴⁶ Dinler, Veysel (2016) Anayasal Suç Ne (Değil)dir ?, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S, 65 (4), s.1551.

bağımsızlıklarının anayasada açıkça düzenlenmiştir. Yargısal bağımsızlığın kapsamı, sorumluluk mekanizması farklı olmakla birlikte anayasalarımızın tamamında devlet başkanlarına yargısal bağımsızlık tanınmıştır.

B. KANUNİ ESASİ'DE PADİŞAHIN CEZAI SORUMLULUĞU

Kanuni Esasi'de, bakanların sorumluluğuna, ne şekilde itham edileceklerine ve nasıl yargılanacaklarına dair hükümler bulunmaktadır. Kanun-i Esasi'nin 96'ncı maddesine göre bakanlar, *"Divanı İthamiye" nin 2/3 çoğunluğu ile bir suçla itham edilebilir ve bu şekilde itham edilen bakanlar hakkında, itham konusu eylemle ilgili olarak Divanı Hüküm tarafından yine 2/3 çoğunlukla karar verilir. Divanı Hüküm'ün kararları kesin olup aleyhine istinaf ve temyiz yoluna başvurulamaz"*. Divanı İthamiye ile Divanı Hüküm bir bütün olarak Divanı Ali'yi oluşturur.

Tüm monarşilerde olduğu gibi, Kanun-i Esasi'de de Padişahın mutlak sorumsuzluğu ilkesi benimsenmiştir. Padişahın sorumsuzluğunun düzenlendiği 5'inci maddeye göre *"Zatı Hazreti Padişahının nefsi hümayunu mukaddes ve gayri mesuldür"*. Düzenlemeden anlaşılabacağı gibi Padişahın kişiliği kutsaldır ve Padişaha hiçbir şekilde sorumluluk yükletilemez. Dolayısıyla Padişah, kişisel suçlar ve görev suçları ayrımı olmaksızın işlediği hiçbir suçtan dolayı itham edilemeyecektir. Padişah vatana ihanetten dolayı da itham edilemez. Padişahın sorumsuzluğu hukuki sorumsuzluğu da kapsamaktadır. Padişah aleyhine hiçbir mahkemede hiçbir şekilde dava açılamaz¹⁴⁷.

Padişahın mutlak sorumsuzluğu, görev süresi ile de sınırlı değildir. Bu durum Padişah olduğu dönemdeki eylemlerle sınırlı olmak üzere görev süresi sona erdikten sonra da devam eder.

C. 1924 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

Devlet başkanının sorumluluğunu ihtiva eden ilk düzenlemeye 1924 Anayasasında yer verilmiştir¹⁴⁸. 1924 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğu, suçun niteliğine göre farklı şekilde

¹⁴⁷ Gözler, s.53; Atar, s.41; Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 309; Keskinsoy, s. 4; Önder, s.23; Artuk, s. 151.

¹⁴⁸ Keskinsoy, s. 8.

düzenlenmiştir. 1924 Anayasası'nın 41'inci maddesine göre “*Cumhurbaşkanı, vatan hayınlığı halinde Büyük Millet meclisine karşı sorumludur. Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlardan doğacak sorumlular, 39 uncu madde gereğince bu kararı imzalayan Başbakanın ve ilgili bakanındır. Cumhurbaşkanının özlük işlerinden dolayı sorumluluğu gerekirse Anayasanın milletvekilliği dokunulmazlığı ile ilgili 17 nci maddesi hükümlerine uyulur*”.

1924 Anayasası'nda Yüce Divan düzenlemesi de bulunmaktadır. Yüce Divanın görevi Bakanları, Danıştay ve Yargıtay başkanları ve üyelerini ve Cumhuriyet Başsavcısını görevlerinden doğacak işlerden dolayı yargılamaktır (m.61). Yüce Divanın görevleri arasında Cumhurbaşkanını yargılamak yoktur. Yüce Divan gerekli görüldüğünde Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla kurulur (m.67).

1924 Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı, milletvekillerinin tabi olduğu genel sorumsuzluk ilkesine tabidir. Cumhurbaşkanı, vatana ihanet dışında görevinden dolayı iş ve eylemlerinden hukuken sorumlu değildir. Bütün sorumluluk başbakan ve bakanlara aittir¹⁴⁹.

Cumhurbaşkanının sorumluluğuna dair anayasal düzenlemelerden Cumhurbaşkanının görevinden dolayı bir suçla itham edilebileceği ve yargılanabileceği sonucu çıkarmak mümkün gözükmemektedir. Vatana ihanetten dolayı Büyük Millet meclisine karşı var olan sorumluluğu, Büyük Millet meclisinin işlevi dikkate alındığında cezai sorumluluktan çok, siyasi sorumluluk olarak değerlendirmek uygun olacaktır¹⁵⁰. Nitekim meclis görüşmelerinde sorumluluğun mahiyeti konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Bir kısım vekiller sorumluluğun mahiyetinin açık olmadığını ileri sürerek, sorumluluğun siyasi mi cezai mi olduğunun açık bir şekilde düzenlenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Dersim mebusu Feridun Fikri Bey, Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı Yüce Divanda yargılanmasına dair değişiklik önergesi vermiş ise de bu önerge kabul edilmemiştir¹⁵¹.

¹⁴⁹ **Başgil, Ali Fuad** (1946), *Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri*, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, s.61.

¹⁵⁰ **Keskinsoy**, s. 8; **Yanık**, s. 25; **Gören**, *Anayasa Hukuku*, s. 58.

¹⁵¹ Meclis görüşmelerindeki tartışmalar hakkında bkz.; **Gözübüyük, Şeref A./ Sezgin, Zekai** (1957) *1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari Bilimler Enstitüsü, Fakülte Yayın No: 78-60, Balkanoğlu Matbaacılık, s. 349 vd.

Anayasa’da Cumhurbaşkanını görevinden dolayı yargılayacak bir yargı kurumuna yer verilmemesi, bakanlar dahil bir kısım üst düzey kamu görevlilerini yargılamakla yetkili Yüce Divana, Cumhurbaşkanını yargılama görevinin verilmemesi bu görüşü teyit eder niteliktedir. Dolayısıyla 1924 Anayasası’na göre Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili suçlardan dolayı mutlak yargı bağıışıklığını haiz olduğunu ve bu durumun görevi sona erdikten sonra da devam ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim 1924 Anayasası’nın yürürlükte olduğu dönemde Cumhurbaşkanın Yüce Divanda yargılanmasına dair bir uygulama yaşanmamıştır.

Hıyaneti vataniye fiilinin tanımı ve kapsamı konusunda Anayasada bir hükme yer verilmemiştir. Hangi fiillerin *hıyaneti vataniye* sayılacağıın takdiri, Büyük Millet Meclisi’ne bırakılmıştır. Esasında hükmün Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna değil, siyasi sorumluluğuna ilişkin olması karşısında hangi fiillerin *hıyaneti vataniye* kapsamında kalacağı hususunda yetkinin Büyük Millet Meclisi’nde bırakılmasında bir tutarsızlık bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanının Büyük Millet Meclisine karşı siyasi sorumluluğu, *hıyaneti vataniye teşkil eden* fiillerle sınırlıdır. Dolayısıyla Büyük Millet Meclisi, *hıyaneti vataniye teşkil eden* fiillerden dolayı Cumhurbaşkanını siyaseten sorumlu tutabilecektir. Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanını *hıyaneti vataniye* nedeniyle sorumlu tutması halinde Cumhurbaşkanlığının düşmesine karar verebilecektir¹⁵².

1924 Anayasası’nda Cumhurbaşkanına görevi ile ilgili suçlardan verilen bu mutlak bağıışıklığa karşı kişisel suçlarda sınırlı ve geçici bir bağıışıklık verildiği görülmektedir. Bu konuda milletvekili dokunulmazlığına ilişkin 17’nci maddeye atıfta bulunulmuştur. Buna göre görevdeki cumhurbaşkanı, Büyük Millet meclisinin kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz, tutulamaz ve yargılanamaz. Ancak cinayetten suçüstü yakalanması halinde, milletvekili dokunulmazlığından yararlanamaz. Ancak bu halde yetkili makam bunu hemen Meclise bildirmekle yükümlüdür. Cumhurbaşkanı hakkında seçimden önce veya sonra verilmiş bir hüküm varsa ceza hükmünün yerine getirilmesi, görev süresinin sonuna bırakılır.

---

¹⁵² Keskinsoy, s. 8.

Kişisel suçlarından dolayı Cumhurbaşkanı'nın dokunulmazlığının kaldırılması halinde, Cumhurbaşkanı genel mahkemelerde yargılanır¹⁵³.

D. 1961 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

1961 Anayasası'nda, Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler, 1924 Anayasası'na kıyasla daha kapsamlıdır. Cumhurbaşkanı'nın hangi nedenle suçlanabileceği, suçlanma usulü ve yargılayacak makam Anayasa'da açık bir şekilde düzenlenmiştir.

1961 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler, parlamenter sistemin özünüyle uyumludur. Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı'nın işlemlerinde Başbakan ve bakanların imzasının bulunması nedeniyle bu işlemlerden dolayı cezai sorumluluğun kural olarak Başbakan veya bakanlara ait olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte parlamenter sistemlerde dahi Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumsuzluğu mutlak değildir. Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanetten dolayı sorumlu tutulabileceği ilke olarak benimsenmiştir. 1961 Anayasası hem bu ilkeye hem de anayasal geleneğimize uygun olarak Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanetten dolayı sorumlu tutulabileceği kuralını getirmiştir¹⁵⁴.

1924 Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı'nın *hiyaneti vataniye* nedeniyle sorumluluğu ile 1961 Anayasası'na göre *Cumhurbaşkanın vatana ihanetten dolayı* sorumluluğu tamamen farklı bir şekilde düzenlenmiştir. 1924 Anayasası'nda *hiyaneti vataniyeden* dolayı sorumluluk siyasi bir sorumluluk olarak düzenlenmiş iken 1961 Anayasası'nda bu sorumluluk cezai bir sorumluluk olarak düzenlenmiştir. Buna bağlı olarak 1924 Anayasası'nda siyasi sorumluluğun takdiri ve yaptırımın tespiti Büyük Millet Meclisine ait bir yetki iken 1961 Anayasası'na göre cezai sorumluluğun takdiri ile bir ceza yaptırımı hükmetme yetkisi Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapacak Anayasa Mahkemesine aittir¹⁵⁵.

1961 Anayasası'nda, 1924 Anayasası'ndaki kişisel suçlarla ilgili milletvekili dokunulmazlığına yapılan atfa yer verilmemiştir. Yine Anayasa'nın 105'inci maddesinde bakanların milletvekili

---

¹⁵³ Keskinsoy, s.10.

¹⁵⁴ Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 309 ; Önder, 48.

¹⁵⁵ Keskinsoy, s. 13.

dokunulmazlığından yararlanabilecekleri dair getirilen hükmün yürütmenin başı konumundaki Cumhurbaşkanıya teşmil edilmesine gerek görülmemiştir. Tüm bunlar Cumhurbaşkanı açısından görev suçu, kişisel suç ayırımının bir değeri olmadığına işaret etmektedir.

Cumhurbaşkanı, ancak vatan hainliğinden dolayı suçlanabilir. Başka herhangi bir suçtan suçlanamaz ve sorumlu tutulamaz. Vatan hainliğinden dolayı suçlanması ise ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az üçte ikisinin Meclislerin birleşik toplantısında vereceği kararla mümkündür (m.99). Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanetle suçlanması halinde yargılamayı, Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla yapar.

E 1982 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğuna ilişkin düzenleme, 1961 Anayasası'ndaki düzenleme ile büyük oranda aynıdır. Tek fark Cumhurbaşkanı'nın insuçlandırılmasına ilişkin oy nisabıdır. Buna göre Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılabilir (m.105). Görüldüğü gibi tek fark, 1961 Anayasası'ndaki 2/3'lük oy nisabının 3/4 olarak değiştirilmesidir.

Türk hukuk sisteminde “vatana ihanet” kavramının tanımına ve bu kavramın kapsadığı suçların nelerden ibaret olduğuna ilişkin eksiksiz bir metin bulunmamaktadır¹⁵⁶. Ülkemizde bu konuda ilk pozitif metin 29 Nisan 1920 tarihli ve 2 numaralı Hiyaneti Vataniye Kanunu'dur. Kanunun 1 inci maddesine göre “*Yüce hilafet ve saltanat makamını ve padişahın ülkesini yabancılardan kurtarma ve bunların saldırısını püskürtme amacıyla kurulmuş olan Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine isyan içeren sözlü, fiili, yazılı muhalefet ve fesat hareketleri*” vatan hainliği olarak nitelendirilir. 15 Nisan 1923 tarihli değişiklik ile Kanun 1 inci maddesi “*Saltanın ilgasına ve hukuku hakimiyet ve hükümrânının gayrikabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye halkının*

¹⁵⁶ Artuk, s. 153; Zafer, Ceza Hukuku Genel Hükümler, s. 137; İçel, Ceza Hukuku Genel Hükümler, s. 196; Özbek, Veli/Doğan, Koray/ Bacaksız, Pınar/ Tepe, İlker (2016), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7.B, İzmir, Seçkin Yayınevi, s. 190.; Vatana ihanet kavramı ile ilgili tartışmalar hakkında bkz. Özek, s. 75 vd;

mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç bulunduğuna dair 1 Teşrinisani 1338 tarihli karar hifında veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı muntazamın kavlen veya tahriren veya fiilen ankasdin (kasıtlı olarak) muhalefet veya ifsadat ve neşriyatta bulunan kesân vatan haini addolunur” şeklinde değiştirilmiştir. Daha sonra 26.06.1925 tarihli ve 556 sayılı Kanunla eklenen hükümle, dini ve dince mukaddes sayılan şeyleri alet etmek amacıyla cemiyet teşkili ve siyasî amaçlı propaganda da vatana ihanetin kapsamına alınmıştır¹⁵⁷.

Vatana ihanet kavramına yer veren diğer bir kanun da 06.07.1960 tarih ve 14 sayılı Türk Ceza Kanunun 148’inci maddesine fıkra eklenmesi ve 56’ncı maddenin kaldırılması hakkında geçici kanundur. Kanunun 3’üncü maddesine göre Türk Ceza Kanunu’nun 125-133, 141, 142, 146, 149, 150 ve 163’üncü maddelerinde yer alan suçlar vatana ihanet teşkil etmekteydi. 3’üncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Yüksek Adalet Divanı’nda yargılanmasına dair 07.07.1960 tarihli Millî Birlik Komitesi Kararında 1920 tarihli ve 2 sayılı Hiyanet-i Vataniye Kanunda yazılı suçlar ile Askeri Ceza Kanunun 3’üncü babında “hiyanet” başlığını taşıyan 1 inci fasıldaki cürümler ve Türk Ceza Kanunun 2’nci Kitabının birinci babının 1 ve 2’nci fasıllarında yer alan suçlar vatana ihanet suçları olarak sayılmışlardır¹⁵⁸.

1982 Anayasası yazılırken Hiyaneti Vataniye Kanunu yürürlükte idi. Bu nedenle Anayasanın 105’inci maddesinde geçen “vatana ihanet suçu” ibaresinin hukuki bir karşılığı vardı. Yürürlükteki bir Kanunda açıkça tanımlanan bir suçun Anayasa’da Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu bağlamında zikredilmesinde bir sakınca gözüküyordu¹⁵⁹. Ancak vatana ihanet suçunu tanımlayan 2 Sayılı Hiyaneti Vataniye Kanunu, 12.4.1991 tarihli 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 23’üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Kanunun yürürlükten kaldırılmasıyla vatana ihanet suçlamasının bir tanımı ve somut bir

¹⁵⁷ **İçel**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, s.71; **Arslan, Çetin** (1999) Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, Ankara 1999, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti, s.49; **Teziç**, s. 508.; **Çelik, Demirhan Burak** (2016) Kurucu İktidar- Hükümet Sistemi- Vatandaşlık ve İdari Yapılanma Tartışması Çerçevesinde 1924 Anayasa’sının Yapım Süreci, Ankara, Yetkin Yayınevi, s.44; **Artuk**, s. 153.

¹⁵⁸ **Artuk**, s. 155.

¹⁵⁹ **Keskinsoy**, s. 104.

ölçütü kalmamıştır¹⁶⁰. Hangi durum vatana ihanet düzeyinde bir ihlaldir, hangisi daha alt düzeyde basit bir ihlaldir, bununla ilgili hiçbir somut ilke bulunmamaktadır. Buradaki tek ölçüt, TBMM üye tamsayısının 3/4'ünün isnat edilen fiilin vatana ihanet teşkil ettiği yönünde oy kullanmasıdır. Cumhuriyet tarihi boyunca böyle bir mekanizma işletilmediğinden bunun nasıl gerçekleşeceğini ve hangi eylemin vatana ihanet kabul edileceğini yönünde bir uygulama da geliştirilmemiştir¹⁶¹. İçel'e göre devletin anayasal düzenine ve özellikle ülkenin varlığına, bütünlüğüne ve egemenliğine karşı eylemlerin "*vatana ihanet*" kavramı içinde sayılması gerekir¹⁶².

Bir fiilin "*vatana ihanet*" niteliğinde sayılması, sadece Cumhurbaşkanının sorumluluğu açısından büyük önem taşımaktadır. Cumhurbaşkanının işlediği fiilin vatana ihanet sayılıp sayılmaması, itham ve yargılama usulü açısından bir sonuç doğurmamaktadır. Ancak vatana ihanet sayılabilecek fiiller için Anayasada öngörülen itham ve yargılama usulü uygulanabilmektedir¹⁶³.

Vatana ihanet suçlaması konusunda somut bir ölçütün bulunmaması suçların ve cezaların kanuniliği ilkesi (belirlilik unsuru) bağlamında da tartışılmıştır. Yasama organının 3/4 gibi nitelikli bir çoğunlukla bu suçlamayı yapması, kanunilik ilkesinin işlemesi için yeterli değildir. Öyle olsa bile, önceden işlenmiş bir fiilin "*vatana ihanet*" oluşturup oluşturmadığının sonradan yasama organınca kararlaştırılması, suçların ve cezaların geriye yürümezliği unsuru bakımından da sorunlu gözükmektedir¹⁶⁴. Esasında "*vatana ihanet*" müstakil bir suç türü değildir. Normal olarak Cumhurbaşkanının sorumsuz kabul edildiği görev suçlarının, TBMM üyelerince "*vatana ihanet*" derecesinde nitelendirilerek yargılama konusu yapılmasıdır. Dolayısıyla yargılama konusu belirsiz bir "*vatana ihanet*" suçu değil, belirli bir suçun, vatana ihanet

---

¹⁶⁰ İçel, "„Sorumsuzluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları", s.71, Dinler, s. 1553; Sevinç, Murat (2002) Güncel Gelişmeler Işığında 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, S.57-2, s.133; Atar, s. 184; Keskinsoy, s. 104.

¹⁶¹ Dinler, s. 1553; Sevinç, s.133.

¹⁶² İçel, "„Sorumsuzluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları", s. 72.

¹⁶³ Artuk, s. 154.

¹⁶⁴ Gözler, s.860.

mülâhazasıyla yargılanmasıdır¹⁶⁵. Hangi suçun vatana ihanet olarak nitelendirilebileceğini tayin yetkisi TBMM’ye aittir. Ancak bu yetki mutlak değildir. TBMM, öncelikle suçta kanunilik ilkesini gözetmeli, kanunda suç sayılmayan bir fiili, vatana ihanet olarak nitelendirmemelidir. Ayrıca vatana ihanet, esas itibarıyla sadakat borcunun ihlali mahiyetinde olduğundan Cumhurbaşkanının sadakat görevini de dikkate almalıdır. Cumhurbaşkanının en önemli sadakat borcu, “*Devletin ülkesi ile bölünmezliği, siyasal iktidarın demokratik temsili sistemine riayeti*” meydana getirir¹⁶⁶.

Cumhurbaşkanının kişisel suçlardan dolayı sorumlu tutulup tutulmayacağı konusu tartışmalıdır¹⁶⁷. Bu konuda 1924 Anayasası’nın aksine 1961 ve 1982 Anayasası’nda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. 1924 Anayasası’ndaki bu hükme müteakip anayasalara niye

¹⁶⁵ **Dinler**, s. 1554; **Arslan**, s.51 ; **Keskinsoy**, s. 19.Aksi görüş için bkz. **Gözler**, s. 860.

¹⁶⁶ **Artuk**, s. 154 ; **Zafer**, s.137-138 ; **Centel, Nur/ Zafer, Hamide/ Çakmut, Özlem** (2017), *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 10.B, İstanbul, Beta Yayınları, s. 121; **İçel**, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 196; **Özbek,Doğan/ Bacaksız/ Tepe**, s. 190.

¹⁶⁷ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül hakkında Cumhurbaşkanı seçilmeden önce işlediği iddia edilen bir suçla ilgili olarak Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 02.06.2008 tarihli ve 2008/1242 basın soruşturma 2008/1242 basın sayılı kararı ile kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmişti. Bu karara itiraz edilmesi üzerine itirazı inceleyen Sincan 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 15.05.2009 tarihli ve 2009/702 müteferrik sayılı kararı ile Cumhurbaşkanının kişisel suçlardan dolayı yargılanmayacağına dair Anayasa’da bir hüküm bulunmadığı, Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı yargılanmasına ilişkin anayasal hükümlerin kişisel suçlara kıyasen uygulanmayacağı gerekçesiyle itirazı kabul ederek Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının kovuşturmaya yer olmadığını kararını kaldırmıştır. Sincan 1. Ağır Ceza Mahkemesi’nin kararı aleyhine Adalet Bakanlığı, kanun yararına bozma isteminde bulunmuştur. Bu isteme inceleyen Yargıtay 11. Ceza Dairesi 14.06.2010 tarih ve E. 2009/16787, K.2010/7000 sayılı kararı ile itiraz eden kişinin, isnat edilen suçlar yönüyle suçtan zarar gören sıfatı bulunmadığı bu nedenle de kovuşturmaya yer olmadığı kararı aleyhine itiraz yoluna başvurmayaacağı gerekçesiyle Sincan 1. Ağır Ceza Mahkemesinin bahsi geçen kararını bozmuş ancak işin esasına girerek Cumhurbaşkanının kişisel suçlardan sorumluluğuna dair tartışmalara son vermemiştir. **Gökçen, Hasan, Tahsin/ Artuç, Mustafa**, (2007), *Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi ve Özel Soruşturma Usulleri*, 4.B, Ankara, Adalet Yayınevi, s.901-908.

yer verilmediğine ilişkin Kurucu Meclis ve Danışma Meclisi tutanaklarında herhangi bir gerekçeye rastlanılmamaktadır.¹⁶⁸

Parlamentar sistemde Cumhurbaşkanının görev suçları dışındaki kişisel suçlarına ilişkin esas itibarıyla iki yol takip edilmektedir. Seçeneklerin ilki bu suçlar için herhangi bir özel bir düzenleme bulunmaması halidir. Bu durumda Cumhurbaşkanı da sade vatandaş gibi yargılanır. Diğer seçenek ise Cumhurbaşkanı bu tür suçlar için milletvekilleri gibi dokunulmazlığa sahip olmasıdır.¹⁶⁹

Bazı anayasalarda devlet başkanlarının kişisel suçlarından dolayı milletvekilleri gibi dokunulmazlıktan yararlanacaklarına dair hükümler bulunmaktadır. Örneğin, Federal Almanya Anayasası (m. 60/4) Federal Devlet Başkanı hakkında ileri sürülen kişisel suçları ile ilgili, federal meclis vekillerinin sahip bulundukları geçici dokunulmazlık hükümlerinden (m. 46/2-4) yararlanmasına olanak sağlamıştır.¹⁷⁰

Bazı yazarlara göre Cumhurbaşkanının, kişisel suçlarından dolayı her vatandaş gibi ceza sorumluluğu bulunmaktadır. Aksi bir görüş hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz.¹⁷¹ Buna karşılık bazı yazarlar da konumu ve yürüttüğü önemli görevi gereği Cumhurbaşkanının milletvekillerinin sahip olduğu geçici dokunulmazlık hükümlerinden yararlanması gerektiği görüşündedir. Bu görüşe göre Cumhurbaşkanının kişisel suçlardan dolayı sorumluluğu esas olmakla birlikte bu suçlardan yargılanması, görevinin sona ermesine bırakılmalıdır.¹⁷²

¹⁶⁸ **İçel**, “..Sorumluluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları”, s.72; **Arslan** s.53.; **Artuk**, s. 155; **Centel, Nur/ Zafer, Hamide/ Çakmut, Özlem**, Türk Ceza Hukukuna Giriş, s. 122; **Demirbaş**, s. 153; **Özbek/Doğan/ Bacaksız/ Tepe**, s. 192.

¹⁶⁹ **Coşkun, Vahap** (2017), 16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi, DÜHFD, C.:22, S.: 36, s.20.

¹⁷⁰ **İçel**, “..Sorumluluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları”, s.73.

¹⁷¹ **Dönmezer, Sulhi/ Erman, Sahir** s. 265; **Aliefendioğlu, Yılmaz** (2011) 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanın Yürütme İçindeki Yeri, Seçimi ve Sorumluluğu, Yasama Dokunulmazlığı, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 94, s.336; **Arslan**, s.53; **Yanık**, s.96; **Gören**, “2017 Anayasa Değişikliği...” s 22; **İçel**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, s. 196.

¹⁷² **İçel**, “..Sorumluluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları”, s.73; **Hafizoğulları, Zeki/ Özen Muharrem** (2017), 10. B, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. Ankara, US-A Yayıncılık, s.51; **İba**, Anayasa Hukuku Genel Esasları, s. 264 ; **Gören**, Anayasa Hukuku, s. 250; **Önder**, s. 117; **Soyaslan, Doğan** (2018), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8.B, Ankara, Yetkin Yayınevi, 8.B, s. 192 ; **Artuk**, s. 158.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI HAKKINDA SORUŞTURMA AÇILMASI

I. GENEL OLARAK

2017 yılında yapılan anayasa değişikliği ile hükümet sistemi değişikliğinin doğal sonucu olarak Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun kapsamı da önemli ölçüde değiştirilmiştir¹⁷³. Bununla birlikte soruşturma usulünde esaslı bir değişiklik yapıldığından söz etmek mümkün değildir.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu ile Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların cezai sorumluluğu arasında soruşturma usulü bakımından önemli bir farklılık bulunmamaktadır. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların soruşturulması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları başlığı altında düzenlenmiş ve “*meclis soruşturması*” olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar açısından parlamenter sisteme özgü bir denetim mekanizması olan “*meclis soruşturması*” usulü aynen muhafaza edilmiştir. Buna karşılık Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu TBMM’nin bir denetim mekanizması olarak düzenlenmemiş ve “*meclis soruşturması*” olarak adlandırılmamıştır¹⁷⁴. Bu tercihin bilinçli olup olmadığı konusunda gerekçede bir açıklık bulunmamaktadır. Bununla birlikte soruşturma usulü dikkate alındığında, bakanlarla, Cumhurbaşkanının soruşturulması arasında önemli bir farklılık bulunmamaktadır.

2017 yılındaki anayasa değişikliği ile, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu bağlamında var olan tartışmaların birçoğuna son verilmiş gözükmektedir. Anayasa’nın 105’inci maddesinin kenar başlığı 2017

---

¹⁷³ Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 310 ; Yıldız, Abdülkadir “...Cumhurbaşkanının Sorumluluğu”, s. 2

¹⁷⁴ İba, Anayasa Hukuku Genel Esasları, s. 267.

değişikliği ile “*Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu*” olarak değiştirilmiş dolayısıyla maddenin cezai sorumluluğu düzenlediğine ilişkin bir tereddüt de kalmamıştır. Yine değişiklikten önce var olan vatana ihanet kavramı ile görev suçu kişisel suç ayrımı ile ilgili tartışmalar da güncelliğini yitirmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanının ancak seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkûm edilmesi halinde görevinin sona erebileceğine dair açık hükümle Yüce Divana sevk edilme ile görevin sona erip ermeyeceğine ilişkin tartışmalar da anlamını yitirmiştir¹⁷⁵. 2017 yılı anayasa değişikliğinden önce Cumhurbaşkanının vatana ihanet dışındaki suçlarda sorumsuzluğu bir tür “*şahsi cezasızlık hali*” idi¹⁷⁶. Yeni düzenlemeyle şahsi cezasızlık kaldırılmış, Cumhurbaşkanına sadece “*dokunulmazlık*” tanınmıştır¹⁷⁷.

Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılması farklı bir usule tabi kılınmıştır. Öncelikle şu hususu ifade etmek gerekir ki Cumhuriyet Başsavcılıklarının bu hususta herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır¹⁷⁸. Bir suç isnadı söz konusu olduğunda soruşturma yapma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir (Ay. m.105/1). Soruşturma sonucunda Yüce Divana sevk kararı verilmesi halinde yargılama, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi tarafından yapılır (Ay.,148/6).

Cumhurbaşkanı hakkında bir suç isnadının TBMM’ye iletilmesi, soruşturmanın başlaması için yeterli değildir. Başka bir deyişle herhangi bir kimsenin Cumhurbaşkanına suç isnadında bulunmasının ve soruşturma açılmasını istemesinin hukuki bir sonucu bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasının istenmesi, ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle mümkündür (Ay., m.105/1)¹⁷⁹

¹⁷⁵ Yıldız, “...Cumhurbaşkanın Sorumluluğu”, s. 11.

¹⁷⁶ Özgenç, s. 657; Koca/ Üzülmöz, s. 791.

¹⁷⁷ Özgenç, s. 657; Koca/ Üzülmöz, s. 791; Akbulut, Berrin (2016), Ceza Hukuku Genel Hükümler,3.B, Ankara, Adalet Yayınevi, s.159.

¹⁷⁸ Koca/ Üzülmöz, s. 792.

¹⁷⁹ Yasama faaliyetlerine ilişkin olmak kaydıyla bir veya birden fazla milletvekilinin imzasıyla Komisyon Başkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan yazılı önerilere önerge denilir. Önergelerde önerge sahibinin adı, soyadı, seçim çevresi ve imzasının yanı sıra genellikle gerekçede bulunur. Neziroğlu, s.358.

TBMM'nin üye tamsayısının salt çoğunluğu ile verdiği önerge, bir suç ihbarı niteliğindedir. Ancak bu suç ihbarı nedeniyle Cumhurbaşkanı hakkında doğrudan soruşturma açılamaz. Soruşturma açılabilmesi için bu önergenin Mecliste görüşülmesi ve görüşme sonucunda üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verilmesi gerekir (Ay., m.105/1)

Soruşturmanın açılmasına karar verilmesi halinde oluşturulacak bir komisyon marifetiyle soruşturma yapılır. Komisyonun soruşturma sonucunda hazırlayacağı rapor Genel Kurulda görüşülür ve oylanır. Yapılan oylama sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Cumhurbaşkanı Yüce Divana sevk edilebilir. (Ay, m.105/3).

1982 Anayasasının ilk halinde Yüce Divana sevk kararı dörde üç oy çokluğuyla verilebiliyordu. Yüce Divana sevk için oy nisabının üçte ikiye düşürülmesi, bu mekanizmanın işletilmesini görece olarak kolaylaştırmış ise de genel olarak Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevk edilmesinin çok zor koşullara bağlı olduğunu ve Cumhurbaşkanına geniş bir dokunulmazlık alanı sağlandığını söylemek mümkündür¹⁸⁰. Özellikle soruşturma açılması talebi konusunda 1982 Anayasası'nın ilk halinde olan 1/3'lük oy nisabının salt çoğunluğa dönüştürülmesi, mekanizmanın işletilmesini zorlaştırmıştır¹⁸¹.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan yargılamasını üç ay içinde tamamlanır. Bu süre içinde yargılamanın tamamlanmaması halinde bir defaya mahsus olmak üzere verilen üç aylık ek süre sonunda Anayasa Mahkemesi yargılamayı kesin olarak tamamlar(Ay., m.105/3).

---

¹⁸⁰ **Esen, Salih (2016)**, 2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi, Ankara Barosu Dergisi, S.2016/4, s. 65; **Küçük**, 164; **Yıldız**, s.12.

¹⁸¹ **Küçük**, s.164.

II. CUMHURBAŞKANINA İSNAT EDİLECEK SUÇLARIN NİTELİĞİ

A. GENEL OLARAK

Devlet Başkanlarının sorumluluğuna ilişkin anayasal düzenlemeler, kural olarak Cumhurbaşkanı'nın görevi nedeniyle işlediği suçlara ilişkindir. Bu ilke, 2017 Anayasa değişikliğinden önceki anayasal düzenlemelerin tamamında gözetilmiştir. Ancak 1961 ve 1982 Anayasaları'nda kişisel suçlarla ilgili bir hükme yer verilmemiş olması, Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçlarla ilgili sorumluluğuna dair tartışmalara yol açmıştır. Ancak yeni düzenlemede Cumhurbaşkanı'nın sorumluluğuna ilişkin yapılan görev suçu ve kişisel suç ayırımına yer verilmemiştir¹⁸². Cumhurbaşkanı görevde bulunduğu süre boyunca işlediği iddia edilen her türlü suç, Anayasada belirtilen soruşturma ve kovuşturma usulüne tabi kılınmıştır. Yeni düzenleme ışığında 1961 Anayasası döneminde ve 1982 Anayasanın ilk halinin geçerli olduğu dönemde kişisel suçlarla ilgili yapılan tartışmaların da pratik bir değeri kalmamıştır. Çünkü Cumhurbaşkanı, milletvekili dokunulmazlığından daha kapsamlı ve etkili dokunulmazlık sağlanmıştır. Yasama dokunulmazlığının istisnasını teşkil eden ağır cezayı gerektiren suçüstü halinde dahi Cumhurbaşkanı hakkında suçüstü hükümleri uygulanmayacaktır¹⁸³.

Yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divanda yargılanacağı suçların kapsamı genişletilmiştir. 1982 Anayasası'nın ilk halinde Cumhurbaşkanı sadece vatana ihanet kapsamında yer alan suçlardan dolayı yargılanabilirken, değişikliğe göre, görevi ile alakalı olsun olmasın bütün suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yolu

---

¹⁸² **İçel**, “..Sorumluluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları”, s.79, **Yıldız**, “...Cumhurbaşkanının Sorumluluğu”, s.11; **Demirbaş**, s. 154. ; **Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, s. 310.

¹⁸³ **İçel**, “..Sorumluluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları”, s. 74 ; **Yıldız**, “...Cumhurbaşkanının Sorumluluğu” s. 11; **Tunç**, s. 272-273.

açılmıştır¹⁸⁴. Suçun niteliği, cezası ve nerede işlendiğinin bir önemi bulunmamaktadır¹⁸⁵.

Bu şekilde vatana ihanet gibi Türk ceza hukukunda tanımı olmayan bir suç yerine, ceza hukuku açısından tanımlanabilir suçlarla ilgili işle-tilebilecek bir denetim mekanizması öngörülmüştür. Bu şekilde soruş-turmanın hukuki niteliği öne çıkarılmış ve soruşturmanın siyasi araç olarak kullanılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır¹⁸⁶. Ayrıca geniş yetkili ancak sorumsuz olan Cumhurbaşkanı modelinden, yetkili ancak cezai açıdan suç ayırımı yapılmaksızın sorumlu bir Cumhurbaşkanı mo-deline geçilmiştir¹⁸⁷.

Cumhurbaşkanının görevi ile ilgili suçlarda sorumluluğun kapsamı geniş tutulmakla birlikte öngörülen ağır çoğunluk kuralları nedeni ile soruşturma usulünün pratikte işlemesi zor gözükmektedir. Zira böylesi bir oy çoğunluğunun elde edilmesi, iktidar partisinin de içinde bulundu-ğu bir veya birkaç partinin uzlaşmasını zorunlu kılmaktadır¹⁸⁸. Bu durumda soruşturmanın açılabilme ihtimali, ancak siyasi güç dengesi-nin köklü bir şekilde değişmesi sonucu yeni ve farklı siyasi görüşteki Meclis çoğunluğunun harekete geçmesi halinde söz konusu olabilecektir¹⁸⁹.

Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra aynı usul uygulanır.(Ay., m. 105/6)

---

¹⁸⁴ **Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, s. 310; **Küçük**, s. 164; **Gülener Serdar/Miş Nebi** (2017), Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Anayasal Tasarımı, I.B, İstanbul, Seta Vakfı İktisadi İşletmesi s.66; **Aykanat, Tuba** (2019), Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanın Sorumluluğu, I.B, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 126; **Gül**, s. 368. **Taşdöğen, Salih** (2019), Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21, Özel S., 2019, s. .1306; **Özen, Mustafa** (2019), Öğretide ve Uygulamada Işığında Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, Adalet Yayınevi, s.238 ; **Özgenç**, s. 658. **Zafer**, s. 139.

¹⁸⁵ **Özen**, s.240.

¹⁸⁶ **Alkan, Haluk** (2017), Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yasama Denetimi, Yeni Türkiye, 94/2017, <http://yeniturkiye.com/samplechapters/94/007.pdf> (ET: 14.03.2020), s.3.

¹⁸⁷ **Gül**, s.368; **Alkan**, s. 3.

¹⁸⁸ **Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, s. 311; **Coşkun**, s. 21; **Taşdöğen**, s.1308.

¹⁸⁹ **Taşdöğen**, s. 1320.

B. GÖREV SUÇLARI VEYA KİŞİSEL SUÇLAR

Yüce Divan Mahkemesi, tarihsel olarak devlet başkanlarının veya üst düzey kamu görevlilerinin görev suçlarına bakmakla görevlendirilmiştir. Nitekim 1961 ve 1982 Anayasası'na göre Yüce Divan, vatana ihanetten dolayı Cumhurbaşkanı'yı yargılama yetkisine haizdi. Vatana ihanet kavramı da Cumhurbaşkanı'nın görevine ilişkin bir kavram olarak değerlendirilmekteydi. Kişisel suçlar, kural olarak Yüce Divan'ın görev kapsamı dışında tutulmuştur¹⁹⁰. Dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçlarının da Yüce Divan'ın görevinin kapsamına alınması, Anayasa Koyucunun bu genel eğilimden ayrıldığını göstermektedir¹⁹¹.

Gözler'e göre kişisel suçlarla ilgili olarak da böyle bir mekanizmanın öngörülmesi, Cumhuriyet devlet şekliyle bağdaşmamaktadır. Bu durum ancak monarşilerde görülebilen bir durumdur. Kaldı ki; Cumhurbaşkanı'na kişisel suçlardan dolayı dahi böyle bir korumanın öngörülmesinin haklı hiçbir gerekçesi bulunmamaktadır. Bunun yerine başkanlarda olduğu gibi kişisel suçlarda Cumhurbaşkanı'nın yasama dokunulmazlığından yararlandırılması yeterli olurdu¹⁹². Özbudun'a göre Cumhurbaşkanı'nın görev suçlarından dolayı Yüce Divanda yargılanması ne kadar normal ise kişisel suçlarından dolayı genel mahkemelerde değil Yüce Divan'da yargılanması ve özellikle ağır nitelikteki çoğunluk kurallarının aynen geçerli olması yadırgatıcıdır¹⁹³. Tunç'a göre en azından Cumhurbaşkanlığı görevi sona erdikten sonra görevi sırasında işlediği kişisel suçlardan dolayı genel mahkemelerde yargılanması hukuk devleti ilkesine daha uygun bir yaklaşım olurdu¹⁹⁴. Buna karşılık Atar, kişisel suçların da aynı usulle soruşturulmasının yerinde olduğunu, Cumhurbaşkanı'nın görevini yaparken haksız suç isnatlarına maruz kalmasını önlemenin, suç isnadı varsa da güvenceli bir usulle soruşturma ve yargılama yapılmasının, Cumhurbaşkanı'nın görevini sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için elzem olduğunu savunmuştur¹⁹⁵.

---

¹⁹⁰ Yanık, s. 23.

¹⁹¹ Coşkun, s. 21.

¹⁹² Gözler, s. 862.

¹⁹³ Özbudun, s. 310.

¹⁹⁴ Tunç, s. 273.

¹⁹⁵ Atar, s. 301.

Başkanlık sisteminin geçerli olduğu bazı ülkelerde görev suçları ile kişisel suçları yargılayacak makam ayrı ayrı olarak tayin edilmiştir. Örneğin Brezilya’da Başkan, Temsilciler Meclisinin üçte iki oyu ile suçlandırıldığı takdirde kişisel suçlarından dolayı Federal Mahkemede, görev suçlarından dolayı ise Senatoda yargılamaktadır¹⁹⁶.

C. GÖREV ÖNCESİNDE, GÖREV ESNASINDA VEYA GÖREVİ TAMAMLANDIKTAN SONRA İŞLENEN SUÇLAR

Cumhurbaşkanının görevi esnasında işlediği suçlar, göreviyle ilgili olup olmadığına bakılmaksızın Anayasa’nın 105’inci maddesindeki soruşturma usulü ile soruşturulacağı gibi, görevi sona erdikten sonra görevde bulunduğu sürede işlediği suçlar için de aynı soruşturma usulü takip edilecektir.¹⁹⁷ Ancak Cumhurbaşkanı için tayin edilen özel soruşturma usulünün hangi tarihte işlenen suçların soruşturulmasına uygulanacağı hususu, tartışmaya açık bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanına isnat edilecek suçların zamanına ilişkin bir sınırlamaya düzenlemede yer verilmemiştir.

Anayasa’nın 105’inci maddesinde tayin edilen özel soruşturma usulü Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla başlamaktadır. Dolayısıyla bu usul, kural olarak Cumhurbaşkanı sıfatını haiz bir kişiye bir suç isnadında bulunulması halinde işletilebilecektir. Görevde bulunan Cumhurbaşkanına isnat edilen suçun, görevi sırasında işlenen bir suç olmasına gerek bulunmamaktadır¹⁹⁸. Başka bir deyişle, Cumhurbaşkanı seçilmeden önce işlendiği iddia edilen bir suçla ilgili olarak

¹⁹⁶ **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi** (2015), TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara TBMM Basımevi, s. 194.

¹⁹⁷ 2017 Anayasa değişiklikleri öncesinde hakkında herhangi bir açık hüküm bulunmayan bu hususun Cumhurbaşkanının görevi esnasında geçerli olan usulün görevi sonrasında da geçerli olacağı şeklinde düzenlenmesi isabetli olmuştur. Şöyle ki; icrai yetkilerle donatılmış, yetkili ve sorumlu Cumhurbaşkanının görevini icra ederken yetkilerini kullanması nedeniyle görev süresinin sona ermesinden sonra sorumlu tutulma endişesi yaşaması, halk tarafından kendi politikasını yürütmesi için seçilen Cumhurbaşkanının rahat hareket etmesini engelleyebilecektir. Tekrar seçilemeyen Cumhurbaşkanına karşı ceza yargılamasının bir siyasi hesaplaşma aracı olarak kullanılma tehlikesinin bu şekilde bertaraf edilmiş olmaktadır. Ancak, bu güvencenin, göreve ilişkin olmayan suçlara da şamil kılınması yerinde olmamıştır. **Taşdöğen**, s. 26.

¹⁹⁸ **Özgenç**, s. 658.

göreve başladıktan sonra soruşturma açılıp açılmayacağı veya göreve başlamadan önce başlatılan soruşturmaya, göreve başladıktan sonra devam edilebilir edilemeyeceği, devam edilecekse hangi soruşturma usulünün takip edileceği konusu, düzenlemenin lafzı açısından bakıldığında tartışmalı gözükmemektedir.

Bazı yazarlara göre Cumhurbaşkanı'nın göreve gelmeden önce işlediği suçlardan dolayı sorumluluğu tamdır. Bu hususta Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğunun diğer kişilerden herhangi bir farkı bulunmamaktadır¹⁹⁹. Ancak bazı yazarlara göre ise Anayasa'da geçen "*Cumhurbaşkanı hakkında işlendiği iddia edilen bir suç ifadesi*" suçun işlendiği tarih konusunda bir sınırlama içermemektedir. Dolayısıyla "eşitlik ilkesine" aykırı bir tablo ortaya çıksa da Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamasından önce işlediği suçlardan dolayı da Anayasa'daki tayin edilen sürecin takip edilmesi gerekmektedir²⁰⁰. Dolayısıyla, burada sözü edilen suç, görev esnasında ya da göreve başlamadan önce işlediği iddia edilen herhangi bir suç da olabilir²⁰¹. Cumhurbaşkanı'nın soruşturulmasına ilişkin öngörülen özel usulün amaçları da gözetildiğinde görevdeki bir Cumhurbaşkanı hakkında, isnat edilen suçun işlendiği tarihe bakılmaksızın Anayasa'nın 105'inci maddesinde düzenlenen soruşturma usulünün takip edilmesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanı'na isnat edilen suç, seçilmeden önce yürüttüğü başbakanlık ve bakanlık görevine ilişkin ise, meclis soruşturma usulü takip edilemez. Yine Anayasa'nın 105'inci maddesi hükümleri takip edilmelidir²⁰².

Cumhurbaşkanı'nın, seçilmeden önce işlediği suçlarla ilgili, seçildikten sonra nasıl bir usul takip edileceğine dair açık bir hüküm bulunmadığı hususunda bir tereddüt bulunmamaktadır²⁰³. Bu konuda Anayasa'nın 105 inci maddesinin son fıkrasındaki hükümden hareketle bir sonuca varmak mümkündür. Cumhurbaşkanı'nın görevi sona erdikten sonra, isnat edilecek suçlarla ilgili olarak Anayasa Koyucunun ikili bir

¹⁹⁹ Yıldız, "...Cumhurbaşkanın Sorumluluğu", s. 13 ; Zafer, s.139.

²⁰⁰ Tunç, s. 274; Aykanat, s.132; Özen, s. 241; Özgenç, s. 658.

²⁰¹ Küçük, s. 164; Yıldız, "...Cumhurbaşkanın Sorumluluğu", s.12; Aykanat, s.133.

²⁰² Özgenç, s. 661.

²⁰³ Özen'e göre Cumhurbaşkanı'nın görevinden önce işlediği suçların yargılanması, görev süresi bittikten sonra yapılmalıdır. Cumhurbaşkanı'nın görevinden önce işlediği suç başbakan ve bakanlık görevine veya kamu görevlisi sıfatın bağlı ise bu sıfatlara özgü soruşturma usulü takip edilmesi, diğer hallerde ise genel hükümlere göre soruşturma ve kovuşturma yapılmalıdır. Özen, s. 240.

ayrım yaptığı görülmektedir. Cumhurbaşkanının görevi sona erdikten sonra Cumhurbaşkanına görevi sırasında veya göreve başlamadan önce işlediği fiillerle ilgili olarak suç isnadında bulunulabilir. Anayasa'nın 105'inci maddesinin son fıkrasına göre bu suçlardan sadece görevi sırasında işlenen suçlara, 105'inci maddesinde öngörülen soruşturma usulü uygulanabilecektir.²⁰⁴ Dolayısıyla Cumhurbaşkanının göreve başlamadan önce işlediği suçlara görevin bitmesinden sonra suç isnadında bulunulması halinde genel hükümlere göre soruşturma yürütülecektir. Bu çerçevede Anayasa Koyucunun Cumhurbaşkanının göreve başlamadan önce işlediği suçların soruşturulmasında genel hükümlerin uygulanmasını amaçladığını söylemek mümkündür.

Bununla birlikte Cumhurbaşkanı hakkında, göreve başlamadan önce işlediği iddia edilen suçlarla ilgili olarak görevi devam ederken genel hükümler uyarınca soruşturma ve kovuşturma yürütülmesi, Anayasa'nın 105'inci maddesindeki düzenlemenin ve benzer nitelikteki diğer düzenlemelerin amacıyla çelişecektir. Bu nedenle ikili bir ayrım yapılmasında yarar vardır. Eğer, göreve başlamadan önce işlenen bir fiille ilgili olarak göreve başlamadan önce bir soruşturma açılmamış ve Cumhurbaşkanı hakkında ilk suç isnadı görevi sırasında yapılmış ise, Anayasa'nın 105'inci maddesindeki usul takip edilmelidir. Çünkü Anayasa'nın 105'inci maddesinin birinci fıkrasında görevdeki bir Cumhurbaşkanı hakkında bir suç isnadının nasıl yapılacağı açık bir şekilde düzenlenmiştir. Görevdeki bir Cumhurbaşkanına isnat edilen suçun, işlendiği tarihin bir önemi bulunmamaktadır.

Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili olmayan suçlarda suçun işlendiği tarih değil, isnadın yapıldığı tarih önemlidir. Suç isnadının yapıldığı tarihe göre takip edilecek usul tayin edilecektir. Buna göre Cumhurbaşkanı hakkında görevi süresince işlediği ve görevi ile ilgili olmayan suçlarda, görevi devam ederken suç isnadında bulunulması halinde Anayasa'nın 105'inci maddesindeki usul, görevin sona ermesinden sonra suç isnadında bulunulması halinde genel hükümler uygulanacaktır.²⁰⁵

Bu husustaki esas sorun Cumhurbaşkanının göreve başlamadan önce işlediği iddia edilen suçla ilgili olarak, göreve başlamadan suç isnadının yapılması, soruşturmaya başlanması veya kovuşturma

---

²⁰⁴ Özen, s. 244.

²⁰⁵ Özen, s. 244.

aşamasına geçilmesi durumunda söz konusu olabilecektir. Cumhurbaşkanı hakkında göreve başlamadan önce bir suç isnadı gerekçesiyle soruşturma başlatılması halinde, bu soruşturmanın akıbetinin ne olacağı konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Devam eden bir soruşturmada Cumhuriyet Savcısının verebileceği kararlar, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 170 vd maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre Cumhuriyet Savcısı, koşullarının varlığı halinde kamu davası açabileceği gibi, kamu davasının ertelenmesine veya kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verebilir.

Cumhurbaşkanı göreve başlamadan önce soruşturma işlemleri tamamlanmış ise göreve başladıktan sonra yasal koşulların bulunması halinde kamu davasının ertelenmesine veya kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi hususunda hukuki bir engel bulunmamaktadır. Soruşturma henüz tamamlanmamış ise, Cumhuriyet Savcısının, soruşturma işlemlerinin devamı ve gereğinin takdir ve ifası için görevsizlik kararı vererek dosyayı TBMM'ye göndermesi mümkün gözükmemektedir. Böyle bir kararın hukuki dayanağı bulunmadığı gibi, pratikte bir değeri de bulunmamaktadır. Çünkü TBMM'nin bir soruşturma başlatması, ancak 301 milletvekilinin Cumhurbaşkanı hakkında suç isnadında bulunmasıyla mümkündür. Cumhuriyet savcısının başlattığı bir soruşturmanın bu usuli işlem ikmal edilmeden TBMM açısından bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

Aynı durum göreve başlayan Cumhurbaşkanı hakkında devam eden kovuşturmalar için de söz konusudur. Devam eden kovuşturmaların, sanığın Cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle durdurulması mümkün değildir. Çünkü sanığın Cumhurbaşkanı seçilmesi kamu davasının durmasını gerektiren bir neden olarak düzenlenmemiştir. Bu koşullarda kamu davasının yürütülmesinde hukuki bir engel bulunmadığı akla gelebilir. Bununla birlikte mahkemenin, yargılamayı sürdürerek, görevdeki Cumhurbaşkanı hakkında mahkumiyet kararı vermesi, kararın kesinleşmesi ve bu mahkumiyetin seçilmeyi engel bir suçtan dolayı olması halinde Cumhurbaşkanı'nın görevinin sona erip ermeyeceği sorunu karşımıza çıkacaktır. Anayasa'nın 105'inci maddesine göre Yüce Divan tarafından seçilmeye engel bir suçtan dolayı verilen mahkumiyet halinde Cumhurbaşkanı'nın görevi sona erebilecektir. Genel mahkemelerin verdiği mahkumiyet kararları, seçilmeyi engel bir suçtan dolayı olsa bile, görevdeki Cumhurbaşkanı'nın görevine bir etkisi olmayacaktır.

Görüldüğü gibi Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamasından önce işlendiği iddia edilen suçlarla ilgili devam eden soruşturma ve kovuşturmaların, göreve başladıktan sonra akıbetinin ne olacağı konusunda hukuki bir boşluk bulunmaktadır. Anayasa'nın 106'ncı maddesinin 10'uncu fıkrasına göre "*Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanır*". Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamadan önce işlediği suç, bu anlamda niteliği itibarıyla göreve ilişkin olmayan bir suçtur. Göreve ilişkin olmayan suçlarda Cumhurbaşkanı'nın atadığı Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar yasama dokunulmazlığından yararlandığına göre Cumhurbaşkanlığı kabinesinin başı konumundaki Cumhurbaşkanı da yasama dokunulmazlığından kıyasen yararlanabilmelidir²⁰⁶. Dolayısıyla Anayasa'nın 83'üncü maddesine göre Cumhurbaşkanı hakkında göreve başlamadan önce soruşturma açılmış ise, bu soruşturma nedeniyle Cumhurbaşkanı tutulamaz, sorguya çekilemez ve tutuklanamaz. Ayrıca görevi sona ermeden hakkında kovuşturma açılmaz ve devam eden kovuşturmalar da görev süresinin sonuna kadar durdurulur²⁰⁷. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı'nın yasama dokunulmazlığından yararlanabileceği kabul edilen bu suçlar için dokunulmazlığın kaldırılması usulü takip edilemez²⁰⁸. Yasama dokunulmazlığının varlığı nedeniyle görevdeki Cumhurbaşkanı hakkında belirli soruşturma işlemleri yapılamaz, belirli koruma tedbirlerine başvurulamaz. Cumhurbaşkanı sıfatı devam ettiği sürece soruşturma derdest olmaya devam eder, ancak soruşturma konusu suçla ilgili olarak yakalama, zorla getirme emri verilemez, üzeri, eşyası, konutu aranamaz, tutuklanamaz, şüpheli ve sanık sıfatıyla ifadesi alınamaz, sorguya çekilemez ve yargılanamaz. Dokunulmazlık, bir kamu müessesesi olduğu için yararlanan kişinin rızası olsa bile söz konusu işlemler yapılamaz. Soruşturma, Cumhurbaşkanı'nın görevi sona erene kadar bekletilir. Cumhurbaşkanlığı görevi sona erince soruşturmaya kaldığı yerden devam edilir²⁰⁹.

Nitekim benzer bir çözüme Fransız Anayasası'nda açıkça yer verilmiştir Fransız Anayasası'nın 67 inci maddesinin 2'nci ve 3'üncü fıkrasına göre Cumhurbaşkanı, görev süresi boyunca soruşturmaya veya

²⁰⁶ Özgenç, s. 658 ; Koca/Üzülmez, s.793.

²⁰⁷ Özgenç, s. 659.

²⁰⁸ Özgenç, s. 659.

²⁰⁹ Özgenç, s. 659

kovuşturmayla tabi tutulamaz. Göreve başladığında devam eden soruşturma ve kovuşturmalar, görev süresince ertelenir. Bu soruşturma ve kovuşturmalar, Cumhurbaşkanının görevi sona ermesine müteakip bir ay içinde kaldığı yerden devam eder²¹⁰.

III. CUMHURBAŞKANI HAKKINDA SUÇ İSNADI ve SORUŞTURMANIN BAŞLAMASI

A. CUMHURBAŞKANI HAKKINDA SUÇ İSNADI

Cumhurbaşkanına isnat edilen fiilin, suç teşkil eden bir fiil olması gerekir. Türk Ceza Kanunu'nun 2'nci maddesine göre bir fiilin suç olarak nitelendirilmesi, o fiilin kanunda suç olarak düzenlenmesine bağlıdır²¹¹. Kanundan anlaşılması gereken yalnızca Türk Ceza Kanunu değildir, suç ve ceza içeren özel kanunlar da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bu çerçevede kabahat içeren bir fiil nedeniyle Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma önergesi verilemez. Çünkü 765 sayılı TCK'daki düzenlemeden farklı olarak 5237 sayılı TCK'da kabahatler suç olmaktan çıkarılmıştır.

Cumhurbaşkanının isnat edilen fiil, işlendiği tarihte suç olarak düzenlenmiş olmakla birlikte, daha sonra suç olmaktan çıkarılmış ise, suç olmaktan çıkarılan o fiil hakkında da Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma önergesi verilemez. Çünkü lehe olan ceza kanunları geçmişe yürütüleceğinden, önerge tarihinde artık suç teşkil etmeyen bir fiilden dolayı Cumhurbaşkanının suçlanması, Cumhurbaşkanına isnat edilen fiilin “suç” teşkil etmesi zorunluluğu ile bağdaşmamayacaktır.

Hazırlık soruşturması, suçun soruşturmaya yetkili makamlar tarafından öğrenilmesi üzerine başlar. Soruşturma makamları, suçun işlendiğini kendiliğinden öğrenebilecekleri gibi, ihbar ve şikâyet üzerine de öğrenebilirler²¹². Kural olarak bir suça ilişkin ihbar veya şikâyetler Cumhuriyet Başsavcılığına veya kolluk makamlarına yapılabilir (CMK m.158/1). Bir kamu görevinin yürütülmesiyle bağlantılı olarak işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle, ilgili kurum ve kuruluş idaresine yapılan

²¹⁰ https://www.conseilconstitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf (E.T: 22.01.2020).

²¹¹ Demribaş, s.200.; Hakeri, s.56.

²¹² Yurtcan, Erdener (2017) Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, 8.B, Ankara, Adalet Yayınevi, s.158.

ihbar veya şikâyetler de gecikmeksizin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir (CMK m.158/2).

Görevdeki Cumhurbaşkanı veya görevi sırasında suç işlediği iddiasıyla görevi sona ermiş bir Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması talebi, bir başka deyişle ihbar veya şikâyet, ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle mümkündür (MT,m.114/1)²¹³. Siyasi parti gruplarının soruşturması önergesi verme hakları yoktur²¹⁴. Çünkü diğer denetim yollarından farklı olarak siyasi parti grupları başından sonuna soruşturma sürecinin dışında tutulmuştur. TBMM'nin üye tamsayısı 600 olduğuna göre geçerli bir önerge için asgari 301 milletvekilinin imzasına ihtiyaç vardır. Milletvekili sıfatını haiz olmayan kişi veya kişilerin soruşturma açılmasına yönelik taleplerinin veya milletvekili olmakla beraber yeterli nisaba ulaşmayan soruşturma açılmasına yönelik taleplerin hukuki bir değeri bulunmamaktadır. Bu nitelikli taleplere bağlı olarak işlem yapılması da mümkün değildir.

Soruşturma talepli dilekçeyi, şekli anlamda ceza muhakemesindeki “talep”, “şikâyet”, “ihbar”, veya “suç duyurusu” olarak nitelendirmek mümkündür. Bununla birlikte Ceza Muhakemesi Kanunun 160 ıncı maddesine göre bu şekilde suç işlendiğinden haberdar olan Cumhuriyet Savcısı, soruşturma açarak işin gerçeğini araştırmakla yükümlü olmakla beraber, aynı yükümlülük TBMM açısından söz konusu değildir. Dolayısıyla maddi ölçüye göre ceza muhakemesi işlemi sayılacak bu önerge, organik olarak bir yasama işlemidir. Sonuç doğurabilmesi, usulüne uygun verilmesine bağlıdır²¹⁵. Önergeye bağlı soruşturma açılması da ancak Anayasa’da öngörülen nisapla soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde mümkündür.

Cumhurbaşkanı hakkında bir suç isnadı nedniyle verilecek önergenin içeriği konusunda Meclis İçTüzüğü’nde hüküm bulunmamaktadır. Ancak Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar hakkında aynı amaçla

²¹³ Salt çoğunluk, bir oylamada karar yeter sayısı olmak şartıyla kabul, ret veya çekimser oylarının toplamın yarısından fazla olan çoğunluktur. İçtüzüğe göre salt çoğunluk, “belli bir sayının yarısından az olmayan çoğunluktur”. Bu tanım tek sayılar için geçerli bir tanım olmakla birlikte, çift sayılar için sorunlu bir tanım olarak kabul edilmektedir. O nedenle salt çoğunluğu, yarıyı aşan çoğunluk olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olur. **Neziroğlu**, s. 371.

²¹⁴ **Neziroğlu**, s. 318.

²¹⁵ **Yanık**, s. 136.

verilecek önergenin içeriğinin ne olacağı Meclis İçTüzüğü'nün 107'nci maddesinin 2 nci fıkrasında açık bir şekilde düzenlenmiştir. Bu hüküm, Cumhurbaşkanı hakkında verilecek önerge için de kıyasen uygulanabilir niteliktedir. Buna göre önergede, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu gerektiren fiillerinin ne olduğunun, hangi fiillerinin hangi kanun ve nizama aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi de yazılmak suretiyle belirtilmesi zorunludur.

Önerge ile hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanı, görevde bulunan bir Cumhurbaşkanı olabileceği gibi görevi sona eren bir Cumhurbaşkanı da olabilir. Ancak görevi sona eren bir Cumhurbaşkanı hakkında verilen önergenin, " *görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen bir suç* " ilişkin olması gerekir (Ay., m.105/son). Aksi takdirde önerge işleme konulmamalıdır.

Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma önergesi, Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğüne teslim edilir. Oradan Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğüne Gelen evrak, Gelen Kağıtlar listesine alınır ve Genel Kurul gündeminin Başkanlığın Genel Kurul Sunuşları kısmında milletvekillerinin bilgisine sunulur²¹⁶.

Cumhurbaşkanı hakkında Cumhuriyet Başsavcılığına yapılan ihbar veya şikâyetlerle ilgili olarak herhangi bir soruşturma işlemi yapılmaz. Bu nitelikteki talepler hakkında uygulamada dilekçenin işleme konulmaması kararı verilmektedir. Görevi sona eren Cumhurbaşkanı hakkında yapılan ihbar ve şikâyetler, görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlara ilişkin ise yine soruşturma işlemi yapılamaz. Bunun dışındaki suçlarda genel hükümler uygulanır²¹⁷.

---

²¹⁶ Neziroğlu, s. 319.

²¹⁷ Koca/Üzülmez'e göre böyle durumlarda CMK 158/6 maddesi uyarınca "soruşturma yapılmasına yer olmadığı" kararı verilmelidir. Koca/Üzülmez, s.794. Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı, ihbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda verilebilmektedir. İhbar ve şikâyetin konusunun, Cumhuriyet Başsavcılığının görevine girmemesi hususu, soruşturma yapılmamasına yer olmadığı kararı için bir gerekçe değildir. Ayrıca Soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar, varsa ihbarda bulunana veya şikâyetçiye bildirilir ve bu karara karşı 173 üncü

İhbar ve şikayetlerin gereği yapılmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilmesi de mümkün değildir. Aynı şekilde görevdeki veya görevi sona eren Cumhurbaşkanı hakkında Cumhurbaşkanlığına yapılan ihbar ve şikayetler de gereği yapılmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilemez.

Cumhuriyet savcısının, soruşturma sırasında görevdeki Cumhurbaşkanı veya görevi sona ermiş olmakla birlikte görevde bulunduğu sürede işlendiği iddia edilen bir suçla ilgili delillere tesadüfen ulaşması halinde nasıl bir yol takip edileceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 138'inci maddesine göre soruşturma sırasında soruşturmaya ilgisi olmayan ancak bir suç işlediği şüphesi uyandırabilecek deliller muhafaza altına alınır ve derhal Cumhuriyet savcılığına derhal bildirilir.

Tesadüfen elde edilen delil, derhal Cumhuriyet Savcılığına iletilmesi gerektiğine göre, tesadüfen elde edilen delilin, Cumhuriyet Savcısının soruşturma yetkisi kapsamında olması gerekir. Cumhuriyet Savcısının Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma yetkisi olmadığına göre, Cumhurbaşkanı hakkında tesadüfen elde edilen bir delil ile ilgili olarak CMK'nın 138'inci maddesinin uygulanması mümkün değildir. Böyle bir delile bağlı olarak bir fezleke düzenlemesi ve konuyu Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunması da hukuken mümkün gözükmemektedir. Çünkü görevdeki veya görevi sona eren Cumhurbaşkanı hakkında bir suç isnadı, ancak TBMM'nin belli sayıdaki milletvekillerinin oylarıyla mümkündür. Fezleke veya üst yazı mahiyeti itibarıyla bir suç isnadını içereceğinden, bu durum Anayasa'nın 105 inci maddesinin aykırılık teşkil edecektir.

1924 ve 1961 Anayasası dönemlerinde bakanlar ve başbakan hakkında meclis soruşturması, *"bir veya birkaç Türkiye Büyük Millet Meclisi"* üyesi tarafından istenebileceği gibi yargı mercileri tarafından talep edilebilmekte idi. Bu dönemde yargı mercileri bakanların cezai sorumluluklarına ilişkin bir delile ulaştıklarında soruşturma yetkisi münhasıran TBMM'nin uhdesinde olması nedeniyle herhangi bir işlem

---

maddedeki usule göre itiraz edilebilir. İtirazın kabulü hâlinde Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma işlemlerini başlatır.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında Cumhurbaşkanı hakkında bir ihbar ve şikayet olduğunda soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı değil, dilekçenin işleme konulmaması kararı verilmesi daha doğru gözükmektedir.

yapmamakta ancak görevsizlik kararı vererek “Meclis soruşturması açılması isteğiyle” Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na başvuru yapılabilmekte idi. Ancak 1982 Anayasası’nda, 1924 ve 1961 Anayasaları döneminde olduğu gibi yargı mercilerine Meclis soruşturması açılması istemiyle TBMM Başkanlığına başvurma yetkisi tanınmamıştır²¹⁸. Cumhurbaşkanı ile ilgili olarak ise yargı mercilerine soruşturma açılması talebiyle TBMM Başkanlığına başvurma yetkisi, hiçbir dönemde tanınmamıştır.

B. SORUŞTURMA TALEPLİ ÖNERGENİN GERİ ALINABİLİRLİĞİ SORUNU

Cumhurbaşkanı hakkında bir önergeyle suç isnadında bulunduktan sonra, önergenin geri alınıp alınmayacağı hususunda bir açıklık bulunmamaktadır. Özellikle Cumhurbaşkanının işlediği kişisel suçların da aynı usulle takip edilebileceğinin öngörüldüğü yeni düzenlemede bu soru daha da anlamı hale gelmektedir. Isnat edilen kişisel suçun şikayete tabi olması halinde, mağdurun şikayetten vazgeçmesinin Meclis tarafından yürütülen soruşturma sürecine nasıl etki edeceğinin bu kapsamda tartışılması gerekir.

Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla soruşturma açılması istemiyle önerge verilmesi, yukarıda ifade edildiği gibi özü itibarıyla ihbar veya şikayet olarak değerlendirilmektedir. Ancak Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 158’inci maddesine göre soruşturma açılması için kural olarak ihbar ve şikayetin varlığı yeterli iken, Cumhurbaşkanı hakkında vaki bir ihbar ve şikayetin hukuken değer kazanması ancak üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle mümkündür. Dolayısıyla önergede imzası bulunan milletvekillerinin daha sonra değişik gerekçelerle imzasını geri çekmesi ve geri çekilen imzalar nedeniyle önergenin geçerli bir önerge vasfını yitirmesi mümkündür.

Öncelikle soruşturma talepli önergenin bu vasfının ne zamana kadar koruması gerektiği hususuna değinmek gerekir. Meclis Genel Kurulu, önergeyi en geç bir ay içinde görüşmek zorundadır. Soruşturma önergesi, Genel Kurulda görüşülüp karara bağlanana kadar, imzası olan milletvekili sayısı itibarıyla geçerli bir önerge niteliğini koruması gerekir. Dolayısıyla önerge, Genel Kurulda oylanana kadar önergedeki imzası

---

²¹⁸ Tülen, s. 88-89; Kapıcı, Ferhat (2001), Meclis Soruşturması, 1.B, Ankara, Adil Yayınevi, s. 66.

olan milletvekilleri, imzalarını geri çekebilir. Eğer geri çekilen imzalar nedeniyle önerge yeterli oy nisabını kaybetmiş ise önergenin Genel Kurulda oylanmaması gerekir. Önerge Genel Kurulda oylanıp beşte üç oy nisabıyla soruşturma açılmasına karar verilmesi durumunda artık önergedeki imzaların geri çekilmesinin hukuki bir sonucu bulunmamaktadır²¹⁹. Çünkü TBMM tarafından soruşturma açılmasına karar verilmesi nedeniyle , soruşturma süreci hukukten başlamıştır. Bu aşamadan sonra önergede imzası olan milletvekilleri, önergeyle ilgili iradelerini, Genel Kurulda yapılacak nihai oylama ile ortaya koyabilecek, önergeye imza verdikleri tarihe göre farklı görüşte olan milletvekilleri, nihai oylamada Yüce Divana sevk edilmeme yönünde oy kullanabilecektir.

Cumhurbaşkanı hakkında şikayete tabi bir suç nedeniyle soruşturma açılması talebi ile önerge verilmesi halinde, şikayetin varlığının, soruşturma talepli önergenin geçerliliği için bir koşul olduğuna dair bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla şikayet koşulu gerçekleşmemiş olsa bile soruşturma önergesi geçerli bir önerge'dir. Kaldı ki; Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması, soruşturma talepli önergenin verilmesi ile değil, TBMM Genel Kurul tarafından beşte üç çoğunlukla soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde söz konusu olacağından, şikayetin varlığını bu aşamada dikkate almaya gerek bulunmamaktadır.

Takibi şikayete bağlı suçlarda, ceza soruşturması ve kovuşturması, suçtan zarar görenin şikayeti ile başlar (TCK m. 73/1). Şikayet bir muhakeme şartıdır. Bu nedenle şikayet gerçekleşmeden şüphelinin ifadesi alınamaz, şüpheli sorguya çekilemez ve iddianame düzenlenemez. Ancak olay hakkında bilgi toplanabilir, tanık dinlenebilir²²⁰. TBMM Genel Kurulu, Cumhurbaşkanı hakkında isnat edilen ancak şikayete tabi olan bir suç ile ilgili olarak şikayet koşulu gerçekleşmeden soruşturma açılmasına karar verebilir. Bu yetkisini kısıtlayan bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak şikayetin varlığının müteakip aşamalarda aramak ve en geç Yüce Divana sevk oylamasında geçerli bir şikayetin olup olmadığını dikkate almak durumundadır. Çünkü şikayete tabi bir suç nedeniyle şikayet koşulu gerçekleşmeden Yüce Divana sevk kararı verilmesi halinde CMK'nın 174'üncü maddesi uyarınca Yüce Divana Sevk kararı, Anayasa Mahkemesi tarafından iade edilebilecektir. Dolayısıyla

---

²¹⁹ Tülen, s. 112;

²²⁰ Centel, Nur/ Zafer Hamide (2016), Ceza Muhakemesi Hukuku, 13.B, İstanbul, Beta Yayınları, s. 88.

soruşturma açılmasına karar verilmeden önce şikayetin olup olmadığı-
nın araştırılması, TBMM'nin soruşturma süreçleriyle gereksiz yere
meşgul edilmemesi açısından daha uygun bir yaklaşım olarak gözü-
kmektedir.

C. SORUŞTURMANIN AÇILMASI

Soruşturma esas itibarıyla yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenil-
mesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade eder (CMK
m.2/1-e). Ancak Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma, suç şüphesinin
öğrenilmesinden sonra başlamaz. Hatta soruşturma talepli önergenin
TBMM Başkanlığına verilmesi dahi, soruşturmanın başlamış sayılması
için yeterli değildir. Cumhurbaşkanı hakkında soruşturmanın açıldığı
tarih, TBMM Genel Kurulunun üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla
soruşturma açılmasına karar verdiği tarihtir. Dolayısıyla soruşturma
açılması talepli önergenin, öngörülen karar nisabıyla kabul edilmesi
halinde ancak soruşturmanın açıldığından ve soruşturmanın başladığı-
ndan söz edilebilir.

Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma başlamadan önce, yapılması
gereken işlemler Anayasa'da ve Meclis İçTüzüğü'nde düzenlenmiştir.
Buna göre Soruşturma talepli önerge, derhal TBMM'nin bilgisine su-
nulur. Aynı zamanda hakkında soruşturulması istenen Cumhurbaşka-
nına bildirilir. Önerge, TBMM'nin bilgisine sunulmasından başlayarak
yedi gün sonraki birleşimin gündemine alınır. Meclis, önergeyi her du-
rumda en geç bir ay içinde görüşmek zorundadır (Ay., m. 105/1,
MT,m.114/2).

Önergenin bir ay içinde görüşülmemesi halinde, önergenin akıbeti-
nin ne olacağına hususunda bir hüküm bulunmamaktadır. Öngörülen
sürenin düzenleyici bir süre olarak kabulü halinde önergenin süresi
içinde görüşülmemesi önergeyi kadük hale getirmeyecektir. Ancak sü-
renin hak düşürücü süre olarak kabul edilmesi halinde süresi içinde gö-
rüşülmeyen önerge hukuki geçerliliğini yitirecektir. Öğretide bu ko-
nuda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre; öngörülen süre
hak düşürücü bir süredir. Bu süre içinde görüşülmeyen önerge geçersiz
hale gelir²²¹. Diğer bir görüşe göre ise süre düzenleyici bir süredir.

---

²²¹ Yanık, s. 140.

Öngörülen sürede önergenin görüşülmemiş olması, önergeyi geçersiz hale getirmez²²².

Ceza muhakemesinde süreler, hak düşürücü, koruyucu ve düzenleyici süreler olmak üzere üçe ayrılabilir. Bir işlemin yapılabilmesi ve bir hakkın kullanılabilmesi için işlemin yapılacağı zaman diliminin üst sınırı gösterilerek tayin edilen süreler hak düşürücü süreler olarak adlandırılır. Hak düşürücü sürelerde sürenin aşılması halinde artık işlem yapılamaz. Buna mukabil düzenleyici sürelerde işlemin belirlenen sürede yapılmaması bir hak kaybına yol açmaz. Düzenleyici sürelerdeki maksat, işlemin geciktirilmeden yapılmasını sağlamak olup, işlemin süresi içinde yapılmamasına bir sonuç bağlanmamaktadır²²³. Önergenin bir ay içinde verilmemesinin bir yaptırımı öngörülmediğinden, bir aylık süreyi soruşturma sürecindeki diğer süreler gibi düzenleyici süre olarak değerlendirmek gerekir.

Önergeyle ilgili TBMM Genel Kurulda bir görüşme gerçekleştirilir. Görüşme gerçekleştirildikten sonra ancak önerge oylanır. Mecliste yapılacak görüşmede sırasıyla, önergeyi verenlerden ilk imza sahibi veya onun göstereceği bir diğer imza sahibi konuşur. Ardından şahısları adına üç milletvekili konuşur (MT,m.114/3) .

Soruşturma önergesi ile ilgili hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanının konuşma yapması zorunlu değildir. Tercih etmesi halinde, önerge ile ilgili yapılan görüşmede konuşma .yapabilir (MT,m.114/3). Ancak Cumhurbaşkanının takdiri, konuşma yapmamak yönünde ise, hakkında soruşturma istenen Cumhurbaşkanı konuşma yapmadan da görüşme tamamlanmış olur.

Görüşmenin tamamlanmasından sonra oylamaya geçilir. Oylamanın konusu Cumhurbaşkanının suç işleyip işlemediğine ilişkin olup mahiyeti itibarıyla siyasi değil hukukidir²²⁴. Bununla birlikte henüz soruşturma başlamamış olduğundan soruşturma nedeniyle toplanmış bir delilin varlığından söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla oylamanın konusu soyut bir iddia da olabilir. Bu aşamada iddiayı destekleyen bir delilin Genel Kurulun bilgisine sunulması da gerekmemektedir. Kuşkusuz milletvekilleri, iddianın soyut bir iddia olup olmadığını ve varsa

²²² Aynı yönde **Feyizoğlu, Metin** (2006), Meclis Soruşturması, Ankara, Savaş Yayınevi, s.140.

²²³ **Ünver/ Hakeri**, s. 121-123 ; **Centel/ Zafer**, s. 474-475.

²²⁴ **Gözler**, s. 863.

sunulan delillerin ne kadar geçerli ve kuvvetli bir delil niteliğinde olup olmadığını değerlendirecektir. Bu değerlendirmede hukuki mülahazalar kadar siyasi eğilimlerin de etki etmesi kaçınılmazdır. Kaldı ki milletvekillerin bu husustaki takdirinin herhangi bir makam tarafından değerlendirilmesi söz konusu değildir. Milletvekillerinin bu çerçevede kullandıkları oylar nedeniyle sorumlu tutulması mümkün değildir. Çünkü bu oylar, yasama sorumsuzluğu kapsamındadır (Ay., m.83/1).

Önerge ile ilgili oylama gizli yapılıır (MT,m.114/3). Oylamanın gizli yapılması, milletvekillerinin parti disiplinine bağlı olmaksızın vicdani kanaatlerine göre karar vermeleri açısından önemlidir²²⁵. Niteliği itibarıyla bir ceza soruşturması olan meclis soruşturmasının, siyasi saiklerle açılması, Cumhurbaşkanının soruşturulması ile ilgili TBMM 'ye verilen görevin mahiyetiyle de bağdaşır değildir. Soruşturma usulü ile ilgili kurallar tetkik edildiğinde sürecin azami düzeyde siyasi etkilerden uzak yürümesi için birçok kuralın öngörüldüğünü söylemek mümkündür.

Soruşturma önergesi ile ilgili yapılan gizli oylamada, Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması için üye tamsayısının beşte üçüne tekabül eden 360 oy gerekmektedir. (MT,m.114/3). Önerge lehine verilen oyların bu nisaba ulaşması halinde soruşturma açılmasına, aksi taktirde soruşturma açılmamasına karar verilmiş sayılır.

Genel olarak yasama organının, oylama sonucu yaptığı “*kanun*” veya “*isimsiz yasama işlemi*” usulünde gerçekleştirdiği irade açıklamaları dışındaki her türlü irade açıklaması “*parlamento kararı*” olarak ifade edilmektedir²²⁶. Cumhurbaşkanı hakkında verilen soruşturma açılmasına yönelik önergenin reddi kararı parlamento kararı niteliğindedir. Anayasa, parlamento kararlarını, genel bir kategori olarak yargı denetimine tâbi tutmamıştır. Sadece bu kararlardan iki türün Anayasa Mahkemesince denetlenebileceği, Anayasa’da açıkça belirtilmiştir. Bunlar, yasama meclislerinin içtüzükleri ile, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya yasama meclisi üyeliğinin düşmesine ilişkin kararlardır²²⁷. Ancak “üyeliğin düşmesi” ve “yasama dokunulmazlığında”

²²⁵ Gözler, s. 863; Yanık, s. 140.

²²⁶ Özbudun, Ergun (1979), “Parlamento Kararları ve Yasama Meclislerinin İçtüzükleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.: 36, S.: 1, s.4-5; İba, Anayasa Hukuku Genel Esasları, s. 236; Taşdöğen, s.1307.

²²⁷ Özbudun,Parlamento Kararları Ve Yasama Meclislerinin İçtüzükleri, s. 10.

olduğu gibi soruşturma açılmaması kararı aleyhine Anayasa Mahkemesine veya başka bir merciye başvuru imkanı tanınmamıştır²²⁸.

Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması talepli önerenin reddedilmesi ve bu nedenle soruşturma açılmaması halinde, aynı fiil ile ilgili olarak tekrar soruşturma açılması talepli önerge verilip verilemeyeceği hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Özellikle yenilenen seçimlerle Meclis aritmetiğinin değiştiği durumlarda, bu sorunun cevabı daha da önem arz etmektedir. Aşağıda da değinileceği üzere Anayasa Mahkemesi, soruşturma açılmasına karar verilip, soruşturma tamamlandıktan sonra Yüce Divana sevk edilmeme kararı verildiği durumlarda dahi, aynı eylemle ilgili olarak daha sonra tekrar soruşturma açılmasına karar verilebileceği ve kişinin Yüce Divana sevk edilebileceği görüşündedir²²⁹. Dolayısıyla Meclisin soruşturma açıp tetkik ettiği ve Yüce Divana sevk etmeme yönünde karar verdiği fiillerin dahi tekrar soruşturulabileceği kabul edildiğine göre daha önce soruşturma açılmamasına karar verilen fiillerin tekrar soruşturulabileceğini evleviyetle kabul etmek gerekir.

D. SORUŞTURMA ÖNERGESİYLE BAĞLILIK SORUNU

Yukarıda ifade edildiği gibi Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması talepli verilen önergede Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu gerektiren fiillerinin ne olduğunun belirtilmesi gerekir. Soruşturma önergesi ile ilgili TBMM Genel Kurulunda yapılan oylamada da, Cumhurbaşkanı'na isnat edilen fiiller üzerinden oylama yapılmakta ve eğer soruşturma açılmasına karar verilmiş ise söz konusu fiillerle ilgili olarak soruşturma açılmış sayılmaktadır. Dolayısıyla soruşturma

---

²²⁸ Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya istifa, milletvekili sıfatıyla bağdaşmayan görev ve sıfatı yürütmekte ısrar etmek veya izinsiz ve özürsüz devamsızlık gerekçesiyle milletvekilliğinin düşmesine karar verilmesi halinde Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya İçtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir (Anayasa, m. 85)

²²⁹ Anayasa Mahkemesinin 26.05.2006 tarihli 2004/5 (Yüce Divan), K.2006/2 sayılı kararı, (*Yaşar Topçu kararı*), https://www.anayasa.gov.tr/media/5701/yasar-topcu_05_02.pdf (E.T: 20.02.2020, s.77-79).

komisyonu, önergede belirtilen fail ve faile isnat edilen fiillerle bağlıdır. Kural olarak önergede belirtilen ve TBMM Genel Kurulunda soruşturma açılmasına karar verilen fiil dışında herhangi bir fiille ilgili olarak Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma yürütülemez. Aksi bir görüş, Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasına dair öngörülen usuli güvenceler ile oylama nisabını tümüyle anlamsız kılabilir.

Ancak Komisyon çalışmaları sırasında soruşturma yürütülen Cumhurbaşkanı hakkında ulaşılan deliller ışığında başka fiillerinden dolayı da soruşturma açılması gerekebilir. Bu hususta nasıl bir usul takip edileceği konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ceza muhakemesi hukukunda Cumhuriyet Savcısı, kural olarak suçla ilgili yapılan ihbarın kapsamıyla bağlı değildir. Soruşturma esnasında ihbar edilenin dışında yeni fiillere ve faillere ulaşması halinde onları da soruşturmaya dahil edebilir. Ancak Cumhurbaşkanı hakkında bir suç isnadına bulunulması üye tam sayısının salt çoğunluğu ile mümkün olabildiğine ve soruşturma açılması için de üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun oyuna gerek bulunduğuna göre, usulüne uygun bir önerge olmadan ve bu önergeye uygun olarak soruşturma açılmasına karar verilmeden söz konusu fiillerin soruşturmaya dahil edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla komisyon çalışmaları sırasında veya görüşmeler devam ederken veya görüşmeler tamamlandıktan sonra ancak oylamaya geçilmeden önce soruşturmanın kapsamının genişletilmesine gerek durulması halinde, belirtilen usule uyulması şartıyla soruşturmanın kapsamı genişletilebilir²³⁰. Aksi takdirde, soruşturmanın kapsamının genişletilmesi mümkün gözükmemektedir

Nitekim Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı bir davada soruşturmanın kapsamının genişletilmesi konusunu irdelemiştir. *Ersümer/ Çakan* kararında sanık ve vekilleri TBMM Soruşturma Komisyonunun, soruşturma önergesinde yer alamayan fiilleri de soruşturduğunu, soruşturma önergesinde yer almayan fiillerin soruşturulmasının hukuka aykırı olduğunu, bu şekilde soruşturma önergesine aykırı olarak Komisyon tarafından soruşturulan ve Yüce Divana sevk kararında da yer verilen fiiller nedeniyle yargılama yapılamayacağını ileri sürmüştür. İtirazı inceleyen Yüce Divan, Komisyonun ilke olarak önergede belirtilen fiillere münhasır soruşturma yapabileceği, bu nedenle önergede yer almayan fiillerle ilgili olarak yargılama yapılamayacağı

---

²³⁰ Aynı Yönde, **Yanık**, s. 142 ; Karşı yönde **Feyzioğlu**, Meclis Soruşturması, s. 42.

gerekçesiyle itirazı kabul ederek, önergede yer alamayan fiilleri, yargı-lamanın konusu dışında bırakmıştır²³¹.

E. SORUŞTURMANIN GİZLİLİĞİ

Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Soruşturma Komisyonu marife-tiyle yürüttüğü faaliyet, niteliği itibariyle siyasi faaliyet değil, adli bir faaliyettir. Tipik bir ceza soruşturması mahiyetindedir. Nitekim Ana-yasa Mahkemesi de bir kararında TBMM soruşturmalarını, TBMM'ye verilmiş bir "*adli görev*" olarak tanımlanmış ve yasama organı eliyle yürütülen bir yargı faaliyeti olduğunu kabul etmiştir. Bu bağlamda Yüksek Mahkemeye göre TBMM'nin yürüttüğü soruşturma, nitelik olarak bir ceza soruşturmasıdır²³².

Ceza soruşturması ise gizlidir. Dolayısıyla kanunun başka hüküm koyduğu haller saklı kalmak kaydıyla ve şüphelinin savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla soruşturma evresindeki tüm usul işlemleri gizli olarak yürütülür (CMK, m.157/1). Soruşturmanın gizliliğinin iki boyutu vardır. İlki işlemlerde ilgililerden başka herhangi bir kişinin bu-lunmaması, ikincisi ise araştırma sonuçlarının kamuya açık olmaması-dır²³³.

Cumhurbaşkanı hakkında Soruşturma Komisyonu tarafından yürü-tülen soruşturmanın gizliliği ile genel soruşturmanın gizliliği arasında bir kısım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, soruşturmayı yürü-ten makamın farklılığından kaynaklanmaktadır. Cumhurbaşkanı hak-kında yürütülen soruşturmanın gizliliğine dair iki amir hüküm bulun-maktadır. Buna göre Soruşturma Komisyonu çalışmalarını gizli yürü-tür (MT, m.114/7). Soruşturma talepli önerenin oylanmasından komis-yon raporunun oylanmasına kadar tüm oylama işlemleri gizli yapılır (MT, m.114/3,6,9). Soruşturma Komisyonunun faaliyetlerinin gizli ol-ması, bu faaliyetlere milletvekili sıfatını haiz olsalar bile, Soruşturma

²³¹ Anayasa Mahkemesinin 37.07.2007 tarihli 2004/3 (Yüce Divan), K.2007/1 sayılı kararı, (*Ersümer/Çakan kararı*), <https://www.anayasa.gov.tr/media/5702/ydivan2004-3.pdf>, (ET: 24.03.2020), s. 164-165.

²³² Anayasa Mahkemesinin, 18.06.1970 sayılı E.1970/25-26, K.1970/32 sayılı kararı, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/50954740-751a-40cd-9937-34bbdece354f?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (ET: 20.03.2020).

²³³ **Centel Nur/Zafer, Hamide** (2016) Ceza Muhakemesi Hukuku, 13.B, İstanbul, Beta Yayınları, 13. s. 97

Komisyonunda görevli milletvekilleri dışında hiç kimsenin katılamamasıdır (MT, m.114/7). Bunun dışındaki işlemler aleni yapılır. Dolayısıyla, soruşturma talepli önerenin görüşülmesi, önerge ile ilgili Cumhurbaşkanının konuşma yapması, soruşturma komisyonu raporunun Genel Kurulda okunması, komisyon raporu ile ilgili müzakereler ve Cumhurbaşkanının savunma yapması aleni olarak icra edilir.

Ayrıca Cumhurbaşkanı hakkında yürütülen bir meclis soruşturmasında, soruşturmanın gizliliği ile kamuoyunun bilgilenme hakkı ve ifade ve basın özgürlüğü arasında bir denge kurulması önemlidir.. Herhangi bir kişiye ilişkin soruşturmaya kıyasla Cumhurbaşkanı hakkında yürütülen soruşturmanın toplumda daha fazla ilgi ve merak uyandırması doğaldır. Bu nedenle Cumhurbaşkanı hakkında yürütülen soruşturmada “soruşturmanın gizliliği” ilkesinin kapsamının, genel soruşturmaya göre daha dar tutulması gerekir.

Anayasa Mahkemesi, devam eden bir meclis soruşturması sırasında, verilen yayın yasağını, soruşturmanın gizliliği ile, ifade ve basın özgürlüğü açısından değerlendirmiştir. Dava konusu olayda Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı 24/11/2014 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı 9/8 Esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu tarafından eski bakanlar hakkında yürütülen soruşturmaya ilişkin gizliliği ihlal edici ve masumiyet karinesini zedeleyici yayınlar yapıldığını belirterek *soruşturmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ihtiyacı* gerekçesiyle soruşturma kapsamında yayım yasağı konulması talebinde bulunmuştur. Talep üzerine Ankara 7. Sulh Ceza Hâkimliği 25/11/2014 tarihinde, soruşturmanın gizliliğinin ihlal edilmesinin önlenmesi ve haklarında soruşturma yürütülen eski bakanların şöhret ve diğer haklarının korunmasının sağlanması ihtiyacı gerekçesiyle soruşturmaya ilişkin yayım yasağı konulmasına karar vermiştir. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunan başvuru dört eski bakan hakkında yürütülen soruşturmaya ait bilgi ve belgelerden kamuoyunun haberdar edilmesinde bakanların kişisel şöhret ve haklarının korunmasından daha üstün bir yarar olduğunu iddia ettikten sonra başvuru konusu yayın yasağı kararında gösterilen sebeplerin meşru, ilgili ve gerekli olmadığını, söz konusu yayım yasağı nedeniyle basın ve ifade özgürlüklerinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür²³⁴.

---

²³⁴ Anayasa Mahkemesinin 11.07.2019 E.2014/ 19270 sayılı kararı, 13.09.2019 tarih ve 30891 sayılı RG.

Anayasa Mahkemesi, öncelikle eski bakanların görevlerinden dolayı işledikleri iddia edilen suçlar nedeniyle haklarında yürütülen soruşturma konusunda basının bilgi ve fikir iletme yükümlülüğü bulunduğunu, buna karşılık kamuoyunun da basın aracılığıyla bilgilendirilmeyi talep hakkı doğduğunu vurgulamıştır. Daha sonra başvuru konusu olayda, yayım yasağına karar veren mahkemece yasağın dayanağı olarak gösterilen 5187 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinin 2'nci fıkrasının devam eden bir ceza soruşturması kapsamında önleyici bir tedbir olarak konulacak yayın yasağı yönünden kanunilik şartını karşılayıp karşılamadığı değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesine göre 5187 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinin 2'nci fıkrasında basın özgürlüğü yönünden geçerli olan sınırlama sebepleri arasında önleyici bir tedbir olarak yayım yasağı uygulanmasıyla ilgili hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Söz konusu hükümde, bir ceza soruşturması kapsamında yayım yasağı uygulanması hâlinde hangi davranış veya olgulara hangi hukuksal sonuçların bağlanacağı ve bu bağlamda kamusal makamlar için nasıl bir müdahale yetkisi doğacağı belirli bir kesinlik ölçüsünde düzenlenmemiştir. Anayasa Mahkemesi, bu doğrultuda devam eden bir ceza soruşturmasına ilişkin önleyici bir tedbir olarak yayım yasağı uygulanması yönünden "*öngörülebilirlik*" ve "*belirlilik*" ölçütlerini sağlamadığı tespit edilen 5187 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinin 2'nci fıkrasının kanunilik kartını karşılamadığı bu nedenle Anayasa'nın 26 ve 28'inci maddelerinde güvence altına alınan ifade ve basın özgürlüğünün ihlal edildiği sonucuna varmıştır²³⁵.

Soruşturma Komisyonunun çalışmalarında gizlilik ilkesini ihlal etmesi hali için bir yaptırım öngörülmemiştir. Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı bir davada Soruşturma Komisyonun çalışmalarında gizliliği ihlal etmesinin komisyon raporuna ve buna dayalı olarak verilen Yüce Divana sevk kararının geçersizliğine yol açacağına dair itirazı yerinde görmemiş, gizliliğinin ihlal edilmesinin komisyon raporunun ve Yüce Divana sevk kararının sıhhatine halel getirmediği sonucuna varmıştır²³⁶.

²³⁵ Anayasa Mahkemesinin 11.07.2019 E.2014/ 19270 sayılı kararı, 13.09.2019 tarih ve 30891 sayılı RG.

²³⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 31.03.2006 tarihli E. 2004/1 (Yüce Divan), K.2006/1 sayılı kararı, (*Özkan/Önal kararı*), https://www.anayasa.gov.tr/media/5693/ydiane_2004-1.pdf, (E.T.: 20.02.2020), s.80.

F. SORUŞTURMAYA YETKİLİ MAKAM

1924 Anayasası döneminden bugüne kadar başbakan, bakanlar ve Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma yapma yetkisi TBMM'ye ait bir yetki olarak düzenlenmiştir. Ancak bu yetkinin TBMM adına hangi komisyon tarafından kullanılacağına dair farklı seçeneklerin tercih edildiği görülmektedir.

1924 Anayasası döneminde yürürlükte bulunan 1927 tarihli İçTüzüğü'nün 127'nci maddesine göre; bakanlar hakkında meclis soruşturulmasının açılmasına karar verilmesi halinde, bu soruşturmayı yapmak üzere Adalet ve Anayasa Komisyonlarından oluşan bir karma komisyona görev verileceği gibi 5-15 kişiden oluşacak özel bir komisyona da görev verilebilmekteydi. 1961 Anayasası'ndan sonra soruşturma için Meclisin sürekli komisyonlarından birinin görevlendirilmesi uygulamasına son verilmiştir²³⁷.

1961 Anayasası döneminde TBMM Birleşik Toplantı Tüzüğü'nün 14 üncü maddesine göre "*soruşturma komisyonundan*" önce "*soruşturma hazırlık komisyonunun*" kurulmaktaydı. Bu komisyonun görevi, soruşturma açılmasının gerekli olup olmadığına dair inceleme yapmaktır. "*Soruşturma hazırlık komisyonu*", yapacağı inceleme ve araştırmadan sonra Meclis Genel Kurulunda soruşturma açılıp açılmayacağına karar verilmekteydi. 1982 Anayasasında soruşturma işlemlerine basitleştirmek, gecikmeleri önlemek ve Meclis Soruşturma Kurumuna işlerlik kazandırmak amacıyla "*soruşturma hazırlık komisyonu*" uygulamasına son verilmiştir²³⁸.

1982 Anayasa'sının 6771 sayılı yasayla değişik 105 inci maddesine göre soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, soruşturma, milletvekillerinden oluşan 15 kişilik bir komisyon tarafından yerine getirilir. 15 kişilik komisyon, Meclis'teki siyasî partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasî parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulur. (MT,m.114/4).

Türk parlamento hukukunda özellikle de TBMM İçTüzüğü'nde grupçu bir anlayış egemendir. Çünkü Parlamento hukukuna ilişkin normlar, siyasi parti gruplarına önemli yetkiler tanımıştır. Mecliste grup

---

²³⁷ Tülen, s.122.

²³⁸ Tülen, s.122; Kapıcı, s.69.

hakkı kazanan partiler, yasama ve denetim faaliyetlerine daha etkin bir şekilde katılabilmektedir²³⁹. Bununla birlikte siyasi parti grupları, üyesi konumundaki milletvekillerinden yasama faaliyetlerinde uyumlu bir tutum sergilemeleri ve alınan ortak kararlara uymalarını beklemekte aksi takdirde üyelerini bazı yaptırımlara tabi tutabilmektedir. Anayasa, meclis soruşturmasında (m.100/5) ve yasama dokunulmazlığın kaldırılmasında (83/5) siyasi parti gruplarının ortak tutum sergilemesini açıkça yasaklamıştır²⁴⁰.

Siyasi parti gruplarının disiplinli yapısını ve meclis soruşturmasının adli niteliğini dikkate alan Anayasa Koyucu, Soruşturma Komisyonun oluşumunda siyasi parti gruplarına herhangi bir yetki tanımamıştır. Kural olarak siyasi parti gruplarının, Meclisin bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında katılmaları esastır. İçtüzük hükümlerinin bu doğrultuda hazırlanması zorunludur. (Ay., m.95/2). Ancak Soruşturma Komisyona sadece grubu bulunan siyasi partiler değil, Meclis'teki bütün siyasi partiler güçleri oranında üye verebilecektir. Bu durumda oranlamaya göre güçleri yetmeyen partiler, grup kurabilmiş olsalar bile komisyonda yer alamayacağı gibi, grup kuramamış siyasi partiler de soruşturma komisyonuna üye verebileceklerdir²⁴¹.

Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasına karar verilmesinden sonra, Soruşturma Komisyonunun hangi sürede teşekkül ettirilmesi gerektiğine dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Soruşturma sürecinin hızlı bir şekilde tamamlanması için birçok süre öngörülmesine rağmen bu hususta bir sürenin öngörülmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Ancak Anayasa'nın 105 ini maddesinde soruşturma sürecinin diğer aşamaları ile ilgili öngörülen süreler dikkate alındığında, Soruşturma Komisyonunun mümkün olan en kısa sürede teşekkül ettirilmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Soruşturma Komisyonunun teşekkülünde, komisyona üye verme hakkına sahip olan siyasi partilerden, soruşturma komisyonun geç teşekkül ettirilmesi için, belirlenen zamanda üye önerisinde bulunmaması

²³⁹ İba, Şeref (2017), Parlamento Hukuku, 6.B, Ankara, Turhan Kitabevi, s.135.

²⁴⁰ İba, Parlamento Hukuku, , s.135.

²⁴¹ Onar, Erdal (1990), "1982 T.C Anayasası'nda Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hükümeti Denetleme İşlevi" (...Denetleme İşlevi")6.Milli Egemenlik Sempozyumu, "TBMM ve Milli Egemenlik", Ankara , TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, s.28. (...Denetleme İşlevi"), s.124 ; Kapıcı, s. 85.

halinde, önerilen üyelerin toplantı ve karar yeter sayısı için yeterli olup olmadığına bakmak gerekecektir. Siyasi partilerin herhangi bir sebeple kendilerine ait üyelikler için aday göstermemesi halinde geriye kalan üyelerin varlığı ile toplantı ve karar yeter sayısı sağlanabiliyorsa soruşturma komisyonu, mevcut üyelerle çalışmalarına devam edebilir. Bu durumda ilgili siyasi partinin aday göstermesini beklemeye gerek bulunmamaktadır²⁴².

Anayasa Mahkemesi, toplantı ve karar yeter sayısına uyulması koşuluyla, Soruşturma Komisyonu eksik üye ile çalışmasını hukuka aykırı görmemiştir. Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı bir davada Soruşturma Komisyonunun iki üyesinin TBMM Başkanlık Divanına seçilmesi nedeniyle komisyonun eksik üye ile çalışmalarını tamamladığına yönelik itirazı, mevzuatta Komisyonun çalışmalarını on beş üyenin tamamının katılımı ile yapması gerektiğine ilişkin bir hükmün bulunmadığı, Komisyonun çalışmalarında İçtüzükteki toplantı ve karar yeter sayılarına uyulduğu gerekçesiyle reddetmiştir²⁴³.

Komisyon üyeliklerinde ölüm, istifa ve benzeri nedenlerle boşalma olması halinde, bu boşluk, boşalan üyelik hangi siyasi partinin kontenjanından gösterilmiş ise o siyasi parti tarafından gösterilecek üç katı aday arasından Başkanlıkça ad çekme suretiyle yapılacak seçimle doldurulur²⁴⁴.

Komisyonun kurulmasından sonra, komisyon üyeleri arasından bir başkan, bir başkanvekili, bir sözcü ve bir kâtip, komisyon tarafından seçilir(MT,m.114/5). Başkan, başkan vekili, sözcü ve katip, Meclis Soruşturma Komisyonunun başkanlık divanını oluştururlar. Meclis Soruşturma Komisyonunun başkanlık divanının seçimine ilişkin Meclisin diğer komisyonlarından farklı bir usul tayin edilmemiştir. Bu durumda İçtüzük 24'üncü madde uygulanacaktır. Buna göre Soruşturma Komisyonu başkanlık divanı üyelerinin seçimi için yapılacak toplantının toplantı yeter sayısı, komisyon üye tamsayısının salt çoğunluğuna tekabül eden sekiz kişidir. Oylama gizli oyla yapılır. Karar yeter sayısı toplantıya katılanların salt çoğunluğudur. Dolayısıyla başkanlık divanı üyeleri, beş komisyon üyesinin oyuyla seçilebilmektedir.

---

²⁴² Tülen, s. 123

²⁴³ Yaşar Topçu kararı, s. 83-84.

²⁴⁴ Tülen, s. 123.

Komisyon çalışmaları gizlidir. (MT,m.114/6). Komisyon çalışmalarının gizli olması, ceza muhakemesindeki soruşturmanın gizliliği ilkesi ile paralellik arz etmektedir²⁴⁵. Komisyon çalışmalarına komisyon üyeleri dışındaki milletvekilleri katılamaz (MT, m.114/7). Komisyona üye olmayan milletvekilinin, komisyon çalışmalarına katılma hususunda ısrar etmesi, İçTüzük'ün 46'ncı maddesi kapsamında “düzeni bozma hareketi”²⁴⁶ olarak nitelendirilebilir. Bu durumda komisyon başkanı, toplantıya ara verebileceği gibi durumu gereği yapılmak üzere TBMM Başkanına bildirebilir²⁴⁷.

Meclis İçTüzüğü'nün 109'uncu maddesinin 3'üncü fıkrasına göre “Ceza Muhakemesi Kanununa göre hâkimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel oluşturacak durumlarda bulunan milletvekilleri, bu komisyona seçilemezler”. Bu çerçevede; aday bildirilen milletvekilin soruşturma önergesinde imzasının bulunması, meclis soruşturma önergesinin görüşmeleri sırasında konuşma yapıp görüş açıklamış olması veya bu konuda taraf olduğunu ortaya koyacak şekilde daha önce açıklamada bulunmuş olması halinde, soruşturma komisyonuna üye seçilmemesi gerekir²⁴⁸. Bu hüküm her ne kadar, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında kurulacak so Soruşturma Komisyonu için öngörülmüş ise de Cumhurbaşkanı hakkında kurulacak Soruşturma Komisyonu için de uygulanabilir. Çünkü Muhakeme hukukunda sınırlayıcı hükümler ve istisnai hükümler dışında kıyas mümkündür²⁴⁹. Meclis İç Tüzüğü'nün 109'uncu maddesi bir muhakeme normu olmakla birlikte, hak ve özgürlükleri sınırlayıcı bir hüküm olmadığı gibi, istisnai bir hüküm niteliğinde de değildir. Dolayısıyla her iki komisyonun mahiyeti ve görevi de dikkate alındığında muhakeme

²⁴⁵ Tülen, s.127

²⁴⁶ TBMM İçTüzüğü'nün 46 ıncı maddesine göre Bir komisyonda düzeni bozma hareketlerinde bulunulursa komisyon başkanı düzeni sağlar; gerekiyorsa toplantıya ara verir veya erteleyerek durumu gereği yapılmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına bildirir. Düzen bozma hareketinin yaptırımını İç Tüzüğü'nün 157 nci maddesine göre “uyarma” cezası olarak düzenlenmiştir.

²⁴⁷ Özbudun, Ergun (1962), Parlamenter Rejimde Parlamentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları (“..Murakebe Vasıtaları) Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 127.

²⁴⁸ İba, Parlamento Hukuku, s. 274.

²⁴⁹ Centel/ Zafer, s. 50-51; Ünver/ Hakeri, s. 34.; Gökçen, Ahmet/ Alaşahin, Mehmet Emin/ Çakır/ Kerim (2017) Ceza Muhakemesi Hukuku, C.1, 1.B, Ankara, Adalet Yayınevi, s.45.

hukukuna ilişkin bu hükmün, kıyasen uygulanmasında hukuken bir engel bulunmamaktadır.

Bazı hukuk sistemlerinin aksine savcının reddi müessesine ceza muhakemesi hukukumuzda yer verilmemiştir²⁵⁰. Buna karşılık, hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanı, soruşturma komisyonu üyelerini reddetme hakkı verilmiştir. Soruşturma Komisyonunda Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre hâkimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel oluşturacak durumları bulunan milletvekillerinin seçilmesi halinde, hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanı, bu milletvekillerini reddetme hakkı bulunmaktadır. Ret isteminin varlığı halinde Komisyon, reddedilen üye dışında üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Ret iddiası yüzünden toplantı yeter sayısı sağlanamaz ise komisyon bu iddiayı dinlenmez²⁵¹.

Soruşturma Komisyonu Meclis İçTüzüğü'nün 109/3 maddesine aykırı teşekkül etmesi halinde, bu durumun soruşturma komisyonun raporunun geçerliliğine hâle getirip getirmeyeceğine dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda *hâkimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel oluşturacak durumlara rağmen* mahkemenin karar vermesi hukuka kesin aykırılık olarak nitelendirilmiş ve bozmayı gerektireceği kabul edilmiştir (CMK, m.289/1-c). Bu hükmün Soruşturma Komisyonu için kıyasen uygulanması mümkün değildir. Çünkü Soruşturma Komisyonu, savcılık makamının görevlerinin bir kısmını ifa edebilmektedir. Soruşturma yapma ve soruşturma ile ilgili vardığı sonuçları bir rapor halinde Genel Kurula sunma yetkisi olan Soruşturma Komisyonunun Cumhuriyet Savcısı gibi soruşturmanın sonucuna ilişkin nihai bir karar verme yetkisi dahi bulunmamaktadır. Dolayısıyla karar veren hakimle ilgili öngörülen bu yaptırımın, aralarında hiçbir benzerlik bulunmayan Soruşturma Komisyonuna kıyasen uygulanması, kıyasın doğasıyla da bağdaşmamaktadır²⁵². Bu nedenle

²⁵⁰ Centel/ Zafer, s. 123; Ünver/Hakeri, C.1, s. 205

²⁵¹ Yanık, s. 146. Tülen'e göre Bu hallerin varlığı halinde Çünkü Ceza Muhakemesi Kanununda hakim reddine ilişkin benzer bir düzenleme soruşturma komisyonu üyeleri için öngörülmediğinden komisyon üyelerinin reddi mümkün değildir. Tülen, s.126.

²⁵² Ceza Muhakemesi hukukunda kıyas, yasada boşluk olan durumlarda hakkında hüküm bulunmayan duruma en çok benzeyen durumu düzenleyen hukuk kurallarının uygulanmasıdır. Zafer/Centel, s. 49.

Soruşturma Komisyonunun oluşumuna ilişkin kuralların ihlal edilmesi, Soruşturma Komisyonunun işlemlerine ve soruşturma raporunun sıhhatine hâlel getirmemelidir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı bir davada, sanık ve vekillerinin soruşturma konuları ile ilgili olarak daha önce görüşlerini açıklayan bir milletvekilinin komisyonda üye ve başkan olarak görev yapmasının, görev alma yasağı bulunanların komisyonda uzman olarak görevlendirilmesinin, hukukun temel ilkelerine ve TBMM İçTüzüğü'nün 109 uncu maddesine aykırı olduğu, Komisyon'a seçilmesi yasak olan milletvekili ve aynı konularda daha önce rapor düzenleyen uzmanların katılımıyla yapılan işlemlerin yok hükmünde olduğu, bu rapora dayanılarak verilen Yüce Divana sevk kararının hukuken geçerli olmayıp, usulüne uygun açılmış bir dava bulunmadığından, davanın reddine veya düşürülmesine karar verilmesi gerektiğine ilişkin itirazları karara bağlamıştır. İtirazları değerlendiren Anayasa Mahkemesi, yasal engeli bulunan milletvekili ile adı geçen uzmanların Komisyonda çalışmalarının İçTüzüğün 109'uncu maddesine aykırılık teşkil etmekle birlikte, hazırlık soruşturması sırasındaki usule aykırılıklar nedeniyle geriye dönülmesinin uygun olmayacağı, yargılama aşamasında daha ayrıntılı ve kapsamlı incelemenin yapılmasının mümkün olduğu, Soruşturma Komisyonunun, görevlendirilen uzmanların görüşleri ile bağlı olmadığı, bu Komisyonun kararlarının, TBMM ve Yüce Divanı da bağlamayacağı, Yüce Divana sevk kararının, Anayasa'nın 100 üncü maddesi uyarınca Soruşturma Komisyonunun raporu ve kararı ile bağlı olmayan TBMM tarafından verildiği, bağımsız ve tarafsız Yüce Divanın da komisyon raporu yanında yeni delil toplama, delilleri serbestçe değerlendirme yönünde geniş ve mutlak yetkilere sahip bulunduğu, İçTüzüğün 109'uncu maddesinin ihlalinin, sanıkların savunma hakkını zafiyete uğratacak bir durum yaratmayacağı gerekçesiyle itirazları reddetmiştir²⁵³.

---

²⁵³ *Özkan/Önal kararı*, s.83.

G. SORUŞTURMA KOMİSYONUNUN YETKİLERİ

1. GENEL OLARAK

Soruşturma Komisyonunun yetkisi, Genel Kurul tarafından kapsamı tayin edilmiş sınırlı bir yetkidir. Soruşturma Komisyonu, ancak hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı ve soruşturma açılmasına karar verilen fiillerle ilgili soruşturma yapabilir. Belirlenen bu çerçevenin dışında bir soruşturma yapma yetkisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Soruşturma Komisyonu, Cumhurbaşkanı'na isnat edilen fiillerin nitelendirilmesiyle bağlı değildir²⁵⁴.

Meclis Soruşturma Komisyonları, gerek kuruluşları gerekse işleyişleri itibarıyla adli bir görev ifa etmektedirler ve bu nedenle de siyasete en uzak duruş sergilemesi gereken komisyonlardır²⁵⁵. Nitekim Meclis İç Tüzüğü'nün 113 üncü maddesine göre, Meclis soruşturması ile ilgili olarak siyasi parti gruplarında görüşme yapılamaz ve karar alınamaz. Soruşturma Komisyonu, maddî gerçeğin araştırılması için hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanı'nın sadece aleyhine olan delilleri değil lehine olan delilleri de toplayıp muhafaza altına almakla ve hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanı'nın haklarını da korumakla yükümlüdür (CMK 160/2).

TBMM'nin Cumhurbaşkanı'na bir suç isnadı nedeniyle soruşturabilmesi için bir kısım yetkileri haiz olması gerekmektedir. Soruşturma yürüten adli ve idari makamların soruşturma çerçevesinde bir kısım yetkileri olduğu gibi, Meclis Soruşturma Komisyonunun da görevini layıkıyla yapabilmesi için bir kısım yetkilerinin olması doğaldır. Kuşkusuz bu yetkilerin başında ilgili kişilerin dinlenmesi, bir takım belgelerin celp edilerek incelenmesi gibi yetkiler gelmektedir. Bu yetkiler doğası gereği yargı mercilerinin münhasır yetki alanına giren yetkiler olup, bu yetkilerin hiçbir sorumluluğu bulunmayan Soruşturma Komisyonu üyeleri tarafından kullanılmasının temel haklar açısından bir kısım sakıncalar içerdiği kabul edilmektedir²⁵⁶. Bununla birlikte Soruşturma Komisyonunun zorlama yetkilerden mahrum bırakılması ve sözü geçen işlemlerin ancak ilgili kişilerin ihtiyarı ile yapılabildiği hallerde, Soruşturma Komisyonunun görevini layıkıyla yapması ve soruşturmayı tamamlayabilmesi mümkün

---

²⁵⁴ *Özkan/Önal kararı*, s.85

²⁵⁵ *İba*, Parlamento Hukuku, s. 273.

²⁵⁶ *Özbudun*, "...Murakabe Vasıtaları", s.108.

gözükmemektedir. Bu nedenle birçok ülkede bu iki zıt düşünce telif edilmiş, temel haklarla ilgili sıkı güvenceler sağlanarak Soruşturma Komisyonlarına zorlayıcı yetkiler de verilmiştir²⁵⁷.

Soruşturma Komisyonu, Meclis İçTüzüğü'nün 111'inci maddesinde öngörülen komisyonun yetkilerini kullanır (MT,m.114/4). Soruşturma Komisyonu üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. (MT,m.114/6) Salt çoğunluk, belli bir sayının yarısından az olmayan çoğunluktur (MT, m.146/1). Buna göre 15 kişiden oluşan Soruşturma Komisyonu, sekiz kişi ile toplanıp beş üyenin aynı yönde oyuyla karar alabilir²⁵⁸.

Cumhurbaşkanına isnat edilen suç Ankara dışında da işleniş olabilir. Bu durumda komisyonun, delilleri toplamak ve ilgilileri dinlemek için Ankara dışında çalışması gerekebilir. Böyle bir gereklilik olması durumunda komisyon, Ankara dışında çalışma kararı alabilir. Komisyon, bu çalışmaları bütün olarak yapabileceği gibi, alt komisyonlar kurarak da yapabilir. (MT,m.111/4).

Soruşturma Komisyonu, soruşturma konusu olayla ilgili olarak kamu veya özel kuruluşlardan her türlü bilgi ve belge isteyebilir. Bu bilgi ve belgelerden gerekli gördüklerine el koyabilir. Soruşturma için gerekli olması halinde yürütme organının bütün araçlarından yararlanabilir (MT,m.111/1).

Soruşturma Komisyonu, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebilir. Komisyon, naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden yardım isteyebileceği gibi, hürriyeti kısıtlayıcı yetkilerin kullanılması için adli mercilerden talepte bulunabilir (MT,m.111/2).

Soruşturma Komisyonunun yetkilerine bakıldığında, bu yetkilerin Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 161'inci maddesinde düzenlenen Cumhuriyet savcısının görev ve yetkileri ile paralel düzenlediği görülmektedir. Ancak Soruşturma Komisyonunun adli kolluğa doğrudan talimat verme yetkisi bulunmadığı gibi hürriyeti kısıtlayıcı tedbirleri doğrudan icra etme yetkisi de bulunmamaktadır. Ayrıca Soruşturma Komisyonunun 1924 Anayasası döneminde olduğu gibi tutuklama ve yayın yasin yasağı koyma yetkisi de yoktur²⁵⁹.

---

²⁵⁷ Özbudun, "...Murakabe Vasıtaları", s.109 ; Yanık, s. 153.

²⁵⁸ İba, Parlamento Hukuku, s.275.

²⁵⁹ Tülen, s.139.

2. SORUŞTURMA KOMİSYONUNUN ADLİ MERCİLERDEN YARDIM ALMASI

Soruşturma komisyonu, naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden yardım isteyebilir (MT, m.114/4, 111/2). Adli mercilerden kasıt, mahkeme, hakimlik ve Cumhuriyet Savcılığıdır. Soruşturma Komisyonunun, hangi konularla ilgili yardım isteyebileceği açıkça düzenlenmemiştir. Bu nedenle konuyla ilgili bir sınırlamanın varlığından söz etmek mümkün değildir. Soruşturma Komisyonu, gerek duyduğu ancak naip ve istinabe yoluyla yapılabilecek her konuda adli mercilerden yardım isteyebilir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda naip hakim veya istinabe olunan mahkeme aracılığıyla hangi işlemlerin yapılabileceği değişik hükümlerde düzenlenmiştir. Buna göre tanıklıktan ve yeminden çekinen kişiler hakkında disiplin hapsi hükümlerinin uygulanması (CMK, m.60/2), keşif (CMK, m.83), tanık ve bilirkişilerin dinlenmesi (CMK, m.180), naip hakim veya istinabe olunan mahkeme tarafından yapılabilir. Keşif, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı tarafından da yapılabilir. Soruşturma Komisyonu, bahsi geçen işlemlerin yapılmasını adli mercilerden talep edebilir.

Soruşturma Komisyonunun adli mercilerden yardım isteyebileceği hususlar bunlarla sınırlı değildir. Cumhuriyet savcılığı, adli merciler kapsamında değerlendirilebileceğine göre soruşturma komisyonu, soruşturma kapsamında birçok işlemin yapılmasını Cumhuriyet Savcılığından da isteyebilir. Bu çerçevede Soruşturma Komisyonu, tanıkların çağırılması ve dinlenmesi (CMK, m.43 vd.), bilirkişi incelemesi (CMK, m. 62 vd), gözlem altına alma, keşif, muayene ve otopsi (CMK, m.74 vd.), arama ve el koyma (CMK, m.116 vd.) konularında adli mercilerden yardım isteyebilir. Ancak Soruşturma Komisyonu, hakkında soruşturma yürüttüğü Cumhurbaşkanı'nın savunmasının alınması için adli mercilerden yardım istenemez. Bu işlemi, Soruşturma Komisyonu bizzat yapmak zorundadır (MT, m.114/4, 111/3).

3. CUMHURBAŞKANININ SAVUNMASININ ALINMASI

Soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişi, şüpheli olarak adlandırılır. (CMK 2/1-a). Cumhurbaşkanı hakkında Meclis Genel Kurulu tarafından soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, soruşturma çerçevesinde Cumhurbaşkanı'nın şüpheli sıfatını haiz

olduğunu söylemek mümkündür. Şüpheli, soruşturma sürecinin en önemli s jelerinden biridir²⁶⁰. Dolayısıyla hukuk düzeni tarafından güvence altına alınmış haklara sahiptir²⁶¹. Bu haklardan en önemlisi de savunma hakkıdır²⁶².

Hakkında soruşturma açılması talep edilen Cumhurbaşkanı, soruşturma sürecinde kendisine yöneltilen suçlamalarla ilgili savunma hakkı kapsamında    kez savunma yapabilir. Hakkında soruşturma talepli önerge verilen Cumhurbaşkanı, bu önergenin g r ş ld    oturumda, önerge ile ilgili görüşlerini açıklayabilir (MT, m.114/3).   T z k'te *“Cumhurbaşkanının konuşaca ı bir görüşmeden sonra”* denildi ine göre, oturum günün belirlenmesinde Cumhurbaşkanının programının dikkate alınması ve Cumhurbaşkanının katılabileceği bir günde oturumun yapılması gerekir.

Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması halinde soruşturma komisyonu, hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanının savunmasını alır. (MT,m.114/4, 111/3). Soruşturma komisyonunun, Cumhurbaşkanının savunmasını alması da tipik bir ifade alma işlemidir. Çünkü ifade alma, şüphelinin soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesidir (CMK, m. 2/1-g).

Soruşturma komisyonu, Cumhurbaşkanını davetiye ile çağırır. Davetiyede  a ırılma nedeni açıkça belirtilir (CMK, m.145/1). Ancak davetiyede gelmezse zorla getirileceği yazılmaz. Çünkü soruşturma komisyonunun zorla getirme yetkisi bulunmadığı gibi, zorla getirme ile ilgili adli mercilerden talepte bulunma yetkisi de bulunmamaktadır. Çünkü soruşturma komisyonunun hürriyeti kısıtlayan hususlarda adli mercilerden talepte bulunma yetkisi kapsamında bu husus yer almamaktadır.

Cumhurbaşkanı savunmasını hazırlamadan önce bizzat kendisi veya m dafı aracılığıyla soruşturma dosyası içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir (CMK 153/1). Her ne kadar CMK'nın 153'üncü maddesinin 2'nci fıkrasına göre bazı koşulların varlığı halinde bazı suçların soruşturulması ile ilgili sınırlama getirilebilir ise de bu hüküm Cumhurbaşkanının Meclis tarafından

²⁶⁰ Centel/ Zafer, s.147; Yenisey/Nuho lu, s.181.

²⁶¹ Hakların ayrıntısı hakkında bkz. Centel/ Zafer, s.154 vd. ; Yenisey/Nuho lu, s.186 vd.

²⁶² Yenisey/Nuho lu, s.186 ;Centel/ Zafer, s. 164.

soruşturulmasında uygulanabilir nitelikte değildir. Çünkü kısıtlama kararı hakim tarafından verilebilir. Soruşturma Komisyonu kısıtlama kararı veremeyeceğine ve Meclis İçTüzüğü'nün 111'inci maddesine göre bu hususta adli mercilerden karar isteyemeyeceğine göre Cumhurbaşkanı, suç sınırlaması olmaksızın her koşulda soruşturma dosyasını inceleyebilecek ve örnek alabilecektir.

Cumhurbaşkanının davete icabet etmesi halinde önce kimliği tespit edilir. Kendisine yüklenen suç anlatıldıktan sonra yasal hakları hatırlatılır (CMK, m.147/1-b-c).

Cumhurbaşkanı, ifade alma işlemi sırasında ve soruşturmanın tüm aşamalarında müdafî yardımından yararlanabilir. Ancak ifade alma işlemi sırasında en çok üç avukat hazır bulunabilir (CMK, m. 149/1-2).

Soruşturma Komisyonu raporu tamamlandıktan sonra, komisyon raporunun genel kurulda görüşüleceği oturumda Cumhurbaşkanı son kez savunma hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanı, savunma hakkı kapsamında komisyon raporu ve genel olarak isnat edilen suçlamalarla ilgili görüşlerini açıklayabilir. Bu görüşmede şahısları adına altı milletvekiline de söz verilir. Ancak son söz Cumhurbaşkanıya aittir. Cumhurbaşkanının savunması süre ile sınırlandırılmaz. Cumhurbaşkanı dilerse savunmasını yazılı olarak da yapabilir. Savunmanın yazılı olarak yapılması halinde, yazılı savunma Genel Kurul'da aynen okunur (MT,m. 104/10). Genel Kurulda evrak okumak katip üyelerin görevleri arasında sayıldığından, Cumhurbaşkanının yazılı savunması da katip üye tarafından okunur (MT,m. 16/3)..

Hakkında soruşturma önergesi verilen ve soruşturma açılan Cumhurbaşkanının savunmasının alınması için davet edilmesi zorunludur. Eğer Cumhurbaşkanı davete rağmen savunma vermez ise bu durumda Soruşturma Komisyonunun yapabileceği bir işlem bulunmamaktadır. Bu durumda işlemler, savunma almadan ikmal edilir ve bu durum yapılan işlemlerin sıhhatine hâlel getirmez. Ancak Cumhurbaşkanı savunmasının alınması için davet edilmez veya kendisine savunma hakkı tanınmaz ise bu durum savunma hakkının açık bir ihlali mahiyetindedir. Bununla birlikte savunma hakkının bu şekilde ihlal edilmesinin bir yaptırımı da düzenlenmemiştir. Savunma hakkının ihlal edilmesinin, soruşturma açılması kararı, Soruşturma Komisyonu işlemleri ve son olarak Yüce Divana sevk kararı üzerinde hukuki bir etkisi bulunmamaktadır. Şüphelinin savunmasının alınmaması, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 174'üncü maddesinde de iddianamenin iadesi nedeni olarak düzenlenmemiştir.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı bir davada, Soruşturma Komisyonu raporunun TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmesi sırasında son sözün verilmemesi ve savunma hakkının tanınmaması nedeniyle TBMM İçTüzüğü'nün 112'nci maddesinin 2'nci fıkrasına mutlak aykırılıkta bulunulduğuna ilişkin itirazı değerlendirmiştir. İtirazı değerlendiren Mahkeme, komisyon raporunun milletvekillerine 4.11.2004 gününde dağıtıldığını, bu durumda raporun en geç 14.11.2004 gününe kadar görüşülmesi gerektiğini, Meclis Başkanlığı'nın da esasen bu süreyi göz önünde bulundurarak görüşme gününü 9.11.2004 olarak belirlediğini sanık Bakanın ibraz ettiği raporun bitim tarihinin ise 14.11.2004 gününden sonraya rastladığını tespit ettikten sonra TBMM Genel Kurulunda hakkındaki soruşturma komisyonu raporunun görüşülmesine sağlık mazereti nedeniyle katılamayan sanık Bakana, İçTüzük'ün 112'nci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca söz verilmediği anlaşılmakta ise de yargılamadan önceki aşamalarda yapılan usule aykırılıkların yargılama aşamasında her zaman giderilmesinin mümkün olması nedeniyle bu konudaki itirazın reddi gerektiği sonucuna varmıştır²⁶³. Anayasa Mahkemesi, Ceza Muhakemesi Kanunundaki düzenleme paralel olarak, soruşturma aşamasında savunma hakkının kısıtlanmasına ilişkin uygulamaların kovuşturma aşamasında telafi edilebileceğini, bu nedenle de bu durumun tek başına soruşturma işlemlerinin sıhhatine halel getirmeyeceğini düşünmektedir.

4. TANIKLARIN DİNLENMESİ

Beyan delili çeşitlerinden en önemlisi tanık beyanıdır²⁶⁴. Soruşturma komisyonunun tanık dinletme yetkisi, Meclis İçTüzüğü'nde açık bir şekilde düzenlenmiştir. Buna göre Soruşturma Komisyonu, gerek duyması halinde, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için tanık dinleyebilir (MT, m.114/4, m.111/2).

Tanıklar, Soruşturma Komisyonu tarafından çağrı kâğıdı ile çağrılır. Çağrı kâğıdında gelmemenin sonuçları bildirilir (CMK, m.43/1). Bu çağrı, elektronik posta, telefon, telgraf, faks gibi araçlardan yararlanılmak suretiyle de yapılabilir. Bu durumda çağrı kâğıdına bağlanan sonuçlar uygulanmaz (CMK, m. 43/2).

---

²⁶³ *Yaşar Topçu kararı*, s.82

²⁶⁴ *Yenisey/Nuhoğlu*, s. 510.

Soruşturma Komisyonu, hakkında soruşturma açılan kişi olmamak kaydıyla görevdeki Cumhurbaşkanı'nı da tanık olarak çağırabilir. Ancak tanıklık yapmak Cumhurbaşkanı'nın takdirindedir. Cumhurbaşkanı kendi takdiri ile tanıklıktan çekinebilir. Tanıklık yapmayı istemesi halinde ise beyanı konutunda alınabilir ya da Cumhurbaşkanı beyanını yazılı olarak gönderebilir (CMK, m. 43/4).

Çağrı kağıdı ile usulüne uygun olarak çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen tanıklar zorla getirilebilir (CMK, m.44/1). Ancak Soruşturma Komisyonunun bu konuda zorla getirme yetkisi bulunmamaktadır. Meclis İçTüzüğü'nün 111'inci maddesinin 2'nci fıkrasına göre *“Ceza Muhakemesi Kanununun tanıklarla, bilirkişilerle, zapt ve arama ile ilgili olarak adli mercilere verdiği hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını, gerekçesini bildirmek suretiyle görevli adli merciden yazıyla isteyebilir”*. Dolayısıyla Soruşturma Komisyonu, çağrı kağıdına rağmen gelmeyen tanığın zorla getirilmesini, gerekçesini bildirmek suretiyle adli merciden isteyebilir. Talebin adli mercilerce kabulü halinde tanık, zorla getirilebilir.

Yasal bir sebep olmaksızın tanıklıktan veya yeminden çekinen tanık hakkında, yeminin veya tanıklığının gerçekleştirilmesi için dava hakkında hüküm verilinceye kadar disiplin hapsi verilebilir. Bu süre her halde üç ayı geçemez. Bu karara itiraz edilebilir (CMK. m.60/4). Kişi, tanıklığa ilişkin yükümlülüğüne uygun davranması halinde, derhâl serbest bırakılır (CMK m.60/1). Soruşturma Komisyonu, yasal bir sebep olmaksızın tanıklıktan ve yeminden çekinen tanık hakkında disiplin hapsine hükmedemez. Komisyon, bu hususta gerekçelerini de belirtmek suretiyle adli mercilere başvurmak zorundadır (MT m. 112/2). Burada kastedilen adli mercii, sulh ceza hakimidir (CMK, m. 60/2).

Tanığın, yasama dokunulmazlığından yararlanan bir kişi olması halinde, tanık hakkında zorlayıcı tedbirlere başvurulamaz (Ay., m.83).

5. MAĞDUR VE ŞİKAYETÇİNİN DİNLENMESİ

Cumhurbaşkanına isnat edilen suçtan mağdur sıfatıyla doğrudan zarar görmüş olanlar olabilir. Özellikle kişisel suçlarda, mağdur sıfatını haiz kişilerin bulunması kuvvetle muhtemeldir. Isnat edilen suçun mağdurunun bulunması halinde, mağdurun Soruşturma Komisyonu tarafından dinlenmesi gerekir. Hatta Yüce Divana Sevk Kararında, mağdurun kimliği de yazılmalıdır (CMK, m.170/2-c). Aksi takdirde Anayasa

Mahkemesi, Yüce Divana sevk kararını, TBMM'ye iade edebilir (CMK 174/1-a).

Mağdur ile şikâyetçi, Soruşturma Komisyonu tarafından çağrı kâğıdı ile çağırılıp dinlenir. Bu hususta yapılacak çağrı bakımından tanıklara ilişkin hükümler uygulanır (CMK, m. 233/1-2). Yine mağdurun tanık olarak dinlenmesi halinde, yemin hariç, tanıklığa ilişkin hükümler uygulanır (CMK, m.236/1).

Mağdur ve şikâyetçi, Soruşturma Komisyonundan delillerin toplanmasını isteme, soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla belge örneği isteme, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 153 üncü maddesine uygun olmak koşuluyla vekili aracılığı ile soruşturma belgelerini ve elkonulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceleme hakkını da haizdir (CMK, m.234/1-a).

Her ne kadar suçtan zarar görenin, kovuşturmaya yer olmadığına dair karar aleyhine sulh ceza hâkimliğine itiraz etme hakkı var ise de (CMK m.173/1) kovuşturmaya yer olmadığı kararı niteliğindeki Yüce Divana sevk etmeme kararına karşı itiraz hakkı bulunmamaktadır. Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir (Ay., m.142/1).Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunu'nun 10'uncu maddesine göre sulh ceza hakimliğinin, TBMM Genel Kurulunun verdiği Yüce Divana sevk etmeme kararı aleyhine yönelik bir itiraza bakma yetkisi ve görevi bulunmamaktadır. Kaldı ki; Yüce Divana sevk kararı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının en az üçte ikisinin oyuyla mümkündür. Bu oy nisabı sağlanmadığı sürece, Cumhurbaşkanının Yüce Divan da yargılanması mümkün değildir. Soruşturmanın içeriği ve dosya kapsamındaki deliller ne olursa olsun, hukuken Yüce Divana sevk kararının gerekliliği hangi delillerle ortaya konulursa konulsun, üçte ikilik oy nisabına ulaşılması zorunludur. Ayrıca oylama sonucu niteliği itibariyle bir meclis kararıdır. Bu parlamento kararı aleyhine herhangi bir itiraz yolu ne Anayasa'da ne de İçTüzük'te öngörülmemiştir.

6. BİLİRKİŞİ İNCELEMESİ

Soruşturma Komisyonu, çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verebilir (MT, m.112/2, CMK, m. 63/1). Bilirkişi incelemesine re'sen karar

verilebileceği gibi, Cumhurbaşkanının veya müdafiinin talebi üzerine de karar verilebilir (CMK m. 63/1).

Soruşturma Komisyonunun yetkisi, herhangi bir coğrafi alanla sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla bilirkişilerin seçiminde Ankara Bölge Adliye Mahkemesi yargı çevresinin esas alınması zorunda değildir. Ancak seçilen bilirkişilerin, kural olarak bölge kurulu tarafından hazırlanan listede yer alması gerekir (CMK, m.64/1). Listelerde bilgisine başvurulacak uzmanlık dalında bilirkişi bulunmaması hâlinde, Bilirkişilik Kanunu'nun 10'uncu maddesinin (d), (e) ve (f) bentleri hariç birinci fıkrasında yer alan şartları da taşımak kaydıyla listelerin dışından da bilirkişi görevlendirilebilir (CMK, m.64/2)²⁶⁵. Suçtan zarar gören kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen kamu görevlileri, bilirkişi olarak atanamazlar (CMK m. 64/3).

Bilirkişi incelemesi yaptırılmasına ilişkin kararda, bilirkişi incelenmesinin süresi de tayin edilir (CMK, m. 66/1). Bu süre, kural olarak üç ayı geçemez. Ancak özel sebepler zorunlu kıldığında altı aya kadar uzatılabilir (CMK, m. 66/1). Soruşturma Komisyonu, görevini, ek süre ile beraber üç ay içinde tamamlamak zorunda olduğundan bilirkişi için görev süresi tayin edilirken bu husus da dikkate alınmalıdır.

Bilirkişi, görevini yerine getirmek amacıyla bilgi edinmek için mağdur, müşteki, tanık ve ilgili diğer kişilerle görüşebilir ve bilgilerine başvurabilir. Ancak hakkında soruşturma yürütülen Cumhurbaşkanının bilgisine başvuramaz (MT, m.111/2, CMK, m. 66/4). Gerekli olması halinde bilirkişi, Soruşturma Komisyonu aracılığıyla hakkında soruşturma yürütülen Cumhurbaşkanına soru sorabilir. Soruşturma Komisyonu, bilirkişinin doğrudan soru sormasına da izin verebilir (MT, m.111/2, CMK, m. 66/6).

Bilirkişi raporu, hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanına tebliğ edilir. Cumhurbaşkanı, Soruşturma Komisyonu tarafından tayin edilen süre içinde itirazlarını bildirebilir ve itirazları doğrultusunda

---

²⁶⁵ Bilirkişilik Kanunu'nun 10 uncu maddesine göre bilirkişi olarak atanabilmek için asgari bazı koşulları taşımak gerekmektedir. Bu koşulları taşımayanlar hiçbir şekilde atanamazlar. Ancak belirlenen listelerde bilirkişilik yapabilecek nitelikte uzman olmaması durumunda başka bölge listesine kayıtlı olmama, bilirkişilik temel eğitimini tamamlama ve bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalışmış olma ya da aha fazla çalışma süresi belirlenmiş ise bu süre kadar fiilen çalışmış olma koşulunu taşımayanlar da bilirkişi olarak atanabilirler.

yeniden bilirkişi incelemesi yapılmasını isteyebilir. Talebin reddi halinde, ret kararının gerekçesi üç gün içinde açıklanır (CMK, m.67/5).

Usulüne uygun çağrıldığı halde gelmeyen veya gelip de yeminden oy ve görüş bildirmekten çekinen bilirkişi hakkında dava hakkında hüküm verilinceye kadar disiplin hapsi verilebilir. Bu süre her halde üç ayı geçemez. (CMK. m..71). Kişi, bilirkişi yükümlülüğüne uygun davranması halinde, derhâl serbest bırakılır (CMK m.60/1). Ancak Soruşturma Komisyonu, yasal bir sebep olmaksızın yükümlülüklerini yerine getirmeyen bilirkişi hakkında disiplin hapsine hükmedemez. Komisyon, bu hususta gerekçelerini de belirtmek suretiyle adli mercilere başvurmak zorundadır (MT m. 111/2). Burada kastedilen adli mercii, sulh ceza hakimidir (CMK, m. 60/2)

7. GENEL OLARAK KORUMA TEDBİRLERİ YÖNÜNDEN SORUŞTURMA KOMİSYONUNUN YETKİLERİ

Soruşturma Komisyonu, mahiyeti itibariyle hazırlık soruşturması niteliğinde bir süreç yürütmektedir ve esas itibariyle hazırlık soruşturmasında Cumhuriyet savcısının ifa ettiği görevi ifa etmektedir. Dolayısıyla soruşturma komisyonunun, CMK'da savcıya tanınan soruşturma işlemleri yapabileceği ilke olarak kabul edilebilir²⁶⁶. Ancak Soruşturma Komisyonunun yetkileri, Cumhuriyet Savcısının hazırlık soruşturmasında haiz olduğu yetkilerle örtüşmemektedir.

Soruşturma Komisyonunun haiz olduğu yetkiler Anayasa'da ve Meclis İçTüzüğü'nde düzenlemiştir. Bu düzenlemelerden Cumhuriyet Savcısının haiz olduğu tüm yetkilerin soruşturma komisyonu tarafından kullanabileceği sonucunu çıkarmak mümkün değildir. Özellikle Cumhuriyet Savcısının sahip olduğu hürriyeti kısıtlayıcı yetkilerin hiçbirisi Soruşturma Komisyonuna verilmemiştir. Elbette ki Soruşturma Komisyonu, görevini layıkıyla yerine getirmek ve maddi gerçeğe ulaşmak için bu yetkileri bir veya birkaçını kullanma ihtiyacı duyabilir. Bu durumda bu yetkileri Soruşturma Komisyonu bizzat kullanamaz. Kullanılmasını, adli mercilerden isteyebilir. Ancak adli mercilerden kullanılmasını isteyebileceği yetkiler de sınırsız değildir. Soruşturma komisyonu sadece *zapt ve arama ile ilgili olarak* bazı yetkilerin

---

²⁶⁶ Koca/Üzülmez, s. 792.

kullanılmasını *adli mercilerden isteyebilir* (MT, m. 111/2)²⁶⁷. Buna karşılık soruşturma komisyonu, yasal şartları mevcut olsa bile Cumhurbaşkanı hakkında yakalama, gözaltı, iletişimin tespiti, teknik araçlarla izleme gibi koruma tedbirlerine karar veremeyeceği gibi bu yetkilerin kullanılması için adli mercilere başvuramaz. Ayrıca Cumhurbaşkanının tutuklanmasını da adli mercilerden isteyemez. Aynı şekilde Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla gizli soruşturmacı görevlendirilemez. Bu yetkiler ancak kovuşturma aşamasında Yüce Divan tarafından kullanılabilir²⁶⁸.

Cumhurbaşkanı hakkında bahsi geçen koruma tedbirlerinin uygulanıp uygulanamayacağına dair tartışmalar, Cumhurbaşkanının yasama dokunulmazlığından yararlanıp yararlanamayacağına dair tartışmalar ile yakından ilgilidir. Cumhurbaşkanının yasama dokunulmazlığından yararlanabileceğine dair Anayasa’da açık bir hüküm bulunmamaktadır. Buna karşılık Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığından yararlanabilecektir (Ay., m.106/10). 1924 Anayasa’sında Cumhurbaşkanının kişisel suçları ile ilgili yasama dokunulmazlığından yararlanabileceği hüküm altına alınmıştı. Ancak 1961 ve 1982 Anayasası ile 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğinde de bu konuda bir hükme yer verilmemiştir. 1924 Anayasası’ndan farklı olarak, 1961 ve 1982 Anayasalarında Cumhurbaşkanı için dokunulmazlığın öngörülmemesi, makamın saygınlığıyla böyle bir ithamın bağdaştırılamaması ve kişisel suçların işlenme ihtimalinin pek mümkün görülmemesi ile izah edilmektedir²⁶⁹.

Cumhurbaşkanının soruşturulmasının özel bir usule tabi olması, yasama dokunulmazlığının sağladığı güvenceleri kapsamamaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanının özel bir usulle soruşturulması ve kovuşturulmasına dair düzenlemelerle yasama dokunulmazlığına ilişkin düzenlemelerin amacı aynı değildir. Meclis soruşturmasının birincil amacı, göreve ilişkin suç ihbar ve şikâyetleri ile bunların soruşturulması ve karara bağlanması konusunda Cumhurbaşkanı ve Bakanlara güvence sağlamaktır. Anayasa bu düzenlemeyle soruşturma görev ve yetkisini genel yetkili savcılara değil TBMM’ye bırakmıştır. Dokunulmazlık kurumuyla Meclise tanınan bir takım muhakeme işlemlerinin yapılmasına

---

²⁶⁷ Aksi yönde, **Feyizoğlu**, Meclis Soruşturması, s. 103.

²⁶⁸ **Koca/Üzülmez**, s. 792.

²⁶⁹ **Aktaş**, s. 271.

izin verme yetkisi, Meclis soruşturmasında izin vermenin ötesinde, soruşturmayı bizatihi yapma ve neticesine karar vermeyi de içermektedir.²⁷⁰ Yasama dokunulmazlığı, yararlanan kişiyi tutulmaya, sorguya çekilmeye, tutuklanmaya ve yargılanmaya karşı bağışık tutarken özel soruşturma usulleri, soruşturma ve kovuşturma başladıktan sonra bu hususlarda herhangi bir güvence içermemektedir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının yasama dokunulmazlığından yararlanıp yararlanamayacağı hususu, özellikle kovuşturma aşaması için pratik değeri olan önemli bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhurbaşkanının yasama dokunulmazlığından yararlanıp yararlanamayacağına dair bir hükmün olmaması önemli eksikliklerdir.²⁷¹ Bu konuda açık bir hükmün olmaması farklı görüşlerin ileri sürülmesine neden olmuştur. Ana hatlarıyla iki farklı yaklaşımın varlığından söz etmek mümkündür. Birinci yaklaşıma göre yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümler mahiyeti gereği istisnai hükümlerdir. Cumhurbaşkanının bu dokunulmazlıktan yararlanacağı açıkça ifade edilmediğine göre istisnai hükümlerin kapsamının kıyasen genişlemeyeceği ilkesi gereğince Cumhurbaşkanı yasama dokunulmazlığından yararlanamaz.²⁷² Diğer yaklaşıma göre bakanların, yasama dokunulmazlığından yararlanabilirdiği bir anayasal düzende ceza hukukunda failin lehine olan hükümlerde kıyas caiz olduğundan Cumhurbaşkanı da yasama dokunulmazlığından evleviyetle yararlanır.²⁷³ Doğal olarak bu dokunulmazlık görev süresiyle sınırlı ve nispi bir dokunulmazlıktır.²⁷⁴

Anayasa Koyucunun bilerek bıraktığı anlaşılan bu boşluk, yasal düzenleme veya yargı içtihatlarıyla doldurulması ve çözülmesi gereken bir boşluk olarak varlığını sürdürmektedir. Mer'i metinler çerçevesinde konu değerlendirildiğinde metinlerin lâfzî yorumu ile tarihsel, mantıksal ve sistematik yorumu sonucunda farklı sonuçlara ulaşılması mümkündür. Şurası bir gerçektir ki; Cumhurbaşkanının kişisel bir suçlamayla karşı karşıya kalması ve bu suçlama çerçevesinde bir kısım

²⁷⁰ Aktaş, s. 264.

²⁷¹ Keskinsoy, s. 98.

²⁷² Gözübüyük,Şeref (1997) Anayasa Hukuku, 6. B., Ankara, Turhan Yayınevi, s.230 ; Sevinç Murat (2004), Türkiye’de Milletvekillerinin Dokunulmazlığı, Ankara, Kırılancık Yayınevi, s.130; Artuk, s.157.

²⁷³ Feyzioğlu, Metin (1992) “Yasama Dokunulmazlığı”, AÜHFD, C. 42, S.1 1-4, s. 28 ; Keskinsoy, s. 99.

²⁷⁴ Feyzioğlu, “Yasama Dokunulmazlığı”, s.99.

koruma tedbirlerine muhatap olması siyasi, ekonomik ve devlet itibarı yönüyle çok yönlü etkileri ve sonuçları olabilecek bir meseledir. Dolayısıyla meselenin çözümü bir mahkemenin nitelemesine bırakılamayacak kadar da önem arz etmekte olup yasal düzenlemelerle açık bir şekilde düzenlenmesinde yarar bulunmaktadır²⁷⁵.

8. ARAMA- EL KOYMA

Arama, ceza muhakemesinin amacına ulaşmak amacıyla şüphelinin veya delillerin elde edilmesi ya da müsadere edilecek eşyanın da ele geçirilmesi için bir kimsenin meskeninde veya sair mahallerde üzerinde ve eşyasında araştırma yapılmasıdır²⁷⁶. Elkoyma ise delil niteliğindeki ya da ilerde müsadere edilebilecek eşya üzerinde zilyedin tasarruf yetkisine son verilmesi ve delil veya eşyanın geçici olarak devletin muhafazası altına alınmasıdır²⁷⁷.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 119'uncu maddesine göre gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet Savcısının, Cumhuriyet Savcısına ulaşılamadığı hallerde ise kolluk amirinin yazılı emri ile kolluk görevlileri arama yapabilir. Ancak Soruşturma Komisyonu hiçbir koşulda Cumhurbaşkanı hakkında arama kararı veremeyeceği gibi adli merciler de Soruşturma Komisyonunun talebi olmadan bu hususta karar veremez. Soruşturma Komisyonu, arama ve el koyma işleminin yapılmasını görevli adli merciden isteyebilir. Bu husustaki talepler yazılı ve gerekçeli olmak zorundadır (MT, 111/2). Soruşturma Komisyonu yazılı talebinde suç delillerinin elde edilebileceği hususundaki makul şüphelerinin gerekçelerini bildirir (MT, m.111/2, CMK, m. 116/1). Soruşturma aşamasında yakalama işlemi yapılamayacağından yakalama amacıyla arama yapılması adli mercilerden talep edilemez. Konutta, işyerinde veya diğer kapalı yerlerde gece vaktinde arama yapılamaz (CMK, m.118/1).

Arama sırasında Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 120'inci maddesine göre hazır bulunmaya yetkili olanlar dışında Soruşturma Komisyonunun veya görevlendirilen komisyon üyelerinin aramada hazır bulunmasında hukuken bir engel bulunmamaktadır. Arama sırasında ispat aracı olarak yararlı görülen ya da eşya veya kazanç müsaderesinin

---

²⁷⁵ Aktaş, s.272.

²⁷⁶ Centel/Zafer, s. 409/ Yenisey/ Nuhoğlu, s. 392, Ünver/ Hakeri, s.387.

²⁷⁷ Centel/Zafer, s. 421/ Yenisey/ Nuhoğlu, s. 405; Ünver/ Hakeri, s. 411.

konusu olabilecek malvarlığı değerleri, muhafaza altına alınır (MİT, m.111/2, CMK, m. 123/1).

Soruşturma Komisyonu, arama işlemi kapsamında belge veya kâğıtlarını inceleme yetkisini haizdir (MT, m.111/2, CMK, m. 122/1). El koyma kararı, Soruşturma Komisyonunun gerekçeli yazılı talebi üzerine ancak görevli adli merciler tarafından verilebilir (MT, m.111/2, CMK, m. 127).

9. TALEPTE BULUNULACAK ADLİ MERCİNİN TAYİNİ

Soruşturma komisyonu, Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde kurulmaktadır ve esas itibarıyla Ankara’da görev yapmaktadır (MT, m.114/4). Ancak Soruşturma Komisyonu, gerektiğinde alt komisyonlar kurarak Ankara dışında da çalışma kararı alabilir (MT, m.111/4). Dolayısıyla Cumhuriyet savcılıklarında olduğu gibi, Komisyonun soruşturma yetkisi, herhangi bir coğrafi alanla sınırlandırılmamıştır. Ancak yetki konusu Soruşturma Komisyonunun, yardım talep edebileceği adli mercilerin tayininde önem arz etmektedir.

Soruşturma Komisyonunun Meclis İçTüzüğü’nün 111’inci maddesinin 2’nci fıkrasına göre yardım talep edebileceği hususların çoğu sulh ceza hakimliğinin bir kısmı da Cumhuriyet Savcılıklarının görev ve yetki alanına girmektedir. Cumhuriyet Savcıları, kural olarak bulundukları il merkezi veya ilçenin idarî sınırları ile bunlara adlî yönden bağlanan ilçelerin idarî sınırları içerisinde yetkilidirler. Büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan Cumhuriyet Başsavcıları, bu yer ceza mahkemelerinin yargı çevresinde yetkilidir. (AYİMBAMHK, m.21/1-3). Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek yetkisi ise Sulh Ceza Hâkimliğine aittir. Sulh ceza hâkimliğinin yargı çevresi, bulundukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır (AYİMBAMHK, m.10/1, 6). Dolayısıyla, Cumhuriyet savcılığı ve sulh ceza hakimliği Kanun’da belirtilen idari sınırlar içinde yetkili olduklarından, soruşturma komisyonu da bu yetki kuralı esas alarak talepte bulunacağı yetkili adli mercii belirlemelidir. Örneğin İstanbul’da yapılacak bir keşif işlemi için Ankara’daki adli mercilerden yardım isteyemez. Yine İzmir’de dinlenecek bir tanık için, yasal bir sebep olmaksızın tanıklıktan çekinmesi halinde disiplin

hükümlerinin uygulanması amacıyla Bursa'daki adli mercilere talepte bulunamaz.

Soruşturma Komisyonu, adli mercilerden yazıyla talepte bulunur. Talebin konusu, tanıklarla, bilirkişilerle, zapt ve arama ile ilgili olarak adli mercilere verilen hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılması ise yazılı talebin gerekçeli olması zorunludur (MT, m.111/2).

Cumhuriyet savcılığı, Soruşturma Komisyonunun talebini yerine getirmekten kaçınmaz (AYİMBAMHK, m.17/4). Ancak görev ve yetkisi kapsamı dışında olan talepleri iade edebilir.

Sulh ceza hakimliği, Soruşturma Komisyonunun talebi üzerine olumlu veya olumsuz bir karar verir. Soruşturma Komisyonu, Sulh ceza hakiminin kararına karşı itiraz edebilir Soruşturma Komisyonu, bazı işlemlerin yapılması için Cumhuriyet savcılığından yardım istemiş ve bu işlemler Cumhuriyet savcılığı aracılığıyla yapılmış ise, bu işlemlere ilişkin sulh ceza hakiminden alınacak kararlara dair Cumhuriyet savcısı da talepte bulunabilir ve sulh ceza hakimliğinin kararları aleyhine itiraz edebilir.

Sulh ceza hâkimliği tarafından verilen kararlara yapılan itirazların incelenme yetkisi, o yerde birden fazla sulh ceza hâkimliğinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen hâkimliğe; son numaralı hâkimlik için bir numaralı hâkimliğe; ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine; ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine aittir (CMK, m. 267/3-a).

10. SUÇUN ŞİKAYETE, İZNE VEYA UZLAŞTIRMAYA TABİ OLMASI HALİNDE TAKİP EDİLECEK USUL

2017 yılında gerçekleşen anayasa değişikliğinden sonra Cumhurbaşkanının kişisel suçları da TBMM tarafından soruşturulacağından şikayete, izne ve uzlaşmaya tabi suçların soruşturulması halinde nasıl bir usul takip edileceği hususu daha önemli hale gelmiştir. Her ne kadar anayasa değişikliği ile kişisel suçların da Meclis tarafından soruşturulacağı öngörülmüş ise de Cumhurbaşkanı'na isnat edilen suçun şikayete veya uzlaşmaya tabi olması veya suçun soruşturmasının ve

kovuşturmasının izne tabi olması halinde nasıl bir usul takip edileceği hususunda ne Anayasa’da ne de İçTüzük’te herhangi bir hükme yer verilmemiştir.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divana Sevk Kararını CMK 174’ü maddesi uyarınca iade edebilir (AYMKYUSHK, m. 57/3). Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 174’üncü maddesinde düzenlenen iade gerekçelerinden biri de soruşturulması veya kovuşturulması izne veya talebe bağlı olan suçlarda izin alınmaksızın veya talep olmaksızın iddianamenin düzenlenmesidir. Bir diğeri de iddianamenin CMK 170’nci maddeye aykırı olarak düzenlenmesidir. CMK 170’nci maddeye göre, suç şikayete tabi ise şikayette bulunanın kimliği ve şikayet tarihinin iddianamede yer alması gerekmektedir (CMK m.170/3-f-g). Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, kovuşturulması izne tabi olan bir suçta, kovuşturma izni alınmadan, şikayete tabi bir suçta ise şikayet koşulu gerçekleşmeden Yüce Divana sevk kararı verilmesi halinde, iddianame yerine geçen Yüce Divana sevk kararını TBMM’ye iade edebilecektir. Aynı şekilde uzlaşmaya tabi bir suçla ilgili olarak soruşturma aşamasında uzlaştırma hükümlerinin uygulanmaması da iddianamenin iadesini gerektirmektedir. TBMM’nin Yüce Divana sevk kararı, bahsi geçen gerekçelerle iade edilebileceğine göre, Soruşturma Komisyonu, soruşturmayı yürütürken TBMM Genel Kurulu da oylamalarda bu hususlara riayet etmek durumundadır.

Türk Ceza Kanunu’nda bir kısım suçların kovuşturulması Adalet Bakanının iznine bir kısım suçların kovuşturulması ise Adalet Bakanının talebine bağlı kılınmıştır. Cumhurbaşkanına hakaret (TCK m. 299/2), Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama (TCK, m.301/3), Temel Milli Yararlara Karşı Faaliyette Bulunmak İçin Yarar Sağlama (TCK, m.305/3), Yabancı Devlet Aleyhine Asker Toplama (TCK, m.306/3) suçlarında kovuşturma yapılması Adalet Bakanının iznine tabi iken yurt dışında işlenen bir kısım suçlarda yargılama yapılması da , Adalet Bakanının talebine bağlıdır (TCK, m.13/2-3).

Kovuşturama, iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade eder (CMK 2/1-f). Adalet Bakanının izni veya talebi bir kovuşturma koşulu olduğu göre, Cumhurbaşkanı hakkında suç isnadında bulunulması ve veya soruşturma açılması aşamasında bu iznin alınmasına gerek bulunmamaktadır. Soruşturma Komisyonu, isnat edilen suç hakkında dava açılması için yeterli delilin

olduğu sonucuna varırsa, isnat edilen suç hakkında izin alınması için Adalet Bakanlığına müracaat etmek zorundadır. Adalet Bakanının isnat edilen suçla ilgili olarak izin vermemesi halinde, bu hususa hazırlayacağı soruşturma raporunda yer vermelidir. TBMM Genel Kurulu, kovuşturma şartının gerçekleşmediği durumlarda Yüce Divana sevk kararı vermemelidir.

Adalet Bakanının, hakkında soruşturma yürütülen ve kovuşturma için izin talep edilen Cumhurbaşkanı hakkında kovuşturma izni vermesi mümkündür. Çünkü, Adalet Bakanına tanınan izin ve talep yetkisi, bu hususta takdir yetkisini de içermektedir. Adalet Bakanı, takdir yetkisini kullanarak kovuşturma izni vermeyebilir.

Adalet Bakanının, kovuşturma izni verme veya vermeme işleminin niteliği ve yargı denetimine tabi olup olmadığı hususu tartışmalıdır. Bu konuda Danıştay, verdiği bir kararda, Adalet Bakanının izin verme veya vermeme işlemini idari işlem olarak tanımladıktan sonra izin vermeme işleminin idari yargı denetimine tabi olduğu sonucuna varmıştır²⁷⁸. Danıştay'a göre Adalet Bakanlığının "*soruşturma veya kovuşturma izni vermesi*" ile "*soruşturma veya kovuşturma izni vermemesi*" yolundaki işlemi arasında idari yargı denetimine tâbi olup olmama bakımından ikili bir ayrıma gidilmesi gerekmektedir. Çünkü "*soruşturma ya da kovuşturma izni verilmemesi*" durumunda; ilgili hakkında adli soruşturma ve kovuşturma yapılamamakta ve kamu davası açılması yolu tamamen kapatılmaktadır. Bu nedenle soruşturma ya da kovuşturma izni verilmesine ilişkin idari kararın yargı denetimi dışında tutulması düşünülemez. Dolayısıyla bu nevi kararların idari yargı denetimine tâbi, kesin ve yürütülmesi zorunlu, idari davaya konu olabilecek bir işlem olarak kabul edilmesi doğaldır. Ancak "*izin verilmemesi*" durumundan farklı olarak "*soruşturma veya kovuşturma izni verilmesi*" durumunda yetkili idari mercii adli alana ilişkin bir tasarrufta bulunarak adli işlemlerin başlatılmasının, kovuşturma yapılabilmesinin, dava açılabilmesinin yolunu aralamaktadır. Bir başka anlatımla yürütülecek olan soruşturma veya kovuşturma sürecinde idarece verilen iznin yargısal denetimi, soruşturmayı ya da kovuşturmayı gerektirir bir durumun bulunup bulunmadığının yargısal denetimi de yapılacak olup davacının idare mahkemesine sunduğu/sunacağı delilleri adli soruşturma/kovuşturma

---

²⁷⁸ Danıştay 8. Dairesi'nin E.2012 / 6615 K.2015 / 5065 sayılı kararı (Yayımlanmamıştır)

esnasında da sunması, haklılığını ispat etmesi her zaman mümkündür. Soruşturma ve kovuşturma izni verilmemesi kararı sonuçlanmış, icrai-lik niteliği kazanmış bir işlem niteliği taşımadığından idari yargıda dava konusu yapılamaz.

Kovuşturmaya izin verilmemesi kararı idari işlem sayıldığına göre, bu işlem aleyhine hakları ihlal edilen ilgililer dava açabilir (İYUK, m.12). Dolayısıyla suçtan zarar gören gerçek veya tüzel kişiler, bu işlem aleyhine idari yargıda dava açabilirler. Soruşturma Komisyonu, suçtan zarar gören değil, soruşturmayı yürüten mercii olduğu için kovuşturma izni verilmemesi kararı aleyhine idari yargıda dava açamaz.

H. SORUŞTURMA KOMİSYONUNUN HAZIRLAYACAĞI RAPOR VE RAPORUN OYLANMASI

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda soruşturma süresi ile ilgili olarak bir düzenleme bulunmamaktadır.²⁷⁹ Ancak bir sürenin bulunmaması, soruşturmanın sürecinin keyfi bir şekilde uzatılabileceği anlamına gelmemektedir. Çünkü makul sürede yargılanma hakkına sadece kovuşturma aşamasında değil ceza muhakemesinin tüm aşamalarında riayet edilmelidir. Ceza davalarında makul sürenin hesabına çoğunlukla soruşturma aşamasında kişinin suç isnadıyla karşılaştığı an başlangıç olarak esas alındığından soruşturma aşamasının da makul sürede sonuçlandırılması gerekmektedir. Bu nedenle bazı koruma tedbirleri için CMK'da öngörülen kısa sürelerin, kişi hak ve hürriyetlerinin korunmasının yanında, makul sürede yargılanma hakkının korunmasını da hedeflediğini söylemek mümkündür²⁸⁰.

1961 Anayasası'nda Soruşturma Komisyonlarının raporlarını Meclise sunmaları için belli bir süre öngörülmemiştir. Bu dönemde Başbakan veya bakanlar hakkında açılan meclis soruşturmaları siyasi gerekçelerle uzatılmakta, suçsuz olabilecek kişiler hakkında dahi meclis soruşturması süreci gereksiz yere uzatılarak siyasi çıkar sağlanmaktaydı.

²⁷⁹ Bazı özel kanunlarda dava açma süresine yer verilmiştir. Basın Kanunun 26 ncı maddesine göre basılmış eserler yoluyla işlenen veya bu Kanunda öngörülen diğer suçlarla ilgili ceza davalarının, günlük süreli yayımlar yönünden dört ay, diğer basılmış eserler yönünden altı ay içinde açılması zorunludur. Bu süreler, muhakeme şartı olarak düzenlenmiştir.

²⁸⁰ Şahin, İsmail (2019), Anayasa Mahkemesi Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali, YBHD • Yıl 4 • S.: 2019/1, s. 227.

1982 Anayasasında bu ve benzeri suistimallerin önlenmesi için Soruşturma Komisyonunun görev süresi kesin bir şekilde tayin edilmiştir²⁸¹.

Soruşturma Komisyonu, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde hazırlayıp Meclis Başkanlığına sunmak zorundadır. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Komisyonun soruşturma süresinin uzatılmasına ilişkin yazısı Genel Kurulun bilgisine sunulur. Bir aylık ek sürenin sonunda soruşturma raporu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslim edilir (Ay., m.105/2, MT,m.114/8).

Komisyonun raporu hazırlaması için öngörülen süre, komisyonun kuruluşundan itibaren başlar. Bu durumda Genel Kurulda üyelerin seçilmesiyle komisyon kurulmuş olur ve iki aylık süre başlamış olur. Uygulamada, Komisyonun çalışma süresi, Genel Kurul kararıyla farklı tarihlerde de başlatılabilmektedir²⁸².

Her ne kadar Soruşturma Komisyonunun raporunu sunması için kesin bir süre tayin edilmiş ise de bu süreye riayet edilmemesinin yaptırımını ne Anayasa’da ne de İçTüzük’te düzenlenmiştir. Bu hususta bir sonuca varabilmek için öncelikle sürenin niteliğini tayin etmek gerekmektedir. Eğer süre, düzenleyici süre olarak nitelendirilirse soruşturma raporunun süresinde teslim edilmemesinin bir yaptırımı olmayacaktır. Buna mukabil süre hak düşürücü süre olarak kabul edilirse, süresi içinde sunulmayan Soruşturma Komisyonu raporu geçersiz sayılabilecektir. 1982 Anayasası’nda Soruşturma Komisyonu için öngörülen sürenin amacına bakıldığında bu süreleri, hak düşürücü süre olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu süreler, yukarıda da ifade edildiği üzere Meclis Soruşturmasının uzun ve belirsiz bir zamana yayılarak ilgilinin siyasi baskı altında tutulmasını engellemeye ve çalışmalarını hızlandırmaya yönelik düzenleyici nitelikte sürelerdir. Dolayısıyla bu sürelere uyulmaması yapılan işlemleri ve hazırlanan raporu geçersiz hale getirmez²⁸³.

---

²⁸¹ Onar, “...Denetleme İşlevi” s.44; Kapıcı, s. 87.

²⁸² Yanık, s. 149; Tülen, s. 130.

²⁸³ Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı birçok davada, sanıkların itirazı üzerine soruşturma komisyonun raporunu süresi içinde hazırlanıp hazırlanmadığını irdelenmiştir. Ancak irdedeği dosyalarda komisyon raporunun süresinde hazırlandığı sonucuna vardığı için sürenin niteliğine ilişkin bir değerlendirme yapmamıştır. İşbu davalarda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, istikrarlı bir şekilde bu sürelerin düzenleyici nitelikte olduğu ve bu sürelerin

Kural olarak İçTüzük'te gösterilen süreler, tatil²⁸⁴ ve araverme²⁸⁵ sırasında işlemez. Ancak Anayasa, kanun veya İçTüzük'te, bu kuralın aksine düzenlemeler yapılabilir (MT,m.183) . Soruşturma Komisyonunun görev süresine ilişkin ayrık bir düzenleme olmadığı için, tayin edilen süre, araverme ve tatil sırasında işlemez. Anayasa Mahkemesi de aynı görüştedir²⁸⁶. Ara verme ve tatil sırasında hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanı görevde ise, Meclisi toplantıya çağırabilir (MT, m. 7/1). TBMM, çağrı üzerine toplandığında çalışmaların devamına karar verdiği takdirde süreler, kaldığı yerden devam eder (MT,m.7/4).

aşılmasının Yüce Divana sevk kararının yok sayılmasına neden olmayacağı şeklinde görüş beyan etmiştir.

Komisyon raporunun süresinde hazırlanmadığı ve Yüce Divana sevk kararının yok sayılmasına yönelik itirazın ret edilmesi yönünde oy kullanan üyelerin bir kısmı ise bu sürelerin düzenleyici nitelikte olduğuna vurgu yaparak itirazın bu gerekçeyle ret edilmesi yönünde görüş beyan etmişlerdi. Bu şekilde görüş beyan eden üyelere göre her ne kadar Anayasanın 100. maddesinin ikinci fıkrasının sonuna 2001 Anayasa değişikliği ile eklenen "*Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur.*" şeklindeki cümle kesin ve zorlayıcı bir ifade içermekte ise de söz konusu değişiklik hükmünü amacına göre yorumlanması gerekir. Anayasanın 100 üncü maddesi ile ilgili değişiklik gerekçesinde "*Böylece bu konudaki işlerin sürüncemede kalmasının önlenmesi sağlanacak ayrıca Meclis Soruşturması gibi önemli bir denetim mekanizmasının siyasallaşmasının önüne geçilecektir.*" denilmektedir. Gerekçeden de açıkça anlaşılabileceği gibi bu sürelerin getirilmesindeki amaç işlerin sürüncemede kalmasını önlemek" ve "Meclis soruşturmasının siyasallaşmasının önüne geçmektir. Şu halde bu süre hak düşürücü süre niteliğinde değildir. Dolayısıyla sürenin aşılmış olması, kendiliğinden soruşturma raporunun yokluğu ya da bu rapora dayanılarak açılmış bulunan davanın düşmesi sonucunu doğurmaz. **Özkan/Önal kararı**, s.80, s. 154.

Aksi yönde görüş için bkz. **Yanık**, s. 149.; **Feyizoğlu**, s.

²⁸⁴ Tatil, Türkiye Büyük Millet Meclisinin çalışmalarının belli bir süre ertelenmesidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi 1 Temmuz günü tatile girer. Ancak Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca başka bir karar alabilir. Bir yasama yılı içinde üç aydan fazla tatil yapılamaz (MT, m.5).

²⁸⁵ Araverme, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onbeş günü geçmemek üzere çalışmalarını ertelemesidir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin araverme kararı alması, teklifin Genel Kurulca oylanmasına bağlıdır. Ara verme teklifi hususunda Danışma Kurulundan görüş alınır (MT, m.6).

²⁸⁶ **Yaşar Topçu kararı**, s.82 ; Anayasa Mahkemesinin 23.06.2006 tarihli E. 2004/2, K. 2006/3 sayılı Yüce Divan kararı (**Yılmaz/ Taner kararı**), s.254. https://www.anayasa.gov.tr/media/5696/02_yilmaz_taner_05_02.pdf (E.T: 20.03.2020)

Yasama döneminin sona ermesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimlerin yenilenmesine karar vermesi nedeniyle, Soruşturma Komisyonunun çalışmaları yarıda kalabilir. Başka bir deyişe tayin edilen iki veya üç aylık süre dolmadan yasama dönemi tamamlanabilir veya seçimlerin yenilenmesi nedeniyle Soruşturma Komisyonunun görevini sona erebilir. Bu durumda Soruşturma Komisyonunun yeni yasama döneminde görevinin devam edip etmeyeceğine dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu hususta İçTüzük'ün 77'nci maddesinden hareketle bir sonuca varmak mümkündür. İçTüzük'ün 77'inci maddesinde yasama döneminin sona ermesi ile hangi tasarrufların hükümsüz sayılacağı, hangilerinin hükümsüz sayılmayacağı hangilerinin ise yenilebileceği düzenlenmiştir. Buna göre yeni yasama döneminin başlangıcında önceki dönemde verilmiş olan yazılı soru, Meclis araştırması, genel görüşme önergeleri ve Cumhurbaşkanınca bir daha görüşülmek üzere geri gönderilen kanunlar hükümsüz sayılır (MT, m.77/2). Düzenlemede, hükümsüz sayılacak işlemler arasında meclis soruşturması önergeleri sayılmamıştır. Dolayısıyla, Meclis Soruşturma Komisyonunun yaptığı işlemlerin ve hazırladığı raporunun kural olarak hükümsüz sayılması için hukuki bir neden bulunmamaktadır. Yeni yasama döneminde oluşturulacak yeni Soruşturma Komisyonu ile, soruşturma işlemlerine kaldığı yerden devam edilebilir ²⁸⁷. Esasında bu yorum, soruşturma işlemlerinin adli niteliğine de uygundur. Bununla birlikte yeni Soruşturma Komisyonu, önceki Soruşturma Komisyonunun işlemleri ile bağlı değildir.

Komisyon raporunun içeriğinin ne olacağı hususunda ne Anayasada ne de İçTüzük'te herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bugüne kadar Cumhurbaşkanı hakkında bir soruşturma açılmadığı için Meclisin bir uygulamasından da söz etmek mümkün değildir. Ancak benzer bir usule tabi olan bakanlar hakkındaki uygulamalardan bir emsal oluşturmak mümkün gözükmektedir. Uygulamada Soruşturma Komisyonu raporlarının “*Sunuş, Görev ve Yetki*” başlığını taşıyan birinci bölümde soruşturma önergesinin verilişinden Soruşturma Komisyonunun oluşturulmasına kadar geçen safahat özetlendikten sonra varsa komisyon üyeliklerinde meydana gelen boşalmaların ne şekilde doldurulduğuna dair açıklamalara yer verilmekte, komisyon çalışmalarının süresi içinde tamamlanmaması halinde, sürenin uzatılmasına ilişkin genel kurul kararının alınış tarihine, başkanlık divanı üyelerinin hangi tarihte

---

²⁸⁷ Özbudun, “...Murakebe Vasıtaları”, s. 118; Yanık, s. 149.

seçildiğine ve çalışmalar sırasında hangi İçTüzük hükümlerinin uygulandığına temas edilmektedir. “*Soruşturmada toplanan deliller*” başlığını taşıyan ikinci bölümde Soruşturma Komisyonunun çeşitli kamu kurumlarından celp ettiği belgeler, Komisyona savunma veren veya tanık olarak dinlenen kişilerin ifade tutanaklarına ve komisyonda dinlenen bilirkişilerin beyanlarına yer verilmektedir²⁸⁸.

Komisyon raporunun “*Meclis soruşturması önergesinde ileri sürülen iddianın incelenmesi ve soruşturulması*” başlıklı üçüncü bölümde sırasıyla soruşturma önergesindeki iddiaya, suçun dayandığı maddi olgulara ve suça ilişkin kanıtlara; sorgu ve savunmaya ilişkin açıklamalara yer verildikten sonra , bu iddia, savunma ve delillerin komisyonda değerlendirilişine dair açıklamalar yapılmaktadır. Raporun son bölümünde ise ya önergede isnat edilen suçlarla ilgili ceza sorumluluğunun bulunmadığı ya da ceza sorumluluğu var ise Türk Ceza Kanunu’nun hangi maddesine veya maddelerine uyduğu belirtildikten sonra ulaşılan sonuç ve kanaatin Meclis Genel Kurulunun tasvip ve takdirlerine sunulduğu belirtilmektedir²⁸⁹.

Komisyon, çalışma süresince gözeticeği toplantı ve karar yeter sayısını, raporun sonuç bölümü için de gözeticektir. Çünkü soruşturma raporun sonuç ve talep kısmı ile ilgili olarak özel bir nisap öngörülmemiştir. Dolayısıyla Komisyon, en az üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanacak ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevk edilip edilmeyeceğine dair sonucu da içeren raporunu Genel Kurula sunacaktır²⁹⁰.

Komisyon raporunun tümüne veya belli kısımlarına çekimser veya muhalif kalan komisyon üyeleri, çekimserlik veya aykırılık görüşlerini rapora eklemek hakkına sahiptirler. Üyeler, komisyon raporuna katılmakla beraber, raporda yer almayan görüşlerini rapora eklemek hakkına da sahiptirler. Ancak bu hakların komisyon başkanının belirlediği uygun süre içinde kullanılması gerekir (MT, m.6-7)

Komisyon raporu, TBMM Başkanlığına verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır ve dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür (MT,m.114/9). Komisyon raporu, Yüce Divana sevk yönünde ise raporda hangi ceza hükümlerine dayanıldığı belirtilmek

---

²⁸⁸ Tülen, s. 140.

²⁸⁹ Tülen, s. 141.

²⁹⁰ Yanık, s.156.

zorundadır (MT, m.114/12). Komisyon raporu, iddianame niteliğinde olan Yüce Divana sevk kararının ayrılmaz bir parçasıdır²⁹¹.

Komisyon raporuyla ilgili Genel Kurulda yapılan görüşmede komisyona, şahısları adına altı milletvekiline ve o sırada görevde olup olmasına bakılmaksızın hakkında soruşturma istenen Cumhurbaşkanına söz verilir. Her halde son söz, hakkında soruşturma istenen Cumhurbaşkanına aittir. Savunma süresine herhangi bir sınırlama getirilemez. Savunmanın sözlü yapılması esastır. Ancak cumhurbaşkanı, savunmasını yazılı olarak gönderebilir. Bu durumda yazılı savunma, Genel Kurulda aynen okunur (MT,m.114/10).

Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevk edilip edilmeyeceği hususunda nihai yetki Meclis Genel Kuruluna aittir. Genel Kurul, komisyon raporu ile bağlı değildir²⁹². Genel Kurul, komisyon raporuna uygun olarak Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevkine veya sevk edilmemesine karar verebileceği gibi, komisyon raporunun aksine Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevkine veya sevk edilmemesine karar verebilir.

Komisyon raporu, görüşmeler tamamlandıktan sonra Genel Kurulda oylanır. Oylama gizli yapılır. Yüce Divana sevk kararı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının en az üçte ikisinin oyuyla mümkündür (Ay. m.105/3, MT, m.114/11). Çekimser oylar, üçte iki oy nisabında dikkate alınmazlar. Başka bir deyişle, çekimser oylar, Yüce Divana sevk edilmeme yönünde yorumlanır²⁹³. Üye tam sayısının 600 olduğu dikkate alındığında, Yüce Divana sevk kararı için gerekli oy sayısı 400'tür.

Komisyon raporu, Yüce Divana sevk edilmemesi yönünde ise, Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevk edilebilmesi için, Yüce Divana sevkine dair bir önerenin verilmiş olması gerekir. Bu önergede isnat edilen fiiller, ancak soruşturma açılmasına karar verilen ve soruşturma Komisyonunun soruşturduğu fiillere ilişkin olabilir. Soruşturma açılmayan ve soruşturulmayan fiillere dair son oylama aşamasında Yüce Divana sevk için önerge verilemez.

Önergede hangi ceza hükmüne dayandığının gösterilmesi zorunludur. Ancak bu nitelikte bir önerge, Genel Kurulda oylanabilir. Yüce Divana sevkine dair verilen önerenin üye tamsayısının en az üçte ikisinin

---

²⁹¹ Ersümer/Çakan kararı, s. 158.

²⁹² Özen, s. 241.

²⁹³ Yanık, s. 162.

oyuyla kabulü halinde Cumhurbaşkanı Yüce Divana sevk edilmiş sayılır (MT,m.114/12). Her ne kadar İçTüzük’e göre hangi ceza hükmüne dayandığının gösterilmesi, önerenin geçerliliği için yeterli ise de önergede suça ilişkin fiilin de belirtilmesi gerekir. Çünkü yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddelerinin iddianamede gösterilmesi zorunludur (CMK,m.170/2-h). Kaldı ki hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilebilir (CMK,m.225/1).

İ. CUMHURBAŞKANININ YÜCE DİVANA SEVK EDİLMESİ VEYA EDİLMEMESİ

1. YÜCE DİVANA SEVK KARARININ NİTELİĞİ VE SONUÇLARI

Yüce Divana sevk kararı iddianame hükmündedir²⁹⁴. Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sevk kararı ile ilgili olarak iddianame yerine “dava açan belge” terimini tercih etmektedir²⁹⁵. Aralarındaki işlev benzerliğine rağmen iddianame ile dava açan belge arasında bir kısım farklılık bulunmaktadır. İddianame, adli bir inceleme sonucunda savcı tarafından düzenlenen bir dava açma dilekçesi iken, “dava açan belge” savcının iddianamesi yerine geçen idari karar ve işlemle tesis edilen bir belgedir²⁹⁶.

Yüce Divana sevk kararının ne şekilde düzenleneceği ve içeriğinde ne olması gerektiği hususunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Sadece Meclis İçTüzüğü’nde Yüce Divana sevk kararlarında hangi ceza hükmüne dayanıldığına gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir (MT, m.114/12).

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davada, Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen iddianamenin iadesi sebeplerine dayalı olarak Yüce Divana sevk kararını iade edebilir (AYMKY-USHK, m.57/3) Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen iade sebeplerinden biri de iddianamenin 170 ncı maddeye aykırı olarak düzenlenmesidir. Dolayısıyla 170 ncı maddeye aykırı olarak düzenlenen

²⁹⁴ Keskinsoy, s. 108; Yanık, s. 125; Özen, s. 242.

²⁹⁵ Anayasa Mahkemesinin E.2004/4, K.2007/2 sayılı Yüce Divan kararı, (*Koray Aydın kararı*), <https://www.anayasa.gov.tr/media/5700/k2007-2.pdf> (E.T: 20.03.2020), s.84;.

²⁹⁶ Yanık, s. 125.

Yüce Divana sevk kararı bu gerekçeyle iade edilebildiğine göre, Yüce Divana sevk kararının Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 170'nci maddesine uygun olarak düzenlenmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Yüce Divana sevk kararının CMK'nın 170'inci maddesine uygunluğunun tespitinde, Soruşturma Komisyonu raporu ve diğer ekler bir bütün olarak esas alınır.

Buna göre Yüce Divana sevk kararında şüphelinin kimliği, müdafii, maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği, mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi, açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği, şikâyetle bulunan kişinin kimliği, şikâyetin yapıldığı tarih, yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi ve suçun delillerine yer verilir (CMK m.170/3)²⁹⁷.

Yine Yüce Divana sevk kararında yüklenen suçu oluşturan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır (CMK m.170/4). Sonuç kısmında ise, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürülür. Ayrıca işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri de açıkça belirtilir (CMK m.170/5).

Yüce Divana sevk kararı iddianame niteliğinde olduğundan Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davada , sevk kararında belirtilen fiil ve faille bağlıdır²⁹⁸. Ancak çoğu zaman eylemlerin ayrıntıları ve dayanakları Yüce Divana sevk kararında değil Soruşturma Komisyonunun raporunda yer almaktadır. Esasında Yüce Divana sevk kararını Soruşturma Komisyonunun raporundan ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Dolayısıyla Yüce Divan yargılamasında yargılana-cak olan uyuşmazlık saptanırken, Yüce Divana sevk kararı ve soruşturma komisyonu raporu birlikte dikkate alınmalıdır.

Yüce Divana sevk kararı ile Soruşturma Komisyonunun raporunun birlikte dikkate alındığı hallerde dahi bazen yargılaması konusu fiilin tespitinde güçlükler yaşanabilmektedir. Özellikle “önerge”, “soruşturma komisyonu raporu” ve “Yüce Divana sevk kararı” arasında tam

---

²⁹⁷ Aynı yönde, **Yanık**, s. 158.

²⁹⁸ **Keskinsoy**, s. 141.

bir uygunluğun söz konusu olmadığı durumlarda, yargılama konusu fiil veya fiillerin tespitinde güçlük artabilecektir.

Anayasa Mahkemesi *Ersümer/Çakan* kararında konuyu tartışmış ve Anayasa’da, 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu’nda ve TBMM İçTüzüğü’nde açık bir hüküm bulunmayan bu konuda meclis soruşturması ve önergelere ilişkin hükümleri ile ceza muhakemesindeki benzer kurumlara ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanabileceği sonuca varmıştır. Mahkemeye göre soruşturma komisyonlarının işlevi, ilgili bakan hakkında açılmış bulunan Meclis soruşturmasında kendisine tevdi edilmiş olan “*soruşturmayı yürütme*” görevini yerine getirmekten ibarettir. Soruşturma Komisyonu, bu görevini yerine getirirken Meclis soruşturma önergesinde iddia edilen suça ilişkin delilleri toplamak, konuyla ilgili kişileri dinlemek suretiyle elde edeceği sonuçları bir rapor haline getirmek ve bu raporu meclise sunmak suretiyle görevini tamamlayacaktır. Meclis Soruşturma Komisyonu görevini yerine getirirken Meclis Genel Kurulu tarafından kabul edilen önergedeki fiillerle bağlıdır. Meclis Genel Kurulu, ilgili bakanı Yüce Divana sevk edip etmeme hususunda, Soruşturma Komisyonunun raporu ve tavsiyesi ile bağlı değildir. Komisyonun Yüce Divana sevk etmeme yönündeki raporlarının reddi, ancak Yüce Divana sevk dair verilen ve sevk kararının hangi ceza hükmüne dayanacağını gösteren bir önergenin kabulüyle mümkündür. Yüce Divana sevk kararı dava açan belge niteliğinde olmakla birlikte, sevk kararında belirtilen eylemlerin ayrıntıları ve dayanakları Soruşturma Komisyonunun raporunda yer alması nedeniyle yargılanabilir uyumsuzluğun belirlenmesinde “*önerge*”nin yanı sıra “*Soruşturma Komisyonunun raporu*” ve “*Yüce Divana sevk kararı*”nın birlikte değerlendirilerek sonuca ulaşılması gerekmektedir. Önergede yer alamayan fiiller, yargılama konusu yapılamaz²⁹⁹.

Anayasa Mahkemesi, “*Koray Aydın*” kararında da aynı yaklaşımla benzer bir sorunu çözüme kavuşturmuştur. Söz konusu davada Soruşturma Komisyonu raporunda “*Karayolları keşif artış oluru alınan işler*” ile “*İller Bankasına ilişkin iddialara*” yer verilmiş ancak Yüce Divana sevk kararında ve soruşturma önergesinde bu isnatlardan söz edilememiştir. Burada Yüce Divana sevk kararı ve soruşturma önergesi ile Soruşturma Komisyonu raporu arasında bir çelişki ortaya çıkmıştır.

---

²⁹⁹ Ersümer/Çakan kararı, s. 165.

Yüce Divan, bu çelişkiye dayalı olarak yapılan itirazları yerinde görerek “*Karayolları keşif artış oluru alınan işler*” ile “*İller Bankasına ilişkin iddiaları*” yargılama kapsamı dışında tutmuştur. Buna karşılık soruşturma önergesinde ihaleye fesat karıştırma suçu kapsamında beş ihalelerden söz edilmesi nedeniyle Soruşturma Komisyonunda yer alan diğer ihalelerin yargılama dışında tutulmasına yönelik talebi ise soruşturma önergesinde bu ihalelerin örnek olarak sayıldığı dolayısıyla örnek sayılan ihaleler dışındaki ihalelerin de soruşturulabileceği gerekçesiyle reddetmiştir³⁰⁰.

Yüce Divana sevk kararı aleyhine Anayasa Mahkemesine itirazda bulunulamaz. Anayasa Mahkemesi, *Ersümer/Çakan* dosyasında bu doğrultudaki itirazı karara bağlamıştır. Mustafa Cumhur Ersümer vekili müvekkili hakkındaki Yüce Divana sevk kararının TBMM Genel Kurulundaki görüşmeleri sırasında, TBMM İçTüzüğü’nün 112. maddesinin üçüncü fıkrasına aykırı davranıldığını, bu nedenle 13.7.2004 tarih ve 816 sayılı TBMM kararının iptali ve yürürlüğünün durdurulması istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvuru sonucunda 9.11.2004 gün 2004/4 Esas, 2004/5 Karar sayı ile görevsizlik kararı verildiğini,

³⁰⁰ Karara muhalif olan üyeleri ise meclis soruşturmasının hazırlık soruşturmasına benzetilmesinin doğal sonucu olarak, Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önergenin de Cumhuriyet savcısına yapılan şikayet (ihbar) dilekçesi niteliğinde olduğunu, önergenin, iddianame yerine geçen belge olarak kabulüne olanak bulunmadığını, bakanın eyleminin suç olup olmadığı ancak önergenin kabulünden sonra kurulan Meclis soruşturma komisyonunun çalışmaları sonucunda belli olacağını, bu nedenle, ilgilinin henüz eyleminin suç olup olmadığına dahi belli olmadığı bir dönemde verilen önergeyi yargılanabilir uyuşmazlığın belirlenmesinde temel almanın isabetli olmayacağını, Diğer taraftan, Meclis soruşturma komisyonunun soruşturma önergesinde belirlenen fiiller dışında uygulama yapması durumunda, buna ilişkin soruşturma komisyonu raporunun TBMM Genel Kurulunda oylandığı ve böylece Meclis soruşturma komisyonunun yaptığı işleme onay verildiği dikkate alındığında, Yüce Divanca yargılanacak uyuşmazlığın belirlenmesinde önergenin değil, soruşturma komisyonu raporunun esas alınması gerektiğini soruşturma önergesini de soruşturma önergesi dışındaki fiilleri kapsam içerisine alan soruşturma komisyonu raporunu da kabul eden, TBMM Genel Kurulu olduğunu, TBMM Genel Kurulunun önerge dışında kalan fiilleri de kapsayan soruşturma komisyonu raporunu kabul kararının nihai karar niteliğinde olduğunu ileri sürerek . soruşturma komisyonu raporunda “*Karayolları keşif artış Oluru alınan işler*” ile “*İller Bankasına ilişkin iddialara*” yer verilmiş olması nedeniyle, bu iddiaların soruşturma önergesinde yer almamasından dolayı yargılanamayacağına ilişkin görüşlere katılmadıklarını beyan etmişlerdir. Anayasa Mahkemesi’nin “*Koray Aydın*” kararı, s. 84.

ancak kararda görevli mahkemenin gösterilmediği ve Yüce Divana sevk kararının, niteliği itibariyle yasama dokunulmazlığının kaldırılması niteliğinde ve kaldırma işleminin anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Yüce Divana sevkine ilişkin Meclis Soruşturma Komisyonu raporu ile ilgili TBMM Genel Kurulunun 13.7.2004 gün ve 114. bileşimindeki görüşmelerin geçersizliğinin ve buna bağlı olarak oylama işlemi ile sevk kararının geçersizliğinin Yüce Divan tarafından tespiti ve dosyanın TBMM'ye iadesine karar verilmesini istemiştir³⁰¹. İtirazı değerlendiren Anayasa Mahkemesi, 09.02.2004 tarihli ve 2004/5 sayılı kararında yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığının Anayasa'nın 112'nci maddesinin son fıkrası uyarınca Meclis dışından atanan bakanlar için de geçerli olduğu ancak bakanların, milletvekili sıfatı olsun ya da olmasın, Anayasa'nın 83'üncü maddesinin son fıkrasında düzenlenen yasama dokunulmazlığından yararlanabilmeleri için, bakan ya da milletvekilliği görevlerini sürdürmeleri gerektiği, bakanlık görevi sona ermiş olanlar hakkında ceza kovuşturması başlatmak için ayrıca dokunulmazlığın kaldırılması kararı alınmasına gerek bulunmadığı, bu bağlamda, yasama dokunulmazlığının kaldırıldığı iddiasının hukuksal dayanaktan yoksun olduğu, böyle bir iddia ile meclis kararı niteliğindeki

---

³⁰¹ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı konuyla ilgili 2.11.2004 günlü mütalaasında; ceza yargılaması yapan Yüce Divanın, 2949 sayılı Kanunun özel düzenleme içeren 36, 37, 38, 39 ve 40. maddeleri dışında kalan hususlarda, 1412 sayılı Ceza Yargılamaları Usulü Yasasını uygulayacağını, Yüce Divana sevk kararının, ceza yargılaması usulü açısından son soruşturmanın açılması kararı niteliğinde olduğunu, dava şartının gerçekleşmemesi halinde soruşturmanın durduğu gibi, yargılamanın sürdürülmesine de engel olduğunu, dava şartlarında yasalarda açıkça gösterilenler dışında bir şartın kabulünün mümkün olmadığını, dava şartının gerçekleşmemesi halinde ne karar verileceğinin Ceza Yargılaması Usul Yasasının 353. maddesinde gösterildiğini; Yasama dokunulmazlığının milletvekilliği sıfatını halen sürdürenler için geçerli olduğunu, milletvekilliği sıfatı sona ermişse yasama dokunulmazlığından yararlanılamayacağını, Meclis soruşturmasını düzenleyen Anayasanın 100. maddesi ve konuyla ilgili maddelerinin herhangi bir dava ya da usul şartı içermediğini, milletvekili sıfatına sahip olan bakanın Yüce Divana sevk kararıyla dokunulmazlığının kendiliğinden kalktığının kabul edilmesi gerektiğini, Yüce Divanın, TBMM'nin son soruşturmanın açılması kararı mahiyetinde olan Yüce Divana sevk kararı üzerine yargılamaya başlayıp sürdürmesinin yasal zorunluluk olduğunu ifade ederek itirazın reddini istemiştir.

Yüce Divana sevk kararının iptali isteminin incelenmesi olanağı bulunmadığı gerekçesiyle itirazı reddetmiştir³⁰².

2. YÜCE DİVANA SEVK EDİLEN CUMHURBAŞKANININ DURUMU

Yüce Divana sevk edilen Cumhurbaşkanı'nın görevinin devam edip etmeyeceğine ilişkin Anayasa'da bir hüküm bulunmamaktadır. Bu hususta bir düzenlemenin olmaması haklı olarak eleştirilmiştir³⁰³. Esen'e ve Koca/Üzülmez'e göre TBMM'nin üye tamsayısının üçte ikisinin oyuyla Yüce Divana sevk edilen, bir başka ifadeyle, Meclisin ezici çoğunluğunun güvenini yitiren ve ciddi bir suçlamayla karşı karşıya bulunan bir Cumhurbaşkanı'nın görevde kalmaya devam etmesi, liberal demokrasinin ruhuyla bağdaşmayacağı gibi, rejim krizi yaratacak bir ortam hazırlayabilecek niteliktedir³⁰⁴. Aliefendioğlu'na göre ise Yüce Divana sevk edilen bir Cumhurbaşkanı'nın göreve devam etmesi etik açıdan uygun olmayacağı için Yüce Divana sevk edilen Cumhurbaşkanı görevinden istifa etmelidir³⁰⁵. Coşkun'a göre Cumhurbaşkanı'nın göreviyle bağlantılı bir suçtan dolayı Yüce Divan'a sevk edilmesi halinde görevine devam etmemelidir. Ancak kişisel suçlarından dolayı Yüce Divana sevk edilmesi halinde görevine devam etmesine mani olunmalıdır³⁰⁶. Gözler'e göre yargılama sürerken Anayasa Mahkemesi üyeliğinde bir boşalma olması halinde, boşalan üyeliğe yargılanan Cumhurbaşkanı'nın atama yapması mümkün olduğundan bir sanığın, kendisini yargılayacak hakimi ataması gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır ki bu ihtimali hiçbir hukuki değerle telif etmek mümkün değildir³⁰⁷. Buna karşılık, Cumhurbaşkanı'nın siyasi saiklerle Yüce Divana sevk edilmesinin ihtimal dahilinde olduğu bir sistemde, Cumhurbaşkanı'nın yargılama sonucunda beraat edebileceği de dikkate alındığında dayanak bir

³⁰² Ersümer/Çakan kararı, s. 160

³⁰³ Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özaydın, Özdem/ Tü-tüncü, Efser Erden (2017) Ceza Muhakemesi Hukuku, 11.B, Nazari ve Uygulama Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, Seçkin Yayınevi s.795.

³⁰⁴ Esen, s.65; Koca/Üzülmez, s. 792.

³⁰⁵ Aliefendioğlu, s. 336.

³⁰⁶ Coşkun, s.21.

³⁰⁷ Gözler, s.864.

hüküm olmamasına rağmen Cumhurbaşkanı'nın görevden el çektilmesi, Anayasa'nın ruhuna ve hukuk temel ilkelerine uygun değildir³⁰⁸.

Yüce Divana sevk edilen Cumhurbaşkanı'nın görevinin devam edip edemeyeceğine dair açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, bağlantılı diğer hükümler dikkate alındığında görevine devam etmesinde hukuken bir engel bulunmadığını söylemek mümkündür. Anayasa'nın 105 inci maddesinin eski halinde, Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanetten dolayı suçlanmasının ve hatta Yüce Divanda mahkum olmasının sonuçlarına dair hüküm bulunmamakta idi. Buna mukabil 6771 sayılı Kanunla değiştirilen Anayasa'nın 105'inci maddesinde Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasının görevdeki Cumhurbaşkanı'nın görevine etkisi düzenlediği gibi hangi suçlardan mahkumiyet halinde Cumhurbaşkanı'nın görevinin sona ereceği de düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı'nın görevinin sona ermesi, seçilmeye engel bir suçtan mahkûm olmasına bağlıdır (Ay., m. 105/5). Cumhurbaşkanı'nın görevinin sona ermesi ancak seçilmeye engel bir suçtan dolayı hakkında dava açılması ve bu davanın sonunda mahkum olması ve mahkumiyet kararının kesinleşmiş olması halinde mümkündür. Görüldüğü gibi yeni düzenlemede Yüce Divana sevk kararı ile görevin sona ermesi doğrudan bağ kurulmamıştır. Böyle bir bağın kurulmaması, Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğunun kapsamının genişletilmesinin tabi bir sonucudur³⁰⁹. Mevcut düzenleme ışığında Cumhurbaşkanı hakkında henüz bir hüküm tesis edilmeden, Yüce Divana sevk aşamasında görevinin sona erdiği veya görevinden çekilmek zorunda olduğuna yönelik görüşlerin hukuki bir dayanağı bulunmamaktadır.

Esasında cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, Yüce Divana sevk edilen Cumhurbaşkanı'nın görevinin sona ermemesi, sistemin doğasına da uygundur. Çünkü parlamenter sistemin aksine, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı, Meclis tarafından seçilmemekte ve Cumhurbaşkanı'nın Meclise karşı bir siyasi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle Parlamenter Sistemde Meclise karşı sorumluluğu bulunan ve Meclisten aldığı güven oyuyla göreve başlayabilen başbakan ile bakanların Yüce Divana sevki halinde görevlerinin sona

---

³⁰⁸ Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özaydın, Özdem/ Tü-tüncü, Efser Erden, s.795.

³⁰⁹ Alkan, s. 4.

ereceğine dair hükmü, kıyasen cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanını için uygulamak hukuken mümkün değildir.

Nitekim başkanlık sisteminin uygulandığı kimi ülkelerde de benzer hükümlere yer verildiği görülmektedir. Başkanlık sisteminin geçerli olduğu ABD ve Arjantin’de Başkanın Temsilciler Meclisi tarafından suçlanması, başkanlık görevinin sona ermesini gerektirecek bir neden olarak kabul edilmemektedir. Başkanlık görevi, Senatoda yapılacak yargılama sonucunda Başkanın suçlu bulunması halinde sona ermektedir. Yargılamanın sonucunda Başkanın suçlu bulunmasının tek bir yaptırımını vardır. O da görevin sona ermesidir³¹⁰.

Cumhurbaşkanı hakkında yürütülen soruşturma sürecinin Cumhurbaşkanını hakkında tek bir hukuki sonucu bulunmaktadır. Görevdeki bir Cumhurbaşkanını hakkında soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde Cumhurbaşkanını, seçim kararı alamaz (Ay., m.105/4). Bunun dışında Cumhurbaşkanının yapabileceği tasarruflarla ilişkin olarak herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir³¹¹. Bu hükmün amacı, Cumhurbaşkanının meclisini feshederek, olası daha lehe meclis aritmetiği ile soruşturmadan kurtulmasına engel olmaktır³¹². Seçim kararı alma yasağı, Cumhurbaşkanını hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğu tarafından verilen önerenin üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla kabul edilip soruşturma açılmasına karar verildiği tarihte başlar. Önerenin verildiği tarihten, oylamanın yapılacağı ve bir aya kadar uzayabilecek tarih aralığında Cumhurbaşkanının seçim kararı almasında hukuki bir engel bulunmamaktadır. Dolayısıyla soruşturma açılması olasılığını yüksek gören bir Cumhurbaşkanı, önerenin oylanmasını beklemeden seçim kararı alabilir ve bu şekilde de olası daha lehe meclis aritmetiği ile soruşturmadan kurtulma amacına ulaşabilir³¹³.

Cumhurbaşkanının seçim kararı alma yasağı, soruşturma açıldığı tarihten itibaren başlar, Ancak bu yasağın hangi aşamaya kadar süreceği konusunda bir hüküm bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açıldıktan sonra, soruşturmanın sonunda hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanı Yüce Divana sevk edilmez ise, artık

³¹⁰ **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi**, s. 56,

³¹¹ **Aykanat**, s.161.

³¹² **Yıldız**, s.13.

³¹³ Aynı yönde bkz. **Coşkun**, s. 22; **Özen**, s. 242.

Cumhurbaşkanı hakkında bir soruşturmanın varlığından söz edilemeyeceğine göre “seçim kararı alma yasağı”nın dayanağı kalmayacaktır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı, TBMM Genel Kurulu’nun Yüce Divana sevk edilmeme kararı verdiği tarihten itibaren isterse seçim kararı alabilir.

Hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevk edilmesi halinde, “seçim kararı alma” yasağının devam edip etmeyeceği hususu tartışmalıdır. Bir görüşe göre seçim kararı alma yasağı, sadece hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanına ilişkindir. Dolayısıyla Yüce Divana sevk edilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alabilir. Diğer görüşe göre ise Yüce Divana sevk kararı, soruşturma açılması kararına göre daha ağır bir karardır. Dolayısıyla daha hafif durum için öngörülen yaptırımın daha ağır durum için geçerli olduğunun kabulü gerekir. Bu nedenle Yüce Divana sevk edilen Cumhurbaşkanı da seçim kararı alamaz³¹⁴.

Bu sorunu “seçim kararı alma yasağına” ilişkin normun amacından hareketle çözmek gerekir. Normun amacı yukarıda ifade edildiği gibi, hakkında soruşturma kararı alınan Cumhurbaşkanının, seçim kararını alarak aleyhine oluşan Meclis çoğunluğunu değiştirmesinin ve bu şekilde Meclisteki oy dağılımına göre oluşacak Soruşturma Komisyonunun lehine oluşmasına mani olmaktır. Başka bir anlatımla, normun amacı soruşturma işlemlerinin, siyasi etkilerden uzak, tarafsız bir şekilde yürütülmesidir. Kovuşturma aşamasının tarafsızlığına ilişkin bir amaç içermemektedir. Kaldı ki; seçim kararının ve seçim sonuçlarının Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapacak Anayasa Mahkemesine bir etkisinden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle Yüce Divana sevk kararı ile soruşturma tamamlandığına ve normun amacı gerçekleşmiş olduğuna göre, “seçim kararı alma yasağının” bu aşamadan sonra devam ettirilmesinde bir yarar bulunmamaktadır³¹⁵.

3. YÜCE DİVANA SEVK EDİLMEME KARARININ NİTELİĞİ VE SONUÇLARI

Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği isnadıyla başlayan ve Yüce Divana sevk hakkında verilen olumlu veya olumsuz karara kadar devam eden süreç, niteliği itibariyle bir ceza soruşturmasıdır.

---

³¹⁴ Özen, s. 243.

³¹⁵ Aksi görüş için bkz. Özen, s. 243.

Dolayısıyla meclis soruşturması sonucunda verilen Yüce Divana sevk kararı iddianame, Yüce Divana sevk edilmeme karar da kovuşturmaya yer olmadığına dair karar hükmündedir. Anayasa Mahkemesinin de görüşü bu doğrultudadır³¹⁶.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 172'inci maddesine göre Cumhuriyet Savcısı, soruşturma evresinin sonunda kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edememesi ve kovuşturma olanağının bulunmaması hallerinde kovuşturmaya yer olmadığı kararı verir. Karar verildikten sonra kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak yeni delillerin elde edilmesi halinde sulh ceza mahkemesi kararı ile aynı fiilden dolayı kamu davası açılabilir.

Kovuşturmaya yer olmadığı kararı kesin hüküm niteliğinde olmadığı gibi Yüce Divana sevk edilmeme kararı da kesin hüküm niteliğinde değildir. Dolayısıyla daha önce Yüce Divana sevk edilmemesine karar verilen bir fiille ilgili olarak daha sonra açılacak yeni bir meclis soruşturması sonucunda Yüce Divana sevk kararı verilebilir. Daha önce Yüce Divana sevkine mahal olmadığına karar verilmesi, ilgili kişi için kazanılmış hak teşkil etmez³¹⁷.

Anayasa Mahkemesi, Yüce divan sıfatıyla baktığı bir davada Yüce Divana sevk edilmeme kararının niteliğini ve sonuçlarını tartışmıştır³¹⁸. Eski Bayındırlık ve İskan Bakanı Yaşar Topçu'nun Anayasanın 100'üncü maddesi uyarınca Yüce Divana sevkine karar verilmesi üzerine yapılan yargılamada sanık ve müdafileri tarafından "*Yüce Divana sevk etmeme*" kararının kesin hüküm niteliğinde olduğu, sanık hakkında aynı konuda ve aynı eylemlere dayalı ikinci soruşturma önergesi verilemeyeceği, bu nedenle açılan davanın 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 223'üncü maddesi gereğince düşürülmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

İtirazı değerlendiren Anayasa Mahkemesi, takipsizlik kararının hüküm niteliğinde olmadığını, dolayısıyla daha önce verilen Yüce Divana sevk edilmeme kararının kesin hüküm sayılamayacağını, Cumhuriyet Savcısının yeni kanıtlar ortaya çıkması durumunda ya da yeni

---

³¹⁶ Keskinsoy, s. 108 ; Yanık, s.166, *Yaşar Topçu kararı*, s.77.79 ; Özkan/Önal kararı, s.89;; s.247.

³¹⁷ Arslan, s. 88; Özen, s. 244.

³¹⁸ *Yaşar Topçu kararı*, s.77-79. Anayasa Mahkemesi, aynı görüşleri, *Yılmaz/Taner* kararında da tekrarlamıştır.

değerlendirme yaparak aynı konuda dava açmasının mümkün olduğunu, sanık açısından bu durumun kazanılmış hak oluşturmadığını, Anayasa'nın 7'inci maddesinde yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağını, bu yetkinin açılan davayı sonuçlandırarak verdiği hükümle uyuşmazlığı sona erdiren mahkemeye ait olduğunu, meclis soruşturmasını yürüten ve kararları veren makam ve merciler Anayasa'nın öngördüğü anlamda yargı mercii sayılamayacağı gibi bu iş ve işlemler sonucunda verilen kararların da yargı kararı niteliğinde kesin hüküm sayılamayacağını ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesine göre, TBMM'nin gerek görmesi halinde, daha önce Yüce Divana sevk etmediği bakan ya da başbakan hakkında Meclis soruşturması açıp Yüce Divana sevk kararı vermesi mümkündür. Anayasa Mahkemesi, aksi düşüncenin kabulünün, TBMM'de çoğunluğu ele geçiren siyasi partilerin Bakan veya Başbakan olarak görev yapan kendi mensuplarını aklamalarına ve sorumluluktan kurtulmalarına olanak sağlayacağı görüşündedir. Anayasa Mahkemesi, ayrıca yeniden meclis soruşturması açılıp Yüce Divana sevk kararının verilebilmesi için, önceki Yüce Divana sevk edilmeme kararından sonra suç işlendiği konusunda yeni delillerin ele geçirilmesine gerek olmadığını kabul etmiştir³¹⁹.

---

³¹⁹ Karara muhalif olan üyeler, Yüce Divana sevk edilmeme kararının kovuşturmaya yer olmadığı kararı niteliğine olduğunun kabul edilmesinden sonra kovuşturmaya yer olmadığı kararında olduğu gibi ancak yeni delillerin ortaya çıkması halinde yüce divana sevk kararı verilebileceğini ileri sürmüştür.

Muhalefet gerekçesine göre çoğunluk görüşünün esas alınması halinde bakanının sade vatandaştan daha az güvenceli bir duruma düşürmektedir ki bu durum Meclis soruşturması kurumunun birincil amacıyla çelişmektedir. Ayrıca bu anlayış, TBMM'de belli bir dönemde çoğunlukta olanlara önceki dönemde iktidarda olan siyasal rakipleri üzerinde baskı kurma ve onları siyaseten yıpratma olanağını tanımış olmaktadır. Öte yandan Meclis soruşturması süreci içinde tüm deliller değerlendirildikten sonra ilgili Bakanın Yüce Divana sevkine gerek görmeyen Meclis iradesine, sonradan aynı delillere göre sevk kararını veren meclis iradesinin üstün tutulmasını haklı kılacak bir neden gösterilemez. Yargısal bir işlem olan Yüce Divana sevk iradesi bakımından böyle bir üstünlük ancak yeni delillerin varlığı halinde haklı görülebilir. Partilerin anlaşarak birbirlerini aklamaları olasılığı gerekçe gösterilerek sonraki Meclis iradesine yeni bir delil olmaksızın üstünlük tanımak, TBMM'ye güvensizlik ifade etmesi bir yana suçsuzluk karinesine de aykırı düşer. Partilerin anlaşarak birbirlerini aklamaları olasılığının önlenmesi, Anayasa ve İktidarda buna yönelik düzenlemeler yapılarak sağlanır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı ise konuyla ilgili mütalaasında çoğunluk görüşüne iştirak etmiştir. Yargıtay Başsavcılığına göre Soruşturma organlarının

4. YÜCE DİVANA SEVK EDİLMEME KARARINA İTİRAZ

Yüce Divana sevk edilmeme kararı, kovuşturmaya yer olmadığı kararına benzetilmekle³²⁰ birlikte kovuşturmaya yer olmadığı kararında olduğu gibi Yüce Divana sevk edilmeme kararına itiraz hukuken mümkün değildir. Çünkü Yüce Divana sevk edilmeme kararı aleyhine herhangi bir yargı yolu öngörülmemiştir³²¹.

Yüce Divana sevk edilmeme niteliği itibarıyla bir parlamento kararıdır³²². Bu karar aleyhine Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Çünkü hangi tür parlamento kararlarının Anayasa Mahkemesince denetlenebileceği, Anayasa'nın 85 ve 1482inci maddelerinde sayılmıştır. Meclis soruşturması açılıp açılmaması, Meclis soruşturmasının yürütülmesi, Soruşturma Komisyonunun kurulması, bu komisyona üye seçilmesi Yüce Divana sevkine mahal olmadığına dair kararlar Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi kararlar arasında sayılmamıştır. Dolayısıyla bu kararlar aleyhine de Anayasa Mahkemesine başvurulamaz³²³.

---

kararlarının kesinliğinin mutlak değildir. Kaldı ki TBMM Genel Kurulunun sanığın "Yüce Divana sevk edilmemesi" yönündeki kararı, hakkında soruşturma yapılan Başbakan veya Bakanın Yüce Divanda yargılanmaması / kamu davası açılmaması sonucunu doğurduğundan içeriği itibarıyla 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 164. maddesi gereğince Cumhuriyet savcısının verdiği "takibata yer olmadığına dair karara / takipsizlik kararına" benzetilebilirse de niteliği itibarıyla bir parlamento kararıdır ve hiçbir denetime de tabi değildir. Bu nedenle de söz konusu kararı, tam yargısal nitelikli bir işlem olarak kabul edip kesin hükme benzetmenin veya kesin hüküm sonuçları atfetmenin yasal temeli bulunmamaktadır. Zira, gerek öğretide ve gerekse uygulamadaki kararlarda açıklandığı üzere "kesin hükmün" / maddi anlamda varlığı ile aynı sanık hakkında aynı fiilden dolayı tekrar yargılama yapılamaması sonucunu doğuran olumsuz / önleyici etkisinden bahsedebilmenin temel unsuru "yargılama makamları" tarafından verilmiş bir hükmün varlığıdır. Bu nedenlerle, TBMM'nin yeniden Meclis soruşturması prosedürünü uygulayarak aynı kişi hakkında aynı fiilden dolayı yeni delil veya olguya dayanarak veya hata yaptığını düşünerek ya da önceki kararın herhangi bir nedenle kusurla sakatlanmış olduğunu kabul ederek "Yüce Divana sevk kararı" vermesi mümkündür.

Yaşar Topçu kararı, s.76 vd.

³²⁰ Keskinsoy, s. 108.

³²¹ Yanık, s.167., Özkan/Önal kararı, s.89 .

³²² Özbudun, , Parlâmento Kararları ve Yasama Meclislerinin İçtüzükleri, s.8

³²³ Özbudun, , Parlâmento Kararları ve Yasama Meclislerinin İçtüzükleri, s.10,; Yargı yolu öngörülmemesinin eleştirisi için bkz. Keskinsoy, s.111.

5. YÜCE DİVANA SEVK EDİLMEME KARARLARININ ETKİN SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cumhurbaşkanının kişisel suçlarının da genel soruşturma usulleri kapsamı dışında tutulması ve meclis soruşturması yöntemiyle soruşturulması, “*etkin soruşturma yükümlülüğü*” açısından bazı sorunlara yol açabilecek niteliktedir. Yüce Divana sevk kararlarının, genellikle sayısal çoğunluğu kaybeden partilere mensup bakanlar aleyhine verilmesi, çoğunluk partilerine mensup bakanların Yüce Divana sevk edilmemesi, oylamaların siyasi niteliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla açık delillere rağmen Cumhurbaşkanının işlediği kişisel bir suçtan dolayı Genel Kurulda aklanması ve Yüce Divana sevk edilmemesi mümkündür.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde açıkça düzenlenenlerin dışında geliştirdiği bir kısım içtihatlar ile taraf devletlere bazı yükümlülükler yükleyebilmektedir. Etkin soruşturma yükümlülüğü, AİHM’nin içtihatları ile belirlediği pozitif bir yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Etkin soruşturma yükümlülüğü, Sözleşme kapsamındaki haklardan birinin ihlali halinde, devletin yetkili makamları tarafından gerekli soruşturmanın yapılarak sorumluların tespit edilmesi, tespit edilen sorumluların cezalandırılabilmesi için adli makamlar önüne çıkartılması yani etkin bir ceza soruşturmasının yapılmasıdır³²⁴.

AİHM, “*etkin soruşturma yükümlülüğü*” kapsamında istikrarlı bir şekilde “*Etkili ve eksiksiz bir soruşturmadan söz edilebilmesi için, soruşturmanın suça karışanlardan bağımsız ve resmî bir organ tarafından, başvuranların katılımı sağlanarak yürütülmesi, eksiksiz, titiz ve ivedi bir şekilde yapılmasını, kamu denetimine açık olması, ihlâlden sorumlu olanların belirlenmesi ve cezalandırılması konularında sonuca götürebilecek nitelikte olması*” ilkelerine vurgu yapmıştır³²⁵.

AİHM, etkin soruşturma yükümlülüğü ile içtihatlarını, daha çok yaşam hakkının veya işkence ve kötü muamele yasağının ihlal edildiği vakalarda ortaya koymuştur. Mahkemeye göre Devletin ölüm, işkence

³²⁴ **Bilge, Burak** (2014), “AİHM İçtihatları Bağlamında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.5, S.2, s.367-406.

³²⁵ **Güleç, Sesim Soyer** (2013) “Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkinliği İlkesi Ve Takipsizlik Kararları Üzerindeki Etkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.15, Özel S., s.1400 ; **Doğru/Nalbant**, s.23 vd.

ve kötü muamele iddialarını soruşturma yükümlülüğü bulunmaktadır. Devletin, Sözleşme'nin 2 nci maddesi gereğince etkili bir soruşturma yapma şeklindeki bu yükümlülüğü, maddi yükümlülükten ayrı ve bağımsız bir yükümlülüktür³²⁶. Usul yükümlülüğü, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlayan cezai, idari ve medeni muhakemelerin hepsini ve muhakemelerin bütün aşamalarını kapsar³²⁷.

Anayasa Mahkemesi de etkin soruşturma yükümlülüğü ile ilgili yaklaşımını, *Serpil Kerimoğlu* kararında ortaya koymuştur. Anayasa Mahkemesine göre, devletin yaşam hakkı kapsamında sahip olduğu pozitif yükümlülüklerin biri de usule ilişkindir. Bu çerçevede devlet, doğal olmayan her ölüm olayının sorumlularının belirlenmesini ve gerekiyorsa cezalandırılmasını sağlayabilecek etkili resmi bir soruşturma yürütmek durumundadır. Bu tarz bir soruşturmanın temel amacı, yaşam hakkının korunmasına ilişkin kuralların etkin bir şekilde uygulanmasını güvence altına almak ve kamu görevlilerinin ya da kurumlarının karıştığı olaylarda, bunların meydana gelen ölümler için hesap vermelerini sağlamaktır. Kasten ya da saldırı veya kötü muameleler sonucu meydana gelen ölüm olaylarına ilişkin davalarda Anayasa'nın 17'nci maddesi gereğince devletin, ölümcül saldırı durumunda sorumluların tespitine ve cezalandırılmalarına imkân verebilecek nitelikte cezai soruşturmalar yürütme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bununla birlikte bu yükümlülük üçüncü tarafları adli bir suç nedeniyle yargılatma ya da cezalandırma hakkı vermediği gibi, tüm yargılamaları mahkûmiyetle ya da belirli bir ceza kararıyla sonuçlandırma ödevi de yüklememektedir. Yürütülecek ceza soruşturmaları sorumluların tespitine ve cezalandırılmalarına imkân verecek şekilde etkili ve yeterli olmalıdır. Bunun için soruşturma makamlarının resen harekete geçerek ölümü aydınlayabilecek ve sorumluların tespitine yarayabilecek bütün delilleri toplamaları gerekir. Soruşturma sürecinde ölüm olayının nedenini veya sorumlu kişilerin ortaya çıkarılması imkânını zayıflatan bir eksiklik, etkili soruşturma yürütme kuralıyla çelişme riski taşır³²⁸.

---

³²⁶ Doğru/Nalbant, s.21,

³²⁷ Doğru/Nalbant, s.22.

³²⁸ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/752?BasvuruAdi=SERPİL+KERİMOĞLU+VE+DİĞERLERİ>, (ET; 18.03.2020), s.15-16.

Özellikle yaşam hakkını veya işkence ve kötü muamele yasağını ihlal eden suçlarda, suç işlediği hususunda açık delillere rağmen siyasi saiklerle soruşturma dahi açılmaması veya soruşturma açılmasına rağmen etkili bir soruşturmanın yürütülmemesi veya Soruşturma Komisyonunun raporunda ortaya konulan delillere rağmen Yüce Divana sevk edilmeme kararı verilmesi halinde sorumluların tespitine ve yargılanmasına yönelik etkin soruşturma yükümlülüğünün yerine getirildiğini söylemek mümkün değildir. Gerek AHİM'nin gerekse Anayasa Mahkemesinin içtihatları gözetildiğinde suçun mağduru veya suçtan zarar görenlerin bu doğrultuda Anayasa Mahkemesine veya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapacakları başvurudan bir ihlal kararı çıkması muhtemel gözükmemektedir.

Ancak Yüce Divana sevk edilmeme kararının bireysel başvuru konusu olup olmayacağı hususunu öncelikle irdelemek gerekir. Çünkü yasama işlemleri, doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamaz (AYMKYUSHK, m. 45/3)³²⁹. Yüce Divana sevk edilmeme kararının yasama işlemi sayılması halinde bu karar aleyhine bireysel başvuru yoluna gidilmeyecektir. Yasama işlemlerinin tanımı konusunda öğretide bir fikir birliği bulunmamaktadır³³⁰. Yasama işlemi, TBMM Genel Kurulunun yasama ve denetim gibi yetkilerini kullanırken ortaya koyduğu ve hukuk düzeninde sonuç doğurmaya elverişli nihai irade açıklamalarıdır³³¹. Meclis soruşturması da bu anlamda yasama faaliyeti niteliğindedir³³². Anayasa Mahkemesi, *Süleyman Erte* başvurusu hakkındaki kararda bir yasama işleminin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda, doğrudan yasama işlemi aleyhine değil, ancak yasama işleminin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmallere karşı bireysel başvuru yapılabileceğini ifade etmiştir. Mahkemeye göre başvuru, salt söz konusu düzenleme nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkının ihlal edildiğini ileri süremez. Başvurucu güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilendiğine ilişkin güçlü ve ikna edici gerekçeler

³²⁹ Bu konudaki tartışmalar hakkında bkz. **Atasoy**, s.175. vd., **Çelik, Yeşim**, Türk Hukukunda Bireysel Başvuru ve Anayasa Mahkemesi Uygulaması, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 142 vd.

³³⁰ Bu konuda tartışmalar hakkında bkz. **İba**, Parlmento Hukuku, s. 160-161. **Neziroğlu**, s.444-445.

³³¹ **İba**, Parlmento Hukuku, s. 160

³³² **Neziroğlu**, s.445.

ortaya koymalıdır³³³. Dolayısıyla Yüce Divana sevk etmeme kararı, soyut olarak ve doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamaz ise de bir bütün olarak soruşturma sürecinin kişisel bir hakkı ihlal ettiğine dair güçlü ve ikna edici gerekçelerin ortaya konulması halinde etkin soruşturma yükümlülüğünün ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilir. Bununla birlikte Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, AİHM'nin vereceği ihlal kararının yeniden soruşturma açılmasını gerektireceği düzenlenmiş ise de, Anayasa Mahkemesinin bu doğrultuda vereceği ihlal kararına herhangi bir sonuç bağlanmamıştır (CMK, 172/3).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde kategorik olarak yasama işlemleri aleyhine başvuru yapılamayacağına dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte soyut olarak bir yasama işleminin sırf sözleşmeye aykırı olduğu iddiasıyla AİHM'ye başvuru yapılamaz. Başvuru yapılabilmesi için kanunun uygulanması ve bu uygulama nedeniyle bir hak ihlalinin doğması gerekir³³⁴.

Kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi veya yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi halinde yeniden soruşturma açılır. Bunun için kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde soruşturma açılması için talepte bulunulması gerekir (CMK m. 172/3).

Yüce Divana sevk edilmeme kararı aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru sonucunda bu kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin tespit edilmesi halinde, bu kararın nasıl bir hukuki sonuç doğuracağı konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Her ne kadar Yüce Divana sevk edilmeme kararı mahiyeti itibarıyla kovuşturmayaya yer olmadığı kararı niteliğinde ise de CMK 172/3 maddesinin kıyasen uygulanması mümkün gözükmemektedir. Aksi bir görüş, Cumhurbaşkanının AİHM kararı ile doğrudan Yüce Divana sevk edilmesi sonucu doğurur ki, böyle bir sonucu Anayasa ve İçTüzük

³³³ Anayasa Mahkemesinin 16.04.2013 tarihli 2013/469 başvuru no.lu kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/469?BasvuruNoYil=2013&BasvuruNoSayi=469> (E.T.: 15.03.2020)

³³⁴ **Gözübüyük Şeref /Gölcüklü**, Feyyaz (2011) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması, 9.B, Ankara, Turhan Kitabevi, s.40.

hükümleri ile bağdaştırmak mümkün değildir. Kaldı ki; kıyasen uygulanabildiği kabul edilse bile tıpkı ceza soruşturmasında olduğu gibi AİHM kararı doğrudan iddianame yerine geçmez. AİHM kararının varlığı Cumhuriyet Savcısına, kamu davası açmak zorunluluğu yüklemektedir. Ancak TBMM açısından böyle zorunluluktan söz etmek yine mümkün değildir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu doğrultuda verdiği karara hukuki bir sonuç bağlamak, ancak TBMM'nin üye tamsayısının salt çoğunluğunun yeniden vereceği bir soruşturma önergesiyle mümkündür. Söz konusu gerekçeyle soruşturma önergesinin yeniden verilmesi ve beşte üç oyla kabul edilmesi halinde yeniden soruşturma açılıp Soruşturma Komisyonu kurulabilir. Soruşturma Komisyonunun raporunun tamamlanmasından sonra TBMM Genel Kurulu tarafından da AİHM kararının gözetilmesi ve Yüce Divana sevk kararı verilmesiyle AİHM kararına hukuki bir sonuç bağlanabilir. Bu usul tekrar takip edilmeden AİHM kararının doğrudan bir sonuç doğurması mümkün değildir.

6. YÜCE DİVANA SEVK EDİLMEME KARARLARININ MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cumhurbaşkanının hakkında bir suç isnadı nedeniyle soruşturma açılması ve cumhurbaşkanının yargılanması, bu sığa sahip olmayan bir kişiye göre bir hayli zorlaştırılmıştır³³⁵. Öngörülen mekanizmanın zorluğu nedeniyle bazı hallerde mahkemeye erişim hakkının önemli oranda sınırlandırılması, bazı hallerde ise tümüyle imkansız hale gelmesi mümkündür.

AİHM, devletlerin ve uluslararası örgütlerin yargı bağıışıklığı konusunda birçok davada görüş beyan etme imkanına sahip olmuştur. Ancak kişilerin yargı bağıışıklığına ilişkin görüş beyan edebildiği davaların sayısı sınırlıdır³³⁶.

AİHM, 5 Mart 2002 tarihli *Ashingdane/Birleşik Krallık* davasında milletvekilliği dokunulmazlığı açısından konuyu değerlendirmiştir. Başvurucu, hakaret eden milletvekiline dava açamadığını, bu nedenle mahkemeye erişim hakkının engellendiğini ileri sürmüştür. AİHM

³³⁵ Özen, s. 241.

³³⁶ Kılınç, Ümit (2019), Uluslararası Hukukta Yargı Bağıışıklılığı ve AİHM, İstanbul, Oniki Levha Yayınları, 1.B. s. 257.

milletvekili dokunulmazlığının yasayla öngörüldüğünü, kuvvetler ayrılığını güvence altına alma ve milletvekilinin ifade özgürlüğü gibi meşru bir amaca hizmet ettiğini tespit ettikten sonra, gerek ceza davalarına gerekse hukuk davalarına tanınan yasama dokunulmazlığının mutlak olmasının otomatik bir şekilde mahkemeye erişim hakkına zarar verdiğinin söylenemeyeceğini ifade etmiştir. Sonuç olarak AİHM, kabul edilen mutlak dokunulmazlığın orantısız olmadığı, söz konusu dokunulmazlığın, mahkemeye erişim hakkı bağlamında devlete tanınan geniş takdir yetkisi kapsamına girdiği sonucuna varmıştır.³³⁷

Devlet başkanlarının hukuki sorumluluğu meselesi, *Urechean ve Pavlicenco/ Moldova Cumhuriyeti* davasında irdelenmiştir. Muhalefetteki siyasi partilerde politika yapan başvuruçular ile Cumhurbaşkanının katıldığı bir televizyon programında, Moldova Cumhurbaşkanı, başvuruçulardan Urechean'ı mafyavari bir rüşvet ağı oluşturmakla diğer başvuruçu Pavlicenco'yu ise doğrudan doğruya KGB'den gelmekle suçlamıştır. Başvuruçular, Cumhurbaşkanı aleyhine tazminat davası açmışlar, ancak Moldova yargı organları, Cumhurbaşkanının görevi başında kullandığı ifadelerden dolayı anayasal dokunulmazlıktan yararlandığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Başvuruçular, bu nedenle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. AİHM, ilke olarak bu nitelikteki dokunulmazlıkların Sözleşmeye aykırı olmadığını söylemiştir. Mahkemeye göre dokunulmazlığın kapsamı ne kadar geniş olursa, dokunulmazlığı haklı kılmak için öne sürülen argümanlar da o kadar haklı ve ikna edici olmalıdır. Cumhurbaşkanının, görevi sırasında kullandığı ifadelerin yargı dokunulmazlığı kapsamına alınması demokratik bir toplum için kabul edilebilir niteliktedir. Aynı zamanda kuvvetler ayrılığı ilkesini güçlendirmektedir. Ancak bu dokunulmazlık açık ve kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmalıdır. Somut olayda Cumhurbaşkanıya tanınan dokunulmazlık mutlak ve zaman bakımından sınırsızdır. Bu yönüyle Cumhurbaşkanıya tanınan dokunulmazlık, ulaşılmak istenen amaçla orantılı değildir ve mahkemeye erişim hakkının özüne zarar vermektedir.³³⁸

Örnek olarak ifade edilen kararlardan anlaşılacağı gibi, AİHM, ulusal hukukta tanınan yargı bağımsızlığının mutlak olması halinde bunun mahkemeye erişim hakkına zarar verdiği sonucuna varmaktadır. Buna

---

³³⁷ Kılınç, s.259.

³³⁸ Kılınç, s. 261.

karşılık yargı bağısıklığından yararlanan kişinin ifade özgürlüğü söz konusu olduğunda mahkemeye erişim hakkının sınırlandırılmasını meşru kabul etmektedir³³⁹.

Cumhurbaşkanı hakkında bir suç isnadı nedeniyle öngörülen soruşturma usulünün, mutlak bir yargı bağısıklığına işaret etmemektedir. Kaldı ki; öngörülen usulü, kuvvetler ayrılığı ilkesini güçlendirdiği ve orantılı olduğunu söylenebilir. Dolayısıyla söz konusu soruşturma usulü, kategorik olarak mahkemeye erişim hakkının özüne zarar verdiğini söylemek mümkün değildir.

---

³³⁹ Kılınç, s. 265.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI HAKKINDA KOVUŞTURMA AÇILMASI

I. GENEL OLARAK YARGILAMAYA YETKİLİ MAKAM

Kamu gücünü kullanan üst düzey kamu görevlilerinin işledikleri suçlardan dolayı genel mahkemelerde yargılanmasının bazı sakıncaları olduğu kabul edilmektedir. Üst düzey kamu görevlilerinin her an ceza tehdidi altında bırakılmaları, ifa ettikleri önemli ve ağır fonksiyonları layıkıyla yerine getirmelerine engel teşkil edebilir. O nedenle statülerine uygun bir teminat sağlanmalıdır. Başka bir açıdan bakıldığında bu nitelikteki kamu görevlilerinin genel mahkemelerdeki hakimler üzerinde baskı kurması ve bu hakimleri etkilemesi de mümkündür. Üst düzey kamu görevlilerinin hakim güvencesinin daha yüksek olduğu özel mahkemelerde yargılanmalarına dair düzenlemeler, bu etkiyi de bertaraf edebilecek niteliktedir. Dolayısıyla bu nitelikteki düzenlemelerin amacı, üst düzey kamu görevlerine, görevlerini layıkıyla yapabilmeleri için bir kısım teminatlar sağlamanın ötesinde, yargılamanın herhangi bir etkiye maruz kalmadan ve kişiler arasında bir ayrım yapılmasına mahal vermeden yerine getirilmesidir³⁴⁰.

Yüce Divan, tarihsel olarak eski ve köklü bir Anglo-Sakson kurumu olan “İmpeachment” a dayanmaktadır³⁴¹. İmpeachment, İngiltere’de parlamentonun Kral’a karşı yürüttüğü özgürlük ve iktidar mücadelesinin

---

³⁴⁰ Şen, Ersan/Özdemir Bilgehan (2012) Yüce Divan Yargılaması, Ankara Barosu Dergisi, S.1, s. 179 ; Arslan, s. 2. ; Aslan, Yasin M (2009), Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, TBB Dergisi, S. 82, s.3; Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özaydın, Özdem/ Tütüncü, Efser Erden, s.784.

³⁴¹ Şahin, Kemal (2001), Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı- İpeachment, İstanbul, Beta Basın Yayın, s.13.

bir üründür³⁴². Bu kurum, uzun yıllar kralın iktidarını sınırlandırmak ve kontrol etmek için kralın bakanlarına ve danışmalarına karşı kullanılmıştır³⁴³. Bugün birçok ülkede aynı amaçla farklı kurumlar yer alsa da iktidarı erkler arasında paylaştırarak sınırlandıran ve böylece demokrasinin kurumsallaşmasını sağlayan modern anayasaların üst düzey kamu görevlileri yargılanması konusunda impeachment kurumundan güç ve cesaret aldıklarını söylemek mümkündür³⁴⁴.

Yüce Divan yargılaması, çeşitli ülkelerde değişik organlar tarafından yerine getirilmektedir. Bu konuda ana hatlarıyla üç sistemin varlığından söz edilebilir. Bazı ülkelerde Yüce Divan için ayrı ve istisnai bir organa gerek görülmemiş, bu görev en yüksek yargı organı olan Temyiz Mahkemesine verilmiştir. Çoğunluğu teşkil eden ikinci grup ülkelerde ise Yüce Divan görevi, bu adla kurulan özel bir mahkeme tarafından yerine getirilmektedir. Diğer bazı ülkelerde ise Yüce Divan görevi yasa organına verilmiştir³⁴⁵.

Yüce Divan, ilk olarak 1876 Anayasası'nda düzenlenmiştir. Anayasanın 92 nci maddesine göre Divanı Ali, Anayasanın 31 inci maddesinde öngörülen hallerde Padişahın iradesi ile kurulmakta ve yargılama yapmakta idi. 1921 Anayasası'nda düzenlenmeyen Yüce Divan, Ülkemiz yargılama sistemine esas itibarıyla 1945 yılında yapılan anayasa değişikliği ile girmiş ve 1924 Anayasası'nın 61 ila 67 maddeleri arasında Yüce Divana ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir³⁴⁶.

1961 ve 1982 Anayasalarında Yüce Divan modeli, 1924 Anayasası sisteminden farklı bir şekilde düzenlenmiştir. 1924 Anayasası'nda öngörülen modelde Yüce Divan sürekli bir mahkeme niteliğinde değildi. Yüce Divan, gerek görülmesi halinde Meclis'in kararı üzerine kurulan "olağanüstü bir mahkeme" niteliğinde idi. Türkiye Büyük Millet Meclisi eliyle yürütülen soruşturma sonucunda Encümen Raporu hazırlanmakta, işin Yüce Divanın görev alanına girdiği tespit edilmesi durumunda Yüce Divanın teşkiline karar verilmekte idi³⁴⁷. Buna karşılık

³⁴² **Güriz, Adnan** (1955), "İngiltere'de İcra Vekillerinin Mesuliyeti", AÜHFD, C.12, S.2-4, s.139.

³⁴³ **Özbudun**, "...Murakabe Vasıtaları", s. 1.

³⁴⁴ **Yanık**, s. 17.

³⁴⁵ **Arslan**, s. 26.

³⁴⁶ **Şen/Özdemir**, s. 177.

³⁴⁷ **Şen/Özdemir**, s. 177.

1961 ve 1982 Anayasalarında Yüce Divan, Anayasa ile düzenlenen sürekli bir mahkeme olarak Türk Hukukunda yerini almıştır. Hatta 1961 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi, yüksek mahkemeler arasında sayılmamış, Mahkemeye diğer yüksek mahkemelerden ayrı olarak özel bir anayasal statü tanınmıştır³⁴⁸.

Başkanlık sisteminin geçerli olduğu ülkelerde başkanın belli bir oy nisabıyla Temsilciler Meclisi tarafından suçlanması halinde yargılama, yine siyasi organ olan Senato tarafından yapılmaktadır. Bu uygulama, İngiltere'de siyasi bir geleneğin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Lordlar Kamarasının, öteden beri İngiltere Krallığının yüksek memurlarını yargılama yetkisini haiz olduğu kabul edilmekte idi. Bugün için İngiltere'de uygulanmayan bu yöntem, başta ABD olmak üzere özellikle Başkanlık sisteminin geçerli olduğu ülkelerde uygulanmaktadır³⁴⁹. Türkiye'de ise devlet başkanını yargılanması yetkisi, 1961 Anayasası'yla birlikte Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesine tevdi edilmiştir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı'nın yargılanması konusunda "*siyasal model*" değil, "*yargısal model*" tercih edilmiştir. Bu yönüyle başkanlık sistemindeki "impeachment" uygulaması ile Yüce Divan uygulaması birbirinden farklıdır³⁵⁰. Cumhurbaşkanı Hükümet Sisteminde bu durum değişmemiştir. Kaldı ki yasama organının yapısı dikkate alındığında Başkanlık sisteminin geçerli olduğu ülkelerde olduğu gibi, yargılama yetkisinin yasama organına verilmesi zaten mümkün değildir. Çünkü Türkiye'de ikili bir meclis yapısı söz konusu değildir. Cumhurbaşkanı'nı itham eden TBMM'nin aynı zamanda Cumhurbaşkanı'nı yargılaması, itham eden makamla yargılayan makamın aynı olması anlamına gelir ki bu durumun ceza yargılamasının doğasıyla bağdaşmayacağı açıktır.

---

³⁴⁸ Şen/Özdemir, s.178.

³⁴⁹ Arslan, s. 26.

³⁵⁰ Tunç, s. 274.

II. YÜCE DİVAN SIFATIYLA ANAYASA MAHKEMESİ

1982 Anayasası'nın hazırlanması sürecinde, Yüce Divan yetkisinin hangi mahkemeye verileceği konusu yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunun hazırlayıp Milli Güvenlik Konseyine sunduğu anayasa taslağında bu görevin Yargıtay'a verilmesi teklif edilmişti. Ancak Milli Güvenlik Konseyi, taslakta bu hükmü değiştirerek Yüce Divan görevini Anayasa Mahkemesine vermiştir³⁵¹.

Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesi, yargılamakla yetkili olduğu kişilerin suç işlemesinden önce kurulmuş bir mahkemedir. Bu yönüyle tabii hakim ilkesine uygun bir mahkeme olarak değerlendirilmektedir. Çünkü tabii hakim ilkesinin düzenlendiği Anayasa'nın 37 nci maddesinde yer alan “ *hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir mercii önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz* ” hükmü dikkate alındığında, Yüce Divanın tabi hakim ilkesine aykırı olduğu yönündeki görüşlerin hukuki bir dayanağı bulunmamaktadır³⁵².

Yüce Divan, Anayasa'nın 148'inci maddesinin altıncı ve yedinci fıkralarında belirtilen kişilerin, görevleri ile ilgili suçlarından dolayı yargılamasını yapmakla görevli Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunu ifade eder (AYMKYUSHK, m. 2/1-1)³⁵³. Dolayısıyla yargılamayı, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu yapar (AYMKYUSHK, m. 21/2). Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, bu görevi Yüce Divan sıfatıyla yapar. Dolayısıyla Yüce Divan, Anayasa Mahkemesinden farklı teşkilata

³⁵¹ Yanık, s. 35.

³⁵² Yanık, s. 91; Aslan, s.3; Yüce Divan'ın tabi hakim ilkesi açısından eleştirisi için bkz. Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özeydin, Özdem/ Tütüncü, Efser Erden, s. 789.

³⁵³ Anayasa Mahkemesine Yüce Divan görevi ilk defa 1961 Anayasasıyla verilmiştir. Anayasa Mahkemesi de zaten, 1961 Anayasası ile hukuk düzenimizin bir parçası haline gelmiştir. 1961 Anayasası yürürlüğe girmeden önce bu görev Divan-ı Ali tarafından yerine getirilmekte idi. 1924 Anayasasına göre Divan-ı Ali, gerek görülmesi halinde TBMM kararıyla kurulur. Divan-ı Ali 21 üyeden oluşur. Bu üyelerin on biri Mahkemeyi Temyiz, onu Şurayı Devlet Başkan ve üyeleri arasından seçilir. Divan-ı Ali bir Başkan ve 14 üye ile çalışır. Diğer üyeleri ise gerektiğinde eksiklikleri tamamlamak için yedek üye konumundadır. Arslan, s. 12.

sahip bir mahkeme değildir. Bu yönüyle Anayasa Mahkemesiyle özdeş olan Yüce Divan, Anayasa Mahkemesinin bazı üst düzey kamu görevlilerini yargılarken aldığı bir sıfattır. Anayasa Mahkemesi, asli görevleri dışında Yüce Divan görevini de yerine getirmektedir³⁵⁴.

Anayasa'nın 105'inci maddesinde yapılan değişiklikte görev suçu ve kişisel suç ayrımı yapılmaksızın Cumhurbaşkanına isnat edilen tüm suçların soruşturulması TBMM'nin yetkisine verilmiş iken, Anayasa'nın 148 inci maddesinde bu hükme paralel bir değişiklik yapılmamıştır. Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanını ancak görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamaya yetkilidir (Ay., m.148/6). Kişisel suçlar, genel hükümlere tabidir³⁵⁵. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa'dan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz (Ay., m. 6/3). Dolayısıyla göreve ilişkin olmayan bir suçtan dolayı Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevk edilmesi halinde Anayasa Mahkemesinin, Anayasa'nın 148'inci maddesine göre görevsizlik kararı verebileceği ileri sürülmüştür³⁵⁶. 2017 yılında yapılan değişiklikten sonra Anayasa'nın 105'inci maddesi ile 148'inci maddesi arasında bir çelişkinin ortaya çıktığı açıktır. Ancak 105'inci maddede yapılan değişiklikte Cumhurbaşkanı hakkında isnat edilen tüm suçların Yüce Divan'da yargılanacağı düzenlendiğine ve Anayasanın 148'inci maddesinde düzenlenen Yüce Divan dışında, bu sıfatı haiz başka bir mahkeme olmadığına göre, Anayasa Mahkemesinin görevsizlik kararı vermesi hukuken mümkün gözükmemektedir³⁵⁷.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer alan yer bakımından yetki kuralları (CMK, m.12 vd), Yüce Divan bakımından geçerli değildir. Çünkü Yüce Divan, tek bir mahkeme olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle

---

³⁵⁴ Yanık, s. 87.

³⁵⁵ Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özaydın, Özdem/ Tütüncü, Efser Erden, s. 791.

³⁵⁶ Coşkun, s. 21.

³⁵⁷ Kaldı ki Yüce Divanın kendisini görevsiz görmesi durumunda ne olacağı ise belirsizdir. Böyle bir durumda, Yüce Divan, uyuşmazlık konusunda görevsizlik kararı verirken, görevli mahkemeyi belirtmemelidir. Aksi takdirde, o mahkeme de görevsizlik kararı verirse, ortaya çıkacak olumsuz görev uyuşmazlığının genel kurallara göre çözülmesi mümkün olmayacaktır. Erem, Faruk (1963), Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi, Ankara, Ajans Türk Matbaası, s.7.

görev alanın giren suçlar, nerede işlenmiş olursa olsun, bu suçlarla ilgili yargılama Yüce Divan tarafından yerine getirilecektir³⁵⁸.

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, Mahkemenin onbeş üyesinden oluşur. Genel Kurul, başkanın veya belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on üye ile toplanır (AYMKYUSHK, m. 21/1)³⁵⁹.

III. YÜCE DİVAN SEVK KARARININ İADESİ

Kovuşturma, iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade eder (CMK/2/1-f). Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divanda yargılanması açısından kovuşturma, TBMM tarafından alınan Yüce Divana sevk kararının Yüce Divan tarafından kabulü ile başlar.

Anayasa Mahkemesi, TBMM tarafından verilen Yüce Divana sevk kararını iade edebilir. Mahkeme, iade sebepleri konusunda Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenen iddianamenin iadesi sebepleriyle bağlı değildir. Mahkeme, bu sebeplerin dışında da esaslı hukuka aykırı hallerin bulunması halinde Yüce Divana sevk kararını iade edebilir (AYMKYUSHK, m. 57/3). Dolayısıyla Yüce Divan açısından iade sebepleri, Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenen iade sebepleri ile esaslı hukuka aykırılık halleri olarak ikiye ayrılabilir.

A. CEZA MUHAKEMESİ KANUNU'NDA DÜZENLENEN İADE SEBEPLERİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yüce Divana sevk kararı ve ekleri, en geç yedi gün içinde Başkanlıkça dizi pusulasına bağlanarak Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderilir (MT, m.112/7) . İade incelemesi, Yüce Divana sevk kararı ve eklerinin Mahkemeye ulaştığı tarihten itibaren on beş gün içinde yapılması gerekir (AYMKYUSHK, m. 57/3, CMK m. 174/1). On beş günlük süre içinde iade edilmeyen Yüce Divan sevk kararı, Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmiş sayılır (CMK 174/3).

---

³⁵⁸ Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özaydın, Özdem/ Tü-tüncü, Efser Erden, s.791.

³⁵⁹ Hükmün eleştirisi için bkz. Keskinsoy, s. 136.

Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 170 inci maddesine aykırı olarak düzenlenen, suçun sübûtuna doğrudan etki edecek mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen, ön ödemeye veya uzlaştırmaya ya da seri muhakeme usulüne tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde ön ödeme veya uzlaştırma ya da seri muhakeme usulü uygulanmaksızın düzenlenen, soruşturma veya kovuşturma yapılması izne veya talebe bağlı olan suçlarda izin alınmaksızın veya talep olmaksızın düzenlenen Yüce Divana sevk kararlarını, Türkiye Büyük Millet Meclisine iade edebilir (AYMKYUSHK, m. 57/3, CMK m. 174/1-a-b-c).

İddianamenin CMK'nın 170'inci maddesine aykırı düzenlenmesi iade nedeni olarak düzenlendiğine göre Yüce Divana sevk kararının da Ceza Muhakemesi Kanunun 170'inci maddesine uygun olarak düzenlenmesi gerekir. Buna göre Yüce Divana sevk kararının Anayasa Mahkemesine hitaben düzenlenmesi, şüpheli, müdafii, maktul, mağdur veya suçtan zarar gören, mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisinin ve ayrıca açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin ve şikâyetinde bulunan kişinin kimliğinin, şikâyetin yapıldığı tarihin yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddelerinin, yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman diliminin, suçun delillerinin, gösterilmiş olması gerekir. Yüce Divan sevk kararında yüklenen suç oluşturulan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır. Sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürüldükten sonra işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir (CMK, m.170). Bu içerikte olmayan Yüce Divana sevk kararı, Anayasa Mahkemesi tarafından iade edilebilir.

Yüce Divana sevk kararının Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 170'inci maddesine uygun olup olmadığı hususu sadece, Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevke dair Genel Kurul kararı esas alınarak yapılmaz. Özellikle Soruşturma Komisyonu raporu, Anayasa Mahkemesinin birçok kararında ifade edildiği gibi Yüce Divana sevk kararının ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla Yüce Divana sevk kararının CMK 170'inci maddesine uygunluğu Soruşturma Komisyonu raporu ve diğer ekleri bir bütün olarak dikkate alınarak tayin edilecektir.

Suçun hukukî nitelendirilmesi sebebiyle iddianame iade edilmez. (CMK 174/2). Yüce Divana sevk kararı ve eki Soruşturma Komisyonu raporunda suçun hukuki nitelendirilmesinin yapılması zorunlu olmakla beraber (MT 114/12) hukuki nitelendirmede hataya düşülmüş olabilir. Ancak Yüce Divana sevk kararında hukuki nitelendirmede hataya düşülmüş olması ve dayanak ceza maddelerinin yanlış gösterilmiş olması Yüce Divana sevk kararının iadesini gerektirmez.

Yüce Divana sevk kararının iadesi halinde nasıl bir yol takip edileceği hususunda Anayasa’da ve Meclis İçTüzüğü’nde bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte iddianamenin iadesi sebeplerine yapılan atıf nedeniyle Ceza Muhakemesi Kanunu’ndaki hükümlerin uygulanması gerekir. Buna göre Yüce Divana sevk kararının iade edilmesi halinde TBMM Soruşturma Komisyonu iade kararından belirtilen eksikleri tamamlamak, hatalı noktaları düzeltmek zorundadır. Anayasa Mahkemesinin verdiği iade kararı aleyhine itiraz edilemez³⁶⁰.

İddianamenin iadesinden sonra kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilebileceği gibi tekrar iddianame de düzenlenebilir (CMK 174/4). Ceza Muhakemesi Kanununda iddianamenin iadesi üzerine Cumhuriyet Savcısının eksiklikleri tamamladıktan sonra kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verebildiğine göre (CMK 174/4), Soruşturma Komisyonu da Yüce Divana sevk kararının iadesi üzerine, iade gerekçesine göre görüşünü değiştirebilir ve Yüce Divana sevk etmeme yönünde önerisiyle soruşturma raporunun Genel Kurula sunabilir. Bu durumda oylamanın tekrar yapılması gerekir. TBMM Genel Kurulu, tekrar yapılan oylamada Cumhurbaşkanı Yüce Divana sevk etmeme yönünde karar verirse, soruşturma süreci tamamlanmış olur.

Eğer eksiklikler ikmal edildikten sonra soruşturma komisyonun görüşünde bir değişiklik yoksa tekrar oylama yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Eksiklikler ikmal edilmiş haliyle Yüce Divana sevk kararı ekleriyle birlikte tekrar Mahkemeye gönderilir.

Yüce Divan, ilk kararda belirtilmeyen sebeplere dayanarak yeniden Yüce Divana sevk kararının iadesi yoluna gidemez (AYMKYUSHK, m. 57/3, CMK m. 174/4). Ancak ilk iade kararında belirtilen eksiklikler

---

³⁶⁰ Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özaydın, Özdem/ Tü-tüncü, Efser Erden, s.804.

giderilinceye ve yanlışlıklar düzeltinceye kadar Yüce Divan sevk kararını iade edilebilir³⁶¹.

B. ESASLI HUKUKA AYKIRILIK HALLERİ NEDENİYLE YÜCE DİVANA SEVK KARARININ İADESİ

Yüce Divan, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen iade sebepleri dışında esaslı hukuka aykırılık hallerinde de Yüce Divana sevk kararını iade edebilir (AYMKYUSHK, m. 57/3). Hukuka aykırılığın iade sebebi olabilmesi için Cumhurbaşkanı hakkında Meclis tarafından yürütülen soruşturma sürecine ilişkin olması ve bu hukuka aykırılığın esaslı olması gerekir. Esaslı nitelikte olmayan ve soruşturma sürecine ilişkin olmayan hukuka aykırılıklar iade sebebi sayılamaz.

Cumhurbaşkanı hakkında yürütülen soruşturmaya özgü kurallar Anayasa'da ve TBMM İçTüzüğü'nde düzenlenmiştir. Bu kuralların bir kısmı oylamaların nisabına, bir kısmı soruşturma organlarının oluşumuna ve çalışmasına, bir kısmı soruşturma işlemlerinin sürelerine, bir kısmı da Cumhurbaşkanının savunma hakkına ilişkin kurallardır.

Anayasa Mahkemesi, esaslı hukuka aykırılıkların tespitinde "*hukuka aykırılığın yargılama aşamasında giderilip giderilemeyeceği*" ölçütünü dikkate almaktadır. Kural olarak yargılama aşamasında giderilebilir hukuka aykırılıklar Yüce Divana sevk kararının iadesini gerektirmez. Cumhurbaşkanının savunma hakkının kısıtlanması, son sözün verilmemesi³⁶², soruşturma komisyonunun tarafsızlığına ilişkin hükümlere riayet edilmemesi³⁶³, toplantı ve karar yeter sayısına uyulmak kaydıyla soruşturma komisyonunun eksik üye ile çalışması³⁶⁴, soruşturma işlemlerinin süresine ilişkin kurallara riayet edilmemesi³⁶⁵ esaslı hukuka aykırılık olarak değerlendirilmemekte ve Yüce Divana sevk kararı bu nitelikte eksiklikler nedeniyle TBMM'ye iade edilmemektedir.

Buna karşılık soruşturma önergesinin üye tam sayısının salt çoğunluğu ile verilmemesi, soruşturmanın beşte üç oy nisabı sağlanmadan açılması, soruşturma önergesinde bulunmayan fiillerle ilgili olarak

---

³⁶¹ Yanık, s. 191.

³⁶² Yaşar Topçu kararı, s.82.

³⁶³ Özkan/Önal kararı, s.83.

³⁶⁴ Yaşar Topçu kararı, s. 83-84.

³⁶⁵ Özkan/Önal kararı, s.80; Ersümer/Çakan kararı, s.164.

soruşturma açılması³⁶⁶, gizli yapılması gereken oylamaların açık yapılması, Soruşturma Komisyonunun toplantı ve karar nisabına uymadan toplanıp karar alması, Yüce Divana sevk kararının üçte iki oy nisabı sağlanmadan verilmesi halleri, yargılama aşamasında giderilebilecek nitelikte değildir. Dolayısıyla bahsi geçen hukuka aykırılıkları “*esaslı hukuka aykırılık*” olarak değerlendirip herhangi birinin varlığı halinde Yüce Divana sevk kararının iade edilmesi gerekir.

IV. YÜCE DİVAN YARGILAMASI

A. GENEL OLARAK

Anayasa Mahkemesinin, çalışması sistemi, dosya üzerinden çalışma esasına dayanır. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesinin görev alanına giren hususlarda kural olarak duruşma açılmaz. Bunun istisnası Yüce Divan yargılamasıdır (Ay., m.149). Yüce Divan yargılaması, tipik bir ceza yargılaması olması nedeniyle dosya üzerinden değil, duruşma açılarak yapılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan yargılamasını üç ay içinde tamamlar. Anayasa Mahkemesi, yargılamayı bu süre içinde tamamlamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir. Mahkeme, yargılamayı bu sürede kesin olarak tamamlamak zorundadır. Yargı sürecine getirilen süre kısıtlamasıyla Cumhurbaşkanının yargılama sürecinin uzatılmasının siyasal hayatın işleyişi üzerinde doğuracağı gerilim ve meşruiyet tartışmalarının uzamasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir³⁶⁷.

Yüce Divan yargılamasının usulüne ilişkin bir kısım hükümler, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda düzenlenmiştir. Elbette ki sadece Kuruluş Kanunundaki usul hükümleri ile ceza yargılaması niteliğindeki Yüce Divan yargılamasının yapılması mümkün değildir. Nitekim Kuruluş Kanununda, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre yargılamayı sürdürüp karar vereceği hüküm altına alınmıştır (AYMKYUSHK, m. 35). Kuruluş Kanunundaki

---

³⁶⁶ *Ersümer/Çakan kararı* s. 165.

³⁶⁷ *Alkan*, s.4.

hükümlerle, diğer kanunlardaki hükümlerin çatışması halinde, özel hüküm niteliğindeki Kuruluş Kanunu hükümleri uygulanacaktır³⁶⁸.

Yüce Divan yargılaması bir ceza yargılaması olması nedeniyle açık kanun hükümlerinin yanında ceza muhakemesinin temel ilkelerinin de yargılama süresince dikkate alınması gerekir. Aksi takdirde Yüce Divan yargılaması, Yassıada Yüce Divan yargılamasında olduğu gibi, tartışmaların ve eleştirilerin odağı olmaktan kurtulamayacaktır³⁶⁹.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 2'inci maddesinde kovuşturma, iddianamenin kabulü ile hükmün kesinleşmesine kadar geçen süre olarak tanımlandığına göre Yüce Divan açısından kovuşturma evresi, dava açan belge niteliğindeki Yüce Divana sevk kararının Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edildiği veya kabul edilmiş sayıldığı tarihte başlar.

B. YÜCE DİVAN ÜYELERİNİN DAVAYA BAKAMAYACAĞI HALLER, ÜYELERİN REDDİ VE ÇEKİNMESİ

1. ANAYASA MAHKEMESİ ÜYELERİNİN DAVAYA BAKAMAYACAĞI HALLER

Anayasa Mahkemesi üyeleri, Cumhurbaşkanı hakkında Yüce Divana sevk kararına konu eylemlerin veya genel olarak davanın kendilerini ilgilendirmesi halinde davaya bakamaz (AYMKYUSHK, m. 59/1-a). Örneğin daha önceki görevi nedeniyle Cumhurbaşkanı'na isnat edilen suçun müşterek faili olan veya suça iştirak eden Anayasa Mahkemesi üyesinin aynı suç ile ilgili olarak görülmekte olan davanın ve dava sonucunda verilecek kararın kendisini ilgilendirdiğinin kabulü gerekir.

Cumhurbaşkanının veya davanın diğer tarafının (mağdur, müşteki, katılan) evlilik bağı kalkmış olsa bile eşi olan veya Cumhurbaşkanı ile arasında kan veya akrabalık yönünden üstsoy ve altsoy, dördüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) kan yönünden ve akrabalığı doğuran evlilik bağı kalkmış olsa bile üçüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) akrabalık yönünden civar hısımlık ilişkisi olan veya evlatlık bağı bulunan Anayasa Mahkemesi üyesi de davaya bakamaz (AYMKYU-SHK, m. 59/1-b).

---

³⁶⁸ Yanık, s. 185.

³⁶⁹ Yanık, s.185.

Yine Cumhurbaşkanının veya davanın diğer taraflarının vekili, vasisi veya kayyımı sıfatıyla olarak görev yapmış, dava konusu fiille ilgili uyumsuzluğa daha önce hâkim, savcı, hakem sıfatıyla bakmış veya tanık ya da bilirkişi olarak beyanda bulunmuş olması veya istişarî görüş ve düşüncesini ifade etmiş Anayasa Mahkemesi başkanı ve üyesi de davaya bakamaz. (AYMKYUSHK, m. 59/1-c-ç-d).

2. YÜCE DİVAN ÜYELERİNİN REDDİ

Anayasa Mahkemesi başkan ve üyeleri tarafsız hareket edemeyecekleri kanısını haklı kılan hâllerin varlığı halinde reddolunabilirler (AYMKYUSHK, m. 60/1). Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Vekili, Cumhurbaşkanı veya bunların müdafii; katılan veya vekili, hâkimin reddi isteminde bulunabilir (CMK 24/2). Ret talebi, üyelere birine yönelmelidir. Bir bütün olarak üyelerin tamamının ret edilmesine yönelik talepler dinlenmez. Ayrıca Yüce Divanın toplanmasına mani olacak sayıda üyenin reddine ilişkin talepler de dinlenmez (AYMKYUSHK, m. 60/3).

Tarafsızlığını şüpheye düşürecek sebeplerden dolayı Anayasa Mahkemesi başkan ve üyelerinin reddi sanığın sorgusu başlayıncaya kadar istenebilir (CMK, 25/1). Sonradan ortaya çıkan veya öğrenilen sebeplerle ret talepleri duruşma bitinceye kadar yapılabilir (CMK 25/2).

Ret talebi dilekçeyle yapılır. Dilekçesinde ret sebepleri açıkça gösterilir ve ret sebeplerine ilişkin deliller de birlikte bildirilir. Ret sebepleri konusunda her türlü delil sunulabilir. Ancak yemin delil olarak değerlendirilmez. Ret sebeplerini ve delillerini içermeyen dilekçeler, talebin esasına girilmeden ret edilir (AYMKYUSHK, m. 60/4).

Ret talepleri, ilgili üyenin katılımı olmaksızın Yüce Divan heyeti tarafından karara bağlanır. Ret konusunda verilen kararlar kesindir (AYMKYUSHK, m. 60/2).

Ret talebinin kötü niyetle yapıldığının anlaşılması ve esas yönünden kabul edilmemesi hâlinde, talepte bulunana, disiplin para cezası verilir (AYMKYUSHK, m. 60/5). Disiplin para cezası, verildiği anda kesin olan ve derhal infazı gereken bir para cezasıdır. Bu ceza, seçenek yaptırımlara çevrilemez ve adli sicil kayıtlarına işlenmez (AYMKYUSHK, m. 60/6). Verilen disiplin para cezası, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil edilir (AYMKYUSHK, m. 60/7).

3. YÜCE DİVAN BAŞKAN VE ÜYELERİNİN ÇEKİNMESİ

Yüce Divan başkanı ve üyeleri bazı hallerde davaya bakmaktan çekinebilirler. (AYMKYUSHK, m. 61). Başkan ve üyeler; görülmekte olan davanın tarafları ile arasında daha sonra ortadan kalkmış olsa bile evlilik bağının bulunmuş olması , kan veya akrabalık yönünden üstsoy ve altsoyunun, dördüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) kan yönünden ve akrabalığı doğuran evlilik bağı kalkmış olsa bile üçüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) akrabalık yönünden civar hısımlık veya evlatlık bağı bulunması, dava konusu ile ilgili olarak istişari görüş ve düşüncesini ifade etmiş olması, daha önce vekil, vasi veya kayyımı sıfatıyla hareket etmiş olması veya hâkim, savcı, hakem sıfatıyla bakmış veya tanık ya da bilirkişi olarak beyanda bulunmuş olması veya bütün bu hallerin dışında tarafsız hareket edemeyeceği kanısını haklı kılan hâllerin bulunması halinde davaya bakmaktan çekinebilir. (AYMKYUSHK, m. 59-60).

Çekinme talebi hakkında, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, çekinme talep eden başkan veya üyenin de iştirakiyle kararını verir. Ancak çekinme talebinde bulunan üye oylamaya katılamaz. Bu karar kesindir (AYMKYUSHK, m. 60/1).

V. YÜCE DİVANIN GÖREV YETKİLERİ

A. GENEL OLARAK

Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla yapacağı yargılamalarda özel bir yargılama usul tayin edilmemiştir. Yüce Divan, yargılaması tipik bir ceza yargılamasıdır. Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir (AYMKYUSHK, m. 57/1). Yürürlükteki kanunlardan maksat öncelikle Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanundur. Bunun dışında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile diğer kanunlardaki yargılamanın niteliğine uygun hükümler uygulanabilir niteliktedir (AMİT, m.15/5).

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda yargılamaya ilişkin bir kısım hususlar özel olarak düzenlenmiştir. Özel olarak düzenlenen bu hususlarda özel kanun- genel kanun ilişkisi çerçevesinde Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri değil, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun

hükümleri uygulanır. Ancak bu Kanunda düzenlenmeyen hususlarda yargılamanın bir ceza yargılaması olması hasebiyle Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri ve diğer kanunlar uygulanır. Nitekim, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla verdiği bir kararında Yüce Divanın 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nu uygulama zorunluluğunun olduğuna işaret etmiştir³⁷⁰. Ayrıca gerek Ceza Muhakemesi Kanunu'nun gerekse diğer kanunların Yüce Divan yargılamasında uygulanabilirliği, yargılamanın niteliğine uygun olması koşuluna bağlıdır. Yargılamanın niteliğine uygun olmayan hükümler uygulanamaz.

B. KORUMA TEDBİRLERİ YÖNÜYLE YETKİLERİ

Yukarıda ifade edildiği gibi Yüce Divan yargılaması, niteliği itibarıyla bir ceza yargılamasıdır. Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalarda, bir ceza mahkemesinin haiz olduğu yetkilerin tamamına haizdir. Bu konuda kısıtlayıcı herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu husus, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen koruma tedbirleri için geçerlidir. Yasal koşulların bulunması halinde Yüce Divan bu koruma tedbirlerine hükmedebilir.

C. CUMHURBAŞKANININ DURUŞMADAN VARESTE TUTULMASI

Yüce Divanda sorgusu yapılmış Cumhurbaşkanı, duruşmadan varestede tutulabilir. Varestede tutulma kararı sanığın talebi üzerine verilebileceği gibi, Yüce Divan tarafından re'sen de verilebilir. Varestede tutulma kararı, ancak sanığın duruşmada hazır bulunmasına gerek görülmediği hallerde verilebilir (AYMKYUSHK, m. 57/4).

Cumhurbaşkanının duruşmalardan varestede tutulması halinde yargılamaya yokluğunda devam edilir ve kamu davası sonuçlandırılır (AYMKYUS-HK, m. 57/4).

D. DURUŞMANIN KAYIT ALTINA ALINMASI

Yüce Divan yargılamaları, kayıt altına alınır. Kaydın, hangi teknik araçlarla yapılacağına Başkan karar verir. Yapılan kayda dayanılarak

---

³⁷⁰ Anayasa Mahkemesinin 12.10.2017 tarihli E. 2017/2 (Yüce Divan) , K.2017/2 sayılı kararı, (**Çiçek/İğsız kararı**), s. 8.

düzenlenen duruşma tutanaklarının her sayfası Başkan ile tutanağı düzenleyenler tarafından imzalanır (AYMKYUSHK, m. 57/5).

VI. YARGILAMA KONUSU FİİLE İŞTİRAK EDENLERİN DAVALARININ, YÜCE DİVANDA BİRLEŞTİRİLMESİ SORUNU

Yüce Divan sıfatıyla yapılan yargılama sırasında ortaya çıkan bağlantı dolayısıyla yargılamanın hangi mahkeme tarafından ve ne şekilde yapılacağı hususunda Anayasa’da ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’da bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durumda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun birleştirmenin usul ve esaslarını düzenleyen 8 ila 11’inci maddelerine göre sorunun çözülmesi gerekir ³⁷¹.

Bir kişinin birden fazla suçtan sanık olması veya bir suçta her ne sıfatla olursa olsun birden fazla sanık bulunması halinde bağlantı var sayılır (CMK, m.8/1). Kovuşturma evresinin her aşamasında, “*bağlantılı*” ceza davalarının birleştirilmesine yüksek görevli mahkemece karar verilebilir (CMK, m.10/1).

Bağlantılı davanın, Yüce Divanda görülmekte olan başka bir dava olması halinde, bağlantı hususu bir özellik arz etmez. Ancak bağlantılı davanın Yüce Divan dışında bir mahkemede derdest olan bir dava olması halinde bağlantının nasıl yorumlanacağı tartışmalıdır. Bir düşünceye göre bu durumda, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 8 ila 11’inci maddelerinde düzenlenen “*bağlantı hükümleri*” çerçevesinde davanın yüksek mahkeme olan Yüce Divanda birleştirilerek görülmesi gerekir. Bu bağlamda yapılan soruşturma sonucunda dava birleştirilerek yüksek görevli mahkeme olan Yüce Divanda açılabilmesi gibi (CMK, m.9), Yüce Divanda görülen bağlantılı diğer bir dava ile birleştirebilir. Konu ile ilgili diğer görüşe göre ise, Anayasa’da Yüce Divan’da yargılanacak kişiler ve yargılama konusu olabilecek suçlar tek tek belirlenmiştir. Yüce Divan, her suç ve kişi için kurulmuş bir mahkeme değildir. Bu kapsamda soruşturmalar veya davalar arasında maddi ve fiili irtibat bulunsa bile, bu davaların birleştirilerek Yüce Divanda görülmesi, Anayasa’da sayılmayan kişiler açısından “*doğal hakim*” ilkesine de

---

³⁷¹ Çiçek/İğsız kararı, s. 9.

aykırılık teşkil edecektir³⁷². Bu nedenle Yüce Divanın yargı yetkisi kapsamı dışındaki kişilerin bağlantı nedeniyle ve davaların birleştirilmesi suretiyle Yüce Divanda yargılanması, çok istisnai hallerde ve zorunlu olması halinde mümkün kabul edilmelidir³⁷³.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı bir davada, “bağlantı” kavramının nasıl yorumlanacağına açıklık getirmiştir. Anayasa Mahkemesine göre Yüce Divan, Anayasa’da öngörülen unvanları taşıyan kişilerin görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılanacakları bir mahkeme olup, aralarında bağlantı olsa bile davaların birleştirilerek Yüce Divan’da görülmesi her durumda zorunlu değildir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’ndaki bağlantı hükümleri, Yüce Divan’ın belirtilen özelliği dikkate alınarak Yüce Divana özgü bir şekilde yorumlanmalıdır. Yüce Divanın yargılama yetkisi istisnai bir yetkidir ve dar yorumlanmalıdır. Bağlantılı tüm suç ve kişiler hakkındaki davaların yargılama -bağlantının derecesine bakılmaksızın- Yüce Divanda yapılması, Yüce Divan yetkisinin istisnailiği ile bağdaşmaz. Bu bakımdan Ceza Muhakemesi Kanunu’ndaki “*bağlantı hükümleri*” yorumlanırken suça ilişkin genel iştirak olgusunun dışında daha yoğun bağlantı noktalarının aranması gerekir. Bu bağlamda maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ancak bağlantılı diğer sanıkların da Yüce Divan’da birlikte yargılanmaları ile mümkün olabilecektse, bu takdirde birleştirme kararı verilmesi gerekir. Yüce Divanda yargılanan kişiyle ilgili değerlendirmeler, bağlantılı diğer sanıkların hukuki durumunu doğrudan etkilemediği takdirde bağlantının yoğun olduğundan söz edilemez³⁷⁴.

Bağlantı nedeniyle davaların birleştirilmesi halinde, Yüce Divanın yargı yetkisi kapsamında olmayan kişiler açısından “tabii hakim” ilkesi yönüyle hukuken bir sorun bulunmamaktadır. Nitekim bir başvuru nedeniyle konuyu değerlendiren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İtalyan Anayasa Mahkemesinin esasında yargılamaya yetkili olmadığı kişileri görev kapsamındaki kişilerin suçlarına iştirak etmesi nedeniyle yargılamasını “*tabii hakim*” ilkesine aykırı görmemiştir³⁷⁵.

³⁷² Şen/Özdemir, s. 182; Keskinsoy, s. 132 ; Yanık, s. 202.

³⁷³ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Arslan, s. 61 vd.

³⁷⁴ Çiçek/Iğsız kararı , s. 11.

³⁷⁵ İncoğlu, Sibel (2002), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılama Hakkı, İstanbul, Beta Yayınları, s.160.

Anayasa Mahkemesi, bağlantı olduğu gerekçesiyle başka mahkemeler tarafından verilen birleştirme kararlarına rağmen, Yüce Divan'da yargılanan kişilerin davası ile yoğun bağlantı bulunmadığı veya birleştirmenin fayda sağlamayabileceği gerekçesiyle ayırıp, bunlar hakkında görevsizlik kararı verebilir. Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği kararlar, diğer mahkemeleri de bağlar (Ay., m. 158/3).

Aynı konuda Yüce Divan ve diğer mahkemeler tarafından suça iştirak edenler hakkında yürütülen kovuşturma sonucunda farklı kararların ortaya çıkması mümkündür. Bu ihtimalin bertaraf edilmesi için mahkemelerin, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 218/1 maddesi uyarınca Yüce Divan'ın konu ile ilgili yargılamasının sonucunu, bekletici mesele yapmalıdır³⁷⁶.

VII. YÜCE DİVANDA SAVCILIK MAKAMI

Anayasa Mahkemesinin bünyesinde ayrıca bir savcılık teşkilatı bulunmamaktadır. Bu nedenle Yüce Divan yargılamalarında savcılık makamının temsil görevi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Başsavcivekiline verilmiştir (AYMKYUSHK, m. 57/6). Düzenlemede "*savcılık yetkisi*"nden değil "*savcılık görevi*"nden söz edildiği için, Yüce Divan'da Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının rolü TBMM tarafından yapılan ithamın usuli olarak takip edilmesinden ibarettir. Zira Başsavcılık makamının yetkisi, suç şüphesinin öğrenilmesinden itibaren değil, soruşturma tamamlandıktan sonra yani kovuşturma aşamasında başlamaktadır. Dolayısıyla Yargıtay Başsavcısı veya Başsavcivekili Yüce Divana sevk dosyasına ekleme ve çıkarma yapmamalı, sevk dosyasındaki fiil ve faile bağlı kalarak görüşlerini bildirmelidir³⁷⁷. Buna mukabil, suçun vasıflandırılmasına ilişkin Yüce Divana sevk kararındaki görüşlere bağlı değildir. Yüce Divana sevk kararının aksine, suçun unsurlarının oluşmadığı yönünde görüş belirtebilir³⁷⁸.

Savcılık görevi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili tarafından yerine getirilir. Ayrıca gerekmesi halinde Yargıtay Cumhuriyet savcıları da savcılık görevini yerine getirmek üzere görevlendirilebilirler. Ancak Yargıtay Cumhuriyet

---

³⁷⁶ Şen/Özdemir, s. 184.

³⁷⁷ Yanık, s. 196; Özen, s. 242.

³⁷⁸ Özen, s. 242.

Savcılar, tek başına görev yapamazlar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiliyle birlikte duruşmaya katılabilirler. (AYMKYUSHK, m. 57/6).

Anayasa'nın 148 inci maddesinde Yüce Divanda savcılık görevinin Cumhuriyet Başsavcısı ve Başsavcivekili tarafından yerine getirileceği ifade edilmiştir (Ay., m. 148/8). Ancak hangi Başsavcının veya Başsavcivekilinin bu görevi ifa edeceğin dair bir hükme Anayasa'da yer verilmemiştir. Adalet teşkilatı içinde birçok Başsavcı ve Başsavcivekili ünvanlı görev bulunmaktadır. Bunlardan hangisinin Yüce Divanda görev yapacağı hususu, 6216 aylı Kuruluş Kanunu'nda ve Yargıtay Kanunu'nun 27'nci maddesinde Yargıtay Başsavcısı ve Yargıtay Başsavcivekili olarak belirtilmiştir. Anayasa'da Savcılık görevinin yerine getirecekler makam olarak değil kişi olarak belirlendiğinden Başsavcı veya Başsavcı Vekili sıfatı taşıyan kişi dışında bir savcının savcılık görevini yerine getirmesi hukukten mümkün değildir. Bu nedenle Başsavcı veya Başsavcivekili ile birlikte olsa dahi Yargıtay Cumhuriyet savcılarının da duruşmaya katılabileceklerine dair hükmün Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülmüştür³⁷⁹.

VIII. DAVAYA KATILMA

Cumhurbaşkanına isnat edilen suçtan mağdur olanlar , suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, Yüce Divanda görülmekte olan davaya şikayetçi olduklarını bildirerek katılabilirler. Katılma talebi, hüküm verilinceye kadar kovuşturma evresinin her aşamasında yapılabilir (CMK m. 237/1).

Katılma talebi dilekçe ile yapılabileceği gibi katılma talebini içeren sözlü başvurunun duruşma tutanağına geçirilmesi suretiyle de yapılabilir (CMK, m. 238/1). Yüce Divan, duruşma sırasında şikâyeti olduğunu belirten suçtan zarar görene davaya katılmak isteyip istemediğini sorar (CMK, m. 238/2). Yüce Divan, Cumhuriyet Başsavcısının ve Başsavcivekilin, Cumhurbaşkanı ve varsa müdafinin dinlenmesinden sonra davaya katılma isteminin uygun olup olmadığına karar verir (CMK, m. 238/3).

---

³⁷⁹ Yanık, s. 198.

IX. CUMHURBAŞKANININ SORGUSU

Sorgu, şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi olarak tanımlanmaktadır (CMK, m.2/1-h). TBMM tarafından yürütülen soruşturma aşamasında Cumhurbaşkanının ifadesi Soruşturma Komisyonu tarafından alınmakta ve bu aşamada Cumhurbaşkanının bir hakimin veya mahkemenin huzuruna çıkması söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının teknik olarak sorgulanması, ancak Yüce Divan aşmasında söz konusu olabilmektedir.

Sorguya başlamadan önce Cumhurbaşkanına Yüce Divana sevk kararında yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır (CMK, m.191/3-b). Yine Cumhurbaşkanına yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu ve müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafîin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek hakkı olduğu hatırlatılır (CMK, m.191/3-c). Cumhurbaşkanı açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır (CMK, m.191/3-d).

Sorgu sırasında Cumhurbaşkanına soru sorulabilir. Mülga 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanunu'nun 382inci maddesine göre Yüce Divanda sanığın sorguya çekilmesi sırasında ancak üyeler ve Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili, Başkanın izni ile sanığa soru sorabilirdi. Tarafların ve vekillerinin soru sorma hakkı yoktu. Ceza Muhakemesi Kanunu'yla hükümler ile çelişen bu hüküm, 6216 sayılı Kuruluş Kanunu ile yürürlükten kaldırıldı. Dolayısıyla sanığa soru sorulmasıyla ilgili olarak Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri doğrudan uygulanabilir hale geldi. Buna göre Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Başsavcivekili, müdafî veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; duruşma disiplinine uygun olarak doğrudan Cumhurbaşkanına soru yöneltebilirler. Cumhurbaşkanı ve katılan ise mahkeme başkanı veya hâkim aracılığı ile soru yöneltebilir. Yöneltilen soruya itiraz edildiğinde sorunun yöneltilmesinin gerekip gerekmediğine, mahkeme başkanı karar verir.

Gerektiğinde ilgililer yeniden soru sorabilir (CMK m.201/1). Yüce Divan üyeleri de doğrudan soru sorabilir (CMK, m.201/2).

X. DELİLLERİN TOPLANMASI VE TARTIŞILMASI

A. GENEL OLARAK

Delillerin niteliği, ne şekilde toplanacağı ve nasıl değerlendirileceği hususunda bilgi ve belge verme yükümlülüğü ile devlet sırrı niteliğindeki bilgilere dair 6216 sayılı Kuruluş Kanununda özel hükümler bulunmamaktadır. Dolayısıyla açıkça düzenlenen bu iki husus dışında delillerin toplanması ve tartışılması ile ilgili Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 206 vd. maddeleri hükümleri uygulanacaktır.

B. BİLGİ VE BELGE VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ İLE DEVLET SIRRI NİTELİĞİNDEKİ BİLGİLER

Ceza yargılamasında re'sen araştırma ilkesi geçerlidir³⁸⁰. Bu ilke çerçevesinde Anayasa Mahkemesi maddi gerçeğin kesin bir şekilde ortaya konulması için bilgi ve belge istemeye veya bilgisi olanları doğrudan çağırarak dinlemeye yetkilidir. Bu konuda Anayasa Mahkemesi taraflarının talepleri ile bağlı değildir.

Anayasa Mahkemesi, yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle doğrudan yazışabilir, bilgi ve belge isteyebilir. Gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemleri inceleyebilir. Bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırabilir, idare ve diğer tüzel kişilerden temsilci isteyebilir (AYMKYUSHK, m. 62/1).

Mahkemenin bu taleplerini, ilgililer yerine getirmek zorundandır. Mahkemece tayin edilen sürede talebin gereğinin yerine getirilmemesi halinde, yerine getirmeyenler hakkında genel hükümlere göre doğrudan soruşturma yapılır. (AYMKYUSHK, m. 62/1).

Anayasa Mahkemesinin celbini talep ettiği bilgi ve belgelerin devlet sırrı niteliğinde olması mümkündür. Bu durumda nasıl hareket edileceği 6126 sayılı Kanunda açıkça düzenlenmiştir. Buna göre

---

³⁸⁰ Özen, s.69; Ünver/Hakeri, s.57, Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özaydın, Özdem/ Tütüncü, Efser Erden , s. 148.

Mahkemenin talep ettiği ve bakmakla görevli olduğu dava ve işlerle ilgili bilgiler, devlet sırrı olduğu gerekçesiyle Mahkemeye karşı gizli tutulamaz (AYMKYUSHK, m. 62/2).

Bazen mahkemenin dinlenilmesine karar verdiği tanığın tanıklık konusu bilgilerin devlet sırrı niteliğinde olması mümkündür. Tanıklık konusu bilgilerin Devlet sırrı niteliğini taşıması hâlinde tanık, Mahkeme tarafından stenograf ve zabıt kâtibi dahi olmaksızın dinlenir. Başkan daha sonra bu tanık açıklamalarından sadece bakılmakta olan davanın esasına etkili olan hususları tutanağa geçirir (AYMKYUSHK, m. 62/3). Tanıklıkla ilgili bu hüküm, sözlü açıklamasına başvuranlar ile bilirkişilere de uygulanır (AYMKYUSHK, m. 62/4).

Bilgilerin, devlet sırrı niteliğinde olup olmadığına Mahkeme karar verir. Ancak Cumhurbaşkanının tanıklığı söz konusu olduğunda sırrın niteliğini ve mahkemeye bildirilmesi hususunu Cumhurbaşkanı takdir eder (CMK m.47/4).

Devlet sırrının birçok tanımı bulunmaktadır. Esasında bu konuda bir fikir birliğinden söz etmekten de mümkün değildir³⁸¹. Cumhurbaşkanının Yüce Divanda yargılanması açısından devlet sırrı, açıklanması, Devletin dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine zarar verebilecek, anayasal düzen ve dış ilişkilerde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgilerdir (AYMKYUSHK, m. 62/3). Bu tanım, Ceza Muhakemesi Kanununun 47'nci maddesinin 1'inci fıkrasındaki devlet sırrı tanımı ile de birebir örtüşmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre devlet sırrı ile ilgili düzenlemeler, hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarla ilgili olarak uygulanır (CMK, m.47/3). Ancak hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarda devlet sırrı niteliğindeki belgeler mahkemeye karşı gizli tutulamaz. Bu nitelikteki bir sınırlamaya 6216 sayılı Kuruluş Kanunu'nda yer verilmemiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalarda, isnat edilen suçun cezasının alt sınırı ne olursa olsun suç olgusuna ilişkin bilgiler, Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapan Anayasa Mahkemesi karşı gizli tutulamaz.

---

³⁸¹ Devlet sırrı kavramı ile ilgili tartışmalar hakkında bkz. **Balcı, Murat** (2018), Siyasal veya Askeri Casusluk Suçu, İstanbul, Adalet Yayınevi, s. s.17.vd.; **Sarıgüz, Hacı** (2016) Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk Suçları, Ankara, Adalet Yayınevi, s.10.

XI. YÜCE DİVAN YARGILAMASININ SONLANDIRILMASI

A. MÜZAKERE VE KARAR

Duruşmaların tamamlanması üzerine karar için müzakereye geçilir. Üyeler, müzakerelerde kıdemlerine göre yer alırlar (AMİT, m.54/1). Üyelerden biri, müzakere başlamadan önce işi yeteri kadar inceleyemediğini ileri sürmesi halinde müzakere başka bir güne bırakılacağı gibi Kurula sonradan katılan üye de müzakerenin ertelenmesini isteyebilir. Müzakerelerin ertelenmesi ancak bir kez yapılabilir (AMİT, m.54/2). Müzakereler ertelenirken, Yüce Divan yargılaması için Anayasa'da öngörülen sürelerle riayet edilir. Yüce Divan başkan ve üyeleri, herhangi bir konu veya sorun üzerinde azınlıkta kaldığını ileri sürerek oylamaya katılmaktan çekinemez (CMK, m.229/2).

Müzakere, başkan tarafından başlatılır ve yönetilir. Usul hakkında konuşmak isteyenlere öncelikle söz verilir. Usul dışında söz isteyen kişilere, istem sırasına göre söz verilir. Konu dışı olmadığı sürece konuşan üyenin sözü kesilmez (AMİT, m.54/3). Mahkeme, gerek görürse başlayan müzakerelerin tamamlanmasını başka bir güne erteleyebilir (AMİT, m.54/6).

Müzakereye başlanılmasından sonra, müzakereye katılan üye çok önemli bir mazereti olmadıkça, dava karara bağlanıncaya kadar, Kuruldan ayrılamaz. Çok önemli bir mazereti nedeniyle müzakereden ayrılan üye, mazeretinin sona erdiğini bildirerek aynı işin müzakerelerine katılamaz. Ancak toplantı yeter sayısı bakımından zorunluluk varsa, müzakerelere tekrar katılabilir. Ant içerek görevine yeni başlayan üye, sayısal zorunluluk olmasa da müzakerelere katılabilir (AMİT, m.54/7). Henüz ant içmemiş üyeler, görüş bildirmemek ve oylamaya katılmamak kaydıyla müzakereleri izleyebilir (AMİT, m.54/8).

Müzakereler gizlidir. Ancak müzakereler Başkanın uygun göreceği araçlarla kayda alınır (AMİT, m.54/5).

Müzakerelerin tamamlanmasından sonra oylamaya geçilir (AMİT, m.54/4).. Oylamaya en kıdemsiz üyeden başlanır. (AYMKYUSHK, m. 65/3). Kıdem, üyeliğe seçilme tarihine göre belirlenir. Aynı tarihte seçilenler arasında yaşça büyük olan kıdemli sayılır (AYMKYUSHK, m. 2/1-f). Oyların dağılması halinde sanığın en çok aleyhine olan oy,

çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine daha yakın olan oya eklenir (CMK, m.229/3).

Anayasa değişikliklerinde iptale, siyasi partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına dair kararlarda olduğu gibi özel bir karar nisabı öngörülmemiştir. Karar, duruşmaya katılanların salt çoğunluğu ile alınır. (AYMKYUSHK, m. 65/1). Oyların eşitliği halinde Başkanının bulunduğu tarafın görüşü doğrultusunda karar verilmiş olur (AYMKYUSHK, m. 65/1).

Oyların eşitliği halinde Başkanın oyunun üstün tutulması, Anayasa'nın 149 uncu maddesinde genel kurul kararlarının salt çoğunluğu ile alınacağına dair hükme açıkça aykırıdır³⁸². Ayrıca bu hüküm, oyların dağılması halinde sanığın en çok aleyhine olan oyun çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine daha yakın olan oya ekleneceğine dair CMK 299/3 hükmü ile de çelişmektedir.

Karar özeti, bir tutanakla belirtilir. Tutanakta ayrıca karara katılanlar ve azınlıkta kalanlar yer alır (AMİT, m.57/1). Davanın esastan karara bağlanmasından sonra raportör tarafından bir karar taslağı sunulmuş ise bu da görüşülür. Gerekmesi halinde Başkan, üyelere birini kararın yazımı konusunda raportörle birlikte görevlendirebilir (AMİT, m.57/3). Karar metni üzerinde mutabakat olmaması halinde, kararın son halini Başkan verir. (AMİT, m.57/5).

Yüce Divan kararlarının, Resmi Gazete'de yayımlanması zorunlu değildir. Ancak Başkanlıkça uygun görülmesi halinde Yüce Divan kararı, Resmi Gazete'de yayımlanabilir (AMİT, m.58/2)..

B. HÜKÜM VE HÜKMÜN NİTELİĞİ

Hüküm, ancak Yüce Divana sevk kararında gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilebilir. Yüce Divan, fiilin hukuki vasıflandırılmasında Türkiye Büyük Millet Meclisinin Yüce Divana sevk kararındaki nitelendirmesiyle bağlı olmadığı gibi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının, katılan tarafın, sanık ve müdafinin nitelendirmesiyle de bağlı değildir (CMK, m.225) .

Anayasa Mahkemesi, yargılamanın sonunda Cumhurbaşkanı hakkında beraat, mahkumiyet, ceza verilmesine yer olmadığına, güvenlik

---

³⁸² Keskinsoy, s.138.

tedbirine hükmedilmesine, davanın reddine veya düşmesine karar verilir (CMK m. 223/1).

Yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması, yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması, yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması, yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması, yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması hallerinde beraat kararı verilir (CMK, m.223/2).

Yüklenen suçla bağlantılı olarak akıl hastalığı halinin olması, yüklenen suçun zorunluluk hali ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi, meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması veya kusurluluğu ortadan kaldıran hataya düşülmesi hallerinde kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir (CMK, m.223/3).

İşlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen; etkin pişmanlık, şahsî cezasızlık sebebinin varlığı, karşılıklı hakaret, işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı nedeniyle de ceza verilmesine yer olmadığına karar verilir (CMK, m.223/4)

İsnat edilen suçun işlendiğinin sabit olması halinde, Cumhurbaşkanı hakkında mahkûmiyet kararı verilir (CMK m.223/5). Bu durumda mahkûmiyetin yanında güvenlik tedbirine hükmedilebileceği gibi, mahkûmiyetin yerine de güvenlik tedbirine hükmedilebilir (CMK, m.223/6).

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından verilen Yüce Divana sevk kararında belirtilen fiil nedeniyle, Cumhurbaşkanı hakkında önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa davanın reddine karar verilir (CMK, m.223/7).

Genel af, özel af ve şikayetten vazgeçme halleri ile (TCK, m.74) soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması hallerinde, davanın düşmesine karar verilir. Ancak, soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlı tutulmuş olup da şartın henüz gerçekleşmediğinin anlaşılması halinde gerçekleşmesini beklemek üzere, durma kararı verilir (CMK, m.223/8)

C. HÜKÜM ALEYHİNE BAŞVURULABİLECEK KANUN YOLLARI

1. GENEL OLARAK

Yargılama makamları tarafından verilen ve hukuka aykırı veya yanlış olduğu ileri sürülen kararların başka bir makam tarafından tekrar incelenmesini sağlayan yollara kanun yolları denilmektedir. Kanun yolları, olağan ve olağanüstü kanun yolları olarak ikiye ayrılır. Kesinleşmemiş kararlara karşı başvurulabilecek kanun yolları olağan kanun yolu, kesinleşmiş kararlar aleyhine başvurulabilecek kanun yolları da olağanüstü kanun yolu olarak ifade edilmektedir. Kanun yollarından temyiz, istinaf ve itiraz olağan kanun yolu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının itirazı, yazılı emir ve yargılamanın yenilenmesi olağanüstü kanun yoludur³⁸³.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen kanun yollarının hepsi Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlar için uygulanabilir nitelikte değildir³⁸⁴. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlar aleyhine, itiraz istinaf veya temyiz yolu öngörülmemiştir. Ancak taraflar, hükmün yeniden incelenmesi talebinde bulunabilirler. Anayasa'nın 148'inci maddesinin değişiklikten önceki halinde var olan "*Yüce Divan'ın kararları kesindir, bunlara karşı hiçbir merciye başvuruda bulunulamaz*" hükmü 7.5.2010 tarih ve 5982 sayılı yasayla kaldırılmıştır. Buna göre Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir (Ay., m.148/9).

Hükmün yeniden incelenmesi başvurusu, bir olağan kanun yolu başvurusudur. Çünkü bu başvuru tüketilmeden veya bu başvuru için tayin edilen süre dolmadan Yüce Divan kararı kesinleşmemektedir.

Hükmün içeriğinin ceza mahkûmiyeti olduğu durumlarda mahkeme kararlarının denetlenmesi ihtiyacı daha da önem kazanmaktadır Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 7 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin (1) numaralı fıkrasının birinci

³⁸³ Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özeydin, Özdem/ Tütüncü, Efser Erden (2017) s. 657 ; Centel/Zafer, s.793; Yenisey/Nuhoğlu, s. 861; Ünver/ Hakeri, s.767-768 ; Şahin, Cumhur/ Göktürk, Neslihan (2020) Ceza Muhakemesi Hukuku II, 10.B., Ankara, Seçkin Yayınevi, s.238.

³⁸⁴ Keskinsoy, s. 143.

cümlesinde “*Mahkeme tarafından ceza gerektiren bir suç nedeniyle mahkûm edilen herkes, mahkûmiyetinin veya hükmolunan cezanın yüksek bir mahkeme tarafından yeniden incelenmesini sağlama hakkına sahiptir*” denilmek suretiyle ceza mahkemesince verilen mahkûmiyet ve cezaların denetlenmesini talep hakkı güvenceye bağlanmıştır³⁸⁵. Yine Türkiye’nin taraf olduğu Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 14. maddesinin (5) numaralı fıkrasında da “*Bir suçtan hüküm giyen herkes, mahkumiyet ve cezanın yasalara uygun olarak daha yüksek bir yargı organınca yeniden incelenmesi hakkına sahip olacaktır*” biçiminde benzer bir kurala yer verilmiştir³⁸⁶.

Anayasa Mahkemesi, hükmün denetlenmesini talep hakkını, hak arama hürriyeti kapsamında değerlendirmektedir. Öte yandan hükmün denetlenmesini talep etme hakkı, bireyin temel hak ve özgürlüklerine daha ağır müdahalelerin söz konusu olduğu ceza hukuku alanında daha geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Yüksek Mahkemeye göre Anayasa’nın 36 ncı maddesinde düzenlenen hak arama hürriyeti kapsamındaki hükmün denetlenmesini talep etme hakkı, kişinin aleyhine verilen bir hükmün başka bir yargı mercii tarafından gözden geçirilmesini ve denetlenmesini isteyebilmesini teminat altına almaktadır. Yüksek Mahkeme, 7 No.lu Protokol’ün 2 nci maddesinin (2) numaralı fıkrasında beraat kararına karşı yapılan başvuru sonrasında verilen mahkûmiyet hükümleri yönünden hükmün denetlenmesini talep etme hakkına istisna tanınabileceğine dair hükme karşılık beraat kararı sonrasında verilen mahkûmiyet kararının kişiler yönünden ciddi sonuçlarının olabileceği, bu nedenle ilk defa verilen mahkûmiyet kararının denetimsiz kalmasının hükmün denetlenmesini talep etme hakkını işlevsiz hâle getirebileceği düşüncesindedir. Bu bakımdan anılan mahkûmiyet hükümleri hükmün denetlenmesini talep etme hakkının bir istisnası olarak görülmemektedir. Hükmün denetlenmesini talep etme hakkının kapsamını belirlemek yasa koyucunun takdirindedir. Yasa koyucu bu hakkı, hukuk kurallarının doğru uygulanıp uygulanmadığı hususuyla sınırlı tutacağı

---

³⁸⁵ https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P7postP11_ET5117E_ENG.pdf (E.T: 12.02.2020)

³⁸⁶ <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklarAlliskinSozlesme.pdf> (E.T: 12.02.2020)

gibi, maddi olguların değerlendirilmesini de kapsayacak şekilde de düzenleyebilir³⁸⁷.

Yüce Divan tarafından verilen kararların tekrar incelenmesini öngören bu usul olumlu bir adım olmakla birlikte, iki dereceli yargılama hakkını ne kadar güvence altına aldığı hususu tartışmalıdır. Yeniden inceleme kanun yolunda, yeniden inceleme, hükmü veren Anayasa Mahkemesi tarafından yapılacağından önceki kararın değişmesi çok düşük bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle yeniden inceleme kanun yolunun etkili bir kanun yolu olduğundan söz etmek mümkün değildir³⁸⁸. Bazı yazarlara göre Yüce Divan tarafından verilen kararların, sadece Yüce Divan tarafından yeniden incelenebileceğine dair düzenleme hak arama hürriyeti açısından yeterli bir güvence içermemektedir³⁸⁹.

Yüce Divan kararlarının, yeniden inceleme kanun yoluyla, kararı veren mercii tarafından tekrar incelenmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen cezai konularda temyiz hakkı açısından sorunlu gözükmemektedir. Çünkü bu hakkın düzenlendiği 7 No.lu Protokol'ün 2'nci maddesinin 2'nci fıkrasında ilgili kişinin ilk davada en yüksek mahkeme tarafından yargılanması halinde bu hakka istisna getirilebileceği açık bir şekilde düzenlenmiştir³⁹⁰. Anayasa Mahkemesinin, yargı düzeni içindeki konumu, en yüksek mahkeme sıfatını haiz olması gibi hususlar dikkate alındığında, kararların başka bir mercii tarafından yeniden incelenememesinin makul ve haklı gerekçeleri bulunmaktadır. Bununla birlikte Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi bünyesinde bir daire tarafından gerçekleştirilmesi, itiraz veya temyiz merciinin de genel kurul olarak düzenlenmesine yönelik bir mekanizmanın, iki dereceli yargılama hakkı açısından daha güvenceli olabileceğini söylemek mümkündür.

³⁸⁷ Anayasa Mahkemesinin 27.12.2018 tarih E. 2018/71, K. 2018/118 sayılı kararı. <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/ebbf8c8f-6c05-48d7-b59b-af597452214f?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (E.T: 12.02.2020)

³⁸⁸ Keskinsoy, s. 149 ; Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özyayın, Özdem/ Tütüncü, Efser Erden, s.807.

³⁸⁹ Şen/Özdemir, s. 192.

³⁹⁰ https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P7postP11_ET5117E_ENG.pdf (E.T.:12.02.2020)

2. HÜKMÜN YENİDEN İNCELENMESİ BAŞVURUSU

Yeniden İnceleme başvurusu, Yüce Divan tarafından verilen mahkumiyet, beraat veya diğer nitelikteki hükümler aleyhine yapılabilir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, sanık, müdafî, katılan veya vekili, yeniden inceleme başvurusu yapma hakkını haizdir (AYMKYUSHK, m. 58/1).

Yeniden inceleme başvurusu, hükmün açıklanmasından itibaren on beş gün içinde yapılmalıdır. Hüküm, yeniden incelemeye başvurma hakkı olanların yokluğunda açıklanmışsa, süre tebliğ tarihinden başlar. Başvuru sözlü olarak yapılamaz. Ancak bir dilekçe vermek suretiyle yapılabilir (AYMKYUSHK, m. 58/2).

Kural olarak yeniden başvuru incelemesi, duruşma açılmadan dosya üzerinden yapılır. Ancak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin, sanığın veya katılanın talebi üzerine ya da resen incelemenin duruşma açılarak yapılmasına karar verilebilir. (AYMKYUSHK, m. 58/2).

Yeniden inceleme başvurusunun duruşma açılarak yapılmasına karar verilmesi hâlinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiline, sanığa, katılana, müdafî ve vekile duruşma günü tebliğ edilir. Cumhurbaşkanı, duruşmada hazır bulunabileceği gibi, kendisini bir müdafî ile de temsil ettirebilir (AYMKYUSHK, m. 58/3).

Duruşmada, önce yeniden inceleme başvuran tarafa söz verilir. Sonra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiline, yeniden başvuru hakkında görüşü sorulur. Ayrıca hazır bulunması hâlinde Cumhurbaşkanı, müdafî, katılan ve vekili de iddia ve savunmalarını açıklar. Son söz Cumhurbaşkanıya aittir (AYMKYUSHK, m. 58/4).

Yeniden inceleme başvurusu üzerine Yüce Divan, başvuruda belirtilen hususlara bağlıdır. İncelemeyi bu hususlarla sınırlı olarak yapar. Başvuruda belirtilmeyen hususlar yönüyle re'sen inceleme yapma yetkisi bulunmamaktadır (AYMKYUSHK, m. 58/6). Burada taleple bağlılık ilkesi geçerlidir.

Anayasa Mahkemesi başvuruyu yerinde görmez ise reddeder. Bu durumda hüküm, ilk haliyle kesinleşmiş olur. Yüce Divan başvuruyu kısmen ya da tamamen yerinde görür ise hükmü kısmen veya tamamen

düzeltilir. Yeniden inceleme başvurusu üzerine verilen kararlar kesindir (AYMKYUSHK, m. 58/6).

3. YARGILAMANIN İADESİ

Ceza Muhakemesi Kanununda olağanüstü kanun yolu olarak Cumhuriyet Başsavcısının İtirazı (CMK, m.308 vd.), Kanun Yararına Bozma (CMK, m.309) ve Yargılamanın İadesi (CMK, m.311 vd.) düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlar aleyhine ancak yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabilir. Yüce Divan kararları aleyhine diğer olağan üstü kanun yollarına başvurulamaz. Yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulması halinde Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yargılamanın yenilenmesi ile ilgili hükümleri uygulanır (AYMKYUSHK, m. 67/1).

Yargılamanın yenilenmesi, Cumhurbaşkanı lehine istenebileceği gibi aleyhine de istenebilir (CMK, m.311-314).

Duruşmada kullanılan ve hükmü etkileyen bir belgenin sahteliğinin anlaşılması, yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmal ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiği anlaşılması, hükme katılmış olan hâkimlerden birinin, hükümlünün neden olduğu kusur dışında, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek biçimde görevlerini yapmada kusur etmiş olması, ceza hükmü hukuk mahkemesinin bir hükmüne dayandırılmış olup da bu hüküm kesinleşmiş diğer bir hüküm ile ortadan kaldırılmış olması hallerinde hükümlü lehine yargılamanın iadesi yoluna gidilebilir. Ayrıca yeni olaylar veya yeni deliller ortaya konulup da bunlar yalnız başına veya önceden sunulan delillerle birlikte göz önüne alındığında Cumhurbaşkanının beraatini veya daha hafif bir cezayı içeren kanun hükmünün uygulanması ile mahkûm edilmesini gerektirecek nitelikte olması halinde de Cumhurbaşkanı lehine yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.311/1).

Cumhurbaşkanı beraat ettikten sonra suçla ilgili olarak hâkim önünde güvenilebilir nitelikte ikrarda bulunması, hükme katılmış olan hâkimlerden biri, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek nitelikte görevlerini yapmada Cumhurbaşkanı lehine kusur etmiş olması, duruşmada Cumhurbaşkanı lehine ileri sürülen ve hükme etkili olan bir belgenin sahteliği anlaşılması halinde,

Cumhurbaşkanı aleyhine kanun yoluna başvurulabilir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.314).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğine hükmedilmesi hâlinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde Anayasa Mahkemesinden yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulabilir (AYMKYUSHK, m. 67/2).

Yüce Divan kararları aleyhine, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhurbaşkanı katılan, katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar, müdafî, Cumhurbaşkanının yasal temsilcisi veya eşi yargılamanın iadesi yoluna başvurabilirler (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.260-262). Cumhurbaşkanının ölmüş olması halinde eşi, üstsoyu, altsoyu, kardeşleri, bu kişilerin yokluğu hâlinde ise Adalet Bakanı da yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunabilir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.313/2-3).

Yüce Divan hükmünün infaz edilmiş olması, yargılamanın yenilenmesine engel değildir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.313/1). Aynı şekilde yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunulması hükmün infazını ertelemaz. Ancak Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi, infazın geri bırakılmasına veya durdurulmasına karar verebilir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.312/). Seçilmeye engel bir suçtan dolayı verilen mahkumiyet kararıyla ilgili yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulması halinde, infazın geri bırakılmasına veya durdurulmasına karar verilebilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı, infazın geri bırakılması kararı süresince görevine devam edebilir. Ancak bunun için Cumhurbaşkanının, seçilmeye engel bir suçtan dolayı henüz görevinden ayrılmamış olmaması gerekir. Çünkü infazın durdurulması veya geri bırakılması kararı geriye doğru sonuç doğurmaz.

Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesi başvurusunu, öncelikle kabule değer olup olmadığı açısından inceler (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.318/). Duruşma açılmaksızın yapılan inceleme sonucunda, yenileme isteminin kanunda belirlenen şekilde yapılmamış veya yargılamanın yenilenmesini gerektirecek yasal hiçbir neden gösterilmemiş veya bunu doğrulayacak deliller açıklanmamış olması halinde bu istem kabule değer görülmeyerek reddedilir. Aksi hâlde yargılamanın yenilenmesi istemi, bir diyeceği varsa yedi

gün içinde bildirmek üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve ilgili tarafa tebliğ edilir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.319/).

Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesi istemini yerinde bulursa delillerin toplanması için üyelerden birini naip hâkimi olarak görevlendirebileceği gibi heyet halinde de bu hususları yerine getirebilir. Deliller toplandıktan sonra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından ve Cumhurbaşkanı'dan yedi günlük süre içinde görüş ve düşüncelerini bildirmeleri istenir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.320/).

Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesi isteminde ileri sürülen iddialar yeterli derecede doğrulanmadığı veya CMK'nın 311 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri ile 314 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yazılı hâllerde işin durumuna göre iade gerekçelerinin önceden verilmiş olan hükme hiçbir etkisi olmadığı sonucuna varırsa yargılamanın yenilenmesi istemini esassız olması nedeniyle duruşma yapılmaksızın reddeder (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.321/). Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesi talebini esaslı ve kabule değer bulursa, yargılamanın yenilenmesine karar verir. İstem genel hükümlere göre sonuçlandırılır (AYMKYUSHK, m. 67/3).

Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi, yeterli delil olduğu sonucuna varırsa Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının uygun görüşünü aldıktan sonra duruşma yapılmaksızın derhal beraat kararı verir. Cumhurbaşkanı'nın ölmüş olması halinde de mahkeme yeniden duruşma yapılmaksızın gerekli delilleri topladıktan sonra Cumhurbaşkanı'nın beraatine veya yargılamanın yenilenmesi isteminin reddine karar verir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.322).

Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesi istemini kabule değer gördükten sonra duruşma açabilir. Yeniden yapılacak duruşma sonucunda Yüce Divan önceki hükmü onaylayabileceği gibi hükmün iptali ile dava hakkında yeniden hüküm verebilir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.323/1). Yüce Divan, beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı vermesi halinde önceki mahkûmiyet kararının tamamen veya kısmen infaz edilmesi dolayısıyla Cumhurbaşkanı'nın uğradığı maddî ve manevî zararlar Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141 ilâ 144'üncü maddeleri hükümleri uyarınca tazmin edilir (AYMKYUSHK, m. 67/1, CMK, m.323/3).

4. BİREYSEL BAŞVURU

Kural olarak, temel hak ve hürriyetlerinin ihlalinin adli, idari, askeri ve uyuşmazlık yargısının işlemlerinden kaynaklanması halinde, söz konusu yargı organlarının kesinleşmiş kararları aleyhine bireysel başvuruda bulunmak mümkündür³⁹¹. Bunun tek istisnasını Anayasa Mahkemesinin kararları oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan, iptal, itiraz yolları ile siyasi parti ve denetim davaları da dahil olmak üzere herhangi bir kararı aleyhine bireysel başvuruda bulunmak mümkün değildir (AYMKYUSHK, m. 45/3).

Anayasa Mahkemesi kararlarının bireysel başvuru kapsamı dışında tutulmasında, bireysel başvuruya konu olabilecek işlemin de aynı merci tarafından yapılmasının göz önünde tutulduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten de Anayasa Mahkemesinin bir konuda verdiği kararın, bireysel başvuru yoluyla denetlenmesinin pratikte bir değeri bulunmamaktadır. Kaldı ki; Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlar, Mahkemenin Genel Kurulu tarafından alınmakta iken, bu kararların, beş üyenin katılımı ile toplanıp karar veren Bölümler tarafından denetlenmesi de uygun olmayacaktır³⁹².

Buna karşılık Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuruda bulunmak mümkündür³⁹³.

XII. HÜKMÜN SONUÇLARI VE İNFAZI

A. HÜKMÜN SONUÇLARI

Türk Ceza Kanunu'nun 53'üncü maddesine göre kişi, kasten işlenen bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkumiyetin kanuni sonucu olarak belli haklardan yoksun bırakılmaktadır. Bu haklar arasında kamu görevinin üstlenilmesinden yoksunluk da bulunmaktadır. Dolayısıyla hapis cezasının süresi ne olursa olsun, kişi işlemiş olduğu suç dolayısıyla mahkum olduğu hapis cezasının infazı tamamlanıncaya kadar kamu görevini üstlenemeyecektir (TCK, m. 53/2). Kişinin işlediği suçtan dolayı

³⁹¹ Atasoy, Hakan (2015) Anayasa Mahkemesinde Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları, Ankara, 2015, s.7; Çelik, Yeşim s.130.

³⁹² Atasoy, Hakan, s. 184.

³⁹³ Keskinsoy, s. 149.

belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılabilmesi için, işlediği suçun kasıtlı bir suç olması ve ayrıca bu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûm olması gerekir. Maddenin birinci fıkrasında, işlediği suç dolayısıyla kişinin hangi haklardan yoksun bırakılacağı sayma yöntemiyle ve sınırlı olarak belirlenmiştir³⁹⁴.

Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen mahkumiyet kararlarının görevdeki Cumhurbaşkanının görevine etkisi hususunda ikili bir ayrıma gidilmiştir. Kişinin mahkum olduğu suçun ve hükmedilen cezanın Cumhurbaşkanının seçilmesine engel olacak nitelikte olması halinde Cumhurbaşkanının görevi sona erecek, aksi takdirde ise Cumhurbaşkanı görevine devam edebilecektir (Ay., m.105/5)³⁹⁵.

Cumhurbaşkanı seçilmeye engel suçlarla ilgili özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Milletvekili seçilmeye engel suçlar, Cumhurbaşkanı olarak seçilmeye de engel sayılır (CSK, m.6)

Taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis veya süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle mahkûm olanlar, Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitabının, birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etme suçundan mahkum olanlar, terör eylemlerinden mahkûm olanlar, Türk Ceza Kanunu'nun 536'ncı maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı eylemlerle aynı kanunun 537'nci maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkum olanlar milletvekili seçilemeyeceği gibi Cumhurbaşkanı da seçilemez (MSK, m.11/e-f)³⁹⁶. Dolayısıyla Yüce Divanda bu suçlardan

³⁹⁴ **Hafızoğulları/Özen**, s.474, **Hakeri**, s. 669; **İzmir, Gökalp**, Milletvekilliği Seçilme Yeterliliği ve Bu Sıfatın Kazanılması, Yasama Dergisi, S. 18, s.73.

³⁹⁵ Düzenlemenin eleştirisi için bkz. **Esen**, s.65.

³⁹⁶ Hükümdeki atıflar mülga 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'na yapılmıştır. Mülga Kanuna yapılan bu atıfların mer'i 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun hangi maddelerine yapılmış sayılacağı, 5252 sayılı Türk Ceza Kanunun Yürürlük ve Şekli Hakkındaki Kanun'un 3 üncü maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre mevzuatta, yürürlükten kaldırılan Türk Ceza Kanunu'na yapılan yollamalar, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda bu hükümlerin karşılığını oluşturan maddelere yapılmış sayılır.

mahkum olan Cumhurbaşkanının görevi sona erer. Hüküm nedeniyle görevdeki Cumhurbaşkanının görevinin sona ermesi, hükmün en önemli hukuki sonuçlarından biridir³⁹⁷.

Yüce Divan yargılaması sonunda hükmolunan ceza, iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası ise ve sanık daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış, suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararı aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen gidermiş ise ve sanık hakkında kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları itibariyle yeniden suç işlemeyeceği hususunda mahkemede bir kanaat hasıl olmuş ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması, kurulan hükmün sanık hakkında bir hukukî sonuç doğurmamasını ifade eder (CMK m. 231/5.-6) Eğer Yüce Divan tarafından verilen ve seçilmeye engel nitelikte bir suçtan dolayı hükmün açıklanması, yasal koşulların varlığı nedeniyle ertelenmiş ise hakkında hüküm verilen Cumhurbaşkanının görevi sona ermez.

Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı, Cumhurbaşkanının hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabulüne bağlıdır (CMK, m.231/6-c). Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde Cumhurbaşkanı beş yıl süreyle denetim süresine tâbi tutulur. Bu süre içinde kasıtlı bir suç nedeniyle bir daha hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemez. Bu süre içinde bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle denetimli serbestlik tedbirlerine hükmedilebilir. Ancak bu tedbirlere hükmetmek zorunlu değildir (CMK, m.231/8). Özellikle görevdeki Cumhurbaşkanı hakkında bu tedbirlere hükmetmek ölçülü ve orantılı sayılamayacağı gibi, Cumhurbaşkanlığı makamının mehabetiyle de bağdaşmayacaktır.

Denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi ve bu suçtan mahkum olması halinde, önceki hüküm açıklanır (CMK m.231/11). Açıklanan

---

Mevzuatta, yürürlükten kaldırılmış Türk Ceza Kanunu'nun kitap, bab ve fasıllarına yapılmış olan yollamalar ise o kitap, bab ve fasıl içinde yer almış hükümlerin karşılığını oluşturan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun maddelerine yapılmış sayılır.

³⁹⁷ Milletvekili seçilmeye engel suçlarla ilgili tartışmalar hakkında bkz. **İzmir**, s. 76.vd. ; **Çağlayan, Çağlar** (2014) Milletvekili Adaylığı, Ankara Barosu Dergisi, S; 2014/4 s. 666 vd; **Şık, Hüseyin** (2013) 1982 Anayasası'nda Milletvekili Seçilme Yeterliliği Ve Mukayeseli Hukuktaki Durum, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 4 Sayı:1 Yıl 2013, s. 375 vd

hükmün kesinleşmesi ve hükmün konusunun seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkumiyet olması halinde ise görevdeki Cumhurbaşkanı'nın görevi sona erer.

B. HÜKMÜN İNFAZI

1. CUMHURBAŞKANININ GÖREVİNİN SONA ERMESİ

Anayasa ve Meclis İçTüzüğü'nün'de milletvekilinin kesin hüküm giymesi halinde, milletvekilliğinin nasıl düşürüleceği açıkça düzenlenmiştir. Buna göre Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin hüküm giyen milletvekili hakkındaki kesinleşmiş mahkeme kararının Genel Kurulun bilgisine sunulmasıyla üyelik sıfatı sona erer. (Ay., m. 84/2, MT, m.136/2).

Milletvekilinin, seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkum olması ve bu mahkumiyet kararının kesinleşmiş olması, kendiliğinden milletvekili sıfatının düşmesine neden olmamaktadır. Milletvekili sıfatının düşmesi, ancak kesinleşmiş mahkeme kararının Genel Kurulun bilgisine sunulmasıyla mümkün olabilecektir. Dolayısıyla kesinleşmiş mahkeme kararına rağmen, bu durum TBMM Genel Kurulunun bilgisine sunulmadığı sürece milletvekili görevini sürdürebilecektir.

Buna mukabil Cumhurbaşkanı'nın, seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkum olması halinde, görevinin nasıl sona erdirileceğine ilişkin özel bir usul öngörülmemiştir. Milletvekilleri için öngörülen usulün Cumhurbaşkanı'na da kıyasen uygulanabileceğini savunmak hukuken güçtür. Çünkü Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, parlamenter sistemden farklı olarak yasama ve yürütme organları kesin olarak birbirinden ayrılmıştır. Yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı, TBMM üyesi olmadığı gibi TBMM tarafından da seçilmemektedir. Bu durumda yasama organı üyesi olan milletvekilleri için öngörülen usulü, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı için kıyasen uygulamak, sistemin doğasına da aykırıdır.

Kaldı ki, milletvekilleri için öngörülen usulü istisnai bir düzenleme olarak değerlendirmek gerekir. Yasama ve yürütme organları, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar mahkeme kararlarının yerine getirilmesini geciktiremez (Ay., m. 138/4). Kuşkusuz milletvekilleri için Anayasa'nın 84'üncü maddesinin 2'nci fıkrasında öngörülen usul, mahkeme kararının yerine getirilmesini geciktirme olanağı tanıyan istisnai bir düzenlemedir. İstisnai hükümlerin kıyasen

genişletilmesi de mümkün olmadığından bu gerekçeyle bu hükmün Cumhurbaşkanı hakkında uygulanması mümkün deęildir³⁹⁸.

Kanaatimizce, Cumhurbaşkanı hakkında seçilmeye engel bir suçtan verilen mahkumiyet kararının kesinleşmesi halinde görevinin ne şekilde sona erdirileceği hususunda “yetki ve usulde paralellik” ilkesinden hareketle bir sonuca varmak uygun olacaktır³⁹⁹.

Yüksek Seçim Kurulunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’nun 6’ncı maddesine göre Cumhurbaşkanı seçimi tutanaklarını kabul etmek ve seçilen Cumhurbaşkanı adına seçildiğine dair tutanak düzenlemek, Yüksek Seçim Kurulunun görevleri arasında sayılmıştır. Cumhurbaşkanı seçiminde adayların seçilme yeterliği olup olmadığını

³⁹⁸ Latince “singulalia non sunt extenda” olarak ifade edilen ve genellikle “istisnalar geniş yorumlanamaz” şeklinde Türkçeye çevrilen ve Türk hukukunda “istisnalar dar yorumlanır” şeklinde kullanılan bu kural, tarihsel açıdan Roma hukukundan kaynaklanan çok eski bir kuraldır. Bu kuralın mahkeme kararlarında ve doktrinde özellikle medeni hukuk, ticaret hukuku, iş hukuku, anayasa hukuku vb hukuk dallarında geniş bir uygulama alanı bulmaktadır.

Bu kuralın mahkeme kararlarında ve doktrinde özellikle medeni hukuk, ticaret hukuku, iş hukuku, anayasa hukuku vb hukuk dallarında geniş bir uygulama alanı bulduğu açıktır. İstinai hükümler, sisteme yabancı unsurlar içeren ayrıık durum kuralları olarak tanımlanmakta ve anlaşılmaktadır.

İstisnanın dar yorumlanması demek, birkaç anlamda ifade edilmektedir. Buna göre yorumlanan kuralın sözüne dayanarak yapılan yorum, dar yorumu lafzi/sözel/metinsel yorum (interpretation textuelle) ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Yine kuralın uygulama alanı açısından değerlendirme yapılarak ve kuralın mümkün olduğunca az sayıda olaya uygulanması da kuralın dar yorumlanmasıdır. Bu çerçevede kıyasen, yani benzeterek uygulamanın kabul edilmemesi, kıyasen uygulanmaması, kıyasın reddi söz konusu olmaktadır. Son olarak Kanun koyucunun gerçek düşüncesi olarak anlaşılması, dolayısıyla sübjektif-tarihsel yorumun gerekçesi olarak kullanılması, ki buna göre dar yorum, sadece kanun koyucu tarafından kanunun yürürlüğe konulduğu zamanki durumun esas alınması ve bu kapsamla sınırlı olarak uygulanmasıdır. Kanunun yürürlüğe konulmasından sonra ortaya çıkan gelişmelerin ise dikkate ve kapsama alınmamaktadır.

Yongalık, Aynur (2011), İstisnalar Dar Yorumlanır” Kuralı ve Değerlendirilmesi, AÜHFD, S. 60 (1), s. 6-9

³⁹⁹ Yetki ve usulde paralellik ilkesi, kanunda aksine bir düzenleme bulunmadıkça, bir işlemin tesisinde uygulanan yetki ve usul koşullarının aynı işlemin geri alınması ve kaldırılması işlemlerinde de aynen uygulanması zorunluluğunu ifade etmektedir.

Haşoğlu, Aynur; (2018) “Danıştay Kararları Işığında Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi”, TAAD, Y:9, S: 33, Ocak 2018, s.130.

Yüksek Seçim Kurulu belirlemektedir (CSK, m.9). Seçilme yeterliğinin koşullarından biri de milletvekili seçilme yeterliğidir (CSK, m.6). Cumhurbaşkanı seçiminin kesin sonuçları, Yüksek Seçim Kurulu tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığı Makamına bildirilmekte, kamuoyuna ilân edilerek Resmî Gazete’de yayımlanmaktadır. Ayrıca seçilen Cumhurbaşkanı adına, Yüksek Seçim Kurulu tarafından Cumhurbaşkanı seçildiğine dair bir tutanak düzenlenmektedir. Bu tutanak seçilen Cumhurbaşkanıya verilmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderilmektedir (CSK, m.20). Cumhurbaşkanı seçimi, seçilme yeterliliği ve seçim sonucunun kesinleştirilmesi ile göreve başlamasına ilişkin hükümler birlikte değerlendirildiğinde, Cumhurbaşkanı seçilmeye engel bir suçtan mahkum olması halinde, kesinleşmiş mahkumiyet hükmünün Yüksek Seçim Kuruluna gönderilmesi, Yüksek Seçim Kurulunun toplanarak seçilme yeterliğini yitirdiği gerekçesiyle Cumhurbaşkanı’nın görevinin sona erdiğini tespit etmesi ve bu kararın Resmi Gazete’de yayımlandıktan sonra Cumhurbaşkanı’nın görevinin sona ermesi, en uygun çözüm olarak görülmektedir.

Yüksek Seçim Kurulu, Cumhurbaşkanı’nın mahkum olduğu suçun seçilmeye engel bir suç olmadığına da karar verebilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı’nın görevi sona ermeyecektir.

Esasında Cumhurbaşkanı’nın seçilmeye engel bir suçtan mahkum olmasının en önemli sonucu, Cumhurbaşkanı’nın görevinin sona ermesidir. Böyle önemli bir sonucun usulüne dair açık bir hükmün olmaması önemli bir eksikliktir. Nitekim Fransa Anayasası’nda, Cumhurbaşkanı’nın görevinden alınması, soruşturmadan bağımsız olarak düzenlenmiştir. Fransız Anayasası’nın 68’inci maddesine göre⁴⁰⁰ Cumhurbaşkanı, görevini sürdürmesiyle açıkça bağdaşmayacak şekilde görevlerini ihlal etmesi haricinde, hiçbir gerekçeyle görev süresi içinde görevden alınmaz. Cumhurbaşkanı görevini sürdürmesiyle açıkça bağdaşmayacak şekilde görevlerini ihlal etmesi halinde, Cumhurbaşkanı’nın görevden alınma kararı, ancak Yüce Divan sıfatıyla toplanan Millet Meclisi tarafından alınabilir. Millet Meclisinin Yüce Divan sıfatıyla toplanması, parlamento meclislerinden birinde kabul edilen teklifin, diğer meclis tarafında sunulduğu tarihten itibaren on beş gün içinde kabul edilmesi ile

⁴⁰⁰ https://www.conseilconstitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf (E.T: 22.01.2020)

mümkündür. Millet Meclisi başkanının başkanlık ettiği Yüce Divan oturumlarında en geç bir ay içinde karar verilir. Görevdeki bir Cumhurbaşkanı, gizli oyla yapılan bir oylamanın sonunda Yüce Divan üyelerinin tam sayısının üçte ikisinin çoğunluğuyla görevden alınabilir. Cumhurbaşkanı görevden alınmasıyla ilgili karar derhal yürürlüğe girer.

2. CEZANIN İNFAZI

Cumhurbaşkanının seçilmeye engel olmayan bir suçtan mahkum olması halinde, Cumhurbaşkanı görevine devam edebilecektir. Dolayısıyla bu halde görevdeki bir Cumhurbaşkanı'nın cezasının nasıl infaz edileceği sorunu karşımıza çıkmaktadır.

Mahkeme kararıyla hükmedilen cezanın, infaz hükümlerine göre derhal yerine getirilmesi gerekir. Cezanın amacına da caydırıcılığına da uygun düşen yaklaşım budur. Ancak cezanın belirlenmesinde olduğu gibi, infazın da bireyselleşmesi gerekebilir. Cezanın infazının ertelenmesi ve cezanın infazının durdurulması, infazın bireyselleşmesi araçlarındandır⁴⁰¹. Cezanın infazının ertelenmesi, akıl hastalığı ve hastalık ve hamilelik gibi insani kaygılarla veya bir kısım görevler nedeniyle cezanın infazının yerine getirilmesinin ileri bir tarihe bırakılmasıdır. Cezanın infazının durdurulması ise hükmün yorumunda ve cezanın infazında tereddüt hasıl olması halinde yasal sorun çözümlene ve cezanın yeniden infazına karar verilene kadar cezanın infazının mahkeme tarafından durdurulmasıdır⁴⁰².

Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla verdiği ve kesinleşen mahkumiyet kararının infaz edilebilirliği konusunda herhangi bir kuşku bulunmamaktadır. Bütün mahkeme kararları gibi Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla kararlar da bağlayıcıdır. Nitekim Anayasa'nın 138'inci maddesinin son fıkrasına göre "*Anayasa Mahkemesi "yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez"*.

Yüce Divan kararının infazının Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin dolmasından sonrasına ertelenebileceğine dair istisnai bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle cezanın infazına ilişkin genel

⁴⁰¹ Erdoğan, Oktay (2016), İnfaz Hukuku, 2.B, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 254.

⁴⁰² Erdoğan, s. 255; Özbek, Veli (2017) İnfaz Hukuku, 9.B, İzmir, Seçkin Yayınevi, s.317.

düzenlemelere göre işlem yapılması gerekir. Yasal bir dayanak olmaksızın, cezanın infazının Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından sonraya ertelemek, yargı kararlarının yerine getirilmesinin geciktirilemeyeceğine dair anayasal hükümle çelişebilecektir ⁴⁰³.

Cezanın infazının, sağlık vb. insanı nedenlerle hangi koşullarda ve nasıl erteleneceği Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un 16'ncı maddesinde düzenlenmiştir. Belirtilen hallerde cezanın infazı, talep halinde veya talep olmaksızın ertelenebilir.

Kasten işlenen suçlarda üç yıl, taksirle işlenen suçlarda ise beş yıl veya daha az süreli hapis cezalarının infazı, talep üzerine ertelenebilir. Ancak bunun için gönderilen çağrı kağıdına icabet edilmesi gerekir. Erteleme kararı, ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından verilir (CGİK, m.17/1). Erteleme, her defasında bir yılı geçmemek üzere en fazla iki kez uygulanabilir (CGİK, m.17/2). Dolayısıyla cezanın talep tarihinden itibaren iki yıl süreyle ertelenmesi mümkündür. Erteleme süresi içinde, hakkında kasten işlenen bir suçtan dolayı TBMM tarafından Yüce Divana sevk söz konusu olması hâlinde, erteleme kararı kaldırılarak ceza derhal infaz olunur (CGİK, m.17/3). Hapis cezalarının infazına başlanmış olsa bile, eş veya çocuklarının ölümü veya bu kişilerin sürekli hastalık veya malullükleri nedeniyle ailenin ticari faaliyetlerinin yürütülebilmesinin veya tarım topraklarının işlenebilmesinin imkânsız hâle gelmesi veya hükümlünün hastalığının sürekli bir tedaviyi gerektirmesi gibi zorunlu ve çok ivedi hâllerde, Cumhuriyet Başsavcılığınca altı ayı geçmeyen sürelerle hapis cezasının infazına ara verilebilir. Ancak bu ara verme iki defadan fazla olamaz (CGİK, m.17/5).

Cumhurbaşkanının hapiste geçireceği günlerde görevini ifa edemeyeceğinden bu durum Anayasa'nın 106'ncı maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen "*geçici olarak görevden ayrılma hali*" olarak kabul edilip edilmeyeceğine dair bir hüküm de bulunmamaktadır⁴⁰⁴. Hükmün infazı süresince Cumhurbaşkanının görevini ifa etmesi mümkün değildir. Anayasa'nın 106'ncı maddesinin 3'üncü fıkrası uyarınca infaz süresince Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısı vekâlet etmelidir. Cumhurbaşkanı, hakkındaki hapis cezası hükmü infaz edilip serbest

⁴⁰³ Farklı gerekçeyle aynı yönde görüş için bkz. **Taşdöğen**, s. 1316.

⁴⁰⁴ **Gözler**, s. 864.

kaldığında, görevine döner. Ancak bu süreçte TBMM, kendi seçimiyle birlikte Cumhurbaşkanı seçimini yenileyebilir⁴⁰⁵.

3. KOŞULLU SALIVERME

Cumhurbaşkanının cezasının infazında, koşullu salıverme hükümleri açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Diğer hükümlüler için uygulanan hükümler, Cumhurbaşkanı hakkında da uygulanabilecektir.

Koşullu salıvermeye, kural olarak hükmü veren mahkeme karar verir. Ancak hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkeme, koşullu salıvermeye karar verir. Hüküm veya hükümlerden biri Bölge Adliye Mahkemesi veya Yargıtay tarafından verilmiş olması halinde en fazla cezaya hükmetmiş bulunan mahkeme, bu durumda birden çok mahkeme yetkili ise son hükmü vermiş olan mahkeme, en fazla cezanın Yargıtay tarafından ilk derece mahkemesi sıfatıyla verilmesi hâlinde Ankara Ağır Ceza Mahkemesi, Bölge Adliye Mahkemesi tarafından ilk derece mahkemesi sıfatıyla verilmesi hâlinde ise Bölge Adliye Mahkemesinin bulunduğu il ağır ceza mahkemesi, Bölge adliye mahkemesi tarafından duruşma açmak suretiyle verilmesi hâlinde hükmü kaldırılan ilk derece mahkemesi, koşullu salıvermeyle ilgili karar vermeye yetkilidir. (CGİK, m.107/11).

Yüce Divanın verdiği bir hüküm nedeniyle Cumhurbaşkanının koşullu salıverilmesine, hükmü veren mahkeme sıfatıyla ancak Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi verebilir⁴⁰⁶. Cumhurbaşkanının cezasının, Yüce Divanın bulunduğu Ankara dışında infaz edilmesi halinde dahi, aynı derecede bir mahkemenin bulunmaması nedeniyle koşullu salıverme kararını vermeye yine Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi yetkilidir.

Cumhurbaşkanının Yüce Divan sıfatıyla verilmiş bir karar dışında, infazı gereken ancak başka mahkemelerce verilmiş kararların bulunması halinde, koşullu salıverme kararının hangi mahkeme tarafından verileceği hususu kanunda düzenlenmemiştir. Kanaatimizce bu durumda da Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi karar vermelidir.

---

⁴⁰⁵ Taşdöğen, s. 1316.

⁴⁰⁶ Arslan, s. 119.

XIII. CUMHURBAŞKANININ İŞLEDİĞİ SUÇLARDA DAVA ZAMANAŞIMI

A. DAVA ZAMANAŞIMI

Zamanaşımı, hukukun temel kavramlarından biridir. Hak iddiasında bulunan herkes, hakkını belli bir süre içinde kullanmak zorundadır. Teyin edilen süre içinde kullanılmayan hak, sürenin dolmasından sonra kullanılmaz. Ceza hukuku açısından bakıldığında cezalandırma erkini elinde bulunduran Devlet, suçları zamanında takip etmeli, yargılatmalı ve cezasını belli bir süre içinde çektirmelidir. Devletin yetkili organlarının, belirlenen süre içinde işlendiği iddia edilen suç u soruşturmaması ve kovuştur maması halinde, o suçla ilgili soruşturma ve kovuşturma hakkı ortadan kalkar⁴⁰⁷.

Anayasa'da Cumhurbaşkanının işlediği görev veya kişisel suçlara ilişkin özel bir zamanaşımı hükmü bulunmamaktadır. Buna mukabile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında üyelik süresince zamanaşımı işlemeyeceği açık bir şekilde düzenlenmiştir (Ay., m.83/3).

Anayasa'da Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanacağı kabul edilmesine rağmen, Cumhurbaşkanı hakkında bu nitelikte bir hükme yer verilmemiştir.

Cumhurbaşkanının işlediği suçlarla ilgili olarak zamanaşımı sürelerinin durması ve kesilmesine ilişkin özel bir hüküm bulunmamaktadır⁴⁰⁸. Bu nedenle Cumhurbaşkanının işlediği suçlarda da TCK'nın 67 vd. maddelerindeki hükümler uygulanabilir niteliktedir. Cumhurbaşkanı'nın, soruşturma aşamasında savcı huzurunda ifadesinin alınması söz konusu olmadığından, Cumhurbaşkanı'nın, Soruşturma Komisyonuna ifade vermesi ile Genel Kurulda kendisini savunmasını, zamanaşımını kesen neden olarak kabul etmek gerekir. Burada esas tartışılması gereken konu, Cumhurbaşkanının görevi süresince zamanaşımının işleyip işlemeyeceği hususudur.

---

⁴⁰⁷ Hafızoğulları/ Özen, s.516.

⁴⁰⁸ Özen, s.239.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı bir davada bakanlar hakkında zamanaşımı sorununu tartışmıştır. Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında şu görüşlere yer vermiştir ⁴⁰⁹:

“Bakanların işlediği suçları, görevleriyle ilgili işledikleri suçlar ve görevleriyle ilgili olmayan suçlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bakanların görevleriyle ilgili olmayan suçları bakımından, milletvekillerinin tabi olduğu kayıt ve şartların aynen geçerli olduğu konusunda, doktrinde ve uygulamada her hangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Anayasanın 112. maddesine göre, milletvekili olmayan bakanlar da bu sıfatları sona erene kadar, milletvekillerinin tabi olduğu hak ve yükümlülüklerle sahiptirler. Dolayısıyla, zamanaşımı konusunda, milletvekilleri için geçerli olan durum, burada aynen geçerlidir. Bakanların görevleriyle ilgili suçlara ilişkin değerlendirmeye gelince; Başbakan ve bakanlar aynı zamanda milletvekili olmaları nedeniyle Anayasanın 83. maddesindeki yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığından yararlanmaktadırlar. Bakanlık sıfatı milletvekilliği sıfatını ortadan kaldırmamaktadır. +Başbakan ve bakanlar hakkında Meclis soruşturma yöntemini düzenleyen Anayasanın 100. maddesinde, bu kişilerin görevleriyle ilgili suçları yönünden zamanaşımının düzenlenmemiş olması, bu kişilerle ilgili eylemler bakımından genel zamanaşımı kurallarının uygulanması gerektiği anlamına gelmemelidir. Anayasada bakanlar ve milletvekilleri için geçerli olan tek bir dokunulmazlık vardır. O da Anayasanın 83. maddesinde düzenlenen yasama dokunulmazlığıdır. Milletvekilleriyle bakanların dokunulmazlıkları konusundaki farklılık, dokunulmazlıkların kaldırılması usul ve şartları bakımındandır. Bu konunun, milletvekilleri ve bakanların görev suçları açısından Anayasada farklı düzenlenmesi, dokunulmazlığın esası bakımından bir farklılık bulunduğu anlamında yorumlanamaz. Bu nedenle milletvekilleri, Başbakan ve bakanlar aynı dokunulmazlığa sahiptirler ve bu dokunulmazlık nedeniyle TBMM üyelikleri süresince haklarında zamanaşımı da işlemez. Anayasanın 100. maddesindeki farklı düzenleme yalnızca dokunulmazlığın kaldırılması bakımından getirilen bir farklılıktır. Diğer hükümler yönünden milletvekili olmaları nedeniyle Başbakan ve bakanlar da milletvekillerinin tabi olduğu kurallara tabi tutulmalıdır. Zamanaşımının bu şekilde uygulanmaması, haklı ve mantıklı bir izahı olmaksızın suç ve suçlular arasında ayrımlar yapılması gibi sonuçlara neden olacaktır.

⁴⁰⁹ *Ersümer/Çakan kararı* , s. 368-369.

TBMM üyeleri arasından seçilen Başbakan ve bakanların dışında, Anayasanın 100. maddesinin sağladığı olanakla TBMM dışındaki milletvekili seçilme yeterliği olanlar arasından seçilen bakanların da yasama dokunulmazlığına sahip olduklarının Anayasanın 112. maddesinin dördüncü fıkrasında ayrıca belirtilmesi bu görüşün açık kanıtıdır. Başbakan ve bakanlar hakkında suç tarihinden itibaren zamanaşımının işlemesi durumunda, başbakanlığı veya bakanlığı sırasında ve sonrasında iktidar partisi mensubu olanlar hakkında zamanaşımı süresinin dolması kaçınılmaz olacaktır. Tüm bu nedenlerle, Anayasanın 83. maddesinin üçüncü fıkrası ile 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 107. maddesi birlikte değerlendirildiğinde, kanun koyucunun iradesinin hem ceza hem de dava zamanaşımını kapsadığı, milletvekilleri hakkında milletvekillikleri süresince dava zamanaşımının işlemeyeceği sonucuna varılmaktadır.”

Anayasa Mahkemesi, bakanlık görevi devam ederken zamanaşımının işleyip işlemediği hususunu, bakanların yasama dokunulmazlığından yararlandığı kabulü üzerinden çözümlenmiştir. Mahkemeye göre, bakanlar, yasama dokunulmazlığından yararlanabildiklerine göre, Anayasa'nın 83'üncü maddesindeki “*üyelik süresince zamanaşımı işlemez*” hükmü bakanlar hakkında da uygulanabilir niteliktedir. Dolayısıyla bakanlık süresince dava ve ceza zamanaşımı işlemez.

Cumhurbaşkanı hakkında, görev süresi boyunca zamanaşımı süresinin işleyip işlemeyeceği hususu, Cumhurbaşkanının, görev süresince yasama dokunulmazlığından yararlanıp yararlanmayacağı tartışmasıyla yakından ilgilidir. Cumhurbaşkanının, görevi süresince yasama dokunulmazlığından yararlandığının kabul edilmesi halinde, dava ve ceza zamanaşımı işlemeyecektir⁴¹⁰.

Yukarıda da değinildiği gibi Cumhurbaşkanının görevi süresince işlediği suçlardan dolayı yasama dokunulmazlığından yararlanabileceğine dair açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bakanlar hakkında sadece kişisel suçlarından dolayı yasama dokunulmazlığından yararlanabilecekleri açıkça düzenlenmiş bulunmasına rağmen, Cumhurbaşkanı hakkında böyle bir düzenleme dahi yapılmamıştır. 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile yürütme ile yasama birbirinden kesin olarak ayrılmıştır. Yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı, Meclis tarafından değil doğrudan halk tarafından seçilmekte, kabinesi de bizzat kendisi

---

⁴¹⁰ Özen, s. 239.

tarafından atanmaktadır. Cumhurbaşkanı ve kabinesinin, göreve başlamak için TBMM'den güvenoyu almasına gerek bulunmamaktadır. Dolayısıyla parlamenter sistemde milletvekili dokunulmazlığının kapsamının dışardan atanan bakanlar ve Cumhurbaşkanı teşmil edilmesi parlamenter sistemin ruhuna ne kadar uygunsa, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemin ruhuna da o kadar aykırıdır.

Ancak Cumhurbaşkanının göreve başlamadan önce işlediği suçlardan dolayı yasama dokunulmazlığından yararlanabileceği kabul edildiğinden, bu suçlarda Cumhurbaşkanı görevde bulunduğu süre boyunca zamanaşımı işlemez.

Esasında yeni sistemde Cumhurbaşkanının yasama dokunulmazlığından yararlanmasına gerek de bulunmamaktadır. Çünkü görev suçu kişisel suç ayrımı kaldırılmış, Cumhurbaşkanı hakkında her türlü suç isnadı hakkında aynı usul belirlenmiştir. Cumhurbaşkanı hakkında, ancak en az 301 milletvekili imzasıyla soruşturma açılması talep edilebilmekte ve 360 milletvekilinin oyuyla soruşturma açılabilmektedir. Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasında ise bu sayı 301'dir. Ayrıca yasama dokunulmazlığının kaldırılması, bir soruşturma şartı değil, kovuşturma şartıdır. Görüldüğü gibi, Cumhurbaşkanı, kişisel suçlarında dahi, yasama dokunulmazlığının milletvekillerine sağladığı korumadan daha geniş bir koruma sağlanmaktadır.

Sorunun, yasama dokunulmazlığı üzerinden çözümü mümkün olmadığına göre, Türk Ceza Kanunu'nun 67'nci maddesine göre değerlendirme yapılmalıdır. Soruşturma ve kovuşturma yapılması, izin veya karar alınmasına veya diğer bir mercide çözülmesi gereken bir mesele nin sonucuna bağlı ise, izin veya kararın alınmasına veya meselenin çözümüne kadar dava zamanaşımı durur (TCK m.67). Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma ve kovuşturma açılmasının TBMM tarafından özel bir nisapla alınacak bir karara bağlı olmasının, bu bağlamda zamanaşımını durduran bir neden olarak sayılıp sayılmadığının tartışılması gerekmektedir.

Zamanaşımını durduran izin, karar ve bekletici meselenin ortak özelliği, soruşturma makamının, kovuşturma veya soruşturma açmasının başka bir makam ve mercinin işlemine tabi olmasıdır. Burada soruşturma organı, kanuni yetkileri dahilinde soruşturma ve kovuşturma açamamakta, başka makam veya mercinin vereceği karar veya izne veya o makam ve mercinin bağlantılı bir meseleyi çözmesine bağlı olarak soruşturma veya kovuşturma açabilmektedir. Örneğin

Cumhurbaşkanına hakaret suçunda Adalet Bakanından izin alınması (TCK 299/3), 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kurulu Kanunu'nun 53'üncü maddesine göre akademik personel hakkında işledikleri iddia edilen görev suçlarına ilişkin dava açılabilmesi için yetkili kurullar tarafından lüzumu muhakeme kararı verilmesinin gerekmesi gibi. Dolayısıyla bu hallerde, soruşturma ve kovuşturma için hukuki bir engel bulunmaktadır. Ve doğası gereği soruşturmaya yetkili makam ile izin ve karar verecek makam ve meseleyi çözecek merci birbirinden farklıdır.

Cumhurbaşkanı hakkında bir suç isnadı nedeniyle soruşturma açma yetkisi TBMM'ye aittir. Soruşturma başlatılması ve Yüce Divana sevk kararı için özel bir karar nisabının öngörülmesi izin olarak değerlendirilemez. Çünkü TBMM'nin kendi kendine izin vermesi düşünülemez. Yine soruşturma makamı TBMM olduğu için, başka bir makam veya mercinin soruşturma için vereceği bir karar bulunmamaktadır. Yine soruşturma sürecinde başka bir mercinin çözeceği bir mesele de bulunmamaktadır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının, soruşturmaya yetkili TBMM tarafından soruşturulmasında hukuki hiçbir engel bulunmamaktadır. Meclis aritmetiğinden kaynaklı ortaya çıkabilecek bir kısım fiili zorlukları, "izin", "karar" veya "başka bir merciinin çözeceği mesele" olarak yorumlamak da mümkün değildir. Soruşturma sürecindeki fiili zorluklar, her kişi veya her suç için söz konusu olabilir. Bu nitelikteki halleri, zamanaşımın durması için geçerli bir neden olarak saymak, zamanaşımı kurumunu işlevsiz hale de getirebilecektir.

Görevdeki bir Cumhurbaşkanı hakkında TBMM tarafından soruşturma açılması başka bir makam ve mercinin izin vermesine ve karar almasına bağlı olmadığından soruşturma ve kovuşturma için hiçbir hukuki engel bulunmamaktadır. Bu nedenle dava zamanaşımı, Cumhurbaşkanı'nın görev süresi boyunca durmaz ve işlemeye devam eder⁴¹¹

B. CEZA ZAMANAŞIMI

Ceza zamanaşımı, dava zamanaşımından farklı olarak hükmün infazıyla ilgili değildir. Ceza zamanaşımının varlığı, cezanın kendisini ortadan kaldırmaz. Sadece cezanın infazını engeller. Bir başka anlatımla hükmedilen cezanın belli süre içinde infaz edilmemesi halinde, bu sürenin geçmesinden sonra hükümlü cezasının infazından kurtulmuş olur⁴¹².

⁴¹¹ Koca/Üzülmez, s. 794; Özgenç, s. 660.

⁴¹² Hafızoğulları/ Özen, s.522.

Ceza zamanaşımı bağlamında Cumhurbaşkanı'nın görev süresi boyunca ceza zamanaşımının ne şekilde işleyeceği hususuna değinmek gerekmektedir. Türk Ceza Kanunu'nun 71'inci maddesinde ceza zamanaşımının hangi hallerde kesilebileceği hüküm altına alınmıştır. Buna göre hükmün infazı için yetkili merci tarafından hükümlüye kanuna göre tebligat gönderilmesi, hükümlünün yakalanması veya üst sınırı iki yıldan fazla hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi halinde ceza zamanaşımını kesilir. Ceza zamanaşımının kesen haller arasında, bir kişinin Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmesi veya Cumhurbaşkanlığına seçilmesi yer almamaktadır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı hakkında görev süresi boyunca ceza zamanaşımı işlemeye devam eder.

Anayasa'nın 83'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasına göre milletvekilleri hakkında, seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemeyiz. Görüldüğü gibi, milletvekilleri açısından, görev süresi, ceza zamanaşımını durduran bir neden olarak düzenlenmiştir. Buna karşılık Cumhurbaşkanı hakkında böyle bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

SONUÇ

Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili işlemlerinden dolayı sorumlu tutulamayacağı ilkesi, birbirine yakın içeriğiyle bütün anayasalarda geçerli bir kural olarak benimsenmiştir. Ancak, görev dışındaki suç isnatlarından dolayı Cumhurbaşkanının sorumlu olup olmadığı veya bu sorumluluğa karşı nasıl hareket edileceği yorumlanması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı ülkeler Cumhurbaşkanının cezalandırılmazlığı ilkesini benimserken, bazı ülkeler de takip edilmezlik ilkesini benimsemiştir. Her iki görüşün birleştiği nokta ise demokratik ülkelerde devlet başkanın sorumsuzluğunun onun çabasından doğmadığı, fonksiyonuna bağlı olduğu, mukaddes olmadığı ve imtiyaz teşkil etmediği yönündedir.

Kanun-i Esasi ile başlayan yazılı anayasa geleneğimizde, padişahın veya cumhurbaşkanlarının konumu, yetkileri ve varsa yargısal bağımsızlıkları Anayasada açıkça düzenlenmiştir. Yargısal bağımsızlığın kapsamı, sorumluluk mekanizması farklı olmakla birlikte anayasalarımızın tamamında devlet başkanlarına yargısal bağımsızlık tanınmıştır. Tüm anayasalarda Cumhurbaşkanının sorumluluğu “*vatana ihanet*” kavramı üzerinden tanımlanmış, sorumluluğa ilişkin tartışmalar da “*vatana ihanet*” kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu tekrar düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, esas itibarıyla kolektif bir organ aracılığıyla yürütme gücünün kullanılması yerine doğrudan halk tarafından seçilen ve kesin-tisiz olarak beş yıl boyunca görevini sürdürebilecek bir kişi tarafından yürütme gücünün kullanılmasını ifade etmektedir. Bu sistemde cumhurbaşkanı, beş yıl boyunca güvenlikten dış politikaya, eğitimden sağlığa toplumu ilgilendiren bütün alanlarda kamu politikalarını doğrudan ya da dolaylı olarak belirleyebilecek, uygulayabilecek ve uygulamaları takip edebilecektir.

2017 yılındaki Anayasa değişikliği ile, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu bağlamında var olan tartışmaların birçoğuna son verilmiş görülmektedir. Anayasanın 105’inci maddesinin kenar başlığı 2017

değişikliği ile “*Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu*” olarak değiştirilmiş dolayısıyla maddenin cezai sorumluluğu düzenlediğine ilişkin bir tereddüt de kalmamıştır. Yine değişiklikten önce var olan vatana ihanet kavramı ile görev suçu kişisel suç ayrımı ile ilgili tartışmalar da güncelliğini yitirmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanının ancak seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkûm edilmesi halinde görevinin sona erebileceğine dair açık hükümle Yüce Divana sevk edilme ile görevin sona erip ermeyeceği ilişkin tartışmalar da anlamını yitirmiştir

Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılması farklı bir usule tabi kılınmıştır. Cumhuriyet Başsavcılıklarının bu hususta herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Bir suç isnadı söz konusu olduğunda soruşturma yapma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir. Soruşturma sonucunda Yüce Divana sevk kararı verilmesi halinde yargılama, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi tarafından yapılır.

Yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının Yüce Divanda yargılanacağı suçlarının kapsamı genişletilmiştir. 1982 Anayasası’nın ilk halinde Cumhurbaşkanı sadece vatana ihanet kapsamında yer alan suçlardan dolayı yargılanabilirken, değişikliğe göre, görevi ile alakalı olsun olmasın bütün suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yolu açılmıştır. Suçun niteliği, cezası ve nerede işlendiğinin bir önemi bulunmamaktadır. Bu şekilde vatana ihanet gibi Türk ceza hukukunda tanımı olmayan bir suç yerine, ceza hukuku açısından tanımlanabilir suçlarla ilgili işletilebilecek bir denetim mekanizması öngörülmüştür. Bu şekilde soruşturmanın hukukilik niteliği öne çıkarılmış ve soruşturmanın siyasi araç olarak kullanılması önlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca geniş yetkili ancak sorumsuz olan cumhurbaşkanı modelinden, yetkili ancak cezai açıdan suç ayrımı yapılmaksızın sorumlu bir cumhurbaşkanı modeline geçilmiştir.

1982 Anayasasının ilk halinde Yüce Divana sevk kararı dörtte üç oy çokluğuyla verilebiliyordu. Yüce Divana sevk için oy nisabının üçte ikiye düşürülmesi, bu mekanizmanın işletilmesini görece olarak kolaylaştırmış ise de genel olarak Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevk edilmesinin çok zor koşullara bağlı olduğunu ve Cumhurbaşkanına geniş bir dokunulmazlık alanı sağlandığını söylemek mümkündür. Özellikle soruşturma açılması talebi konusunda 1982 Anayasası’nın ilk halinde olan üçte birlik oy nisabının salt çoğunluğa dönüştürülmesi, mekanizmanın işletilmesini zorlaştırmıştır. Cumhurbaşkanının görevi ile ilgili

suçlarda sorumluluğun kapsamı geniş tutulmakla birlikte öngörülen ağır çoğunluk kuralları nedeni ile soruşturma usulünün pratikte işletilmesi zor gözükmemektedir. Zira böylesi bir oy çoğunluğunun elde edilmesi, iktidar partisinin de içinde bulunduğu bir veya birkaç partinin uzlaşmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durumda soruşturmanın açılabilme ihtimali, ancak siyasi güç dengesinin köklü bir şekilde değişmesi sonucu yeni ve farklı siyasi görüşteki Meclis çoğunluğunun harekete geçmesi halinde söz konusu olabilecektir.

Yüce Divan Mahkemesi, tarihsel olarak devlet başkanlarının veya üst düzey kamu görevlilerinin görev suçlarına bakmakla görevlendirilmiştir. Nitekim 1961 ve 1982 Anayasası'na göre Yüce Divan, vatana ihanetten dolayı Cumhurbaşkanı yargılama yetkisini haizdi. Vatana ihanet kavramı da Cumhurbaşkanı'nın görevine ilişkin bir kavram olarak değerlendirilmekteydi. Kişisel suçlar, kural olarak Yüce Divan'ın görev kapsamı dışında tutulmuştur. Dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçlarının da Yüce Divan'ın görevinin kapsamına alınması, Türk Anayasa Koyucunun bu genel eğilimden ayrıldığını göstermektedir.

2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğuna ilişkin birçok tartışma vuzuha kavuşturulmakla birlikte, mevcut düzenleme de yeni tartışmalara aday gözükmemektedir.

Cumhurbaşkanı, seçilmeden önce işlediği suçlarla ilgili, seçildikten sonra nasıl bir usul takip edileceğine dair Anayasa'da bir hükme yer verilmemiştir. Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamadan önce işlediği suç, bu anlamda niteliği itibarıyla göreve ilişkin olmayan bir suçtur. Göreve ilişkin olmayan suçlarda Cumhurbaşkanı'nın atadığı Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar yasama dokunulmazlığından yararlandığına göre Cumhurbaşkanlığı kabinesinin başı konumundaki Cumhurbaşkanı da yasama dokunulmazlığından kıyasen yararlanabilmelidir. Dolayısıyla Anayasa'nın 83'üncü maddesine göre Cumhurbaşkanı hakkında göreve başlamadan önce soruşturma açılmış ise, bu soruşturma nedeniyle Cumhurbaşkanı tutulamaz, sorguya çekilemez ve tutuklanamaz. Ayrıca görevi sona ermeden hakkında kovuşturma açılmaz ve devam eden kovuşturmalar da görev süresinin sonuna kadar durdurulur.

Yüce Divana sevk edilen Cumhurbaşkanı'nın görevinin devam etmesinde hukuki bir engel bulunmamaktadır. Anayasa'nın 105'inci maddesinde Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasının görevdeki Cumhurbaşkanı'nın görevine etkisi düzenlediği gibi hangi suçlardan

mahkumiyet halinde Cumhurbaşkanının görevinin sona ereceği de düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanının görevinin sona ermesi, seçilmeye engel bir suçtan mahkûm olmasına bağlıdır. Cumhurbaşkanının görevinin sona ermesi ancak seçilmeye engel bir suçtan dolayı hakkında dava açılması ve bu davanın sonunda mahkum olması ve mahkumiyet kararının kesinleşmiş olması halinde mümkündür. Görüldüğü gibi yeni düzenlemede Yüce Divana sevk kararı ile görevin sona ermesi arasında doğrudan bağ kurulmamıştır. Böyle bir bağın kurulmaması, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun kapsamının genişletilmesinin tabi bir sonucudur. Mevcut düzenleme ışığında Cumhurbaşkanı hakkında henüz bir hükmün tesis edilmeden, Yüce Divana sevk aşamasında görevinin sona erdiği veya görevinden çekilmek zorunda olduğuna yönelik görüşlerin hukuki bir dayanağı bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasının, Cumhurbaşkanı hakkında tek bir hukuki sonucu bulunmaktadır. Görevdeki bir Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz. Bunun dışında Cumhurbaşkanının yapabileceği tasarruflara ilişkin olarak herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir. Yüce Divana sevk kararı ile soruşturma tamamlandığında normun amacı gerçekleşmiş olduğuna göre, “*seçim kararı alma yasağının*” bu aşamadan sonra ortadan kalktığı kabul edilmelidir.

Anayasa’nın 105’inci maddesinde yapılan değişiklik ile görev suçu ve kişisel suç ayrımı yapılmaksızın Cumhurbaşkanına isnat edilen tüm suçların soruşturulması TBMM’nin yetkisine verilmiş iken, Anayasa’nın 148’inci maddesinde bu hükme paralel bir değişiklik yapılmamıştır. Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanını ancak görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamaya yetkilidir. 2017 yılında yapılan değişiklikten sonra Anayasanın 105 inci maddesi ile 148’inci maddesine arasında bir çelişkinin ortaya çıktığı açıktır. Ancak 105’inci maddede yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanı hakkında isnat edilen tüm suçların Yüce Divanda yargılanacağı düzenlendiğine ve Anayasa’nın 148’inci maddesinde düzenlenen Yüce Divan dışında, bu sığa haiz başka bir mahkeme olmadığına göre, Anayasa Mahkemesinin görevsizlik kararı vermesi hukuken mümkün gözükmemektedir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen kanun yollarının hepsi Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlar için uygulanabilir nitelikte değildir. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlar aleyhine, itiraz istinaf veya temyiz

yolu öngörülmemiştir. Ancak taraflar, hükmün yeniden incelenmesi talebinde bulunabilirler. Yüce Divan tarafından verilen kararların tekrar incelenmesini öngören usul olumlu bir adım olmakla birlikte, iki dereceli yargılama hakkını ne kadar güvence altına aldığı hususu tartışmalıdır. Yeniden inceleme kanun yolunda, yeniden inceleme, hükmü veren Anayasa Mahkemesi tarafından yapılacağından önceki kararın değişmesi çok düşük bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle yeniden inceleme kanun yolunun etkili bir kanun yolu olduğundan söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi bünyesinde bir daire tarafından gerçekleştirilmesi, itiraz veya temyiz mercinin de genel kurul olarak düzenlenmesine yönelik bir mekanizmanın, iki dereceli yargılama hakkı açısından daha güvenli olabileceğini söylemek mümkündür.

Cumhurbaşkanının, seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkum olması halinde, görevinin nasıl sona erdirileceğine ilişkin bir hükmün bulunmaması önemli bir eksikliktir. Seçilmeye engel suçların kapsamına dair bir netlik olmaması hususu da dikkate alındığında hangi suçun seçilmeye engel olduğu ve Cumhurbaşkanının görevinin sona ermesini gerektirdiği yargısal bir değerlendirme gerektirmektedir. Kanaatimizce, Cumhurbaşkanı hakkında seçilmeye engel bir suçtan verilen mahkumiyet kararının kesinleşmesi halinde görevinin ne şekilde sona erdirileceği hususunda “*yetki ve usulde paralellik*” ilkesinden hareketle bir sonuca varmak uygun olacaktır. Cumhurbaşkanının seçimi, seçilme yeterliliği ve seçim sonucunun kesinleştirilmesi ile göreve başlamasına ilişkin hükümler birlikte değerlendirildiğinde, Cumhurbaşkanının seçilmeye engel bir suçtan mahkum olması halinde, kesinleşmiş mahkumiyet hükmünün Yüksek Seçim Kuruluna gönderilmesi, Yüksek Seçim Kurulunun toplanarak seçilme yeterliğini yitirdiği gerekçesiyle Cumhurbaşkanının görevinin sona erdiğinin tespit etmesi ve bu kararın Resmi Gazete’de yayımlandıktan sonra Cumhurbaşkanının görevinin sona ermesi, en uygun çözüm olarak gözükmektedir.

Cumhurbaşkanı hakkında, görev süresi boyunca zamanaşımı süresinin işleyip işlemeyeceği hususu, Cumhurbaşkanının, görev süresince yasama dokunulmazlığından yararlanıp yararlanmayacağı tartışmasıyla yakından ilgilidir. Cumhurbaşkanının, göreve başlamadan önce işlediği suçlarda yasama dokunulmazlığından yararlanabilir. Ancak göreve başladıktan sonra işlediği suçlarla ilgili yasama dokunulmazlığından yararlanması söz konusu değildir. Bu nedenle görev süresince işlenen

suçlarda görev süresi boyunca zamanaşımı süresinin işleyip işlemeyeceği sorununu yasama dokunulmazlığı üzerinden çözmek mümkün gözükmemektedir.

Sorunun, yasama dokunulmazlığı üzerinden çözümü mümkün olmadığına göre, Türk Ceza Kanunu'nun 67 nci maddesine göre değerlendirme yapılmalıdır. Soruşturma ve kovuşturma yapılması, izin veya karar alınmasına veya diğer bir mercide çözülmesi gereken bir mesele nin sonucuna bağlı ise, izin veya kararın alınmasına veya mesele nin çözümüne kadar dava zamanaşımı durur . Görevdeki bir Cumhurbaşkanı hakkında TBMM tarafından soruşturma açılması başka bir makam ve mercinin izin vermesine ve karar almasına bağlı olmadığından soruşturma ve kovuşturma için hiçbir hukuki engel bulunmamaktadır. Bu nedenle dava zamanaşımı, Cumhurbaşkanı'nın görev süresi boyunca durmaz ve işlemeye devam eder.

Aynı şekilde ceza zamanaşımının kesen haller arasında, bir kişinin Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmesi veya Cumhurbaşkanlığına seçilmesi yer almamaktadır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı hakkında görev süresi boyunca ceza zamanaşımı işlemeye devam eder. Anayasa'nın 83 üncü maddesinin 4 üncü fıkrasındaki *“üyelik süresince zamanaşımı işlemez”* hükmü istisnai bir hüküm olup milletvekillerine münhasırdır. İstisnai hükümlerin kapsamının kıyas yoluyla genişletilemeyeceğine dair ilke uyarınca bu hükmün Cumhurbaşkanı'na teşmil edilmesi mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Berrin** (2016), Ceza Hukuku Genel Hükümler,3.B, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Akgül, M. Emin** (2015) Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Aktaş, Kadir** (2009), Yasama Dokunulmazlığın Kapsamı, TBB Dergisi, S.: 84, s. s.260-297.
- Aliefendioğlu, Yılmaz** (2011), 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanının Yürütme İçindeki Yeri, Seçimi ve Sorumsuzluğu, Yasama Dokunulmazlığı, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 94, s. 329-359.
- Alkan, Haluk** (2017), Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yasama Denetimi, Yeni Türkiye, 94/2017, <http://yeniturkiye.com/samplechapters/94/007.pdf> (ET: 14.03.2020).
- Anayurt, Ömer / Ekinci, Ahmet** (2017), Tek Başlı Yürütme Esasına Dayalı Hükümet Sistemlerinde Başkan Yardımcılığı ve 2017 Anayasa Değişikliği İle Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanı Yardımcılığı Kurumu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, Prof. Dr. Zafer Gören Armağanı, Ankara, Yetkin Yayınları, s.441-510.
- Arslan, Çetin** (1999), Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, Ankara , Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Artuk, Emin** (1989), Ceza Hukuku Kurallarının Kişi Bakımından Uygulanma Alanı, Ceza Hukuku El Kitabı, 1.B, İstanbul, Beta Yayınları.
- Aslan, Yasin M** (2009), Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, TBB Dergisi, S. 82, s.2-12.
- Ataay, Faruk** (2017), Türkiye’de Hükümet Sistemi Değişikliği: Parlamenter Sistemden Başkanlık Sistemine Geçiş, Sosyal Bilimler Dergisi, C.: X S.: 2, s.77-98.
- Atar, Yavuz** (2019) Türk Anayasa Hukuku, 13.B, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Atasoy, Hakan** (2015), Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları, Ankara, Adalet Yayınevi.

- Aykanat, Tuba** (2019), Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu, 1.B, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Balcı, Murat** (2018), Siyasal veya Askeri Casusluk Suçu, İstanbul, Adalet Yayınevi
- Baranzehi Mohamda / Khodarahmi Mustafa** (2014), Criminal Responsibility of Presidents in Parliamentary, Presidential and Communist Systems, Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, S.:4, No:12, s.257-263.
- Başgil, Ali Fuad** (1946), Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası.
- Bilge, Burak** (2014), “AİHM İçtihatları Bağlamında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.5, S.2, s.367-406.
- Boztepe, Mehmet** (2018), 2017 Yılı Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(1) Bahar, s. 5-30.
- Bilge, Necip** (1956), Bakanların Görev ve Sorunları, Ankara, Yeni Desen Matbaası.
- Carausan, Mihaela** (2015), The Executive Branch: The Chief of State(1) – Comparative Study, Acta Universitatis Danubius, S.:11, No:1, s. 66-76.
- Chemerinsky, Erwin** (2001), *Constitutional Law*. 4'th Edition. New York, 2001, Wolters Kluwer.
- Centel, Nur/ Zafer Hamide** (2016), Ceza Muhakemesi Hukuku, 13.B, İstanbul, Beta Yayınları.
- Centel, Nur/ Zafer, Hamide/ Çakmut, Özlem** (2017), Türk Ceza Hukukuna Giriş, 10.B, İstanbul, Beta Yayınları.
- Chetard, Guillaume** (2017), “Criminal Liability Of Political Decision Makers In France”, *Criminal Liability of Political Decision Makers*, ,(Zimmerman, Frank Ed.), Springer Publishing Company s.63-90
- Coşkun, Vahap** (2017), 16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi, DÜHFD, C.:22, S: 36, s.3-30.
- Çağlayan, Çağlar** (2014), Milletvekili Adaylığı, Ankara Barosu Dergisi, S:2014/4, s. 657-673.

- Çelik, Demirhan Burak** (2016), Kurucu İktidar- Hükümet Sistemi- Vatandaşlık ve İdari Yapılanma Tartışması Çerçevesinde 1924 Anayasa'sının Yapım Süreci, Ankara, Yetkin Yayınevi.
- Demirbaş, Timur** (2017), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12.B, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Dinler, Veysel** (2016), Anayasal Suç Ne (Değil) dir?, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S, 65 (4), s. 1545-1575.
- Dixie Faye Mercer Mcneil** (1978), "Presidential Impeachment, Executive Accountability and the Collective Executive". Dissertation. Texas Tech University.
- Doğru, Osman / Nalbant, Atilla** (2016), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar, İstanbul, 2.B, Legal Yayıncılık.
- Dönmezer, Sulhi/ Erman, Sahir** (1967), Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, 1.B, 1.C, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası.
- Dönmezer, Sulhi** (1949), Cezai Mesuliyetin Esası, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası.
- Dunbay, Seda**, (2012), 23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'daki Yarı Başkanlık Sistemi, Ankara Barosu Dergisi 2012/3, s. 292-316.
- Erat, Veysel** (2015) Türkiye'de Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Hükümet Sistemi Üzerine Etkileri, Yönetim Bilimleri Dergisi, C.13, S.25, s. 325-355.
- Erdoğan, Mustafa** (1987), 1982 T.C. Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Hukuki Durumu. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, Mustafa** (2018), Türk Anayasa Hukuku, Ankara, Hukuk Yayınları.
- Erdoğan, Oktay** (2016), İnfaz Hukuku, 2.B, Ankara, Adalet Yayınevi,
- Erem, Faruk** (1963), Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi, Ankara, Ajans Türk Matbaası.
- Eren, Fikret** (1989), Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.II, 3.B, Ankara, S Yayıncılık.
- Ergül, Ergin** (2019) Anayasa Hukukuna Başlangıç, Ankara, Adalet Yayınevi.

- Esen, Salih (2016)**, 2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi, Ankara Barosu Dergisi, S.2016/4, s. 45-73.
- Feyzioğlu, Metin (1992)**, “Yasama Dokunulmazlığı”, AÜHFD, C. 42, S.1 1-4, s. 21-45.
- Feyzioğlu, Metin (2006)**, Meclis Soruşturması, Ankara, Savaş Yayınevi.
- Freedman, Eric M. (1992)**, The Law as King and the King as Law: Is a President Immune from Criminal Prosecution Before Impeachment, 20 Hastings Const. L. Q. (.The Law as King).
- Freedman, Eric M (1999)**, On Protecting Accountability, 27 Hofstra L. Review 677.
- Gökçen, Hasan Tahsin/ Artuç, Mustafa (2007)**, Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi ve Özel Soruşturma Usulleri, 4.B, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Gökçen, Ahmet/ Alaşahin, Mehmet Emin/ Çakır/ Kerim (2017)** Ceza Muhakemesi Hukuku, C.1, 1.B, Ankara, Adalet Yayınevi,
- Gören, Zafer (2015)** Anayasa Hukuku, 2.B, Ankara, Yetkin Yayınevi.
- Gören, Zafer (2019)** 2017 Anayasa Değişikliği ile Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanı, (“...2017 Anayasa Değişikliği”), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:18 S.:36 Güz 2019/2 s.1-28
- Gözler, Kemal (2019)**, Türk Anayasa Hukuku, 3.B, Bursa, Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gözübüyük, Şeref (1997)**, Anayasa Hukuku, 6. B., Ankara, Turhan Yayınevi.
- Gözübüyük Şeref /Gölcüklü, Feyyaz (2011)** Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 9.B, Ankara, Turhan Kitabevi, s.40.
- Gözübüyük, Şeref A./ Sezgin, Zekai (1957)**, 1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari Bilimler Enstitüsü, Fakülte Yayın No: 78-60, Balkanoğlu Matbaacılık.
- Gül, Cengiz (2017)** Karşılaştırmalı Hükümet Sistemlerinde Yürütme, Ankara, Yetkin Yayınevi.
- Güleç, Sesim Soyer (2013)**, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkinliği İlkesi ve Takipsizlik Kararları Üzerindeki

- Etkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.15, Özel S., s.1393-1464.
- Gülener Serdar/Miş Nebi** (2017), Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Anayasal Tasarımı, 1.B, İstanbul, Seta Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Güriz, Adnan** (1955), “İngiltere’de İcra Vekillerinin Mesuliyeti”, AÜHFD, C.12, S.2-4, s. 139-155.
- Hafizoğulları, Zeki/ Özen Muharrem** (2017), 10. B, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. Ankara, US-A Yayıncılık.
- Halder, Debarati** (2007), Impeachment Provisions in the French Constitution: Cutting the Wings of the most powerful President?, Murdoch University E Law Journal, S.: 14, No: 2, s. 1-10.
- Hakeri, Hakan** (2019), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 22.B, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Haşoğlu, Aynur** (2018), “Danıştay Kararları Işığında Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi”, TAAD, Y:9, S: 33, Ocak 2018, s.123-141.
- Hill, Braxton** (1996), Jones v. Clinton and Presidential Immunity, 1 Pers. on L. & Pub. Int. 77.
- Isenbergh, Joseph** (1998), Impeachment and Presidential Immunity from Judicial Process, Occasional Papers L. Sch. U. No:39.
- İba, Şeref** (2017), Anayasa Hukuku Genel Esasları, 3.B, Ankara, Turhan Kitabevi.
- İba, Şeref** (2017), Parlamento Hukuku, 6.B, Ankara, Turhan Kitabevi.
- İçel, Kayıhan** (2016), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2.B, Ankara, Beta Yayınevi.
- İçel, Kayıhan** (2017), Ceza Yasalarının Uygulanması Açısından Yürütme Erkinde Sorumsuzluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları, (“...Sorumsuzluğun ve Dokunulmazlığın Boyutları”) İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Güz Sayı S.32, 2017/2, s.69-75.
- İnan, Ali Naim** (1979), Borçlar Hukuk Genel Hükümler, Ankara, Sevinç Matbaası.
- İnceoğlu, Sibel** (2002), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılama Hakkı, İstanbul, Beta Yayınları.
- İslam, Nadir Latif** (1966), Türkiye’de Gensoru ve Meclis Tahkikatı, Ankara, Kardeş matbaası.

- İtişgen Dülger, Rezzan** (2017), Parlamenter Sistemde Devlet Başkanın Cezai Mesuliyeti, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- İyimaya, Ahmet** (2015) Siyaset Hukuku Sorunları, C.2, Ankara, Yetkin Yayınları.
- İzmir, Gökarp** (2011), Milletvekilliği Seçilme Yeterliliği ve Bu Sıfatın Kazanılması, Yasama Dergisi, S. 18, s. 51-115.
- Kaboğlu, Ö.İbrahim** (2018), Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), 13.B, İstanbul 2018, Legal Yayınları.
- Kahraman, Mehmet** (2012) Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.:9 S.: 18, s. 431-457.
- Kapıcı, Ferhat** (2001), Meclis Soruşturması, 1.B, Ankara, Adil Yayınevi.
- Karatepe, Şükrü** (2013) Hükümet Sistemleri ve Türkiye, Yeni Türkiye Dergisi, S. 31. s.223-225.
- Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi** (2015), TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara TBMM Basımevi.
- Keskinsoy, Ömer** (2013) Cumhurbaşkanın Sorumluluğu, Ankara, Savaş Yayınevi.
- Kılınç, Ümit** (2019), Uluslararası Hukukta Yargı Bağımsızlığı ve AİHM, 1.B, İstanbul, Oniki Levha Yayınları.
- Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan** (2019), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12.B, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Kudrna Jan** (2015), Responsibility for Acts of the President of the Czech Republic, Acta Juridica Hungarica 56, No:1, s. 39-58.
- Küçük, Adnan** (2017), Yeni Anayasa Değişikliği ile Türkiye’ye Getirilmek İstenen Türkiye’ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler. Liberal Düşünce Dergisi, Yıl:22, S:85, Kış 2017, s.157-189.
- Marshall, Amy** (1996), Jones v. Clinton: Reconsidering Presidential Immunity, 1 Persp. on L. & Pub. Int.

- Miş Nebi/Duran Burhanettin** (2017), Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi, 1.B, İstanbul, Seta Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Motos Jenifer** (1998), Failing to Score: Clinton v. Jones and Claims of Presidential Immunity, Mercer Law Review No:49, s. 583-594.
- Mujuzi, Jamil Ddamulira** (2014), Recent Developments – Actualités Presidential Immunity From Criminal Prosecution in The Ugandan Constitution: Drafting History and Emerging Jurisprudence, African Journal of International and Comparative Law, Edinburg University Press, S.: 22.1, s. 140-154.
- Neziroğlu, İrfan** (2008), Türk Parlamento Hukukun Temel Kavramları, Ankara, Yetkin Yayınevi.
- Onar, Erdal** (1990), “1982 T.C Anayasası’nda Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hükümeti Denetleme İşlevi” (...Denetleme İşlevi”) 6.Milli Egemenlik Sempozyumu, “TBMM ve Milli Egemenlik”, Ankara, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Önder Salih** (2017) Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü, Ankara, Turhan Yayınevi.
- Özbek, Veli** (2017) İnfaz Hukuku, 9.B, İzmir, Seçkin Yayınevi,
- Özbek, Veli/Doğan, Koray/ Bacaksız, Pınar/ Tepe, İlker** (2016), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7.B, İzmir, Seçkin Yayınevi.
- Özbudun, Ergun** (1960), İngiltere ve Amerika’da Meclis Tahkikatı, AÜHF Dergisi, C.17, S.1-4, s. 219-248.
- Özbudun, Ergun** (1962), Parlamenter Rejimde Parlamentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları (“...Murakebe Vasıtaları) Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özbudun, Ergun** (1979), “Parlamento Kararları ve Yasama Meclislerinin İçtüzükleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.: 36, S.: 1, s.3-26.
- Özbudun, Ergun** (2018) Türk Anayasa Hukuku, 18.B, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Özçelik, A.Selçuk** (1982), Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, İstanbul, Fakülteler Matbaası.
- Özen, Mustafa** (2019), Öğretide ve Uygulamada Işığında Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, Adalet Yayınevi.

- Özek, Çetin (1967)** Siyasal İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler, İstanbul, Cezaevi Matbaası.
- Özer, Atilla (2017)**, Anayasa Hukuku, 8. B, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Özgenç, İzzet (2017)**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13.B, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Öztürk, Bahri/ Tezcan Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Gezer, Özge Sırma/ Kırıt, Yasemin F. Saygılar/ Akcan, Esra Alan/ Özaydın, Özdem/ Tütüncü, Efser Erden**, (Editör: Bahri Öztürk) (2017) Ceza Muhakemesi Hukuku, 11.B, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, Seçkin Yayınevi
- Sarıgül, Hacı (2016)** Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk Suçları, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Saygılı, Abdurrahman (2014)**, Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış, AÜHFD, S. 63 (1), s.185-198.
- Sevinç, Murat (2002)**, Güncel Gelişmeler Işığında 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, S.57-2, s.110-136.
- Sevinç Murat (2004)**, Türkiye'de Milletvekillerinin Dokunulmazlığı, Ankara, Kırılmaç Yayınevi.
- Sobacı, Mehmet Zahit/Miş, Nebi/ Köseoglu, Özer (2018)**, "Türkiye'nin Yeni Yönetim Modeli ve Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı" Seta Perspektif, S.:206, s.1-6.
- Soyaslan, Doğan (2018)**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8.B, Ankara, Yetkin Yayınevi.
- Şahin, Cumhur/ Göktürk, Neslihan (2020)** Ceza Muhakemesi Hukuku II, 10.B., Ankara, Seçkin Yayınevi
- Şahin, İsmail (2019)**, Anayasa Mahkemesi Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali, YBHD • Yıl 4 • S.: 2019/1, s. 223-255.
- Şahin, Kemal (2001)**, Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı-İpeacment, İstanbul, Beta Basın Yayın.
- Şen, Ersan/Özdemir Bilgehan (2012)** Yüce Divan Yargılaması, Ankara Barosu Dergisi, S.1, s. 177-194.

- Şık, Hüseyin** (2013), 1982 Anayasası'nda Milletvekili Seçilme Yeterliliği ve Mukayeseli Hukuktaki Durum, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.: 4 S.:1 Yıl 2013, s. 351-400.
- Tanör, Bülent / Yüzbaşıoğlu, Necmi** (2001) 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Taşdöğen, Salih** (2019), Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21, Özel S., 2019, s. 1293-1324.
- Teziç, Erdoğan** (2015), Anayasa Hukuku, 19.B, İstanbul, Beta Yayınları.
- Tunç, Hasan** (2018), Türk Anayasa Hukuku, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Turhan, A. Menaf** (2018) Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Social Sciences Research Journal, Volume 7, s. 42-91.
- Turhan, Mehmet** (2007), Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, S.62-3, s. 379-404.
- Tülen, Hikmet** (1999), Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması, Konya, Mimoza Basım, Yayım ve Dağıtım A.Ş.
- Uluşahin, Nur** (2007), Cumhurbaşkanı Seçiminin Düşündürdükleri ya da Hukukun Siyasallaşması, Ankara Barosu Dergisi, (Bahar 2007), s. 18-30.
- Ünver, Yener/ Hakeri, Hakan** (2016), Ceza Muhakemesi Hukuku, 12.B, Ankara, Adalet Yayınevi
- Yanık, Murat** (2008), Yüce Divan, İstanbul, Derin Yayınları.
- Yıldız, Abdülkadir** (2018), Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Yardımcısı ile Türkiye'de Cumhurbaşkanı Yardımcısının Karşılaştırılması, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.13 (1), s. 509-534.
- Yıldız, Abdülkadir** (2019), Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu Meselesi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C.:9, S.: 1, s.1-20.
- Yıldız, Hüseyin** (2016) Anayasa Doğmatığı ve Anayasa Kuramı, Ankara, Yetkin Yayınevi.

- Yiğit, Dilek** (2013), Avrupa Komisyonu’nun Meşruiyeti ve Siyasi Sorumluluğu, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, C.: 21, S.: 2, s. 73-98.
- Yongalık, Aynur** (2011), İstisnalar Dar Yorumlanır” Kuralı ve Değerlendirilmesi, AÜHFD, S. 60 (1), s. 1-15.
- Yurtcan, Erdener** (2017), Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, 8.B, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Zafer, Hamide** (2019), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7.B, İstanbul, Beta Yayınları.
- Woodruff, Morris** (1983), Absolute Presidential Immunity from Civil Damages Liability, Nebraska Law Review No:62.

Cevrimici Kaynaklar

- <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/>
- https://www.conseilconstitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf (E.T: 22.01.2020).
- https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P7postP11_ETSI117E_ENG.pdf (E.T: 12.02.2020)
- <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf> (E.T: 12.02.2020)
- <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/752?BasvuruAdi=SERPİL+KERİMOĞLU+VE+DİĞERLERİ>, (ET; 18.03.2020), s. 15-16.
- <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/ebbf8c8f-6c05-48d7-b59b-af597452214f?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (E.T: 12.02.2020)
- <http://yeniturkiye.com/samplechapters/94/007.pdf> (ET: 14.03.2020), s. 3.